

<https://doi.org/10.33918/H005-20250930>

<https://orcid.org/0009-0002-6320-3641>

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Ugnė Jonaitytė

Nesantuokiniai vaikai Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose XVIII a.

DAKTARO DISERTACIJA

Humanitariniai mokslai,
Istorija ir archeologija (H 005)

VILNIUS 2025

Disertacija rengta 2020–2024 metais Lietuvos istorijos institute.

Mokslinė vadovė – dr. Ramunė Šmigelskytė–Stukienė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005).

Mokslinis konsultantas – dr. hab. Mikołaj Szołtysek (Varšuvos Kardinolo Stefano Višinskio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – S 005).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – dr. Jolita Sarcevičienė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005).

Nariai:

dr. Jonas Drungilas (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005),

doc. dr. Martynas Jakulis (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005),

prof. dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005),

prof. dr. Rita Regina Trimonienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija – H 005).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2025 m. rugsėjo mėn. 30 d. 15 val. Lietuvos istorijos institute, posėdžių salėje.

Adresas: Tilto g. 17, Vilnius, Lietuva, tel. +370 2614436; el. paštas istorija@istorija.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos istorijos instituto ir Vilniaus universiteto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

<https://doi.org/10.33918/H005-20250930>

<https://orcid.org/0009-0002-6320-3641>

VILNIUS UNIVERSITY

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Ugnė Jonaitytė

Illegitimate Children in the Vilnius and Samogitian Dioceses in the 18th Century

DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
History and Archeology (H 005)

VILNIUS 2025

The dissertation was prepared between 2020 and 2024 at the Lithuanian Institute of History.

Academic supervisor – Dr. Ramunė Šmigelskytė – Stukienė (Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archeology – H 005).

Academic consultant – Dr. hab. Mikołaj Szoltysek (The Cardinal Wyszyński University in Warsaw, Social Sciences, Sociology – S 005).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Dr. Jolita Sarcevičienė (Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archeology – H 005).

Members:

Dr. Jonas Drungilas (Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archeology – H 005),

Assoc. Prof. Dr. Martynas Jakulis (Vilnius University, Humanities, History and Archeology – H 005),

Prof. Dr. Vaida Kamuntavičienė (Vytautas Magnus University, Humanities, History and Archeology – H 005),

Prof. Dr. Rita Regina Trimonienė (Vilnius University, Humanities, History and Archeology – H 005).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 15:00 on 30 September 2025 in meeting room at the Lithuanian Institute of History.

Address: Tilto St. 17, Vilnius, Lithuania

Tel. +370 2614436; e-mail: istorija@istorija.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Lithuanian Institute of History and Vilnius University, as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

TURINYS

IVADAS.....	7
1. TEISINĖ NESANTUOKINIŲ VAIKŲ PADĖTIS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE XVIII A.....	39
2. PARAPIJŲ METRIKŲ KNYGOS	49
2.1. Parapijų metrikų knygos – istorinės demografijos ir šeimos istorijos tyrimų šaltinis.....	51
2.2. Metrikų knygų duomenų kritika ir panaudojimo galimybės, siekiant tirti nesantuokinį gimstamumą.....	57
2.3. Nesantuokinių vaikų įvardijimas parapijų krikšto metrikų knygose.	62
3. NESANTUOKINIAI VAIKAI.....	66
3.1. Pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičius Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose XVIII a.	66
3.2. Nesantuokinių vaikų krikšto (gimimo) mėnesis	79
3.3. Lytis	85
3.4. Nesantuokiniams vaikams teikti vardai	88
3.4.1. Krikšto vardo suteikimo motyvai	98
4. MOTINOS IR TĖVAI.....	104
4.1. Motinos	104
4.1.1. Pastojimo ir gimdymo aplinkybės	106
4.1.2. Socialinis statusas	111
4.1.3. Gyvenamoji vieta.....	117
4.1.4. Kelių nesantuokinių vaikų susilaukusios motinos	118
4.2. Tėvai	120
4.2.1. Socialinis statusas	123
4.2.2. Gyvenamoji vieta.....	124
5. KRIKŠTATĖVIAI	127
5.1. Krikštatėvių skaičius.....	129
5.2. Krikštatėviai, krikštiję bent po kelis nesantuokinius vaikus	133
5.3. Socialinis krikštatėvių statusas.....	134

5.4. Giminystės, socialiniai ir geografiniai ryšiai tarp tėvų ir krikštatėvių	138
6. NUMANOMI NESANTUOKINIŲ VAIKŲ LIKIMAI.....	146
6.1. Tėvų santuoka iki vaiko gimimo.....	146
6.2. Tėvų santuoka po vaiko gimimo.....	152
6.3. Ankstyva mirtis.....	154
IŠVADOS.....	162
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	165
PRIEDAI	173
SUMMARY	194
CURRICULUM VITAE	206
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	208

IVADAS

Tyrimo problema ir aktualumas. Ne santuokoje gimusių vaikų reiškinys ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenėje neatsiejamas nuo neigiamo vertinimo. Diskriminacija nesantuokinių vaikų atžvilgiu sietina su krikščioniškos moralės normų, numačiusių, jog seksualiniai santykiai už santuokos ribų yra nuodėmė, įsitvirtinimu. Tokie santykiai ardė nusistovėjusią šeimos sampratą, kurioje vaikų gimimas įprasmindavo santuokos sakramentą, o teisėti palikuonys per paveldėtą šeimos titulą ir turtą pratęsdavo giminę. Šiuo atveju nesantuokinis vaikas, būdamas *nulius filius*, niekieno vaikas, neturėjo teisės nei į šeimos titulą, nei į turtą. Nesantuokinių vaikų negalėjimas paveldėti tėvo turto – aiškiausiai matoma diskriminacijos išraiška, sistemingai besireiškusį daugelyje ikimodernių visuomenių. Paveldimas turtas buvo neatsiejamas šeimos tapatybės dėmuo, todėl nuo turto nušalinti nesantuokiniai vaikai jau vien todėl būdavo išstumiami iš šeimos rato. Po Reformacijos tiek katalikiškoje, tiek ir protestantiškoje Europos dalyje stiprėjo požiūris, kad namų ūkis įkūnija pamatines vertybes, ir turi būti sektinas moralės modelis bendruomenėje ir valstybėje¹. Pagal tokią sampratą nesantuokiniam vaikui nebuvo vietos nei šeimoje, nei bendruomenėje.

Visgi stigma, sietina su nesantuokiniais vaikais, buvo daugiasluoksnė ir įvairavo priklausomai nuo šių vaikų atsiradimą lėmusių tėvų ryšių ir statuso visuomenėje. Pavyzdžiui, vaikai, gimę iš svetimavimo buvo vertinami daug griežčiau nei *filii naturales*, suvokiant, jog pastarieji turėjo šansą būti įteisinti per tėvų santuoką². Kilmingųjų nesantuokiniai vaikai dėl tėvų užimamo statuso ir turtinės padėties neretai būdavo sėkmingai integruojami į šeimą, turėjo išsilavinimo, karjeros ir santuokos galimybes³. Tuo tarpu nekilmingų tėvų nesantuokiniai vaikai, ypač vienišų motinų, tokių galimybių dažniausiai neturėjo, o prisidėjus ir viešo pasmerkimo baimei, nesantuokiniams vaikams

¹ A. Walsham, „Holy Families: The Spiritualisation of the Early Modern Household Revisited“, *Studies in Church History*, Vol. 50, 2014, p. 122–60.

² Plačiau apie nesantuokinių vaikų teisinę padėtį kalbama 1 šio darbo skyriuje.

³ Vakarų istoriografijoje gausu tyrimų, skirtų kilmingųjų nesantuokinių vaikų problemai, pavyzdžiui: J. Byars, „From Illegitimate Son to Legal Citizen: Noble Bastards in Early Modern Venice“, *The Sixteenth Century Journal*, Vol. 42, No. 3, Fall 2011, p. 643–663; J. Rickman, *Love, Lust, and License in Early Modern England: Illicit Sex and the Nobility*. Women and Gender in the Early Modern World, Aldershot: Ashgate Publishing Company, 2008; O. E. Glagoleva, „The Illegitimate Children of the Russian Nobility in Law and Practice, 1700–1860“, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Vol. 6, No. 3, Summer 2005 (toliau – *The Illegitimate*), p. 461–499; M. Gerber, *Bastards: Politics, Family, and Law in Early Modern France*, Oxford: Oxford University Press, 2012.

kildavo grėsmė mirti nuo motinos rankos (vaikžudystės atvejai)⁴. Būtent todėl nesantuokinio gimstamumo tendencijų tarp žemesnių visuomenės sluoksnių analizė geriausiai atskleidžia vyravusį požiūrį į nesantuokinį nėštumą, nesantuokinius vaikus ir jų motinas, šeimos ir bendruomenės elgesį su nesantuokiniais vaikais.

Vakarų mokslininkai per nesantuokinių vaikų fenomeną praeities visuomenės tyrinėja jau ne vieną dešimtmetį. Vakarų istoriografijoje kasmet pasirodo bent keli tyrimai, nauju rakursu analizuojantys ir permąstantys nesantuokinio gimstamumo reiškinių. Šie tyrimai pasižymi dvejomis aiškiai dominuojančiomis kryptimis: 1) *teisės istorijos tyrimais*, paremtais teismo bylomis ir analizuojančiais nesantuokinių vaikų teisinę padėtį, nesantuokinių vaikų motinų patirtis bei nesantuokinių seksualinių ryšių vertinimą bažnytinėje ir pasaulietinėje teisėje⁵ bei 2) *demografinę ir sociologinę* prieigą taikančiais tyrimais, analizuojančiais kiekybinius nesantuokinio gimstamumo duomenis⁶. Pastaroji kryptis inspiravo šio tyrimo probleminį lauką, susijusį tiek su istorinės demografijos tyrimų išvadomis, tiek ir su sociologinės prieigos taikymo rezultatais Vakarų istoriografijoje.

⁴ P. Crawford, *Parents of Poor Children in England 1580–1800* (toliau – *Parents*), Oxford: Oxford University Press, 2010, ypač žr. skyrių „Mothers of the ‘Bastard Child’“, p. 30–73; L. Gowing, „Secret births and infanticide in Seventeenth century England“ (toliau – *Secret*), *Past & Present*, No. 156, 1997, p. 87–115.

⁵ Tarp naujausių tyrimų minėtini: L. Chappuis, „Unwed Mothers and their Illegitimate Children in 18th century Geneva“ (toliau – *Unwed*), *The History Of the Family*, Vol. 26, No. 1, 2020, p. 29–50; H. French, „Bastardy in Butleigh: Illegitimacy, Genealogies and the Old Poor Law in Somerset, 1762–1834“, *Genealogy*, Vol. 4, No. 1, 2020, p. 1–21; M. Vermeer, „Illegitimate Children Between Testamentary Law and Practice in the Sixteenth–Century Low Countries“, *Historia et ius*, Issue 25, 2024, p. 1–34.

⁶ Pavyzdžiui, *Bastardy and its Comparative History: Studies in the History of Illegitimacy and Marital Nonconformism* (toliau – *Bastardy*), ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith, London: Edward Arnold, 1980; P. Laslett, K. Oosterveen, „Long–Term Trends in Bastardy in England: A Study of the Illegitimacy Figures in the Parish Registers and in the Reports of the Registrar General, 1561–1960“ (toliau – *Long–Term*), *Population Studies*, Vol. 27, No. 2, July 1973, p. 255–286; R. Adair, *Courtship, Illegitimacy and Marriage in Early Modern England* (toliau – *Courtship*), Manchester: Manchester University Press, 1996; A. Fauve–Chamoux, „European Illegitimacy Trends in Connection with Domestic Service and Family Systems (1545–2001)“ (toliau – *European*), *Romanian Journal of Population Studies*, Vol. 5, No. 2, 2011, p. 8–45; S. Rejman, „Urodzenia nieślubne w Krasnem w latach 1786–1863“ (toliau – *Urodzenia*), *Przeszłość Demograficzna Polski*, Tom 27, 2006, s. 7–38; M. Skořepová, „A Matter of Survival: Mortality and Social Status of Illegitimate Children“, in: *Condizioni di vita e disuguaglianze. Una prospettiva storica–demografica*, ed. by L. Mocarelli and G. Ongaro, Forum Edizioni, 2022, p. 247–259.

Didžiulio Vakarų mokslininkų įdirbio dėka jau yra atskleista nemažai probleminių aspektų, susijusių su nesantuokinio gimstamumo reiškiniu praeities visuomenėse. Žinoma, kokią procentą nesantuokinis gimstamumas sudarė Vakarų Europos, Šiaurės Amerikos ir Azijos šalių visuomenėse⁷. Tyrimai taip pat išgrynino ir apibrėžė socialinius nesantuokinės tėvystės ir motinystės bruožus, tėvų patirtis ir psichologinę būseną susilaukus nesantuokinio vaiko⁸, atskleidė ankstyvųjų naujųjų laikų bendruomenėse vyravusias seksualinio elgesio bei santuokos sudarymo normas ir papročius. Galiausiai, nemažai žinoma apie pačių vaikų išgyvenimo galimybes ir tolesnes gyvenimo perspektyvas⁹.

Nepaisant Vakarų tyrėjų įdirbio ir temos ištirtumo lygio, iki šiol vis dar beveik nežinoma, kokia nesantuokinio gimstamumo ir nesantuokinių

⁷ Globaliam kontekstui žr. *Bastardy*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith. Šioje monografijoje pristatomi mokslininkų tyrimai, apimantys ne tik Vakarų Europą (Didžiąją Britaniją, Prancūziją, Vokietiją, Švediją), bet ir Šiaurės Ameriką, Jamaiką ir Japoniją. Situacija Anglijoje žr. R. Adair, *Courtship*, p. 48–63; L. Leneman, R. Mitchison, „Scottish Illegitimacy Ratios in the Early Modern Period“, *The Economic History Review*, Vol. 40, No. 1, Feb., 1987, p. 41–63; A. J. Muir, „Illegitimacy in Eighteenth-Century Wales“, *The Welsh History Review*, Vol. 26, No. 3, July 2013, p. 351–388. Situacija Prancūzijoje žr. J. Depauw, „Amour illégitime et société à Nantes au XVIIIe siècle“, *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, Vol. 27, Issue 4–5, October 1972, p. 1155–1182; M. Maksud, A. Nizard, „Enfants trouvés, reconnus, légitimés. Les statistiques de la filiation en France, aux XIXe et XXe siècles“, *Population (French Edition)*, Vol. 32, No. 6, November – December, 1977, p. 1159–1220; L. R. Berlanstein, „Illegitimacy, Concubinage, and Proletarianization in a French Town, 1760–1914“, *Journal of Family History*, Vol. 5, Issue 4, Winter, 1980, p. 360–374; Situacija Vokietijoje žr. J. Knodel, „Law, Marriage and Illegitimacy in Nineteenth-Century Germany“, *A Journal of Demography*, Vol. 20, Issue 3, 1967, p. 279–294; E. Shorter, „Bastardy in South Germany: A Comment“, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 8, No. 3, Winter, 1978, p. 459–469. Situacija kitose Europos šalyse žr. I. Dubert, „Trends and internal dynamics of illegitimacy in north-west Spain: rural Galicia, 1570–1899“, *Continuity and Change*, Vol. 33, Issue 1, May 2018, p. 87–116; S. Muurling, J. Kamp, A. Schmidt, „Unwed mothers, urban institutions and female agency in early modern Dutch, German and Italian towns“, *The History of the Family*, Vol. 26, Issue 1, p. 11–28; J. Sklar, „Marriage and Nonmarital Fertility: A Comparison of Ireland and Sweden“, *Population and Development Review*, Vol. 3, No. 4, Dec., 1977, p. 359–375.

⁸ Pavyzdžiui, M. van der Heijden, A. Schmidt, G. Vermeesch, „Illegitimate parenthood in early modern Europe“, *The History of the Family*, Vol. 26, Issue 1, 2021, p. 1–10.

⁹ O. E. Glagoleva, *The Illegitimate*, p. 461–499; M. J. Maynes, „Adolescent Sexuality and Social Identity in French and German Lower-Class Autobiography“, *Journal of Family History*, Vol. 17, Issue 4, p. 397–418; K. Gibson, *Illegitimacy, Family, and Stigma in England, 1660–1834* (toliau – *Illegitimacy*), Oxford: Oxford University Press, 2022.

vaikų situacija vyravo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) XVIII a. Lietuvos istoriografijoje beveik netirta, kokiais bendraisiais bruožais, būdingais to meto Europai, bei regiono nulemtomis skirtybėmis pasižymėjo nesantuokinių vaikų fenomenas. Neabejotina, kad tokia situacija susidarė ir dėl objektyvių priežasčių – šaltinių stygiaus ir ribotų daugumos išlikusių šaltinių panaudojimo galimybių. Taip pat šeimos, ypač valstiečių, istorija vis dar nepakankamai domina Lietuvos istorikus. LDK istorijos tyrimuose iki šiol daugiau dėmesio buvo skirta nesantuokinių vaikų teisinei padėčiai¹⁰. Nors pastaraisiais dešimtmečiais pastebimi kryptingesni nesantuokiniam vaikams LDK skirti tyrimai, jie yra riboti tiek geografiškai, nes susitelkiama į vienos ar kelių gretimų parapijų analizę, tiek ir metodologiniu požiūriu, visiškai apeinant tokius klausimus kaip nesantuokinė motinystė ir tėvystė, nesantuokinių vaikų krikštavėniai¹¹.

Problemos ištirtumo lygis suponuoja šio tyrimo tematinį naujumą. Kompleksiškai viename darbe nesantuokinių vaikų fenomenas LDK visuomenėje iki šiol nebuvo tirtas. Toks tyrimas, tikėtina, bent nedidele dalimi užpildys iki šiol beveik tuščią LDK istorijos puslapį, skirtą gyventojų seksualiniam elgesiui, įpročiams ir papročiams. Pasirinktas tyrimo laikotarpis – XVIII amžius – nesantuokinio gimstamumo kontekste jau yra aktualizuotas Vakarų istoriografijoje kaip *nesantuokinių vaikų ir pamestinukų amžius* dėl aiškiai išaugusio šių vaikų skaičiaus daugelyje to meto Europos šalių¹². Šiame tyrime siekiama ištirti, ar LDK parapijose šiuo laikotarpiu vyko tokie patys procesai. Pirmasis tyrimo rakursas nukreiptas į nesantuokinius vaikus, kaip LDK visuomenės socialinę grupę, siekiant ištirti jiems būdingus demografinius bruožus. Antrasis tyrimo siekis – nesantuokinio gimstamumo

¹⁰ V. Andriulis, „Neteisėti vaikai pagal feodalinę Lietuvos teisę“ (toliau – *Neteisėti*), *Socialistinė teisė*, Nr. 2, 1974, p. 60–63. Su nežymiais pakeitimais straipsnis vėliau perspausdintas monografijoje: idem, *Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė* (toliau – *Lietuvos*), Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 164–172; M. Jakulis, „Pavainikiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje XVI–XVIII a.: teisinė padėtis ir galimybės“ (toliau – *Pavainikiai*), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012 metai/2, 2013, p. 41–57.

¹¹ Pavyzdžiui, M. Jakulio tyrimas, skirtas pamestinukų globai: M. Jakulis, „Pamestinukų globa XVIII amžiaus Vilniuje“ (toliau – *Pamestinukų*), *XVIII amžiaus studijos. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Iššūkiai. Laimėjimai. Neteiktys*, T. 3, 2016, sudarė R. Šmigelskytė-Stukienė, p. 193–209. Darbe autorius, remdamasis Šv. Jono ir Šv. Juozapo Arimatiečio ir Nikodemo parapijų krikšto metrikų knygomis, analizuoja pakrikštytų nesantuokinių vaikų ir pamestinukų skaičiaus mastus XVIII a., taip pat aptaria pamestinukų radimo vietas, institucijas, teikusias globą šiems vaikams. Tačiau dėmesys nesantuokinių vaikų motinoms, tėvams ir krikštavėniam straipsnyje nėra skiriamas.

¹² Pavyzdžiui, P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 255.

reiškinį XVIII a. LDK užčiuopti giliau, per nesantuokinių vaikų vardyno, motinų, tėvų, krikštėvių socialinio statuso analizę atskleisti vyravusį to meto požiūrį į nesantuokinius vaikus, kelti prielaidas apie šių vaikų gimimo aplinkybes ir numanomas jų likimus.

Tyrimo objektas – nesantuokiniai vaikai kaip socialinė XVIII a. LDK visuomenės grupė.

Pačia universaliausia prasme sąvoka *nesantuokinis vaikas* apibūdina vaikus, gimusius ne santuokoje. Visgi, sąvokos problemiškumą pirmiausia lemia tai, kad ji apibūdina ne patį vaiką, bet nurodo vaiko atsiradimą nulėmusius nesantuokinius tėvų ryšius¹³. ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenėse *nesantuokinio vaiko sąvoka* pasižymėjo aiškiai neigiamą konotaciją reflektuojančiomis variacijomis, kaip kad *pavainikis (bastard)*, kurios buvo įtvirtintos ir Lietuvos Statutuose (toliau – LS). LS nesantuokiniai vaikai įvardijami ne vienu terminu, o keliais, būtent: *злого лежа сын, бенкарт, нечыстова лежа сын, блудный* – nedoros sangulos sūnus, pavainikis, paklydėlis¹⁴. Bažnytiniuose šaltiniuose – kanonų teisėje ir parapijų krikšto metrikų knygose – nesantuokiniai vaikai apibūdinami kaip *filiius nuliis, illegitimi, illegitimi thori, spuriius* – neteisėtas, neteisėto ryšio, pavainikis¹⁵.

Šiame tyrime nesantuokinis gimstamumas matomas kaip socialinės istorijos reiškiny, tad svarbesnė tampa ne teisinė tiesa, apibrėžusi, kas turi būti laikomas nesantuokiniu. Juk, kaip taikliai pastebi britų socialinės istorijos tyrėja Kate Gibson, asmens laikymas nesantuokiniu ankstyvaisiais naujaisiais laikais buvo nulemtas ne tiesioginio fakto, bet subjektyvios visuomenės nuomonės, kurią formavo kultūriniai bei socialiniai veiksniai ir normos¹⁶. Todėl į tyrimą buvo įtraukti vaikai, kurie:

¹³ P. Crawford, *Parents*, p. 31.

¹⁴ Pirmasis Lietuvos Statutas: Pirmasis Lietuvos Statutas, T. II, D. I, parengė S. Lazutka, E. Gudavičius, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1991, toliau – PLS; Antrasis Lietuvos Statutas: Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года, Т. Івановна Довнар, У. Мікалаевіч Сатолін, Я. Аляксандравіч Юхо, Мінск, 2003, toliau – ALS; Trečiasis Lietuvos Statutas: 1588 metų Lietuvos Statutas. T. 2: Tekstas, parengė I. Lappo. Kaunas, 1938, toliau – TLS. Toliau tekste bus nurodomi tik skyriaus ir straipsnio numeriai: PLS III. 12, ALS III. 23, TLS III.28, TLS IV. 22.

¹⁵ Kanonų teisė (*Corpus iuris canonici, pars secunda: Decretalium Collectiones*, ed. by A. L. Friedberg, Emil Friedberg, Akademische Druck: Verlagsanstalt, Graz, 1959, toliau – CIC, tekste nurodant tik knygos, skyriaus ir straipsnio numerius): CIC 4. 3. 3, CIC 4. 17. 6, CIC 4. 17. 12).

¹⁶ Cituota iš: K Gibson, *Illegitimacy*, p. 14–15: „*Illegitimacy was not a biological fact, but rather a subjective social and cultural categorization that depended on communal recognition*“.

- a) šaltiniuose buvo aiškiai įvardyti kaip nesantuokiniai (*illegitimi, illegitimi thori, illegitimi ortus, spurius (-a)*);
- b) buvo pakrikštyti kaip nesantuokiniai, bet vėliau buvo įteisinti santuokos keliu;
- c) santuokos keliu buvo įteisinti 8 mėnesių laikotarpyje iki krikšto (priešvedybinis nėštumas).
Į tyrimą taip pat buvo įtraukti vaikai, kuriuos galima apibūdinti kaip *tikėtinus* nesantuokinius vaikus*:
- d) pamestinukai – motinų ir / ar tėvų palikti kūdikiai iki 2 metų amžiaus, šaltiniuose įvardijami kaip *inventus (-a), derelictus (-a), parentum ignotorum* – rastas, nežinomų tėvų [vaikas]. Nors neabejotina, kad didesnė dalis vaikų aptariamam laikotarpiu būdavo paliekami būtent dėl nesantuokinės savo kilmės¹⁷, neatmetami ir kiti kūdikio palikimą galėję nulemti veiksniai, kaip kad užėjęs sunkmetis.
- e) vaikai, parapijų metrikų knygų įrašuose nurodyti tik su motina, bet be tėvo. Kadangi našlės būdavo nurodomos specifiniu jų padėtį apibūdinančiu terminu *vidua*, krikšto įrašai, kuriuose krikštijamas vaikas tiesiogiai neįvardintas kaip nesantuokinis, bet įrašytas be tėvo, suponuoja galimą nesantuokinę vaiko kilmę¹⁸.

* P. Laslett ir K. Oosterveen savo tyrime nurodo, kad vaikas, kurį galima numanyti esant nesantuokiniu („a child shall be counted illegitimate who is inferred to be so <...>“) yra toks, kurio minima tik motina, bet ne tėvas, ir jeigu nurodyta vaiko pavardė skyrėsi nuo motinos pavardės. Tuo tarpu pamestinukai, pasak autorių, neturi būti laikomi nesantuokiniais, plačiau žr. P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 285–286. Disertacijoje tokio apibrėžimo laikytasi tik dalinai.

¹⁷ Vakarų istoriografijoje jau yra nusistovėjusi pozicija, jog kūdikio palikimui ankstyvaisiais naujaisiais laikais didžiausią įtaką darė nesantuokinė jo kilmė, o tai sietina su bendra vyravusia socialine nesantuokinio gimstamumo stigma, pavyzdžiui, J. P. Gutton, *La société et les pauvres en Europe: XVIe–XVIIIe siècles*, Presses universitaires de France, 1974; D. I. Kertzer, „Gender Ideology and Infant Abandonment in Nineteenth-Century Italy“ (toliau – *Gender*), *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 22, No. 1, 1991, p. 1–25; J. S. Richter, „Infanticide, Child Abandonment, and Abortion in Imperial Germany“, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 28, No. 4, 1998, p. 511–551; T. Kuehn, *Illegitimacy in Renaissance Florence*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002, p. 109; M. R. Boes, „“Dishonourable” Youth, Guilds and the Changed World View of Sex, Illegitimacy and Women in Late Sixteenth-Century Germany“, *Continuity and Change*, Vol. 18, Issue 3, 2003, p. 345–72; J. F. Harrington, *The Unwanted Child: The Fate of Foundlings, Orphans and Juvenile Criminals in Early Modern Germany*, Chicago: Chicago University Press, 2009; B. A. Revuelta-Eugercios, „Abandoned and illegitimate, a double mortality penalty? Mortality of illegitimate infants in the foundling hospital of Madrid, La Inclusa (1890–1935)“, *The History of the Family*, Vol. 18, Issue 1, 2013, p. 44–67.

¹⁸ Nesantuokinių vaikų įrašymo į tirtų parapijų metrikų knygas specifika plačiau aptariama 2 šio darbo skyriuje.

Pastebėtina, kad *tikėtini* nesantuokiniai vaikai, priklausomai nuo įvairių aplinkybių, kai kada galėjo būti ir santuokiniai (pavyzdžiui, krikšto įrašą pildžiusiam dvasininkui pamiršus įrašyti tėvą). Todėl iš parapijų metrikų knygų išrinkti duomenys tyrime pateikiami įtraukiant pamestinukus ir vaikus, įrašuose nurodytus tik su motina, tiek į bendrą nesantuokinių vaikų imtį, tiek ir išskiriant į atskirą grafą.

Akcentuotina, kad tyrime dėmesys sutelkiamas tik į Romos Katalikų Bažnyčios (toliau – RKB) miestelio ir kaimo (miestelėnų ir valstiečių) bendruomenes, kaip reprezentuojančias LDK visuomenės daugumą. Atsižvelgiant į šaltinių būklę, tyrime susitelkiama į dvi LDK Romos katalikų Bažnyčias priklausiusias vyskupijas – Vilniaus ir Žemaičių vyskupijas. Kokie nesantuokinio gimstamumo bruožai buvo būdingi kitoms aptariamam laikotarpiu vyraavusioms religinėms grupėms (unitams, liuteronams, kalvinistams, judėjams) yra sudėtinga apžvelgti dėl menkai išlikusių šaltinių bei prastos fizinės išlikusių šaltinių būklės, gerokai apribojančios jų panaudojimo galimybes.

Tyrimo tikslas yra kompleksiškai ištirti nesantuokinio gimstamumo XVIII a. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose demografinius ir socialinius bruožus, atskleidžiant nesantuokinių vaikų, kaip visuomenės grupės, ypatybes.

Darbo tikslas suformuluotas atsispyrus nuo anksčiau vykdytų tyrimų, kuriuose buvo tirtos Vilniaus miesto Šv. Jono, Šv. Juozapo Arimateičio ir Nikodemo bei Šv. Stepono parapijos¹⁹ bei 5 Vilniaus dekanatui priklausiusios parapijos²⁰. Tyrimų metu gautos išvados apie nesantuokinių pakrikštytų vaikų skaičiaus tendencijas, krikšto (gimimo) mėnesį, socialinį nesantuokinių vaikų motinų ir tėvų statusą motyvavo plėsti geografinę tyrimo erdvę ir ištirti, ar panašios nesantuokinio gimstamumo tendencijos buvo būdingos netirtoje šiaurinėje Vilniaus vyskupijos dalyje, taip pat ir visai netyrinėtoje Žemaičių vyskupijoje.

Disertacijos tikslui įgyvendinti buvo apsibrėžti šie **uždaviniai**:

1. Remiantis LDK analizuojamu laikotarpiu galiojusiuose teisynuose įtvirtintomis nuostatomis, apžvelgti teisinį nesantuokinių vaikų statusą

¹⁹ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje XVII a. II p. – XVIII a.: sociodemografinis aspektas* (toliau – *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*), bakalauro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2018.

²⁰ Eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a. Vilniaus dekanate: sociodemografinė perspektyva* (toliau – *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*), magistro darbas, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2020.

- XVIII a. LDK, pristatant teises aplinkybes, nulėmusias tai, kad tam tikra visuomenės grupė buvo įvardijama *nesantuokinio vaiko* sąvoka;
2. Analizuojant surinktus parapijų krikšto metrikų knygų duomenis, ištirti demografinius nesantuokinių vaikų kaip visuomenės grupės, rodiklius pasirinktose tirti XVIII a. LDK parapijose. Šis uždavinys suskaidytas į kelis mažesnius uždavinius:
 - a. Išanalizuoti ir palyginti pakrikštytų nesantuokinių ir santuokinių vaikų skaičiaus santykį ir šio skaičiaus dinamiką per visą XVIII amžių;
 - b. Išanalizuoti ir palyginti nesantuokinio ir santuokinio gimstamumo sezoniskumą;
 - c. Išanalizuoti ir palyginti nesantuokinių ir santuokinių vaikų pasiskirstymą pagal lytį aiškinantis: 1) lyties įtaką vaiko atsisakymui ir 2) numanomą *selektyvų* krikšto neregistravimą tirtose parapijose;
 3. Remiantis nesantuokiniais vaikams teiktų krikšto vardų analize, palyginti nesantuokiniais ir santuokiniais vaikams teiktų krikšto vardų parinkimo motyvus;
 4. Remiantis nesantuokinių vaikų motinų ir tėvų socialinio statuso ir gyvenamos (kilties) vietos analize, išsiaiškinti, kokiam socialiniam statusui galėjo priklausyti nesantuokiniai vaikai;
 5. Remiantis nesantuokinių vaikų krikštatėvių socialinio statuso ir gyvenamosios vietos analize, atskleisti kokie socialiniai ir geografiniai ryšiai galėjo sieti nesantuokinių vaikų motinas, tėvus ir krikštatėvius;
 6. Pasitelkus parapijų krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygų įrašus, *pasekti* numanomais nesantuokinių vaikų likimais: ištirti, ar motinos ir tėvai ne santuokoje pradėtą vaiką bandė įteisinti santuokos keliu iki ir po vaiko gimimo, ir įvertinti parapijose vyravusias nesantuokinių ir santuokinių vaikų mirtingumo tendencijas.

Tyrimo taikytos prieigos ir metodologija

Rengiant įvadinę disertacijos dalis naudotasi *aprašomuoju* ir *analizės* metodais. Tyrimas iš dalies paremtas vadinamuoju *kolektyviniu* arba *sujungimo* metodu (angl. *collective* arba *aggregate method*)²¹. Šis metodas įgalina, remiantis pilna parapijos metrikų knygų komplektacija (krikšto, vedybų ir mirties knygų įrašais) atlikti kiekybinę analizę tokių skaitinių reiškinių kaip: nesantuokinių ir santuokinių gimimų metinis ir sezoninis pasiskirstymas, bei pasiskirstymas pagal lytį, priešvedybinio nėštumo mastai,

²¹ M. Fleury, L. Henry, *Des registres paroissiaux a l'histoire de la population: Manuel de depouillement et d'exploitation de l'etat civil ancien* (toliau – *Des registres*), Paris, 1956, p. 95–113.

nesantuokinių ir santuokinių vaikų mirtingumo tendencijos. Taikant minėtą metodą, iš parapijų metrikų knygų išrinkti duomenys buvo susisteminti chronologiškai, pasitelkus *Microsoft Excel* programos įrankius. Duomenų vizualizacijai pasitelkta *Python* programavimo kalbos atviros prieigos *Seaborn* biblioteka²².

Kolektyvinio tyrimo metodo sėkmingam pritaikymui buvo pasitelkti toliau išvardinti skaičiavimo įrankiai. Siekiant apskaičiuoti nesantuokinio gimstamumo mastus tirtose parapijose, pritaikytas *nesantuokinio gimstamumo koeficientas* (pranc. *taux d'illégitimité*, angl. *illegitimacy ratio*), kuris matuoja nesantuokinių gimimų skaičių, tenkantį visiems gimimams per metus ir yra išreiškiamas procentais²³. Tikslesniu nesantuokinio gimstamumo mastų skaičiavimo būdu laikomas kitas nesantuokinio gimstamumo rodiklis (angl. *illegitimacy rate*), kuris nurodo nesantuokinių vaikų skaičių, gimusių 100 netekėjusių vaisingo amžiaus (15–49 metų) moterų²⁴. Visgi, šiame tyrime nesantuokinio gimstamumo rodiklio taikymas nėra galimas dėl duomenų ribotumo, kai parapijų metrikų knygų įrašai neatskleidžia nesantuokinių vaikų motinų amžiaus. Tyrime pasirinkus pasinaudoti nesantuokinio gimstamumo koeficientu, tikslinga įvertinti tokio skaičiavimo būdo trūkumus. Esminis trūkumas – šį koeficientą veikia natūralūs demografiniai pokyčiai (pavyzdžiui, padidėjęs susituokusių moterų vaisingumo rodiklis automatiškai lemia nesantuokinio gimstamumo mažėjimą)²⁵. Taip pat, pakitus populiacijos amžiaus struktūrai, pakinta proporcija moterų, esančių rizikoje susilaukti nesantuokinio vaiko. Šiam koeficientui įtaką daro ir kiti demografiniai veiksniai, tokie kaip nesėkmingo derliaus sezonas, iššaukiantis badą ir atitinkamai išaugusį mirtingumą, dėl ko išsikraipo ir bendro gimstamumo proporcijos. Atkreiptinas dėmesys, jog ir pats nesantuokinio gimstamumo skaičius yra linkęs tiek didėti (pavyzdžiui, karo atveju daugėja seksualinės prievartos nusikaltimų ir todėl gimsta daugiau nesantuokinių vaikų) tiek ir mažėti (koreliacija su priešvedybiniu nėštumu, kuomet ne santuokoje pradėta naujagimių tėvai įteisindavo santuokos keliu šiam dar negimus). Nepaisant išvardintų nesantuokinio gimstamumo koeficiento trūkumų, tyrėjai linkę

²² M. L. Waskom, Seaborn: Statistical Data Visualization, *The Journal of Open-Source Software*, 6 (60), 2021, p. 1–4, [interaktyvus], in: <<https://doi.org/10.21105/joss.03021>>, [2025–02–03].

²³ Pavyzdžiui, jei per metus iš viso gimė 100 naujagimių, ir iš jų 15 buvo nesantuokinės kilmės, tai nesantuokinio gimstamumo koeficientas bus lygus 15 %, plačiau žr. R. Adair, *Courtship*, p. 25–26.

²⁴ Ibid., p. 25.

²⁵ Ibid., p. 26.

pripažinti, kad taikant šį rodiklį pakankamai gerai atsiskleidžia bendrosios nesantuokinio gimstamumo tendencijos²⁶.

Analizuojant pakrikštytų nesantuokinių vaikų pasiskirstymą pagal lytį, pasitelktas *vaikų lyčių santykio krikšto metu* (angl. *child sex ratio at baptism*) rodiklis, kuris apskaičiuojamas vyriškos lyties naujagimių skaičių padalinus iš moteriškos lyties naujagimių skaičiaus ir gautą rezultatą padauginus iš 100²⁷. Vakarų mokslininkų tyrimai atskleidžia, kad praeities visuomenėse lyčių santykio rodiklis buvo nutolęs nuo dabarties žmonių populiacijai būdingo rezultato (105 berniukų tenkančių 100 mergaičių), kur dažniausiai vaikų krikšto įrašuose mergaitės būdavo aptinkamos rečiau, kartais net dvigubai, nei berniukai²⁸. Šio tyrimo kontekste pakrikštytų vaikų lyties analizė svarbi keliais aspektais. Pirmiausia, ieškant atsakymo į klausimą, ar lytis darė įtaką kūdikio atsisakymui (pamestinukų atvejai). Taip pat, analizuojant, ar tirtoms parapijoms buvo būdingas *selektyvus* vaikų, ypač nesantuokinių, krikšto neregistravimas parapijų metrikų knygoje.

Vis dėlto, vien tik *kolektyvinio* metodo taikymas neatskleidžia nesantuokinio gimstamumo problemos daugiasluoksniškumo. Todėl iš parapijų metrikų knygų gautų kiekybinių duomenų atskleidimui bent kiek platesniame LDK socialinės istorijos kontekste iš dalies pasitelkta ir *kokybinė duomenų analizė*. Remiantis šia prieiga analizuojami nesantuokinių vaikų motinų, tėvų ir krikštėvių socialinio statuso bei jų tarpusavio giminystės, socialinio statuso ir teritorinės kaimynystės ryšiai, leidžiantys giliau užčiuopti nesantuokinių ryšių problematiką. Šis metodas įgalino atpažinti ir kultūrinį aspektą, tiriant naujagimių antroponimiją – analizuojant nesantuokinių vaikų krikšto vardus. Tiesa, kokybinės duomenų analizės pritaikymas yra ribotas dėl pasitelkto pagrindinio tyrimo šaltinio specifikos.

Nesantuokinių vaikų fenomeno LDK tyrimas nebūtų tikslingas be *lyginamojo* metodo taikymo. Gauti kiekybiniai duomenys iš parapijų metrikų knygų darbe lyginami keliais aspektais: 1) lokaliai imtimi, gautus duomenis, tokius kaip kad nesantuokinių pakrikštytų vaikų skaičius, lyginant tarp tirtų parapijų ir vyskupysčių – Vilniaus ir Žemaitijos; 2) periferijos–sostinės požiūriu, neatsisakant ekskursų į ankstesnių tyrimų metu gautus rezultatus iš Vilniaus miesto ir Vilniaus dekanato parapijų; 3) europiniu lygmeniu, nesantuokinių vaikų reiškinį pamatant platesniame kontekste, pirmiausia

²⁶ I. Carter, „Illegitimate births and illegitimate inferences“, *Scottish Journal of Sociology*, Vol. 1, Issue 2, 1977, p. 125–137; R. Adair, *Courtship*, p. 26.

²⁷ A. Chahnazarian, „Determinants of the sex ratio at birth: Review of recent literature“, *Soc Biol*, Fall–Winter, Vol. 35, No. 3–4, 1988, p. 214.

²⁸ G. Hanlon, *Death control in the West 1500–1800: sex ratios at baptism in Italy, France and England* (toliau – *Death*), London and New York: Routledge, 2023.

pakankamai gerai ištyrinėtos kaimyninės Lenkijos, o taip pat ir Vakarų Europos kontekstuose.

Analizuojant, ar tirtose parapijose egzistavo santuokos 8 mėnesių laikotarpyje iki vaiko gimimo (vadinamieji priešvedybiniai nėštumai) neapsieita be *vardų susiejimo* (angl. *nominal record linkage*) įrankio. Pasitelkus šį įrankį, tų pačių motinų įvardijimų buvo ieškoma santuokos metrikų ir krikšto metrikų knygų įrašuose. Vardų susiejimo įrankis buvo taikytas ir ieškant parapijose krikštytų vaikų mirties fakto, pasitelkus jų krikšto bei mirties įrašus. Minėtas įrankis taip pat pravertė ir ieškant nesantuokinių vaikų motinų, tėvų ir krikštatėvių įvardijimų inventoriuose. Visgi, vardų susiejimo įrankis turi trūkumų. Pirmiausia, aptariamam laikotarpiui tebebuvo būdingas kelių tų pačių pavardžių vyravimas viename kaime ar miestelyje. To laikotarpio vardynas taip pat pasižymėjo keliolikos tų pačių vardų dominavimu. Tad tai apsunkina vardų susiejimo metodo taikymą. O atsižvelgus ir į tyrimo objekto – nesantuokinio gimstamumo – specifiką, ieškant nesantuokinių vaikų motinų neretai susiduriama su problema, kad nemaža jų dalis būdavo įrašomos be pavardės. Kita problema, sietina su parapijų metrikų knygų specifiškumu yra ta, kad šias knygas pildę dvasininkai asmenų vardus ir pavardes užrašydavo iš klausos, tad galimas asmenvardžių iškraipymas²⁹. Metodo (ne)sėkmingam pritaikymui įtakos turi ir pačių šaltinių fizinė būklė.

Tyrimo chronologija ir geografija

Tyrimo chronologija apima XVIII a. laikotarpį. Tyrimo chronologinių ribų apibrėžimui įtakos pirmiausia turėjo pagrindinės tyrimo šaltinių grupės – parapijų metrikų knygų – chronologija. Nors pavienės metrikų knygos yra išlikusios ir iš XVII a. laikotarpio, jų teikiami duomenys nėra reprezentatyvūs siekiant atskleisti nesantuokinio gimstamumo situaciją. Parapijų metrikų knygos, pasižyminčios įrašų nuoseklumu, datuojamos nuo 1700 metų, tad tyrimas ir pradedamas nuo šių metų. Tyrimo pabaigos data griežtai neapibrėžta dėl to, kad naudotų parapijų metrikų knygų įrašai užsibaigia ties skirtingais metais (6 parapijų metrikų knygos užsibaigia ties 1799, 2 parapijų – 1797 metais, likusių 2 parapijų – 1796 metais). XVIII a. laikotarpis taip pat yra reikšmingas lokaliu lygmeniu. Po amžiaus pradžioje LDK teritorijoje

²⁹ Gerrit Bloothoof atkreipia dėmesį, kad siekiant sėkmingai pritaikyti vardų susiejimo metodą, tyrėjas neišvengiamai susiduria su kliūtimis: individo asmenvardžio užrašymo variacijomis istoriniuose šaltiniuose ir nevienoda fizine šaltinių būkle, plačiau žr. G. Bloothoof, „Assessment of Systems for Nominal Retrieval and Historical Record Linkage“, *Computers and the Humanities*, No. 32, 1998, p. 39–56.

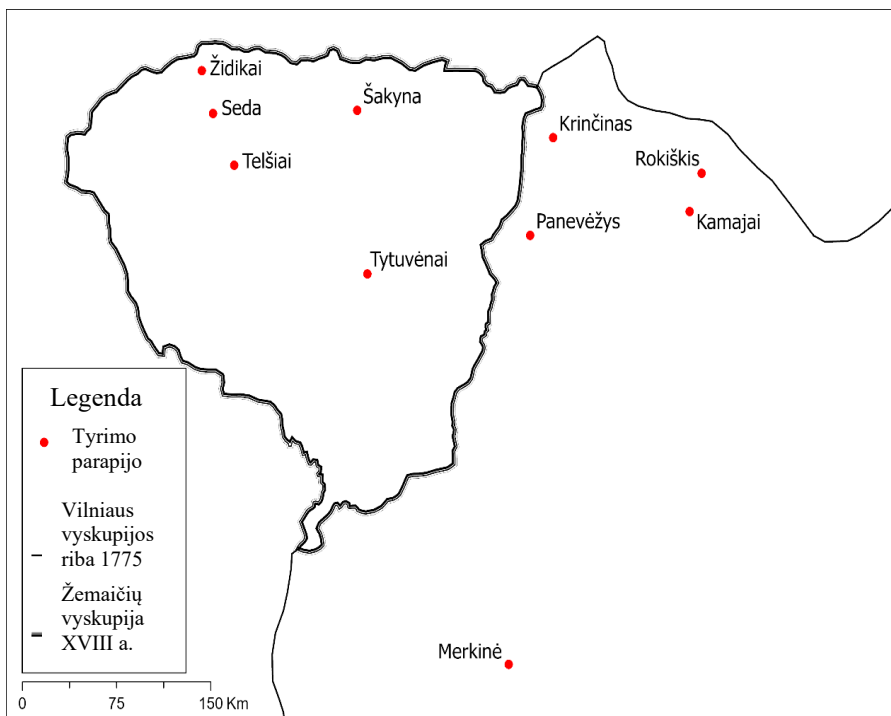
vykusio Šiaurės karo, paskutinės maro epidemijos ir bado stojo ramybės laikotarpis, trukęs kelis dešimtmečius. Minėti veiksniai neabejotinai darė įtaką tiek bendrai gimstamumo, tiek ir nesantuokinio gimstamumo kreivėms. Todėl norint pamatyti ir įvertinti nesantuokinio gimstamumo tendencijas, svarbu analizuoti visą XVIII a. laikotarpį. Žvelgiant plačiau, XVIII a. nesantuokinio gimstamumo kontekste, kaip jau buvo užsiminta, Vakarų mokslininkų jau yra apibrėžtas būtent kaip *nesantuokinių vaikų ir pamestinukų amžius*.

Tyrimo geografinė erdve pasirinktos Vilniaus vyskupija (šiaurės vakarinė dalis, kaip tankiausiai apgyvendinta katalikų) ir Žemaičių vyskupija. Atkreiptinas dėmesys, kad į tyrimą nebuvo įtrauktos Vilniaus dekanatui XVIII a. priklausiusios parapijos, kurios jau buvo analizuotos ankstesniuose tyrimuose³⁰, tad šiame darbe jos pasitelktos tik palyginamuoju aspektu. Vyskupijų parapijų pasirinkimui įtakos turėjo keli veiksniai³¹. Pirmiausia, pagrindinio tyrime naudoto šaltinio – parapijų metrikų knygų – chronologinis nuoseklumas ir įrašų kompleksiskumas, t.y., buvo svarbu, kad pasirinktos parapijos metrikų knygos būtų išlikusios pilnos komplektacijos (su krikšto, santuokos ir mirties įrašais). Toks pasirinkimas leidžia į nesantuokinio gimstamumo reiškinį pažvelgti tiek iš ilgalaikės perspektyvos, tiek ir šią problemą užčiuopti platesniame socialinės istorijos lauke. Abi pasirinktos tirti vyskupijos pasižymėjo panašiais religiniais, kultūriniais ir socialiniais bruožais. Visgi, vyskupijos kiek išsiskyrė politine, ekonomine įtaka, gyventojų sudėtimi, urbanizacijos lygiu. Tad atliekant tyrimą taip pat siekta išsiaiškinti, ar egzistavo skirtingi lokaliniai nesantuokinio gimstamumo variantai, pastebėti užsienio tyrėjų analizuojant nesantuokinių vaikų atvejus Anglijoje ir kitose Europos šalyse³². Todėl tyrimo analizei pasirinktos parapijos, kurių metrikų knygos yra išlikusios pilnos komplektacijos ir be didesnių chronologinių pertrūkių apimančios visą pasirinktą tirti laikotarpį – XVIII a. (žr. 1 pav.).

³⁰ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*

³¹ Detalesni parapijų atrankos kriterijai pateikiami poskyryje 2.2.

³² P. Laslett, *Family Life and Illicit Love in Earlier Generations* (toliau – *Family*), Cambridge: Cambridge University Press, 1977; *Bastardy*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith, London: Edward Arnold, 1980; R. Adair, *Courtship*.

1 pav. Tyrimo parapijos*.

Didesnė dalis pasirinktų parapijų pasižymėjo geografiniu artumu. Vilniaus vyskupijos atveju, į tyrimą įtrauktos keturios parapijos – **Kamajai, Krinčinas, Panevėžys ir Rokiškis** – šiaurinėje vyskupijos dalyje sudarė klasterį. Atitinkamai į tyrimą įtrauktos trys Žemaičių vyskupijos parapijos – **Seda, Telšiai ir Židikai** – sudarė kitą klasterį vyskupijos šiaurėje. Parapijų geografinis artumas teikia pranašumo dėl žmonių mobilumo, kai pora galėjo tuoktis vienoje parapijoje, o vaiką krikštyti jau kitoje, ir nesant išlikusių kaimyninių parapijų metrikų knygų, prarandami vertingi duomenys. Tiriant lokales nesantuokinio gimstamumo variacijas, buvo reikšminga lyginti duomenis ir su toliau nutolusiomis vietovėmis. Vilniaus vyskupijos atveju pasirinkta toli nuo klasterio, pietuose, išsidėsčiusi **Merkinės** parapija. Žemaičių vyskupijai priklausiusi **Šakynos** parapija buvo išsidėsčiusi kiek šiauriau, o **Tytuvėnų** parapija – toliau pietryčiuose nuo klasterio.

* Parapijų žemėlapis sudarytas remiantis Kazio Misiaus ir Romualdo Šinkūno parengtame žinyne pateiktais vyskupijų XVIII a. žemėlapiais, žr. K. Misių, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų Bažnyčios* (toliau – *Lietuvos katalikų*), Žinynas, Vilnius: Pradai, 1993, p. 16–17, p. 29.

Ginamieji teiginiai

1. Nesantuokinių vaikų skaičius tirtose parapijose sudarė nedidelę bendro pakrikštytų vaikų skaičiaus dalį. Nesantuokinio gimstamumo kreivė nebuvo pastovi ir pasižymėjo svyravimais per visą XVIII a., o tam įtaką darė XVIII a. pradžios įvykiai (karai, badas ir maras), kurių poveikis bendrai gimstamumo kreivei reiškėsi ir vėlesniais amžiaus laikotarpiais.
2. Nesantuokinio gimstamumo sezoniškumas nesiskyrė nuo santuokinio gimstamumo sezoniškumo. Santuokiniai ir nesantuokiniai seksualiniai santykiai būdavo užmezgami tuo pačiu metų laikotarpiu.
3. Nesantuokiniai vaikai būdavo krikštijami populiariausiais to meto vardais. Nesantuokinių vaikų nesiekta išskirti iš santuokinių vaikų tarpo suteikiant jiems retus bei Biblijos nusidėjėlių vardus, kitaip nei Vakarų Europoje.
4. Didžiąją nesantuokinių vaikų motinų dalį sudarė žemesniojo visuomenės sluoksnio netekėjusios moterys.
5. Nesantuokinių vaikų tėvai parapijų krikšto įrašuose dažniausiai likdavo neįvardinti.
6. „Etatiniai“ krikštatėviai, krikštiję po kelis nesantuokinius vaikus, tirtose parapijose nebuvo būdingi. Nesantuokinių vaikų tėvai krikštatėvius rinkdavosi iš savo socialinės ir gyvenamosios aplinkos.
7. Nesantuokinių vaikų motinų (ir tėvų) santuoka iki ir po vaiko krikšto (gimimo) nebuvo dažnas reiškinys parapijose.
8. Bendras vyravęs kūdikių iki 2 metų amžiaus mirtingumas tirtose parapijose buvo aukštas. Nesantuokiniai vaikai, dažniau nei santuokiniai, neišgyvendavo pirmųjų gyvenimo metų.

Tyrimo sąlygotumas

Iš apibrėžto disertacijos tyrimo objekto, tikslų ir geografinės erdvės ryškėja tam tikras tyrimo sąlygotumas. Pirmiausia, neįmanoma nustatyti tikslaus skaičiaus visų nesantuokinių vaikų tirtose parapijose. Parapijų metrikų knygų įrašai atskleidžia tik pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičių. Tyrimo sąlygotumui taip pat įtakos turi ir apibrėžta darbo geografinė erdvė. Pasirinktų dešimties parapijų analizė nesantuokinio gimstamumo tendencijas leidžia įvertinti nedidelės teritorijos rėmuose. Šis tyrimas negali atskleisti nesantuokinio gimstamumo bruožų ir tendencijų visoje LDK.

Istoriografija

Nesantuokinio gimstamumo reiškiniui Lietuvos istoriografijoje dėmesio skirta mažai. Pirmasis tyrimas, skirtas ne santuokoje gimusiems vaikams, pasirodė dar sovietmečiu – tai 1974 m. publikuotas Vytauto Andriulio

straipsnis, pristatantis teisinę nesantuokinių vaikų padėtį LDK³³. Straipsnyje iš esmės yra aptasakojamos LS įtvirtintos teisinės normos, nurodžiusios: koks vaikas turi būti laikomas nesantuokiniu, taip pat įvardijamos sąlygos, leidusios tėvui sūnų paskelbti nesantuokiniu bei galimybės, pagal kurias tėvas turėjo teisę nušalinti sūnų nuo palikimo. Autorius prie neteisėtų vaikų priskiria ne tik nesantuokinius, bet ir vaikus, kurių dėl įvairių blogų poelgių tėvai galėjo išsižadėti. V. Andriulis darbe nemėgina kelti klausimo, kaipgi Statutuose įtvirtintos nuostatos veikė kasdienėje teismų praktikoje. Vėliau ilgą laiką Lietuvos istoriografijoje nemėginta plėtoti nesantuokinių vaikų teisei padėčiai LDK skirtų tyrimų. Pirmuoju kryptingu bandymu detaliau pristatyti nesantuokinių vaikų problemą galima laikyti 2013 m. pasirodžiusį Martyno Jakulio straipsnį, kuriame ne tik apžvelgiamos XVI a. – XVIII a. LDK galiojusios teisynų (Kanonų, Statutų ir Magdeburgo teisės) nuostatos, skirtos ne santuokoje gimusiems asmenims, bet ir analizuojama, kaip jos sąveikavo tarpusavyje³⁴. M. Jakulis nustatė, kad dvi Kanonų teisėje galiojusios normos, skelbusios, jog neteisėtu laikomas asmuo, gimęs ne santuokoje bei gimęs iš sanguliuavimo, vėliau buvo perkeltos ir į LS, o toks perkėlimas sietinas su paveldėjimo klausimais ir galimybe nušalinti nesantuokinį asmenį nuo turto³⁵. Disertacijos tyrimo kontekste aktualiausios M. Jakulio straipsnio dalys, analizuojančios teisynuose įtvirtintų normų veikimą LDK teisminėje praktikoje ir galimus nesantuokinių vaikų likimo scenarijus – ankstyvą mirtį ir karjeros galimybes.

Kalbant apie demografinius ir socialinius tyrimus, skirtus nesantuokiniams vaikams, matyti, kad pastarieji dar tik fragmentiškai sušmėžuoja lietuviškojoje istoriografijoje. Reikšmingu postūmiu laikytinas jau minėto autoriaus, M. Jakulio, 2016 m. pasirodęs straipsnis, skirtas pamestinukų globos mechanizmų XVIII a. Vilniuje analizei³⁶. Istorikas pateikė demografinius duomenis apie pamestinukus Šv. Jono ir Šv. Juozapo Arimatiečio ir Nikodemo parapijose, remdamasis parapijų krikšto metrikų knygomis: tyrime analizuojama nesantuokinių vaikų ir pamestinukų dinamika, atskleidžiant, kad nuo antrosios amžiaus pusės minėtose parapijose kone dvigubai išauga pamestinukų ir nesantuokinių vaikų skaičius, lyginant su pirmąja XVIII a. puse. Straipsnyje taip pat pateikiamos paliktų vaikų radimo vietos darant prielaidą, kad motinoms rūpėjo išsaugoti kūdikių gyvybę, mat pamestinukai dažniausiai būdavo aptinkami šalia bažnyčių ir

³³ V. Andriulis, *Neteisėti*, p. 60–63; Su nežymiais pakeitimais straipsnis vėliau perspausdintas monografijoje: idem, *Lietuvos*, p. 164–172.

³⁴ M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 41–57.

³⁵ Ibid., p. 56.

³⁶ M. Jakulis, *Pamestinukai*, p. 193–209.

vienuolynų esančiose vietose, kas paspartindavo jų radimą³⁷. Šios disertacijos kontekste reikšmingas ir tais pačiais metais pasirodęs Eugenijaus Saviščevo tyrimas apie Plungės bendruomenę XVIII a. pirmoje pusėje, kurį pats autorius įvardija kaip lokalinės socialinės mikroistorijos bandymą³⁸. Remiantis išlikusiomis 1697–1741 m. Plungės katalikų parapijos metrikų knygomis, analizuojamos gyventojų gimstamumo ir krikšto, pasiskirstymo pagal lytį, gimimų sezoniškumo ir (o tai itin reikšminga šiam tyrimui) nesantuokinių vaikų gimimų tendencijos. Taip pat aptariamos Plungės bendruomenės santuokų sudarymo tendencijos, socialinis mobilumas. Naujausiu tyrimu nesantuokinių vaikų LDK istorijoje laikytinas 2024 m. pasirodęs M. Jakulio straipsnis, skirtas pamestinukų žindymams Vilniuje XVIII a.³⁹

LDK valstietijai skirti demografiniai ir socialiniai tyrimai lietuviškojoje istoriografijoje taip pat negausūs. Pirmasis istorikas, prisidėjęs prie istorinės demografijos atsiradimo Lietuvoje – Konstantinas Jablonskis. 1934 m. išleistoje knygelėje istorikas pristatė namų ūkio surašymus (pats autorius istoriografijoje įtvirtino terminą inventoriai) kaip vertingą istorinį šaltinį praeities visuomenės tyrimuose⁴⁰. Tai paskatino pirmuosius išsamesnius tyrimus, skirtus LDK valstietijos šeimos istorijai, valstiečių demografiniams procesams, pasirodžiusius sovietmečiu⁴¹. Visgi, bendrai galima konstatuoti, kad Lietuvoje valstiečių šeimos istorija, demografiniai procesai tebeišlieka mažai analizuoti⁴². Tiesa, paskutinį dešimtmetį pastebimas šioks toks pagyvėjimas, kuomet retkarčiais pasirodo vienas kitas tyrimas, analizuojantis demografinius Lietuvos valstietijos, kaip socialinės

³⁷ Ibid., p. 197.

³⁸ E. Saviščevas, „Plungė: „žemaičių dievų“ žemės bendruomenė XVIII amžiaus pirmoje pusėje“ (toliau – *Plungė*), *Lietuvos istorijos studijos*, T. 37, 2016, p. 83–105.

³⁹ M. Jakulis, „Našlaičiams vaikams reikalinga pagalba“: pamestinukų žindymės Vilniuje XVIII amžiaus antrojoje pusėje“ (toliau – *Našlaičiams*), *Moteris prie istorijos šaltinio. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas profesorės Irenos Valikonytės 75 metų jubiliejui*, sudarė E. Saviščevas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024, p. 356–374.

⁴⁰ K. Jablonskis, XVI a. Lietuvos inventoriai. Istorijos archyvas, T. 1, Kaunas, 1934.

⁴¹ Angelė Vyšniauskaitė, remdamasi išlikusiais dvarų inventoriais, analizavo lietuvių šeimos struktūros raidą nuo XVI iki XIX a., plačiau žr. A. Vyšniauskaitė, *Развитие литовской крестьянской семьи: Международный конгресс антропологических и этнографических наук: (Москва, август 1964 г.)*, Наука, 1964; Gintautas Česnys, pasitelkęs 1790 m. LDK gyventojų surašymo duomenis, analizavo demografinius gyventojų rodiklius, plačiau žr. G. Česnys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės demografiniai rodikliai 1790 m. gyventojų surašymo duomenimis*, 1981.

⁴² Minėtinas tik Dalios Marcinkevičienės iš skaitytų paskaitų sudarytas metodinis leidinys, žr. D. Marcinkevičienė, *Šeimyninių santykių raida Vakarų Europos visuomenėse: XVII a. – XX a. pradžia*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.

grupės, aspektus⁴³. Minėtini Lauryno Giedrimo tyrimai, skirti Žemaitijos valstiečių namų ūkio analizei⁴⁴. Atsižvelgus į tyrimų stoką neturėtų stebinti, kad valstiečių seksualinis elgesys, moralės klausimai aptariamam laikotarpiui taip pat faktiškai nebuvo tirti⁴⁵. Tai galima aiškinti šaltinių trūkumu – nėra žinomų išlikusių tiesioginių raštiškų liudijimų apie valstiečių gyvenimą. Minėtini vos keli tyrimai. 2016 m. publikuotas Karolio Tumelio tyrimas, analizavęs Vilniaus konsistorijos XVIII a. gautus skundus dėl nutrūkusių sužadėtuvių. Tyrime analizuojamos bylos dėl suvedžiojimo išryškina ir seksualinio to meto visuomenės elgesio ypatybes⁴⁶. Tais pačiais metais pasirodžiusioje Domininko Burbos monografijoje, skirtoje smurtiniams bajorų veiksams XVIII a. Vilniaus pavieta, atskiras poskyris paskiriamas ir seksualinės prievartos nusikaltimams⁴⁷. Poskyryje aptariant išlikusias išprievartavimo bylas (tarp kurių minimi ir atvejai, kai bajoras kaltinamas

⁴³ Minėtini šie darbai: J. Sarcevičienė, *Cykle życia jednostki i rodziny: na przykładzie chłopów litewskich w XVIII wieku*, *Социальные группы и их влияние на развитие общества в XVI–XIX веках // Grupy społeczne i ich wpływ na rozwój społeczeństwa w XVI–XIX wieku. Zbiór artykułów na podstawie referatów wygłoszonych na międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Litwy 8–9 października 2014 roku*, pod red. T. Bairašauskaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 49–66; V. Gudaitė, „Lokalinės migracijos tendencijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVIII a. antrosios pusės šeimos tyrimuose: Joniškio ir Merkinės atvejo lyginamoji analizė“, *Miestas, dvaras, kaimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos karalystėje XVI–XVIII a.*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, p. 293–320; V. Smilgevičius, „Raguvos parapijos demografiniai aspektai 1700–1800 metais“, *XVIII amžiaus studijos, T. 7: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: giminė, bendrija*, ssudarė R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2021, p. 170–198.

⁴⁴ L. Giedrimas, „Tarp mikroistorijos, demografijos ir kaimotyro: Kražių ir Užvenčio parapijų gyvenvietės ir gyventojų namų ūkis XIX a. I pusėje“, *Lituanistica*, Vol. 67, Issue I, 2021; idem, „Šiaulių parapijos gyventojų namų ūkio dydis XIX a. pirmoje pusėje (vizitacijų duomenimis)“, *Acta humanitarica academiae Saulensis*, Vol. 30, 2023, p. 37–45; idem, „Family Composition of Samogitian Peasants and Odnodvortsy Based on Mid-19th Century Inventories“, *Przeszłość Demograficzna Polski – Poland's Demographic Past*, Vol. 46, 2024, p. 75–92.

⁴⁵ XIX a. kontekstas šiuo atveju yra pažįstamas kur kas geriau, plačiau žr. D. Marcinkevičienė, *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje* (toliau – *Vedusiųjų*), Vilnius: Vaga, 1999, eadem, *The Lithuanian Family in its European context, 1800–1914: Marriage, Divorce and Flexible Communities*, Cham: Palgrave Macmillan, 2017.

⁴⁶ K. Tumelis, „Neišsipildžiusios viltys: skundai dėl nutrauktų sužadėtuvių Vilniaus vyskupijos konsistorijoje XVIII a. antroje pusėje“ (toliau – *Neišsipildžiusios*), *Bažnyčios istorijos studijos*, VIII, Vilnius, 2016, p. 77–112.

⁴⁷ D. Burba, *Smurtiniai bajorų nusikaltimai ir baumės XVIII amžiaus Vilniaus pavieta*, Vilnius, 2016, p. 146–148.

seksualinės prievartos panaudojimu prieš valstietę) nėra detaliau analizuojamos tokių prievartinių santykių socialinės aplinkybės ar to meto visuomenės seksualinio elgesio ypatybės.

Valstiečių moralės klausimus nagrinėjo Jolita Sarcevičienė straipsnyje, publikuotame 2010 m., kuriame keliamas klausimas apie valstiečių religingumą LDK XVIII a.⁴⁸. Autorė pripažįsta, kad egzistuojantys šaltiniai yra pernelyg riboti siekiant daryti drąsias išvadas apie valstiečių religinę moralę. Visgi J. Sarcevičienei pavyksta įvertinti, kad Bažnyčios pastangos valstiečiams diegti katalikiškąsias vertybes kasdienybėje nebuvo itin efektyvios.

Nors Lietuvos istoriografijoje egzistuoja ne vienas tyrimas, skirtas vaikystei ir vaikams LDK, visgi, pagrindinis dėmesys juose skiriamas kilmingųjų, bet ne valstiečių vaikams⁴⁹. Kaip išimtis minėtinas Neringos Dambrauskaitės straipsnis, kalbantis apie nelaisvųjų valstiečių vaikų padėtį XVI–XVII a. pradžios LDK bajorų dvaruose⁵⁰. Duomenų apie vaikus randama Algirdo Baliulio ir Elmanto Meilaus sudarytoje istorijos skaitinių chrestomatijoje apie LDK kasdienį gyvenimą, ypač ten publikuotuose XVI–XVIII a. LDK teismų knygų įrašuose⁵¹. Kiek tolimesnį, etnografinį rakursą pateikia Audronė Daraškevičienė, remdamasi Norberto Vėliaus sudarytu

⁴⁸ J. Sarcevičienė, „Lietuvos valstiečių religingumas XVIII a.: tamsioji mėnulio pusė“, in: *LDK dvasingumas: tarp tradicijos ir dabarties*, sudarė V. Kamuntavičienė, A. Vasiliauskienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010, p. 133–150.

⁴⁹ J. Sarcevičienė, „Vaikas XVI–XVII a. LDK visuomenėje: galimi auklėjimo ir socializacijos modeliai“, *Menotyra*, 2003, Nr. 2 (31), p. 4–10, eadem, „Tėvai, vaikai ir edukacija namuose XVIII a. II pusėje“, *XVIII amžiaus studijos*, T. 2: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija, p. 148–171, eadem, *Vaikas Vilniuje XVII a. antroje pusėje – XVIII a.*, *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius*, T. 6, sudarė Z. Medišauskienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2024, p. 35–64; R. Ragauskienė, „Models Applied Upbringing Children of Upper Nobility of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th – the Middle of the 17th Centuries“, *Pedagogika*, T. 116, Nr. 4, 2014, p. 6–22. Minėtinas ir parodos, skirtos vaikystei LDK, katalogas: *NERūpestingas amžius. Vaikystė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: tarptautinės parodos katalogas (2022 10 13–2023 01 15)*, katalogo sudarytoja R. Lelekauskaitė-Karlienė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai. Jame publikuojami istorikų, archeologų, dailės istorikų tyrimai, skirtingais kampais analizuojantys vaikų kasdienybę LDK.

⁵⁰ N. Dambrauskaitė, „Nelaisvieji vaikai LDK bajorų dvaruose XVI–XVII a. pirmojoje pusėje“, *Literatūra ir menas*, 3502/1, 2015–01–02, [interaktyvus], in: <<https://literaturairmenas.lt/index.php/atmintis/neringa-dambrauskaite-nelaisvieji-vaikai-ldk-bajoru-dvaruose-xvi-xvii-a-pirmojoje-puseje>>, [2024–07–03].

⁵¹ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas. Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė A. Baliulis, E. Meilus, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001 (vaikai minimi antrame, trečiame ir ketvirtame leidinio skyriuose).

šaltinių rinkiniu *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*⁵². Autorė, atsigręždama į Lietuvos kaimo bendruomenes XV–XVIII a. analizuoja, kokia vaikystė egzistavo tarp žemiausių to meto visuomenės sluoksnių. A. Daraškevičienė daro išvadą, kad valstiečių vaikai, priešingai nei kilmingųjų atžalos, nesidžiaugdavo nerūpestinga vaikyste, neturėjo ir išsilavinimo galimybių, nes nuo pat mažumės turėjo padėti tėvams žemės ūkio darbuose⁵³.

Kadangi disertacijos tyrimas gali būti priskirtas prie lokalsios istorijos tyrimų, aktualūs tampa ir darbai, skirti tiek pačių vyskupijų istorijai, tiek ir joms priklausiusių miestelių ir bažnyčių raidai, ypač disertacijos tyrimo chronologinėse ribose. Bendro pobūdžio informacijos apie vyskupijų raidą ir bažnyčių istoriją teikia Kazio Misiaus ir Romualdo Šinkūno parengtas žinynas⁵⁴. Daug dėmesio Vilniaus vyskupijos istorijai skirta kolektyvinėse monografijose⁵⁵. Žemaitijos miestelių raida ir gyventojais XVII amžiaus antroje pusėje – XVIII amžiuje domėjosi E. Meilus⁵⁶. Apie Žemaičių regiono katalikų bažnyčių tinklo plėtrą rašė Mindaugas Paknys⁵⁷. Konkrečių tyrime analizuotų miestelių istorijai dėmesio skyrė tiek istorikai, tiek ir kraštotyrininkai⁵⁸.

⁵² A. Daraškevičienė, „Vaikas XV–XVIII a. Lietuvos kaime: istorinių ir etnografinių šaltinių analizė“, *Lituanistica*, T. 69, Nr. 4 (134), 2023, p. 328–346.

⁵³ *Ibid.*, p. 344.

⁵⁴ K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų*.

⁵⁵ M. Paknys, L. Jovaiša, D. Baronas, E. Raila, A. Streikus, *Christianity in Lithuania*, Vilnius: Aidai, 2002; *Kriščionybės Lietuvoje istorija*, sudarė V. Ališauskas, Vilnius, 2006.

⁵⁶ E. Meilus, *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII amžiaus II pusėje–XVIII amžiuje: raida, gyventojai, amatai, prekyba*, Vilnius: Lietuvos Istorijos instituto leidykla, 1997.

⁵⁷ M. Paknys, „Žemaitijos regiono katalikų bažnyčios XV–XVIII amžius“, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 34, 2004, p. 229–244.

⁵⁸ Pavyzdžiui, Z. Kiaupa, *Telšiai XVIII amžiaus pabaigoje, straipsniai ir istorijos dokumentai*, Vilnius, 1994; R. Šmigelskytė–Stukienė, *Merkinė–pavieto centras. Tyrimų būklė ir ištirtumas*, in: *Lietuvos Didžioji kunigaikštystė XVIII a. amžiuje: miesto erdvė*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 64–71; Ž. Buržinskas, „Merkinės miesto urbanistinė raida XVI–XVIII amžiuje“, *Archaeologia Litwana*, Vol. 22, 2021, p. 97–126; A. Baliulis, XVI–XIX a. miestelio istorija, *Tytuvėnai. Istorija, kultūra, meno paminklai*, sudarė D. Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 13–35; idem, Iš Kamajų dvaro ir parapijos praeities in: Kamajai, Lietuvos valsčiai (31-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ knyga), sudarė V. Mačiekus, Vilnius: Versmė, 2016, p. 143–153; O. Maksimaitienė, *Panevėžio miesto istorija: [nuo pirmųjų paminėjimų šaltiniuose iki XX a. 8-tojo dešimtmečio]*. Parengė, pratarinę parašė R. Ragauskienė, Panevėžys, 2003. Tyrimui naudinga ir 1978 – 1988 m. leistas tęstinis leidinys *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, kuriame Algirdas Miškinis ir kiti autoriai aprašė vietinius urbanistikos paminklus ir jų istoriją. Keletas serijos leidinių buvo paskirti ir šiame tyrime analizuotų parapijų miesteliams,

Disertacijos tyrimo objektas gali padėti atskleisti kasdienio žmonių gyvenimo vertybes, normas ir papročius, todėl verta įtraukti ir etnologų tyrimus, skirtus santuokos, krikšto tradicijoms. Minėtina kolektyvinė Angelės Vyšniauskaitės, Petro Kalniaus ir Rasos Paukštytės–Šaknienės studija, išsamiai aptarianti lietuvių šeimos papročius⁵⁹. Kaimo bendruomenėse vyravusį požiūrį į nesantuokinius vaikus užčiuopti padeda etnografo Juozo Baldžiaus pateikta lietuvių liaudies dainų, skirtų seksualiniams ryšiams už santuokos ribų bei nesantuokiniams vaikams, analizė⁶⁰. Reikšminga ir R. Paukštytės–Šaknienės monografija, skirta XIX a. pabaigos – XX a. pirmos pusės Lietuvos kaimo bendruomenių papročiams ir tradicijoms, sietinoms su vaisingumo skatinimu, gimstamumo ribojimu, kūdikio vardo teikimu, krikštavių parinkimu ir krikštytynų ceremonija⁶¹. Atskiras dėmesys paskiriamas ir kaimo bendruomenės požiūriui į vienišas motinas ir nesantuokinius vaikus aptarimui⁶². Nors minėtų autorių darbuose pateikiamas XIX–XX a. pradžios kontekstas, manytina, panašūs santuokų sudarymo, krikštytynų papročiai ir kaimo bendruomenių mentalitetas buvo būdingi ir XVIII a. LDK kaimams. Etnologų tyrimai bent nedidele dalimi papildo Lietuvos istorikų beveik netirtą valstietijos seksualinės elgsenos istoriją.

Tuo tarpu Vakarų istoriografijoje nesantuokinių ryšių ir nesantuokinio gimstamumo problematikai yra skirta daug dėmesio. Plati istoriografija reikalauja išskyrimo į kelis blokus. Pagal autorių pasirinktą pagrindinį tyrimo objektą – valstiečių seksualinio elgesio ypatybės, šeimos struktūrų kaita, veikiama tiriamo laikotarpio socioekonominių ir sociokultūrinių veiksnių, moters padėtis šeimoje ir visuomenėje – istoriografijos apžvalga bus suskirstyta į tris stambesnius blokus: *seksualinės valstiečių elgsenos tyrimai*, *šeimos istorijos tyrimai*, *moters istorijos tyrimai*.

Seksualinės valstiečių elgsenos tyrimai. 1979 m. pasirodęs Geoffrey Robert Quaife tyrimas apie Somerseto grafystės valstiečių seksualinio

žr. *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, kn. 1, Vilnius: Mokslas, 1978; *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, kn. 3, Vilnius: Mokslas, 1979; *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, kn. 6, Vilnius: Mokslas, 1983.

⁵⁹ A. Vyšniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė–Šaknienė, *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, 2008.

⁶⁰ J. Baldžius, Vaikai, pavainikiai, moterystė, in: *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 267–272.

⁶¹ R. Paukštytė – Šaknienė, *Gimtuvės ir krikštynos Lietuvos kaimo gyvenime: XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje* (toliau – *Gimtuvės*), Vilnius: Diemedis, 1999.

⁶² *Ibid.*, p. 33–35.

gyvenimo praktikas XVII a.⁶³ pateikė išvadą, kad istorikai nuvertino žemesniųjų visuomenės klasių polinkį į aistrą ir seksualinius santykius už santuokos ribų, ir kad *seksualinis amoralumas* dominavo tarp valstiečių⁶⁴. Tokie drąsūs teiginiai susilaukė nemažai istorikų kritikos, juolab, kad G. R. Quaife analizė buvo paremta vien baudžiamosiomis bylomis, ignoruojant faktą, kad jo tiriama valstiečių bendruomenė ir joje vykę to meto supratimu *amoralūs* nusikaltimai, kaip kad svetimavimas, daug dažniau pakliūdavo į bažnytinių teismų akiratį. Vėliau pasirodė darbų, skirtų Anglijos, Švedijos, Vokietijos ir kitų šalių valstiečių seksualiniam gyvenimui⁶⁵. Itin reikšmingu tyrimu disertacijos kontekste laikytina lenkų istoriko Tomasz Wiślicz monografija, kurioje autorius išsamiai analizuoja seksualinių valstiečių santykių tendencijas ir praktikas XVII – XVIII a. Mažosios Lenkijos, Didžiosios Lenkijos ir Mazovijos kaimuose⁶⁶. Autoriaus analizė paremta gausia šaltinių baze: išlikusiomis priešvedybinėmis sutartimis, teismų bylomis, literatūriniais šaltiniais. Tai padėjo nuodugniau įvertinti valstiečių priešvedybinius seksualinius santykius, jų religinius, teisinius ir praktinius aspektus, taip pat vienišų žmonių, našlių ir netekėjusių motinų padėtį, vaikžudystės reiškinį. Svarbiausia T. Wiślicz tyrimo išvada nurodo, jog viešumoje įtvirtinti seksualinio elgesio standartai buvo skirti atliepti Bažnyčios mokymą, bet praktikoje valstiečių seksualinis elgesys buvo daug mažiau konservatyvus, ypač kalbant apie ikivedybinius lytinius santykius. Šis tyrimas, pasirodęs 2012 m., itin reikšmingas ne tik Lenkijos, o bendrai ir Vidurio Rytų Europos valstiečių seksualinės elgsenos istorijai, nes iki tol bene vienintelis šia tema egzistavęs darbas buvo parašytas 1955 m.⁶⁷.

⁶³ G. R. Quaife, *Wanton Wenches and Wayward Wives. Peasants and illicit Sex in Early Seventeenth Century England* (toliau – *Wanton*), Croom Helm: London and Worcester, 1979.

⁶⁴ Ibid., p. 245.

⁶⁵ Minėtini ankstyviesiems naujesiems laikams skirti tyrimai: H. Ablove, „Some Speculations on the History of Sexual Intercourse during The Long Eighteenth Century in England“, *Genders*, No. 6, Fall, 1989, p. 125–130; T. Hitchcock, *English Sexualities, 1700–1800*, Palgrave, London, 1997; J. L. Flandrin, *Families in Former Times: Kinship, Household and Sexuality*, Cambridge University Press, 1979; J. Liliequist, „Peasants against Nature: Crossing the Boundaries between Man and Animal in Seventeenth and Eighteenth Century Sweden“, *Journal of the History of Sexuality*, Vol. 1, No. 3, January 1991, p. 393–423.

⁶⁶ T. Wiślicz, *Upodobanie. Małżeństwo i związki nieformalne na wsi polskiej XVII–XVIII wieku: wyobrażenia społeczne i jednostkowe doświadczenia* (toliau – *Upodobanie*), Chronicon: Wrocław, 2012.

⁶⁷ Minimas Bohdan Baranowski 1955 m. pasirodęs tyrimas, kuriame autorius, pasiremdamas Lenkijos kaimuose XVII–XVIII a. spręstomis bylomis dėl moralinio įžeidimo, analizuoja ir tarp valstiečių paplitusias seksualinio elgesio praktikas, žr. B.

Prie Vidurio Rytų Europos valstiečių seksualumo istorijos tyrinėjimų reikšmingai prisidėjo ir vengrų istorikas István György Tóth. Jo tyrimas skirtas Vengrijos valstiečių seksualinių santykių ir vyravusių praktikų siekiant išvengti nėštumo XVIII a. analizei⁶⁸. Pasitelkęs svetimavimo bylas, spęstas dvarų teismuose skirtinguose to meto Vengrijos regionuose, istorikas konstatuoja, kad vienintelis bent kiek efektyvus valstiečių taikytas būdas siekiant išvengti nėštumo buvo lytinio akto nutraukimas (*coitus interruptus*). Tuo tarpu kiti pasitelkti būdai, grįsti liaudies prietaisais, liudija menką to meto bendruomenių supratimą apie nėštumo procesą.

Šeimos istorijos tyrimai. Klasika šeimos istorijos tyrimuose laikomi Lawrence Stone⁶⁹, Edward Shorter⁷⁰ ar Peter Laslett⁷¹ darbai ne kartą cituoti, kritikuoti ir iki šiol tebepermaštomi istorikų. Minėti darbai pasižymėjo drąsiomis tezėmis ir idėjomis analizuojant ir nesantuokinį gimstamumą. Antai E. Shorter teigė, kad XVIII a. II pusės visuomenėje pastebimas pokytis žmonių tarpusavio santykiuose: jausmai tapo svarbesni nei ekonominiai sumetimai renkantis gyvenimo partnerį. Tai kartu lėmė ir atsiradusį supratimą, jog šeima yra pirmiausia dviejų partnerių, o ne visos bendruomenės sąjunga, imtas vertinti šeimos privatumas. E. Shorter atkreipia dėmesį, kad minėti pokyčiai padarė įtaką nesantuokiniam gimstamumui, kuris maždaug nuo amžiaus vidurio ženkliai išaugo visoje Europoje ir už jos ribų. P. Laslett aiškino, kad XVI a. pabaigos – XIX a. I pusės kai kuriose Anglijos parapijose egzistavo bendruomenės, susietos giminystės arba vedybiniais ryšiais, kurių moterys (kurias P. Laslett įvardina kaip *repeaters*) kiekvienoje kartoje buvo linkusios išnešioti daugiau nei vieną nesantuokinį vaiką⁷². Pasak istoriko, šios bendruomenės buvo labiausiai atsakingos dėl ženklaus nesantuokinių vaikų skaičiaus padidėjimo antroje XVIII a. pusėje. Nors vėlesnių tyrėjų darbai atskleidė tokių bendruomenių egzistavimą kai kuriose XVII–XIX a. Europos šalių parapijose⁷³, vėliau kitų autorių darbais buvo apibendrinta, kad daugiau

Baranowski, *Sprawy obyczajowe w sądownictwie wiejskim w Polsce wieku XVII i XVIII*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 1995.

⁶⁸ I. G.Tóth, „Peasant sexuality in eighteenth century Hungary“, *Continuity and Change*, Vol. 6, Issue 1, 1991, p. 43–58.

⁶⁹ L. Stone, *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1800* (toliau – *The Family*), New York: Harper & Row, 1973.

⁷⁰ E. Shorter, *The Making of the Modern Family* (toliau – *The Making*) New York: Basic Books, 1975.

⁷¹ P. Laslett, *Family*; idem, *The World We Have Lost: Further Explored* (toliau – *The World*), London: Routledge, 2001.

⁷² P. Laslett, *Family*, p. 147–151.

⁷³ K. Oosterveen, „Bastardy among the Boatmen of Gainsborough“, *Local Population Studies*, Issue 25, 1980, p. 51–53; J. Kok, „The Moral Nation Illegitimacy and Bridal

negu vieną nesantuokinį vaiką pagimdžiusios motinos nebuvo universalus reiškiny⁷⁴.

Paskutinius kelis dešimtmečius Vakarų istoriografijoje galima stebėti besiformuojantį naują žvilgsnį į nesantuokinio gimstamumo reiškinių, siūlant jį tirti iš *šeimos sistemų* (angl. *family-systems*) perspektyvos⁷⁵. Pati sąvoka *šeimos sistemos* mokslininkų apibrėžiama nevienodai. Antai Karen Oppenheim Mason šeimos sistemas aiškina kaip įtvirtintus įsitikinimus ir papročius, elgesio praktikas ir su tuo susijusias sankcijas, kurių taikymas apibrėžia giminystės ryšių teises ir pareigas⁷⁶. Kitaip sakant, šeimų sistemos apibrėžia, ką reiškia būti susietiems kraujo ir santuokiniais ryšiais, kas su kuo turėtų gyventi, socialines, seksualines ir ekonomines kiekvieno iš šeimos narių teises ir pareigas⁷⁷. Didelę įtaką tolimesniems tyrimams padarė John Hajnal, atskleidęs geografijos įtaką skirtingiems šeimų sistemos tipams⁷⁸. Antai Šiaurės Vakarų Europai buvo būdingos vėlyvos santuokos, lyginant su likusia Europa. Emmanuel Todd siūlė sąvoką *šeimos sistemos* apibrėžti kaip

Pregnancy in the Netherlands from 1600 to the present” (toliau –*The Moral, Economic and Social History in the Netherlands II*, 1990, p. 7–35; S. G. Heeb, „What Has the ‘First Sexual Revolution’ to do with Kinship Transition? ‘Kin Marriages’ and Illicit Sexuality in Nineteenth-Century Alpine Switzerland” (toliau – *What*), *The History of the Family*, 2018, p. 1–20; G. R. Quaife, *Wanton*, p. 156.

⁷⁴ J. Robin tyrimas apie nesantuokinį gimstamumą XIX a. II pusės Kolutono mieste, Anglijoje atskleidė mažą pasikartojusių nesantuokinių vaikų motinų skaičių (iš 115 motinų, 19 išnešiojo du nesantuokinius vaikus, 8 išnešiojo tris nesantuokinius vaikus), plačiau žr. J. Robin, „Illegitimacy in Colyton, 1851–1881”, *Continuity and Change*, Vol. 2, 1987, p. 309; Grace Waytt, tyrusi nesantuokinį gimstamumą ir priešvedybinių nėštumą XVIII a. Česyro grafystėje Anglijoje atskleidė, kad Česyrui priklausiusioje Nantvičo parapijoje tik 12 % (71 iš 593) visų nesantuokinių vaikų motinų sudarė motinos, išnešiojusios po kelis nesantuokinius vaikus, plačiau žr. G. Wyatt, „Bastardy and Prenuptial Pregnancy in a Cheshire Town during the Eighteenth century”, *Local Population Studies*, Vol. 49, 1992, p. 44; R. Adair, analizavęs nesantuokinio gimstamumo duomenis iš Pietų Kembridžšyro grafystei Anglijoje priklausiusių 6 parapijų laikotarpiu nuo 1581 iki 1640 ištyrė, kad iš 272 žinomų nesantuokinių vaikų motinų tik 6 motinos susilaukė daugiau nei vieno nesantuokinio vaiko, žr. R. Adair, *Courtship*, p. 68.

⁷⁵ A. Fauve–Chamoux, *European*, p. 8–45; J. Kok, „Family Systems as Frameworks for Understanding Variation in Extra-Marital Births, Europe 1900–2000“, *Romanian Journal of Population Studies*, 2009, p. 13–38.

⁷⁶ K. O. Mason, „Gender and Family Systems in the Fertility Transition”, *Population and Development Review*, Vol. 27, Supplement: Global Fertility Transition, p. 166.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ J. Hajnal, „European marriage patterns in perspective”, in: *Population in history. Essays in historical demography*, ed. by D. V. Glass, D. E. C. Eversley, Routledge : New York, 1965, p. 101–143, idem, „Two kinds of pre-industrial household formation systems“, *Population and Development Review*, Vol. 8, No. 3, 1982, p. 449–494.

nuolatinis, iš kartos į kartą perduodamus tarpasmeninius santykius, kurie formuoja ir skatina požiūrio į lygybę kaitą⁷⁹. Pasak tyrėjų, supratimas, kokios šeimų sistemos vyravo praeities visuomenėse, gali padėti paaiškinti ir nesantuokinio gimstamumo kreivės pokyčius skirtingais amžių periodais: daugelyje Vakarų Europos visuomenių nesantuokinis gimstamumas buvo stipriai susijęs su samdinių darbu ir darbo jėgos migracija⁸⁰. Todėl ir nuo 1850 metų pastebimas nesantuokinio gimstamumo kreivės smukimas gali būti sietinas su samdinių darbo poreikio mažėjimu namų ūkiuose⁸¹.

Šio tyrimo kontekste reikšmingas Mikołaj Szołtysek tyrimas, kuriame pirmą kartą šeimos istorikams įprasti klausimai, tokie kaip: kelių metų būdami vaikai palikdavo tėvų namus, kokie santuokų sudarymo, namų ūkio formavimosi papročiai vyravo bendruomenėse, analizuojami atsigręžus į Abiejų Tautų Respublikos regioną⁸². Istoriografijoje ilgą laiką dominavo požiūris, jog istorinei Lenkijos ir Lietuvos valstybei buvo būdingas branduolinės šeimos modelis, tad M. Szołtysek savo knygoje permašto šeimos struktūras, būdingas šiam regionui. Tyrimo pagrindą sudaro didžiulės duomenų bazės (CEURFAMFORM) duomenys apie Europos ikiindustrinių laikų kaimo gyventojus, gauti iš įvairių namų ūkio, gyventojų surašymų šaltinių ir apimantys dabartinės Baltarusijos, Lenkijos, Latvijos, Rusijos ir Ukrainos valstybių teritorijas. Pasak M. Szołtysek, XVIII a. pabaigoje Abiejų Tautų Respublikos teritorijose egzistavo bent trys skirtingos šeimos sistemos struktūros: vakarinės regiono ribos (apimančios didžiąją dalį dabartinės Lenkijos teritorijos) pasižymėjo *branduolinio namų ūkio dominavimu*, su daug vėlyvesnėmis santuokomis, tuo tarpu rytinėms regiono teritorijoms buvo būdingos ankstyvos santuokos ir *jungtiniai namų ūkiai*, kai po vienu stogu gyvendavo jau vedusių brolių šeimos, taip pat mažesnis samdinių skaičius. Minėtas tyrimas šio darbo kontekste reikšmingas, nes atskleidžia tiriamajame regione vyravusias santuokos ir namų ūkio organizavimo tendencijas, kurių kontekstas leidžia geriau vertinti nesantuokinio gimstamumo reiškinių ir jų pamatyti iš platesnės – namų ūkio – perspektyvos.

⁷⁹ E. Todd, *The Explanation of Ideology. Family Structures and Socialaltinių būklę System*, Oxford: Basil Blackwel, 1985, idem, *L'Invention de l'Europe*, Paris: Seuil, 1990.

⁸⁰ A. Fauve–Chamoux, *European*, p. 36.

⁸¹ Ibid.

⁸² M. Szołtysek, *Rethinking East–Central Europe: family systems and co–residence in the Polish–Lithuanian Commonwealth*, Volume 1: Contexts and analyses; and Volume 2: Data quality assessments, documentation and bibliography, Bern: Peter Lang, 2015.

Istorikės Patricia Crawford 2010 m. pasirodžiusi monografija apie vargšus tėvus Anglijoje XVI a. pab. – XVIII a. atkreipė dėmesį į neturtingųjų tėvystės patirtis⁸³. Šiame tyrime bene pirmą kartą argumentuotai svarstoma materialinių sąlygų įtaka vaikų auginimui, dėmesį sutelkiant į vargšų, susituokusių ir vienišų, tėvų šeimas. Disertacijos tyrimui ypač reikšmingi pirmieji dveji monografijos skyriai, skirti nesantuokinių vaikų motinų ir tėvų padėčiai aptarti. Autorė užčiuopia ir nesantuokinių vaikų tėvų požiūrį į tėvystę, kurį daugiausia lėmė ekonominės ir socialinės sąlygos. Kaip pastebi autorė, nesantuokinio vaiko statusas nulemdavo skirtingą vaiko santykį su motina ir tėvu. Jei nesantuokinis vaikas su motina ir galėjo turėti emocinį ryšį, tai su tėvu toks ryšys užsimegzdavo retai dėl turėto teisinio *nulius filius* statuso. Svarbi monografijos išvada ta, kad neretai nesantuokiniu vaikas likdavo tik dėl to, kad nepasiturintys tėvai neturėdavo palankių ekonominių sąlygų vedyboms ir šeimos kūrimui. Ši išvada leido plačiau pažvelgti ne tik į paties nesantuokinio vaiko, bet ir jo tėvų statusą ir padėtį. Nesantuokinio vaiko sąvoka čia įgauna ir kitą prasmę, nes tokį vaiką galima vertinti ne tik kaip atsitiktinių santykių ar prievartos vaisių.

Šeimos tyrimų kontekste reikšmingi ir *vaikystės tyrimai*, aktualūs kaip kontekstinė ir lyginamoji istoriografija⁸⁴. Klasika tapusi Philippe Ariès monografija⁸⁵ pradėjo istoriografinę diskusiją apie vaikus ir vaikystę, kuri mokslininkų tyrimuose yra aktualizuojama iki šių dienų. P. Ariès išsakyta mintis, kad viduramžių visuomenė vaiką ir vaikystę suvokė kitaip – sulaukęs vos septynerių, vaikas jau nebuvo suvokiamas kaip vaikas, ir emocinis tėvų ir vaikų ryšys nutrūkdavo net nespėjęs užsimegzti – susilaukę nemažai kritikos⁸⁶. Viena naujesnių tokios kritikos išdavų – Annos French sudaryta kolektyvinė autorių studija, skirta detaliai vaikystės ankstyvaisiais naujaisiais laikais analizei⁸⁷. Remiantis naujaisiais istorikų tyrimais, knygoje

⁸³ P. Crawford, *Parents*.

⁸⁴ Minėtini šie darbai: D. Żołądź–Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce* (toliau – *Dziecko*), Poznań, 2006, eadem, „Dzieciństwo w mieście na ziemiach polskich w XVI–XVIII wieku–możliwości źródłowe i perspektywy badawcze“, *Biuletyn historii wychowania*, T. 27, 2011, p. 7–17; C. Heywood, *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*, Cambridge: Polity Press, 2001; H. Cunningham, *Children and Childhood in Western Society Since 1500*, 3rd edition, London: Routledge, 2020.

⁸⁵ P. Ariès, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris, 1960. Vėliau išverstas į anglų k.: P. Ariès, *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, New York, 1962.

⁸⁶ Pavyzdžiui, I. H. Forsyth, „Children in Early Medieval Art: Ninth Through Twelfth Centuries“, *Journal of Psychohistory*, Vol. 4, Issue 1, 1976, p. 31–70.

⁸⁷ A. French, *Early Modern Childhood. An Introduction*, London and New York: Routledge, 2020.

atskleidžiama, kad tirtu laikotarpiu vaiko ir vaikystės sąvokos buvo daugiasluoksnės, nes požiūris į vaikus buvo nevienodas. Atskiras dėmesys skiriamas ir nesantuokiniams vaikams, analizuojant nesantuokinio vaiko sąvokos apibrėžimo problematiką, šeimų ir institucijų rūpinimosi šiais vaikais mechanizmus⁸⁸.

Motery istorijos tyrimai. Toliau aptariami darbai, analizuojantys moters padėties nelygybę lyčių santykio kontekste ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenėse. Disertacijos tyrimui jie reikšmingi kaip lyginamoji kontekstinė prieiga. Britų istorikės Lauros Gowing tyrimai, kuriuose analizuojama teisinė, socialinė ir ekonominė moters padėtis ankstyvaisiais naujaisiais laikais, leidžia geriau suprasti tiek pačios moters, tiek to meto visuomenės ir Bažnyčios požiūrį į moterį kaip: a) sekso objektą, b) kaip namų ūkio ir bendruomenės dalyvę; c) kaip įsipareigojusią prisidėti prie visuomenės reprodukcijos⁸⁹. L. Gowing tyrimai, paremti detaliais teismų dokumentų, parapijų knygų įrašų, vaizdinių šaltinių medžiaga griauja iki tol Vakarų historiografiniame diskurse tvyrusį mitą, jog XVI–XVII a. laikotarpiu moterys įgavo daugiau lygybės ir laisvės. Šio tyrimo kontekste reikšminga ir vokiečių istorikės Ulinkos Rublack studija apie moteris, kurios dėl savo prasižengimų ir nusikaltimų sudarė marginalinę visuomenės grupę Ankstyvųjų Naujųjų laikų Vokietijoje. Tyrėja atskleidžia, kad moterims visuomenėje taikytos daug griežtesnės moralinio elgesio normos⁹⁰. Nesantuokinio gimstamumo kontekste U. Rublack studija pirmiausia padeda geriau suprasti ir įvertinti moters padėtį visuomenėje, kurią apibrėžė lytis. Pasitelkdama sanguliacijos, svetimoteriavimo, vaikžudystės, kraujomaišos nusikaltimų atvejus, autorė atskleidžia socialines, kultūrines ir ekonomines aplinkybes, lėmusias moters padėtį to meto išimtinai patriarchalinėje visuomenėje, o per tai atsiskleidžia ir nesantuokinio gimstamumo vertinimas.

Itin aktualūs yra darbai, skirti ne santuokoje vaikų susilaukusioms moterims. Pastaraisiais dešimtmečiais historiografijoje pastebimas reikšmingas pokytis šių moterų vertinime. Istorikų jos jau nebevadinamos dar P. Laslett įtvirtintomis žeidžiančiomis sąvokomis, kaip kad *bastard-bearers* (*pavaininkų* gimdytojos), bet apibūdinamos kaip *unwed mothers* (*netekėjusios* motinos). Nesantuokinių vaikų motinų klausimas sulaukė

⁸⁸ K. Barclay, *Illegitimacy*, in: *Early Modern Childhood. An Introduction*, London and New York: Routledge, 2020, ed. by A. French, p. 217–234.

⁸⁹ L. Gowing, *Common Bodies. Women, Touch and Power in Seventeenth-Century England* (toliau – *Common*), New Haven and London, 2003, eadem, *Domestic Dangers: Women, Words, and Sex in Early Modern London*, Oxford, 1996.

⁹⁰ U. Rublack, *The Crimes of Women in Early Modern Germany* (toliau – *The Crimes*), Oxford: Clarendon Press, 1999.

išsamių studijų ir mokslininkų buvo įvertintas kaip reikšmingas šaltinis, teikiantis žinių tiek apie socialinį nesantuokinio gimstamumo kontekstą, tiek ir apie to meto visuomenės seksualinio elgesio ypatybes, lyčių santykį, moterų padėtį šeimoje ir bendruomenėje⁹¹.

Šaltiniai. Darbe pasitelktos nesantuokiniam gimstamumui skirtuose tyrimuose įprastos, mokslininkų aktyviai naudojamos šaltinių grupės. Šaltinius pagal pobūdį galima skirti į penkias grupes:

1. Parapijų krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos;
2. Normatyviniai teisės šaltiniai ir teismų bylų medžiaga;
3. Vizitacijų aktai ir vyskupijų aprašymai;
4. Miestelių ir dvarų inventoriai;
5. Padūmės mokesčio tarifai.

Pagrindinė šaltinių grupė šio tyrimo ribose yra *parapijų krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos*, teikiančios žinių apie parapijiečių demografinius rodiklius. Krikšto metrikų knygose randama informacija apie nesantuokinių vaikų krikšto (gimimo) datą, vardus, lytį, nesantuokinių vaikų motinų (rečiau – ir tėvų) bei krikštąviečių socialinį statusą ir geografinę kilmę. Ši informacija leidžia rekonstruoti socialinį nesantuokinio gimstamumo kontekstą, o kartu įgalina kelti prielaidas apie nesantuokinius valstiečių ryšius: santykiavimo sezoniškumą, santuokos (ne)sudarymo aplinkybes. Pasitelkus parapijų santuokos metrikų knygas, galima rekonstruoti priešvedybinio nėštumo paplitimo mastus Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, o mirties metrikų knygų analizė įgalina svarstyti klausimus apie tolesnį nesantuokinių vaikų gyvenimą bent trumpalaikėje perspektyvoje. Darbe pasitelktos išlikusios Vilniaus ir Žemaičių vyskupijoms priklausiusių dekanatų parapijų metrikų knygos.

Vilniaus vyskupijos parapijų metrikų knygos yra saugomos Lietuvos valstybės istorijos archyvo (toliau – LVIA) Vilniaus Romos katalikų vyskupijos dvasinės konsistorijos fonde 604⁹² bei atskirų bažnyčių

⁹¹ Minėtini šie darbai: T. Evans, *Unfortunate Objects: Lone Mothers in Eighteenth-Century London* (toliau – *Unfortunate*), London: Palgrave Macmillan, 2005; S. Williams, *Unmarried Motherhood in the Metropolis, 1700 – 1850: Pregnancy the Poor Law and Provision*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2018; A. J. Muir, *Deviant Maternity: Illegitimacy in Wales, c. 1680–1800* (toliau – *Deviant*), Routledge, 2020; L. Chappuis, *Unwed*.

⁹² Krinčino RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knyga: LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=604%2F11%2F35>>; Rokiškio RKB 1697–1796 krikšto, 1698–1797 santuokos, 1753–1796 mirties metrikų knyga: LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31,

fonduose⁹³. Žemaičių vyskupijos metrikų knygos taip pat saugomos LVIA, atskiruose fonduose⁹⁴. Minėtos knygos yra suskaitmenintos ir prieinamos

<<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS9M-137D-K?i=8&cat=1649917>>;

⁹³ Kamajų RKB 1697–1797 m. gimimo ir santuokos, 1776–1797 m. mirties metrikų knyga, – LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, <<https://eais.archyvai.lt/repo-ext/view/407866>>; Merkinės RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 6 (1697–1721) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F6>>, b. 8 (1723–1742) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F8>>, b. 9 (1742–1748) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F9>>, b. 10 (1748–1760) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F10>>, b. 12 (1760–1768) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F12>>, b. 13 (1768–1778) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F13>>, b. 15 (1788–1797) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F15>>, b. 16 (1797–1803) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F16>>; Merkinės RKB 1722–1797 santuokos metrikų knyga: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 7, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F7>>; Merkinės RKB 1757–1812 mirties metrikų knyga: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 11, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1541%2F1%2F11>>; Panevėžio RKB krikšto, santuokos ir mirties 1700–1797 metrikų knyga: LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=669%2F1%2F463>>.

⁹⁴ Sedos RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16 (1700–1716) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F16>>, b. 55 (1718–1744) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F55>>, b. 18 (1745–1769) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F18>>, b. 22 (1769–1784) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F22>>, b. 24 (1784–1798) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F24>>; Sedos RKB 1749–1790 santuokos metrikų knyga: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 20, <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F20>>; Sedos RKB mirties metrikų knygos: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 21 (1761–1783) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F21>>, b. 23 (1783–1812) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1455%2F1%2F23>>; Telšių RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 11 (1700–1729) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F11>>, b. 12 (1733–1743) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F12>>, b. 16 (1745–1754) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F16>>, b. 17 (1755–1775) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F17>>, b. 18 (1775–1782) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F18>>, b. 20 (1782–1791) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F20>>, b. 22 (1791–1800) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F22>>; Telšių RKB santuokos ir mirties metrikų knyga: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 9 (1672–1743) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F9>>; Sedos RKB santuokos metrikų knygos: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 14 (1744–1775) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F14>>, b. 19 (1775–1787) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F19>>, b. 21 (1787–1796) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1480%2F1%2F21>>; Tytuvėnų RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 8 (1684–1717) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F8>>, b. 10 (1718–1742)

skaitmeninio kultūros paveldo Lietuvoje internetinėje svetainėje www.epaveldas.lt, LVIA elektroninio archyvo informacinės sistemos skaitmeninėje skaitykloje <https://eais.archyvai.lt> ir pasaulinėje genealoginių šaltinių elektroninėje bibliotekoje <https://www.familysearch.org>.

Atsižvelgus į tai, kad pagrindiniai šio tyrimo duomenys būtent ir gauti iš parapijų metrikų knygų įrašų, šiam šaltiniui buvo paskirtas atskiras skyrius (žr. 2 skyrių), kuriame išsamiai pristatomos parapijų metrikų knygų panaudojimo galimybės šeimos istorijos, o kartu ir nesantuokinio gimstamumo tyrimuose.

Normatyviniai teisės šaltiniai. Tyrime pasitelktas Kanonų teisės sąvadas – *Corpus iuris canonici* (toliau – CIC), Trečiasis Lietuvos Statutas (toliau – TLS) ir Magdeburgo teisė (toliau – MT) – Saksų veidrodis⁹⁵ suteikia galimybę

<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F10>>, b. 12 (1744–1779)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F12>>, b. 13 (1779–1798)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F13>>; Tytuvėnų RKB santuokos metrikų knygos: LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 9 (1693–1784)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F9>>, b. 14 (1784–1815)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F14>> ir mirties metrikų knyga, b. 11 (1741–1803) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1522%2F1%2F11>>; Šakynos RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 2 (1704–1731)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1321%2F1%2F2>>, b. 4 (1731–1797)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1321%2F1%2F4>>, Šakynos RKB santuokos metrikų knyga LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 11 (1774–1817),
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1321%2F1%2F11>>, Šakynos RKB mirusiųjų registracijos knyga 1788–1827: LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 12,
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1321%2F1%2F12>>; Židikų RKB krikšto metrikų knygos: LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 7 (1759–1768)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F7>>, b. 29 (1768–1791) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F29>>, b. 9 (1792–1799) <<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F9>>; Židikų RKB gimimo ir santuokos metrikų knygos: LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 3 (1680–1706)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F3>>, b. 4 (1709–1747)
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F4>>; Židikų RKB 1747–1759 gimimo ir mirties metrikų knyga, LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5,
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F5>>, Židikų RKB 1782–1814 santuokos metrikų knyga, – LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 30,
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F30>>; Židikų RKB 1755–1782 santuokos ir mirties metrikų knyga, LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 6,
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F6>>; Židikų RKB 1783–1813 mirties metrikų knyga, – LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 8,
<<https://www.epaveldas.lt/preview?id=1593%2F1%2F8>>.

⁹⁵ CIC; TLS; P. Szczerbic, *Speculum Saxonum albo prawo saskie i majdeburskie porządkiem obiecadła z lacińskich i niemieckich egzemplarzów zebranie a na polski język z pilnością i wiernie przełożone*, wydał G. M. Kowalski, Kraków 2017; idem, *Ius municipale to jest prawo miejskie majdeburskie nowo z lacińskiego i z*

nesantuokinių vaikų problemą pamatyti LDK teisės istorijos kontekste. Visuose minėtuose šaltiniuose aptariami tie patys klausimai, susiję su nesantuokiniu gimstamumu – visų pirma paveldėjimo ir nesantuokinės kilmės klausimai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad kanonų teisėje, TLS ir MT įtvirtintos normos tam tikrais klausimais sutapo, tačiau kai kuriais išsiskyrė. Jei Kanonų teisėje labiau akcentuojami moralinis bei teisinis (krikščioniškosios teisės) nesantuokinio gimstamumo aspektai, tai TLS ir MT nesantuokinės kilmės asmenys minimi straipsniuose, susijusiuose su turto ir paveldėjimo klausimais.

Šios šaltinių grupės panaudojimo nesantuokinių vaikų tyrimuose problema – normatyvinis jų pobūdis. Aptariamam laikotarpiu galioję įstatymai nebūtinai atliepia kasdienybėje vyrausias praktikas. Vargu ar įmanoma nustatyti, kiek įtvirtinti įstatymai turėjo realios galios žmonių kasdienybėje, ypač kalbant apie žemesnes ir dažniausiai „nebylias“ visuomenės grupes. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo tyrimu nesiekama analizuoti teisinės nesantuokinių vaikų padėties (tai reikalautų tiek visai kitokios prieigos, tiek kitokio pobūdžio šaltinių bazės), todėl minėti šaltiniai čia svarbūs tiek, kiek jie leidžia interpretuoti gana ribotus metrikų knygų duomenis. Normatyviniai teisės šaltiniai padeda atsakyti į klausimą bei kelti prielaidas, kodėl tam tikri asmenys parapijų knygose fiksuoti kaip nesantuokiniai bei kokios numanomos tokių asmenų atsiradimo teisinės aplinkybės.

Vizitacijų aktai ir vyskupijų aprašymai. Tyrime naudotasi išlikusia 1744 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija, vykdyta Vilniaus vyskupo Mykolo Jono Zenkevičiaus⁹⁶ ir Stanislovo Čerskio Žemaičių vyskupijos aprašymu, apimančiu laikotarpį nuo XVI a. iki XVIII a.⁹⁷, taip pat, siekiant užčiuopti krikšto ceremonijos raidą LDK, pasitelktos tiek ankstesnių laikotarpių

niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone, wydał G. M. Kowalski, Kraków, 2011. Papildomai pasiremta ir kito lenkų teisininko, Bartołomejaus Groickio darbais, kurie yra laikomi saksų–Magdeburgo teisės pirminių šaltinių kompiliacijomis ir perdirbiniais: B. Groicki, *Tytuły prawa majdeburskiego*, Biblioteka dawnych polskich pisarzy–prawników, T. 3, Warszawa, 1954, idem, *Artykuły prawa majdeburskiego; Postępek sądów okolo karania na gardle; Ustawa placej u sądów*, Biblioteka dawnych polskich pisarzyprawników, T. 2, Warszawa, 1954.

⁹⁶ Synodus Dioecisana Vilmensis ab [...] Michaele Joanne Zienkowicz [...] episcopi Vilmensi [...] Anno [...] 1744 diebus 10. 11. 12 [...] Febr. celebrata [...] (toliau – Synodus).

⁹⁷ S. Czerski, *Opis Żmudzkiey dyecezyi, 1830* [interaktyvus], in: <<https://archive.org/details/czerski-opis-zmudzkiej-dycezej-1830>>, [2023–08–16].

vykdytos vizitacijos⁹⁸, tiek ir į tyrimą neįtrauktų dekanatų vizitacijos⁹⁹. Ši šaltinių grupė tyrimui aktuali keliais aspektais. Pirmiausia, vyskupų vykdytos vizitacijos teikia žinių apie kiekvienam dekanatui priklausiusias parapijas ir kiekvienai iš parapijų priklausiusius kaimus. Tai padėjo lokalizuoti parapijų metrikų knygose minimas nesantuokinių vaikų motinų, tėvų ir krikštatėvių gyvenamas vietas. Tuo pačiu, vizitacijos teikė naudingos informacijos apie parapijų metrikų knygų laikymo sąlygas ir būklę, parapijose nusistovėjusias krikšto praktikas, parapijiečių religingumą.

Miestelių ir dvarų inventoriai. Tyrime pasinaudota miestelių inventoriais, suteikusiais žinių apie nesantuokinių krikštatėvių socialinę ir geografinę kilmę¹⁰⁰. Atkreiptinas dėmesys, kad keletas inventorių dėl itin prastos būklės (šaltiniai yra gerokai suplyšę) nėra prieinami skaitytojui¹⁰¹.

Padūmės mokesčio registrai. Registruose pateikiami asmenų, turėjusių žemės nuosavybę, taigi, daugiausia – bajorų, mokėjusių padūmės mokesį, sąrašai. Sąrašai suskirstyti pagal pavietus, o pavietai savo ruožtu suskirstyti į parapijas. Šie sąrašai¹⁰² tyrimui buvo naudojami siekiant nustatyti parapijų metrikų knygose minimų nesantuokinių vaikų tėvų ir krikštatėvių socialinę ir geografinę kilmę. Visgi dėl skirtingą laikotarpį apimančių registrų specifikos ir jų teikiamos informacijos ribotumo, ši šaltinių grupė tyrime buvo antraeilė.

⁹⁸ *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579) (Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae. I)* (toliau – *Žemaičių*), parengė L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 1998.

⁹⁹ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* (toliau – *Vyskupo*), parengė V. Jogėla, Vilnius: Katalikų akademija, 2001.

¹⁰⁰ Krinčino ir jo apylinkių inventoriai: LVIA, f. 716, ap. 3, b. 4, b. 46 (šaltinius publikavo ir išvertė A. Krinčius); Merkinės inventoriai: LMAVB RS, f. 136, b. 72; 1764 Inwentarz Starostwa Mereckiego: LVIA, f. 525, ap. 17, b. 616; Rokiškio inventorius: LVIA, f. 525, ap. 12, b. 2129. Žemaičių vyskupijos dvarų inventoriai: LVIA, f. 525, ap. 8, b. 622, b. 621–623, b. 635; Žemaitijos kunigaikštystės seniūnijų, tenutijų ir kaimų inventoriai 1655–1763 m.: LVIA, f. 11, ap. 1, b. 1053.

¹⁰¹ Omenyje turimi LVIA saugomi Senujų Aktų (toliau–SA) kompleksui priklausantys Kamajų inventoriai: SA–18584, 1925 bei Rokiškio inventorius: LVIA, f. 669, ap. 2, b. 325.

¹⁰² 1775 m. Upytės pavieta padūmės mokesčių tarifas (Krinčino parapija): LVIA, SA 3317 (šaltinį publikavo ir išvertė A. Krinčius); 1790 m. Upytės pavieta dūmų sąrašas: LVIA, SA 3370 (šaltinį publikavo ir išvertė A. Krinčius); *Metryka Litewska: rejestrzy podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego Księstwo Żmudzkie 1690 r.*, opracował G. Blaszczyk, Warszawa: Neriton: 2009; Žemaitijos kunigaikštystės padūmės mokesčio tarifas 1775 m.: LVIA, f. 11, ap. 1, b. 678.

Disertacijos struktūra

Atsižvelgus į darbo objekto specifiką ir išsikeltus uždavinius, disertacijos struktūra formuluota pagal tokią logiką: pradedama nuo kontekstinio skyriaus, kurio tikslas supažindinti su nesantuokinio gimstamumo problema platesniame teisiniame lauke. Toliau pereinama prie detalios pagrindinio tyrimo šaltinio apžvalgos. Galiausiai, atskirais skyriais pristatoma susisteminta tyrimo duomenų analizė, pradedant nuo tiesioginių duomenų apie pačius nesantuokinius vaikus, toliau pereinant prie juos supusios socialinės aplinkos analizės. Paskutinioji dėstymo dalis skirta bandymui parodyti skirtingus numanomus nesantuokinio vaiko gyvenimo scenarijus, remiantis bei interpretuojant netiesioginę šaltinių teikiamą informaciją. Taigi, disertacijos struktūrą sudaro: įvadas, šeši skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašai, 22 priedai, santrumpa anglų kalba – *summary* bei publikacijų ir pranešimų disertacijos tema sąrašas. *Įvadinėje* darbo dalyje pristatoma tyrimo problema, objektas, pasirinktos teorinės tyrimo priegijos, tyrime taikyti metodai, istoriografijos ir šaltinių apžvalga. *1 skyriuje* apžvelgiama teisinė nesantuokinių vaikų padėtis aptariamo laikotarpio LDK. *2 skyrius* skirtas parapijų metrikų knygų kaip istorinio šaltinio apžvalgai ir kritikai. *3 skyriuje* pateikiama pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičiaus, krikšto mėnesio, pasiskirstymo pagal lytį bei teiktų krikšto vardų analizė. *4 skyrius* skirtas nesantuokinių vaikų motinų ir tėvų socialinio statuso bei gyvenamosios vietos analizei. *5 skyriuje* kalbama apie nesantuokinių vaikų krikštą tėvus, jų socialinį statusą bei gyvenamąją vietą. *6 skyriuje* pateikiamos skirtingos numanomos nesantuokinių vaikų gyvenimo perspektyvos: gyvenimas šeimoje (motinos ir vaiko tėvo santuoka iki ir tuoj po vaiko krikšto) ir ankstyva mirtis.

1. TEISINĖ NESANTUOKINIŲ VAIKŲ PADĖTIS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAIKŠTYSTĖJE XVIII A.

Krikščioniškajame tikėjime įtvirtintos santuokos ir moralinio gyvenimo nuostatos nulėmė pirmiausia teisinę diskriminaciją nesantuokinių vaikų atžvilgiu. Esminė diskriminacijos priežastis – Bažnyčios susirūpinimas seksualiniais santykiais už santuokos ribų ir siekis juos pažaboti. Prancūzų istorikas Robert Fossier netoleranciją nesantuokinių vaikų atžvilgiu apibūdina kaip vieną iš dviejų viduramžiais įsitvirtinusių paveldėjimo aspektų, daug kur Europoje pastebimą jau nuo XI amžiaus¹⁰³. Nesantuokinis vaikas Bažnyčios buvo suvokiamas kaip nuodėmės vaisius, kaip svetimas, kuris gali pasikėsinti į paveldimą turtą¹⁰⁴. Nors šio tyrimo objektas nėra teisinė nesantuokinių vaikų padėtis, visgi, svarbu suprasti teises aplinkybės, lėmusias tai, kad krikšto metrikų įrašė vaikas galiausiai buvo įrašytas kaip *nesantuokinis*. Todėl šiame skyriuje, remiantis tuo metu LDK galiojusiais bažnytinės ir pasaulietinės teisės šaltiniais, trumpai bus aptariama: kas XVIII a. laikotarpiu teisiškai buvo suvokiamas kaip nesantuokinis vaikas; ar skyrėsi bažnytinės ir pasaulietinės teisės nuostatos nesantuokinių vaikų atžvilgiu; ar egzistavo teisinės normos, saugančios nesantuokinio vaiko gyvybę; nesantuokinių vaikų galimybės paveldėti tėvų turtą ir, galiausiai, ar teisiškai egzistavo galimybė nesantuokiniam vaikui tapti teisėtu.

Aptariamo laikotarpio LDK teisėje nesantuokinio vaiko statusas tebebuvo reglamentuojamas tiek bažnytinės (katalikų atveju – kanonų), tiek pasaulietinės (III Lietuvos Statuto ir Magdeburgo) teisės teisyne¹⁰⁵. Lietuvių

¹⁰³ R. Fossier, *Gens au Moyen Âge*, Paris: Fayard, 2007, p. 116.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Dėl dažno kartojimo toliau tekste bus trumpinama taip: kononų teisė (*Corpus iuris canonici, pars secunda: Decretalium Collectiones*, ed. by A. L. Friedberg, Emil Friedberg, Akademische Druck: Verlagsanstalt, Graz, 1959, toliau – CIC, tekste nurodant tik knygos, skyriaus ir straipsnio numerius); Trečiasis Lietuvos Statutas (1588 metų Lietuvos Statutas, t. II (tekstas), I. Lappo, Kaunas, 1938, toliau – TLS, tekste nurodant tik skyriaus ir straipsnio numerius. Nors aptariamam laikotarpiu galiojo TLS, tekste bus remiamasi ir likusiais Statutais siekiant apžvelgti nesantuokinių vaikų teisinės padėties raidą LDK: Lietuvos Statutai (toliau – LS): Pirmasis Lietuvos Statutas (*Pirmasis Lietuvos Statutas*, t. II, d. I, parengė S. Lazutka, E. Gudavičius, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1991, toliau – PLS); Antrasis Lietuvos Statutas (Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года, подр. Т. Ивановна Довнар, У. Мікалаевіч Сатолін, Я. Аляксандравіч Юхо, Мінск, 2003, toliau – ALS); Magdeburgo teisės šaltiniai: P. Szczerbic, *Speculum Saxonum albo prawo saskie i majdeburskie porządkiem obiecadla z lacińskich i niemieckich egzemplarzów zebranie a na polski język z pilnością i wiernie przelożone*, wydał G. M. Kowalski, Kraków 2017; idem, *Ius municipale to jest prawo miejskie majdeburskie nowo z*

istoriografijoje jau yra atskleista kanonų teisės įtaka pasaulietinei teisei¹⁰⁶, ir LDK šiuo atveju nesiskyrė nuo kai kurių likusios to meto Europos šalių¹⁰⁷. Kanonų teisė apibrėžė keturias palikuonių kategorijas. Pirmą kategoriją – *fili legitimi et naturali* – palikuonys, gimę teisėtoje santuokoje ir todėl įgiję teisę į paveldėjimą (CIC 4. 16. 1). Remiantis kanonų teise, teisėta laikoma tokia santuoka, kuri buvo sudaryta bažnyčioje, asistuojant dvasininkui ir dalyvaujant liudininkams (CIC 4. 3. 3). Santuokos laisvanoriškumas ir viešumo aspektas taip pat buvo svarbūs. Reikalauta, kad apie santuoką būtų paskelbta viešai, tris sekmadenius kunigui garsiai skaitant užsakus (*bannis*) tam, kad kažkas, pažįstantis porą, galėtų pranešti apie esamas kliūtis, dėl kurių santuoka neturėtų būti sudaryta (CIC 4. 1. 27).

Likusios trys palikuonių kategorijos buvo susijusios su nesantuokinių vaikų statusu, priklausomai nuo jų tėvų šeiminės padėties. Pirmoji tarp šių kategorijų – neteisėti (*illegitimi*) vaikai. Pasak kanonų teisės, pirmiausia tai vaikai, gimę slaptoje santuokoje (*matrimonium clandestinum*) (CIC 4. 3. 3). Slapta santuoka pagal kanonų teisę buvo suvokiama kaip neteisėta, sudaryta nedalyvaujant dvasininkui ir liudininkams (CIC 4. 3. 3). Slaptos santuokos pavyzdys LDK teisminėje praktikoje galėtų būti K. Tumelio išanalizuota byla dėl Naugarduko rotmistro Ignato Eismanto ir Onos Petronėlės Brincaitės santuokos validumo, kurią 1791 m. nagrinėjo Vilniaus vyskupijos konsistorija¹⁰⁸. Poros santuokos teisėtumu buvo suabejota, nes santuoką palaimino dvasininkas, tam neturėjęs įgaliojimo¹⁰⁹. Visgi, santuoką teismas nusprendė pripažinti galiojančia. Tikėtina, tam įtakos galėjo turėti ir faktas, kad rotmistras su Ona Petronėle santuokoje buvo sugyvenę vaiką, kuris,

lacińskiego i z niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone (toliau – *Ius*), wydał G. M. Kowalski, Kraków, 2011; B. Groicki, *Tytuły prawa majdeburskiego* (toliau – *Tytuły*), Biblioteka dawnych polskich pisarzy-prawników, T. 3, Warszawa, 1954, idem, *Artykuły prawa majdeburskiego, Postępek sądów około karania na gardle; Ustawa placej u sądów* (toliau – *Artykuły*), Biblioteka dawnych polskich pisarzyprawników, T. 2, Warszawa, 1954), cituojant kartu toliau – MT).

¹⁰⁶ M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 44–45.

¹⁰⁷ Religinės teisės įtaka pasaulietinei, kalbant apie nesantuokinius vaikus, pastebima ir kitur Europoje. Pavyzdžiui, Anglijoje nuo XII a. vidurio bylos, susijusios su nesantuokine kilme, priklausė bažnytiniai jurisdikcijai ir valstybiniais teismams, tačiau atvejais, kada tokios bylos būdavo susijusios su paveldėjimo klausimais, įsikišdavo ir karaliaus teismas, plačiau žr. N. Adams, „Nullius Filius: A Study of the Exception of Bastardy in the Law Courts of Medieval England“ (toliau – *Nullius*), *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 6, No. 2, 1946, p. 365.

¹⁰⁸ K. Tumelis, „Santuokos vargai ir jų sprendimas Vilniaus vyskupo teisme XVII–XVIII amžiuje“, magistro darbas, Vilnius, 2016, p. 55.

¹⁰⁹ *Ibid.*

pripažinus santuoką esant teisėta, įgijo teisėto vaiko statusą¹¹⁰. Kita vertus, palankų teisėjų sprendimą iš dalies galėjo lemti ir socialinis vyro statusas.

Kita neteisėtos santuokos kategorija buvo *contra publicae honestatis iustitiam*, santuoka, įvykusi nepaisant įvardytų kliūčių teisėtai santuokai sudaryti (CIC 4. 17. 10). Neteisėtoje santuokoje gimę vaikai buvo laikomi nesantuokiniais. Ši nuostata pateko į PLS, pažymint, kad nesantuokiniu yra laikomas tas, kurį pagimdžiusi motina nebuvo susituokusi su vaiko tėvu (PLS III. 12): „[...] з невенчалною жоною мел его [...]“. Vėliau nuostata buvo pakartota ALS (III. 23) ir TLS (III. 28) „[...] не з невенчалною нешлюбною жоною мел [...]“. MT taip pat buvo įtvirtinta, kad neteisėti yra tie vaikai, kurie gimė ne santuokoje¹¹¹.

Antra nesantuokinių vaikų kategorija – *filii naturali* – vaikai, gimę dviems nesusituokusiems partneriams sanguliuojant (*fornicatio*) arba gyvenant ne santuokoje (*concubinatus*) (4. 17. 12). Tik *filii naturali*, skirtingai nei kitoms kategorijoms priskiriami nesantuokiniai vaikai, remiantis kanonų teise, galėjo būti legitimuojami tėvams susituokus (CIC 4. 17. 6): „[...] Tanta est vis matrimonii, ut qui antea sunt geniti post contractum matrimonium legitimi habeantur [...]“. Ši nuostata vėliau buvo įtvirtinta ir MT¹¹². Kaip ši nuostata buvo vykdoma teisminėje praktikoje, atskleidžia 1714 m. Kretingos magistrato nagrinėta byla, kurioje Elžbieta Kumponaitė apskundė Mikelį Skroblą *nedoru elgesiu*, kurio pasekmė – nesantuokinis jų sūnus Mykolas¹¹³. Kadangi Mykolas buvo *filius naturalis*, abu tėvai jį įteisino susituokdami¹¹⁴.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ P. Szczerbic, *Ius*, art. III, p. 36: „[...] Złego łoża są, którzy się krom małżeństwa podług samego przyrodzenia rodzą [...]“; B. Groicki, *Tytuły...*, s. 50: „[...] jeden, co sięgode dwojga wolnych ludzi rodzą, to jest z miłośnice, którą sobie kto w domu miasto żony chowa [...]“. Paprotinę stačiatikių santuokos teisę yra tyrinėjęs Juliusz Bardach, plačiau žr. J. Bardach, *Zwyczajowe prawo małżeńskie ludności ruskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego (XV–XVII w.)*, idem, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa, 1970, s. 261–264.

¹¹² B. Groicki, *Artykuły*, p. 6 : „Dzieci, ktore ma kto z nieslubną zoną, jesli ją potym pojmie, tedy juz takie dzieci są jako [...]“. Vakarų praktika: nepaisant šios kanonų teisės nuostatos, Anglijos teismai, pripažindami santuokos sakramentą šventu, vis dėlto, pabrėždavo tokios santuokos viešąją reputaciją ir laiką, kada ji buvo sudaryta. XIV–XV a. Anglijos teisėje byloje, susijusiose su paveldėjimu, nesantuokinis vaikas suvoktas kaip pavainikis (*bastard*), neturintis teisės į tėvų turtą. Visose kitose byloje toks vaikas suvoktas kaip nesantuokinis (angl. *out of wedlock*), plačiau žr. N. Adams, *Nullius*, p. 369.

¹¹³ LVIA, f. SA, b. 15353, l. 2. Šiuo šaltiniu remiasi ir M. Jakulis straipsnyje apie teisinę nesantuokinių vaikų padėtį LDK, žr. M. Jakulis, *Pavainikiai*, 2013, p. 49.

¹¹⁴ LVIA, f. SA, b. 15353, l. 2.

Galiausiai, trečia nesantuokinių vaikų kategorija – palikuonys, gimę iš susituokusių asmenų svetimavimo (*ex adulterio*), įvardijami kaip *spurius* (neteisėti) (CIC 4. 17. 6, 4. 17. 13). ALS (III. 23) bei TLS (III. 28) taip pat teigiama, kad vaikai, kurių tėvas susilauktų su nesantuokine („nevinčiavota“) žmona, turi būti laikomi *pavainikiais* (бенкарты) „[...] хто бы дети не з венчальною и нешлюбною жоною мель [...]“. Pagal kononų teisę vaikai, gimę iš svetimavimo, negalėjo būti legittimuoti tėvams susituokus (CIC 4. 17. 6): „[...] Si autem vir vivente uxore sua aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem uxoris eandem duxerit, nihilominus spurius erit filius [...]“. Šią sąlygą randame tiek ALS (III. 23), tiek TLS (III. 28), kur irgi nurodyta, kad vyras, būdamas teisėtai susituokęs ir susilaukęs vaiko su kita moterimi, jei po žmonos mirties vestų tą moterį, tokie vaikai, kaip ir gimę naujoje santuokoje, bus laikomi *блудный* („paklydėliais“, t. y. nesantuokiniais). Šios kanonų ir Statutų teisėje įtvirtintos nuostatos įgyvendinimą teisminėje praktikoje atskleidžia žymioji 1603 m. Jono Narbuto byla, kurioje Leonas Sapięga įrodinėjo, kad J. Narbutas yra nesantuokinės kilmės¹¹⁵. Tokį kaltinimą L. Sapięga grindžia argumentuodamas, kad J. Narbuto motina, tarnaitė Marina, jo susilaukė su bajoru Mikalojumi Narbutu, kuris tuo metu buvo teisėtai susituokęs su žmona Bogdana. Tarnaitės Marinos ir M. Narbuto santykiai byloje įvardijami kaip *svetimavimas* (*adulterium*)¹¹⁶. Vyskupas Benediktas Vaina, paliudijus bajorams, viešai patvirtino, kad J. Narbutas yra nesantuokinis M. Narbuto sūnus¹¹⁷.

Pagal kanonų teisę *spurius* buvo laikomi ir vaikai, gimę iš kraujomaišos, nes santuoka tarp asmenų, susietų kraujo ryšiais (*consanguinitas*) buvo laikoma neteisėta (CIC 4. 14. 1–8). Kanonų teisė taip pat draudė ir santuokas tarp asmenų, susietų svainystės ryšiais (*affinitas*) (CIC 4. 14. 1). Ši nuostata buvo įtraukta ir į LS. TLS (V. 22) nurodyta, kad negalima vesti giminaičių iki ketvirtojo giminystės laipsnio bei giminaičių, susietų svainystės ryšiais – brolienų ir dėdienių: „[...] не смель повинное себе ве крови поймовати, ажъбы минуло чворо поколенья по себе идучое [...]“. Ši nuostata aptinkama ir MT: „[...] Niektóre z zakazanego złączenia, jako od krewnej [...]“¹¹⁸. Kraujomaišos atvejį, kurio pasekmė buvo nesantuokinio vaiko gimimas, pailiustruoja 1837 m. birželio 15 d. datuotas Valkininkų klebono raportas, skirtas vyskupui Andriejui Klungevičiui¹¹⁹. Kaip teigiama

¹¹⁵ VUB RS, f. 59–16, l. 1–121. Šiuo šaltiniu remiasi ir M. Jakulis, žr. M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 47.

¹¹⁶ VUB RS, f. 59–16, l. 35.

¹¹⁷ Ibid., l. 70v.

¹¹⁸ B. Groicki, *Tytuły*, p. 51.

¹¹⁹ LMAVB RS f. 318, b. 27627.

raporte, Perlojos parapijietis Tomas Versockis, gyvendamas su savo pussesere Emilija Žilinskaite, susilaukė nesantuokinio sūnaus¹²⁰. Kokį sprendimą, perskaitęs raportą, priėmė vyskupas, nėra žinoma. Kaip pastebi Dalia Marcinkevičienė, bylose dėl ištvirkusio gyvenimo ieškovai neretai būdavo kunigai, dievobaimingi ar pavydūs parapijiečiai, kurių tikslas, padedant dvasininkams, buvo nubausti be bažnyčios palaiminimo kartu gyvenančius žmones¹²¹. Aukščiau aptartas pusseserės ir pusbrolio atvejis leidžia numanyti, jog būtent kaimo bendruomenė pranešė vietos kunigui, kad giminaičiai gyvena nesantuokinį gyvenimą. Tikėtina, kad vyskupas į šį atvejį reagavo nepalankiai. Vienas iš galimų sprendimo būdų kraujomaišos atveju buvo gauti popiežiaus dispensą. Kaip to pavyzdį galima laikyti išlikusį Birštono klebono Mato Purvinskio 1832 m. rašytą laišką Vilniaus vyskupijos sekretoriui, prašant suteikti vedybų dispensą valstiečiams, pusbroliui ir pusseserei Mykolui ir Agotai Šiškauskams¹²². Kaip aiškėja iš prašymo, Agota buvo nėščia nuo savo pusbrolio. Prašyme teigiama, kad Šiškauskai „ilgą laiką kankinasi iš meilės ir ilgesio ir, suprasdami savo klaidą ir bijodami pasekmių, su vaisiumi (*z swoim plodem*) net bėgo už Nemuno, turėdami vilčių“¹²³. Klebonas savo prašymą suteikti vedybų dispensą motyvuoja teigdamas, kad santuoka Šiškauskams suteiks galimybę teisėtai sukurti šeimą. Šis pavyzdys yra savotiška priešprieša prieš tai aptartam Emilijos ir Tomo atvejui, kur justai neigiama klebono nuomonė apie jų santykius. Tuo tarpu pusseserės ir pusbrolio Šiškauskų atveju, matyti klebono palaikymas jų santykiams, nuolankiai prašant suteikti dispensą. Galima spėti, jog palankiam klebono vertinimui įtakos turėjo teigiama Šiškauskų reputacija bendruomenėje. Kaip pastebi istorikė Ulinka Rublack, bylų dėl nederamo seksualinio elgesio baigčiai didelę įtaką darė kaltinamojo ir jo šeimos bei draugų reputacija¹²⁴. Aukščiau aptartos kraujomaišos bylos atskleidžia, kad abiem atvejais buvo minimas ir vaikas. Apie kraujomaišos atvejus sužinome tik iš išlikusių bylų, kurios dažniausiai kildavo būtent nėštumo atveju¹²⁵. Nėštumas neretai buvo vienintelis aiškiai matomas neleistinių (šiuo atveju kraujomaišos) santykių įrodymas. Manytina, kol nebuvo nėštumo fakto, kraujomaiša grįsti santykiai kaimo bendruomenėse galėjo būti toleruojami. Todėl sunku pasakyti, koku mastu kraujomaiša buvo paplitusi LDK. T. Wiślicz, kalbėdamas apie situaciją

¹²⁰ Ibid., l. 1.

¹²¹ D. Marcinkevičienė, *Vedusiųjų*, p. 165.

¹²² LMAVB RS, f. 43, b. 5882.

¹²³ Ibid., l. 1.

¹²⁴ U. Rublack, „Pregnancy, Childbirth and the Female Body in Early Modern Germany“ (toliau – *Pregnancy*), *Past & Present*, No. 150, 1996, p. 26.

¹²⁵ Ibid., p. 27.

Lenkijos kaimuose, pastebi, kad seksualiniai santykiai tarp giminaičių buvo pakankamai dažni dėl kelių priežasčių¹²⁶. Mažesnėms bendruomenėms buvo būdingas tam tikras skaičius žmonių, susietų giminystės ryšiais, ir šie ryšiai nuolat plėsdavosi dėl sudaromų santuokų¹²⁷. Be to, giminaičiai galėjo lengviau megzti seksualinius santykius, nesukeldami vietos bendruomenei įtarimo¹²⁸.

Kanonų teisėje įtvirtintos nuostatos, apibrėžiančios nesantuokinių vaikų padėtį, atskleidžia Bažnyčios siekį išsaugoti santuokos sakramento svarbą. Su nesantuokiniu gimstamumu susiję klausimai kanonų teisėje aptariami nuostatose, susijusiose būtent su santuokos sakramentu. Pagal Bažnyčios mokymą, lytiniai santykiai buvo leidžiami tik tam, kad būtų pratęsta giminė, o vieninteliai legalūs lytiniai santykiai buvo santykiai tarp sutuoktinių. Kaip jau aptarėme, nebažnytinės, neviešos santuokos buvo laikomos negaliojančiomis, o jose sugyventi vaikai – neteisėtais palikuoniais. Kanonų teisė turto paveldėjimo klausimams skyrė mažiau dėmesio, nors ir buvo įtvirtinta nuostata, kad tik teisėtoje santuokoje gimę vaikai gali paveldėti tėvų turtą (CIC 4. 16. 1), o nesantuokiniai palikuonys nuo tėvų turto turi būti nušalinti (*hereditate parentum excludendi*) (CIC 4. 17. 10). Tuo tarpu tiek LS, tiek MT nesantuokinių vaikų klausimas aptiriamas straipsniuose, susijusiuose su turtu ir jo paveldėjimu. Visuose trijuose Statutuose (PLS III. 12, ALS III. 23, TLS III. 28) buvo numatyta tėvo teisė nušalinti nesantuokinį sūnų nuo palikimo („[...] и таковы́мъ детьмъ отецъ отъ правыхъ детьей и отъ кровныхъ ничего записати не можетъ [...]). MT taip pat buvo įtvirtinta nuostata, kad nesantuokiniais vaikams tėvo turtas nepriklauso¹²⁹. Visgi MT buvo palankesnė už LS kalbant apie paveldėjimo teisę – numatyta, kad nesantuokinis vaikas gali paveldėti motinos turto dalį, jei ji esanti gyva¹³⁰. Galbūt tai sietina su tuo, jog mieste žemėvaldos dalybų klausimas nebuvo toks aktualus.

Tai, kad turto ir paveldėjimo klausimai to meto visuomenėje turėjo ypatingą reikšmę, liudija ir kiti LS straipsniai, susiję su nesantuokinės kilmės problema. Asmens įvardijimas nesantuokiniu buvo suvokiamas kaip abejojimas jo kilme ir laikomas asmens garbės įžeidimu, už kurį turėjo būti viešai atsiprašyta¹³¹. PLS (III. 12) numatė, jog asmuo, kitą pavadinęs

¹²⁶ T. Wiślicz, *Upodobanie*, s. 161.

¹²⁷ Ibid, s. 161.

¹²⁸ Ibid, s. 161.

¹²⁹ P. Szczerbicz, *Ius*, art. IIII, p. 36; B. Groicki, *Tytuły*, p. 51.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Palyginimui, Anglijoje XVII a. vyro pavadinimas *pavainikiu* (*bastard*) buvo suvokiamas kaip didžiausias galimas įžeidimas vyrui, savo neigiamu svoriu būdamas tolygus moters pavadinimui *kekše* (*whore*), plačiau žr. L. Gowing, *Common*, p. 64.

nesantuokiniu ir to neįrodęs, teisme turėjo viešai atsiprašyti, sakydamas tokius žodžius: „*Ką esu pareiškęs apie tave, kad tu esi neteisėto luomo sūnus, tai aplojau tave kaip šuo*“. Ši nuostata vėliau buvo pakartota ALS (III. 23) ir TLS (III. 28), abiejuose straipsniuose papildomai priduriant, kad jei kaltinamasis iš karto atsisakytų teisme įvykdyti šią bausmę, jis turi būti kalinamas pilies kalėjime tol, kol pasakys šiuos žodžius. Šios Statutų nuostatos įgyvendinimas teisminėje praktikoje atsiskleidžia dviejose žemiau aptariamose bylose, spręstose Žagarės dvaro ir Kretingos magistrato teismuose. Antai 1691 m. gegužės 22 d. Žagarės miestietis ieškovas Jokūbas Jokūbaitis kreipėsi į magistrato teismą kaltindamas kitą miestietį Grigą Šukaitį, esą šis ieškovą pavadino *pavainikiu*¹³². Teismas nutarė, jog jei ponai vaitai paliudys, kad ieškovas buvo įžeistas pavadinant *pavainikiu*, atsakovas turi būti baudžiamas „*pagal* [Statuto – aut. past.] *III skyriaus 28 straipsnį*“¹³³. Kita byla atskleidžia, kad ne tik tiesioginis kito asmens pavadinimas nesantuokiniu, bet ir bet koks asmens susiejimas su nesantuokiniais ryšiais sukeldavo jautrias reakcijas, dėl kurių įžeistieji kreipdavosi į teismą. 1765 m. liepos 21 d. Kretingos magistrato teisme Morta Pipiraitė ieškovo Kazimiero Sakovičiaus buvo kaltinama jį neteisingai apkalbėjusi¹³⁴. Minėtoji Pipiraitė viešai kitiems sakiusi esanti trečią mėnesį nėsčia nuo pono Sakovičiaus¹³⁵. Teismas nusprendė, jog M. Pipiraitė turgaus dieną turi būti 100 kartų išplakta rimbu ir tris kartus viešai, prie rotušės vaikščioti ir šaukti: „*Apkalbėjau poną Sakovičių neteisingai [...] kaip kalė lojau*“¹³⁶. Teismas, kaip matyti, ir už apkalbėjimą, kad asmuo yra nesantuokinis, ir už kaltinimus, jog asmuo yra nesantuokinio vaiko tėvas, kaltinamajai (šiuo atveju) taikė tą pačią bausmę. Bausmės viešumo aspektas taip pat buvo svarbus. Nusikaltusiojo viešas pažeminimas laikytas geriausia priemone, siekiant sudrausminti ir likusią bendruomenės dalį, idant ateityje būtų išvengta tokių prasižengimų¹³⁷.

Asmens įvardijimas nesantuokiniu (*benkartu, pavainikiu*) aptariamo laikotarpio visuomenėje buvo paplitęs įžeidimas, nebūtinai tiesiogiai

¹³² *Žagarės dvaro teismo knygos (1650–1751), Lietuvos teisės paminklai* (toliau – *Žagarės*), T. 4, parengė V. Raudeliūnas, A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003, knyga II, nr. 4, p. 129: „[...] *iz zadawal aktorowi bękarstwo* [...]“. Šiuo šaltiniu remiasi ir M. Jakulis, žr. M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 54.

¹³³ *Ibid.*, p. 129.

¹³⁴ *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, T.2: *Kretinga, Skuodas, Šiauliai, Šventoji, Vėliuona, Viekšniai, Virbalis, Vladislavovas*, sudarė A. Tyla, D. Žygelis, Vilnius: Pradai, 1997, nr. 11, p. 53–54.

¹³⁵ *Ibid.*, p. 53.

¹³⁶ *Ibid.*, p. 54.: „[...] *Obmowilam pana Sakowicza nieslusznie, [...] tylo jako suka szczekalem*. Šiuo šaltiniu remiasi ir M. Jakulis, žr. M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 55.

¹³⁷ U. Rublack, *The Crimes*, p. 44.

išreiškiant abejonę teisėta asmens kilme, bet siekiant tiesiog įžeisti ir pažeminti. Antai 1749 m. balandį Žagarės dvaro teisme ieškovas Juozapas Kuzmickis su žmona kaltino Čepulį ir Lauryną Stanevičių ieškovų sumušimu ir tuo, jog minėtas Čepulis Kuzmickį išvadino *benkartu*¹³⁸. Kaip taikliai pastebi Vytautas Ališauskas, Statuto nuostata dėl asmens garbės įžeidimo pavadinant jį nesantuokiniu atsirado ne kaip abstrakti teisinė norma, bet veikiau liudijo kasdieniame gyvenime įsitvirtinusias pažiūras¹³⁹. To meto visuomenėje, kurioje svarbiausias dalykas buvo asmens statusas, neatsiejamas nuo turto paveldėjimo, buvo itin jautriai reaguojama į bet kokią viešą abejonę asmens kilme, o pavadinimas nesantuokiniu buvo viena iš tokios abejonės išraiškų. Kartu sąvoka *nesantuokinis* turėjo neigiamą konotaciją, į kurią jautriai reaguodavo tiek bajorai, tiek žemesniųjų sluoksnių atstovai.

Kaip matyti iš aukščiau aptartų nuostatų, įsigalėjusių tiek religinėje, o ypač pasaulietinėje teisėje, nesantuokiniai asmenys aptariamam laikotarpiui buvo traktuojami kaip *žemiausiojo* sluoksnio atstovai. Atsižvelgus į tai, kyla klausimas, kaip buvo vertinama nesantuokinio vaiko gyvybė. Kanonų teisėje abortas buvo prilygintas žmogžudystei (CIC 5. 12. 20). Atskira kanonų teisės nuostata buvo skirta ir vaikžudystei (CIC 5. 10. 1–3). TLS už nesantuokinio vaiko nužudymą motinoms numatė mirties bausmę (XI. 60). Tiesa, lenkų teisės istorikas Sławomir Godek, komentuodamas šią statuto nuostatą siūlo ją interpretuoti dvejopai, kuomet minimas vaiko nužudymas gali būti suprastas tiek kaip vaikžudystė, tiek kaip abortas¹⁴⁰. Minėta nuostata, tikėtina, atsirado iš kasdienės praktikos, suvokiant, kad ne santuokoje gimę vaikai pakliūdavo į žymiai didesnę tyčinės mirties, sukeltos jų motinų, riziką. Nors nesantuokinio vaiko gyvybė įstatymiškai buvo vertinama kaip patenkanti į rizikos dėl galimo nužudymo grupę, nebuvo įtvirtinti galimi apsaugos būdai tokio vaiko gyvybei, išskyrus numatytą mirties bausmę vaikžudystės atveju. Antai TLS buvo įtvirtinta nuostata, kad nužudžius nesantuokinės kilmės asmenį, žudikas yra atleidžiamas nuo mirties bausmės (TLS XIV. 32): „[...] *Хто бы бенькарѣта забилъ таковый от горѣла воленъ быти маеть [...]*“, o galvapinigių už jo nužudymą turėjo teisę reikalauti tik motina, visada tik kaip už nekilmingo

¹³⁸ Žagarės, knyga III, nr. 293, p. 405.

¹³⁹ V. Ališauskas, *Sakymas ir rašymas. Kultūros modelių tvėrmė ir kaita Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius, 2009, p. 72.

¹⁴⁰ Kaip pastebi Sławomir Godek, ši Statuto nuostata aiškiai nenustatė, kada ir kokiomis aplinkybėmis šis nusikaltimas turi būti įvykdytas: ar sukeliant tyčinį persileidimą, ar nužudant vaiką po gimimo. Plačiau žr. S. Godek, „O prawnokarnej ochronie nasciturusa w III Statucie Litewskim“, *Zeszyty Prawnicze* r. 5, z. 1, s. 183–188.

asmens nužudymą¹⁴¹. Motinai nesant gyvai, dėl tokio nusikaltimo niekas neturėjo prisiimti atsakomybės¹⁴². Palyginimui, už paprasto žmogus nužudymą galėjo būti baudžiamas net bajoras, jei būdavo sugaunamas nusikaltimo vietoje, paliudijus ieškovui ir dar 6 liudininkams¹⁴³. Taigi, nesantuokinio vaiko gyvybė teisiniu požiūriu buvo vertinama dar mažiau už žemiausių luomų atstovų gyvybes.

Nepaisant prastos teisinės padėties, nesantuokiniai vaikai turėjo kelias galimybes įgyti teisėtų vaikų statusą. Pirmoji galimybė, kaip jau buvo užsiminta, tai nesantuokinio vaiko įteisinimas per santuoką. Tiesa, tokią galimybę, remiantis kanonų teise, kaip jau buvo aptarta, turėjo tik tie nesantuokiniai vaikai, kurie gimė nesusituokusiems ir šeiminiams bei santuokiniais ryšiais (su kitais asmenimis) nesusisaisčiusiems vyrui ir moteriai. Kaip dažnai šia galimybe pasinaudojo / nepasinaudojo mūsų tirtų parapijų gyventojai, bus aptarta šio darbo poskyryje 6. 3. Antroji galimybė tapti teisėtu buvo gauti popiežiaus dispensą¹⁴⁴. Kaip atskleidė Ludwigo Schmutze tyrimas, tarp 1455–1499 m. popiežiaus kanceliarija vien iš Vokiečių kraštų sulaukė 4 906 prašymų suteikti dispensą, atleidžiančią nuo nesantuokinės kilmės¹⁴⁵. Taigi, matyti, kad toks būdas, siekiant pakeisti nesantuokinio asmens statusą, buvo populiarus.

Apibendrinant nesantuokinių vaikų padėtį įtvirtinančias įvairių teisinių sistemų normas, pastebima bažnytinės teisės įtaka LDK pasaulietinei teisei. Kanonų teisėje įtvirtintos nuostatos, pagal kurias vaikai, gimę neteisėtoje santuokoje, bei vaikai, gimę iš sangulavimo, svetimavimo arba kraujomaišos, turi būti laikomi nesantuokiniais, buvo įtrauktos į LS ir MT. Jei kanonų teisėje įtvirtintomis nuostatomis buvo visų pirma siekiama išsaugoti santuokos sakramento šventumą, tai Statutų ir MT nuostatose reikšmingą vietą užėmė turto ir paveldėjimo klausimai, siekta atriboti ne santuokoje gimusius palikuonis nuo paveldėjimo. Pagal LS asmens pavadinimas nesantuokiniu buvo priskirtas prie nusikaltimų žmogaus garbei ir tai tik dar geriau parodo, jog nesantuokinės kilmės samprata to meto teisėje buvo neatsiejama nuo turto ir paveldėjimo klausimų. Todėl asmuo jautriai reaguodavo į pavadinimą

¹⁴¹ V. Andriulis, *Neteisėti vaikai in: Lietuvos*, p. 169.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ G. Zujienė, „Mirties bausmė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV–XVI a.)“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2016, 2015/2, p. 5–32.

¹⁴⁴ P. D. Clarke, „Central Authority and Local Powers: The Apostolic Penitentiary and the English Church in the Fifteenth Century“, *Historical Research*, Volume 84, Issue 225, August 2011, p. 419, 423; M. Jakulis, *Pavainikiai*, p. 49.

¹⁴⁵ L. Schmutze, *Marriage on Trial. Late Medieval German Couples at the Papal Court*, The Catholic University of America Press, 2012, p. 88.

nesantuokiniu, nes tai reiškė suabejotumą jo kilme ir statusu visuomenėje. O statusas, kaip žinia, buvo susijęs su turtu ir paveldėjimu. Kartu pavadinimas nesantuokiniu bendrai buvo suvokiamas kaip didelis įžeidimas, į kurį jautriai reaguodavo tiek bajorai, tiek miestiečiai, tiek ir valstiečiai. Galiausiai reikia pastebėti, kad nesantuokinės kilmės asmenys turėjo galimybę tėvams susituokus arba popiežiui suteikus dispensą, tapti teisėtais.

2. PARAPIJŲ METRIKŲ KNYGOS

Pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis įmanu ištirti nesantuokinių vaikų demografinę ir socialinę padėtį LDK, yra parapijų metrikų knygos. Parapijų metrikų knygos – tai parapijų bažnyčiose pildytos knygos, kuriose būdavo registruojami parapijiečių krikštai, santuokos ir mirtys. Pagal tai atitinkamai skiriamos trys metrikų knygų rūšys: krikšto (lot. *liber baptisatorum* – pakrikštytųjų knyga), santuokos (lot. *liber copulatorum* – susituokusiųjų knyga) ir mirties (lot. *liber mortuorum* – mirusiųjų knyga)¹⁴⁶. Parapijų metrikų knygos Europoje (Prancūzijoje, italų ir vokiečių valstybėse) pradėtos pildyti XIV amžiuje¹⁴⁷. XVI a. viduryje, Tridento susirinkimo metu reglamentavus bažnytinių metrikų pildymą parapijose, atsiranda nuoseklesni jų kompleksai italų valstybėje, Vakarų Prancūzijoje ir Anglijoje¹⁴⁸. Kitur Europoje metrikų knygos nuosekliau imtos pildyti nuo XVII a.¹⁴⁹ Lenkijoje metrikų knygos pradėtos vesti nuo XVI a. II pusės (ankstyviausia katalikų metrikų knyga – Poznanės miesto parapijos krikšto ir santuokos metrikų knyga iš 1577 m.)¹⁵⁰.

Lietuvoje katalikų parapijų metrikų knygas pradėta pildyti taip pat po Tridento bažnytinio susirinkimo¹⁵¹. Tiesa, popiežiaus pasiuntinio Tarkvinijaus Pekulo 1579 m. vykdyta Žemaičių vyskupijos vizitacija atskleidė, kad XVI a. II pusėje krikšto ir santuokos metrikų knygos pildytos nenuosekliai ir netvarkingai, o kai kuriose parapijose nebuvo vedamos iš viso¹⁵². Lietuvoje seniausia žinoma metrikų knyga – tai Joniškio parapijos krikšto metrikų knyga, apimanti 1599–1621 m. laikotarpį¹⁵³. Vilniaus vyskupijoje seniausios Vilniaus Šv. Jono parapijos (bažnyčia pastatyta 1426 m.) ankstyviausi išlikę

¹⁴⁶ V. Garliauskas, „Lietuvos katalikų bažnyčių metrikų knygų tyrimų gairės“ (toliau–*Lietuvos*), in: *Bibliotheca Litwana II: atminties institucijų rinkiniai*, sudarė A. Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 67.

¹⁴⁷ C. Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, (toliau–*Demografia*) Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009, s. 91.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ J. D. Willigan, K. A. Lynch, *Sources and methods of historical demography* (toliau –*Sources*), New York: Academic Press, 1982, p. 59.

¹⁵⁰ C. Kuklo, *Demografia*, s. 92.

¹⁵¹ V. Garliauskas, *Lietuvos*, p. 69. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame skyriuje nesiimta atskirai analizuoti kitų konfesijų parapijų metrikų knygų, nes tai išeina už šio tyrimo ribų.

¹⁵² Iš visų vizituotų 14 parapijų, trijose nebuvo vedamos metrikų knygos, likusių parapijų bažnyčiose krikšto ir santuokos įrašai vedami, bet netvarkingai, metrikų knygos iširusios, plačiau žr. *Žemaičių*, p. 15, 37, 41, 67, 99, 107, 117, 151, 179, 199, 215, 217, 261, 301.

¹⁵³ V. Garliauskas, *Lietuvos*, p. 70.

santuokos metrikai datuojami nuo 1602 m., krikšto – nuo 1611 m.¹⁵⁴. Išlikusi vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija (1782 m.) atskleidžia, kad nuosekliau metrikų knygos Lietuvoje pradėtos pildyti nuo XVII a. II pusės: iš 19 vizituotų parapijų penkiose parapijose metrikų knygos siekė XVII a. II p., tuo tarpu ankstyvesnės metrikų knygos iš XVII a. I p. rastos tik vienoje parapijoje¹⁵⁵. Deja, tiek dažnai kildavę gaisrai, tiek ir epidemijos, karai lėmė didžiulius kiekybinius praradimus.

Parapijų krikšto metrikų knygos įrašuose būdavo pateikiama ši informacija: dvasininko, užpildžiusio įrašą vardas, pavardė ir pareigos, krikštijamo vaiko duomenys – suteiktas krikšto vardas, lytis, nurodoma, ar vaikas santuokinis, ar nesantuokinis, ar pamestinukas¹⁵⁶. Toliau nurodoma abiejų tėvų vardai ir tėvo pavardė arba pravardė, socialinis statusas arba užimamos pareigos ir gyvenamoji vieta¹⁵⁷. Valstiečių ir neturtingų miestiečių atveju neretai nurodydavo tik vardą, kartais pravardę¹⁵⁸. Galiausiai – krikstatėvių vardus ir pavardes, kur gyveno, jų statusą visuomenėje arba profesiją¹⁵⁹. Santuokos metrikų knygose įrašydavo jaunavedžių vardus ir pavardes, gyvenamąją vietą, nurodydavo santuokos liudytojų vardus ir pavardes¹⁶⁰. Parapijų mirties knygose nurodydavo mirusiojo vardą ir pavardę, socialinį statusą, o vaikų mirties įrašuose buvo įrašomas vaiko vardas ir tėvo vardas ir pavardė bei gyvenamoji vieta¹⁶¹. Nuo XVIII a. 4 deš. daugumoje Lenkijos parapijų jau įrašydavo ir mirusiojo amžių. Mirties priežastis iki padalijimų būdavo nurodyta itin retai¹⁶². Galiausiai, mirties įrašus užbaigdavo nurodant ar mirusysis mirė staiga, ar gavo patepimą, kur palaidotas – bažnyčioje ar kapinėse¹⁶³.

¹⁵⁴ Ibid., p. 69–70.

¹⁵⁵ *Vyskupo*, p. 33, p. 109, 255, 351, 371, 429, 461, 531, 557.

¹⁵⁶ I. Gieysztorowa, *Wstęp do demografii staropolskiej* (toliau – *Wstęp*), Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976, s. 212.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid., s. 213.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

2.1. Parapijų metrikų knygos – istorinės demografijos ir šeimos istorijos tyrimų šaltinis

Pirmieji išsamūs tyrimai, kuriuose, pasitelkus metrikų knygas, buvo analizuojami demografiniai populiacijos rodikliai Europoje ir Šiaurės Amerikoje, pradėti vykdyti XX a. II pusėje. Tam įtaką darė prancūzų demografo Louis Henry mokslininkų bendruomenei 1960 m. pristatyta nauja metodika siekiant analizuoti praeities visuomenių vaisingumą¹⁶⁴. Nauja metodika buvo pagrįsta logika praeities visuomenių vaisingumą analizuoti pasitelkiant duomenis iš parapijų krikšto, santuokos ir palaidojimo knygų¹⁶⁵. L. Henry šiuos duomenis konvertavo į demografinius įvykius: laikotarpį nuo santuokos sudarymo iki vaikų gimimo, santuokos trukmę ir naują tyrimų sritį pavadino *démographie historique*¹⁶⁶. Kiek anksčiau, 1956 m. kartu su kolega Michel Fleury L. Henry išleido knygą, kurioje buvo pristatytas šeimos rekonstrukcijos metodas¹⁶⁷. Taikant minėtą metodą, poros gyvenimas rekonstruojamas remiantis krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygų įrašais¹⁶⁸. Rekonstrukcija pradedama nuo poros vestuvių datos, vėliau krikšto metrikų knygoje ieškoma, kiek pora pakrikštijo vaikų ir galiausiai mirties metrikų įrašai atskleidžia tiek poros, tiek ir jų atžalų gyvenimo trukmę¹⁶⁹. Šeimos rekonstrukcijos metodas įgalino tyrėjus rekonstruoti ištisų kartų gyvenimus. Prie reikšmingiausių istorinės demografijos tyrimų verta minėti britų mokslininkų Edward A. Wrigley ir Roger S. Schofield tyrimą, skirtą Anglijos populiacijos 1541–1871 m. analizei¹⁷⁰. Autoriai, pasitelkę krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygas, išanalizavo 404 parapijų populiacijos dydį, tikėtiną žmonių gyvenimo trukmę, gimstamumo, vaisingumo ir mirtingumo tendencijas. Mažiau nei po dešimtmečio, 1997 m. E. A. Wrigley

¹⁶⁴ A. Global History of Historical Demography, ed. by A. Fauve-Chamoux, I. Bolovan, S. Sogner, Peter Lang, 2016, p. 3.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ M. Fleury, L. Henry, *Des registres*.

¹⁶⁸ P. A. Rosental, J. Mandelbaum, „The Novelty of an Old Genre: Louis Henry and the Founding of Historical Demography“, *Population* (English Edition, 2002), Vol. 58, No. 1, 2003, p. 100.

¹⁶⁹ J. Sarcevičienė, „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metrikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste“ (toliau – *Krikštas*) in: *Ministri Historiae: pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės tyrimuose: mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 452.

¹⁷⁰ E. A. Wrigley, R. S. Schofield, *The Population History of England*, Cambridge University Press, 1989.

ir R. S. Schofield, drauge su kitais Kembridžo universiteto mokslininkais išleido Anglijos populiacijos tyrimui skirtą leidinį, kuriame pateikė 13 parapijų analizę, pritaikę šeimos rekonstrukcijos metodą¹⁷¹. Šie tyrimai ir kitiems mokslininkams leido įvertinti plačias metrikų knygų panaudojimo galimybes. Visgi tokie chronologiškai ir geografiškai platūs tyrimai reikalauja didelių laiko sąnaudų, todėl dažniausiai būna ne vieno, bet kelių autorių bendradarbiavimo rezultatas¹⁷². Todėl pavieniai tyrėjai linkę koncentruotis į geografiškai ir chronologiškai siauresnės apimties tyrimus, apimančius vieną ar kelias parapijas ir dengiančius laikotarpį iki 100–150 metų¹⁷³.

Lietuvos istoriografijoje metrikų knygos demografiniuose ir socialinės istorijos tyrimuose vis dar retai taikomos. Tai galima aiškinti nepalankiomis istorinėmis aplinkybėmis šios šaltinių grupės atžvilgiu. Sovietinė valdžia išsklaidė bažnyčių archyvus, o jose saugotos metrikų knygos pateko į skirtingų valstybinių institucijų archyvus¹⁷⁴. Kaip dar vieną veiksni, lemiantį šios šaltinių grupės nepatrauklumą Lietuvoje, galima išskirti faktą, kad daugelis metrikų knygų yra negrįžtamai prarastos, gaisrų, karų ir kitų šalių per ilgus šimtmečius krėtusių nelaimių.

Visgi pastebima, kad susidomėjimas metrikų knygomis ir jų panaudos galimybėmis Lietuvoje gerokai išaugo per paskutiniuosius dešimtmečius. Didėjantis poreikis lemia metrikų knygų prieinamumo vartotojui gerinimą. Antai nuo 2005 m. Lietuvoje padėtas metrikų knygų skaitmeninimas. Nemaža

¹⁷¹ E. A. Wrigley, R. S. Davies, J. E. Oeppen, Roger S. Schofield, *English Population History from Family Reconstitution 1580–1837*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

¹⁷² Verta paminėti Kembridžo universitete dar 1964 m. P. Laslett ir E. A. Wrigley įkurtą ir iki šiol veikiančią Gyventojų istorijos ir socialinių struktūrų Kembridžo grupę (angl. *Cambridge Group for the History of Population and Social Structure*). Grupei priklausantys mokslininkai koncentruojasi į istorinės demografijos ir šeimos istorijos tyrimus, kurie įprastai apima bent kelis šimtmečius ir bent kelis regionus, plačiau žr. www.campop.geog.cam.ac.uk.

¹⁷³ Minėtini šie darbai: prancūzų demografės A. Fauve–Chamoux tyrimas, kurio metu, pasitelkus bažnyčių krikšto metrikų knygas iš 1500–1900 m., buvo analizuojamas moterų mobilumas ir Prancūzijos populiacija iki XX a. pradžios: A. Fauve Chamoux, *Female Mobility and Urban Population in Preindustrial France 1500–1900, Les migrations internes et medium distance en Europe 1500–1900, Santiago de Compostela*, CIDH, vol. 1, 1995, p. 43–71. Italų antropologas Matteo Manfredini, savo tyrime pritaikęs biodemografinį metodą, sėkmingai panaudojo parapijų santuokos metrikų knygas. Tyrimo objektu pasirinkęs egzogamijos reiškinių XIX a. Italijoje, tyrėjęs jį analizavo pasitelkęs dviejų kaimų parapijų – Madregolo ir Casaguildi – santuokos metrikus iš 1820–1858 m.: M. Matteo, „The Use of Parish Marriage Registers in Biodemographic Studies: Two Case Studies from 19th–Century Italy“, *Human Biology*, Vol. 75, No. 2, 2003, p. 255–264.

¹⁷⁴ V. Garliauskas, *Lietuvos*, p. 67.

dalį parapijų metrikų knygų (virš 700) yra laisvai prieinamos vartotojui virtualios elektroninės paveldo informacinės sistemos (VEPIS) portale „ePaveldas“ (www.epaveldas.lt). Nuo 2010 m. ėmė veikti „Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema“ (www.limis.lt), kurios vienas iš tikslų – muziejuose saugomų metrikų knygų skaitmeninimas. Nuo 2011 m. Lietuvoje veikia Elektroninio archyvo informacinė sistema (EAIS), įgyvendinta Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos. Sistema vartotojui suteikia galimybę naudotis elektronine dokumentų, saugomų Lietuvos ir kitų šalių, kuriose veikia lietuvių bendruomenių archyvai, paieška. Tai gerokai palengvina ir PMK paieškas. Nuo 2018 m. veikia nepriklausomas virtualus archyvas *Genmetrika* (www.genmetrika.eu), kuriame savanoriai talpina archyvuose fotografuotas metrikų knygas.

Lietuvoje parapijų metrikų knygos daugiausia pasitelkiamos genealoginiuose, lokalinės istorijos ir kalbininkų tyrimuose. Parapijų metrikų knygos dėl asmenvardžių užrašymų gausos išlieka vienu pagrindinių lietuvių vardyno šaltinių¹⁷⁵. Zigmantas Zinkevičius 1977 m. išleistoje knygoje, skirtoje Vilniaus lietuvių asmenvardžių XVII a. pradžioje tyrimui, pasitelkė Vilniaus Šv. Jono bažnyčios 1602–1615 m. santuokų ir 1611–1616 m. krikšto metrikų knygas¹⁷⁶. Parapijų metrikų knygos kalbininkų buvo aktyviai naudojamos ir vėliau – Vido Garliausko, Algimanto Kaminsko, Jono Palionio, Almos Ragauskaitės ir Ilonos Mickienės tyrimai, skirti lietuviškų asmenvardžių darybos ypatumams¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Ibid., p. 68.

¹⁷⁶ Z. Zinkevičius, *Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje* (toliau – *Lietuvių*), Vilnius: Mokslas, 1997.

¹⁷⁷ V. Garliauskas, *Lietuviški Šiaulėnų bažnyčios įrašai 1719 – 1738 metų santuokų metrikuose*, Wiesbaden, 2001; idem, *XVII a. Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokų metrikų knyga*, Vilnius, 2004; A. Kaminskas, *Krinčino bažnyčios krikšto metrikų knygos* (4 dalys), Panevėžys, 2014 – 2017; idem, *Vabalninko bažnyčios krikšto metrikų knygos* (2 dalys), Savilaida, 2015; J. Palionis, *XVII a. antrosios pusės Punios Parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Kaunas, 2003, idem, *XVII a. pabaigos – XVIII a. pirmosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai*, Vilnius, 2008 (toliau – *XVII a. pabaigos*), idem, *XX a. pradžios Miškinų kaimo asmenvardžiai*, Vilnius, 2016; A. Ragauskaitė, *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005, eadem, *XVII–XVIII a. kėdainiečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2022; I. Mickienė, „Vyrų įvardijimas XVIII a. pabaigoje: Kražių parapijos krikšto metrikų knyga“ (toliau – *Vyrų*), *Lituanistica*, 2013, T. 59, nr. 3(93), p. 176–184, eadem, „Įvardijimai XIX amžiaus pradžioje: Telšių bažnyčios gimimo metrikų studija“ (toliau – *Įvardijimai*), *Lituanistica*, 2014, T. 60, Nr. 3(97), p. 168–179, eadem, „Vardai Pakruojo parapijos gimimų metrikų knygoje: XVIII a. pab.“ (toliau – *Vardai*), *Žiemgala*, 2016, p. 37–41.

Tuo tarpu kalbant apie demografinius ir šeimos tyrimus, tenka konstatuoti, kad lietuviškoje istoriografijoje esame daugiau darbų, pristatančių parapijų metrikų knygų panaudojimo galimybes nei pačių tyrimų. Antai J. Sarcevičienė aptarė parapijų metrikų knygų taikymo galimybes istorinės demografijos ir šeimos istorijos tyrimuose¹⁷⁸. Apžvelgdama šio šaltinio stipriąsias ir silpnąsias puses, J. Sarcevičienė atkreipia dėmesį, kad tik turint pilnos komplektacijos metrikų knygų įrašus (krikšto, santuokos ir mirties) galima objektyviai rekonstruoti praeities visuomenių socialinių struktūrų būklę, dinamiką ir specifiką¹⁷⁹. Tuo tarpu istorikė Nelė Asadauskienė apžvelgė metrikų knygų panaudos galimybes šeimos istorijos rekonstrukcijos tyrimuose konstatuodama, kad parapijų metrikų knygos yra bene pagrindinis šaltinis siekiant analizuoti šeimos istoriją¹⁸⁰. Tuo pačiu N. Asadauskienė pastebi, kad Lietuvoje, priklausomai nuo regiono, parapijų metrikų knygos nevienodai gerai išlikusios ir prieinamos. Metrikų knygų svarbą demografiniuose tyrimuose aptarė Saulius Žilys¹⁸¹. Straipsnyje pristatomos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyriuje saugomos skirtingų konfesijų bažnytinės metrikų knygos ir parapijiečių sąrašai. Straipsnio reikšmingumą lemia S. Žilio pateikta skirtingų konfesijų metrikų knygų atsiradimo istorija, jų teikiama informacija ir ypatybės¹⁸².

Socialinės istorijos tyrimų, kuriuose buvo pasitelktos krikšto metrikų knygos, pavyzdžiais laikytini M. Jakulio ir E. Saviščevo tyrimai, plačiau apžvelgti įvadinėje disertacijos dalyje. Mirties metrikų knygų įrašų teikiamas galimybes atskleidžia Lauros Prascevičiūtės ir Ritos Reginos Trimonienės

¹⁷⁸ J. Sarcevičienė, *Krikštas*, p. 451–472.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 469.

¹⁸⁰ N. Asadauskienė, „Šeimos istorijos rekonstrukcijos šaltiniai: bažnytinės metrikų knygos“, in: *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*, mokslinių straipsnių rinkinys, Vilnius, 2015, p. 94–98.

¹⁸¹ S. Žilys, „Bažnyčių metrikų knygos ir parapijiečių sąrašai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyriuje: kilmė ir konfesiniai ypatumai“ (toliau – *Bažnyčių*), in: *Bibliotheca Litwana II: atminties institucijų rinkiniai*, sudarė Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 123–154.

¹⁸² Disertacijos tyrimo kontekste aktualu tai, kad S. Žilys atskirą dėmesį skyrė ir įvairių konfesijų nesantuokinių vaikų krikšto įrašams. Autorius pažymi, kad Romos katalikų krikšto metrikų knygose prie nesantuokinių vaikų dažniausiai būdavo nurodomas motinos vardas, rečiau–pavardė, tuo tarpu informacija apie tėvą pasitaiko retai. O štai XVIII a. unitų krikšto metrikose motina buvo įrašoma ne tik su vardu ir pavarde, bet ir pažymint, jog ji yra netekėjusi (*nieslubna*). XVIII a. Rytprūsių liuteronų krikšto metrikų įrašuose atsiskleidžia neigiamas nesantuokinių vaikų ir jų motinų vertinimas, įrašuose motinas apibūdinant kaip *meretrix* (paleistuvė), o jų vaikus kaip *spurius* (*benkartas*), žr. S. Žilys, *Bažnyčių*, p. 123.

sudaryti Kelmės, Pakruojo ir Radviliškio rajonų senųjų kapinių žinynai¹⁸³. Pasitelkusios mirties metrikų knygas, tyrėjos surinko istorinę kapinių medžiagą, atskleidusią žmonių laidosenos ypatybes bei pateikė informaciją apie palaidotus asmenis, šeiminius jų ryšius.

L. Henry ir M. Fleury pristatyto šeimos rekonstrukcijos metodo inspiruoti kitų mokslininkų tyrimai netruko atkreipti dėmesį ir į parapijų metrikų knygų privalumus ir trūkumus¹⁸⁴. John D. Willigan ir Katherine A. Lynch išskyrė dvi esmines priežastis, lemiančias šios šaltinių grupės vertę tyrimuose¹⁸⁵. Pirmiausia, parapijų metrikų knygos teikia nenutrūkstančią informaciją tiek apie pavienių asmenų, ar šeimų, tiek ir bendruomenių demografinius bruožus¹⁸⁶. Antra, parapijų metrikų knygos kaip joks kitas šaltinis įgalina tirti itin platų Europos bei jos kolonijų istorijos laikotarpį, apimančią XVI a. – XIX a. pradžią¹⁸⁷. Kitas didelis šios šaltinių grupės privalumas, reikšmingas ir LDK tyrimų kontekste, yra tas, kad parapijų metrikų knygos išlieka bene vieninteliu šaltiniu, teikiančiu informaciją ne tik apie elitą, bet ir apie žemiausius visuomenės sluoksnius¹⁸⁸. Tiesa, parapijų metrikų knygų įrašų vertė yra nevienoda. Informatyviausiomis ir tiksliausiomis laikomos krikšto metrikų knygos¹⁸⁹. Tuo tarpu santuokų įrašai geografiškai išeina už parapijos ribų, nes dažniausiai vienas iš besituokiančiųjų priklausydavo kitai parapijai¹⁹⁰. Todėl, pavyzdžiui, poros vedybos konkrečioje parapijoje nebūtinai reiškia, jog abu jaunavedžiai buvo kilę iš tos parapijos. Mažiausiai informacijos randama mirties metrikų knygose. LDK mirties metrikų knygos pradėtos pildyti vėliausiai: nors pavieniai mirties metrikai egzistuoja iš XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios laikotarpio, nuoseklesnis jų pildymas pastebimas tik nuo XVIII a. II pusės¹⁹¹, ir tai sutapo su bendra to meto situacija likusioje Europoje¹⁹².

¹⁸³ L. Prascevičiūtė, R. R. Trimonienė, *Senosios Kelmės ir Pakruojo rajonų kaimų kapinės: žinyna*, Šiauliai: Lucilijus, 2015, eadem, *Senosios Radviliškio rajono kaimų kapinės: mokslinis žinynas* [Elektroninis išteklius], Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2018.

¹⁸⁴ S. Åkerman, „An Evaluation of the Family Reconstitution Technique“, *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 25, No. 2, p. 160–170.

¹⁸⁵ J. D. Willigan, K. A. Lynch, *Sources*, p. 57.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ C. Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej...*, s. 91.

¹⁸⁹ V. Garliauskas, *Lietuvos*, p. 68.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² A. Sharlan, „Methods for Estimating Population Total, Age Distribution and Vital Rates in Family Reconstitution Studies“, *Population Studies*, Vol. 32, No. 3, 1978, p. 514.

Aiškiausias parapijų metrikų knygų trūkumas – geografinis ribotumas. Metrikų knygų įrašai teikia žinių apie uždaros bendruomenės – miesto arba kaimo – gyventojus. Vienos ar kelių bendruomenių demografinės ypatybės negali atskleisti viso regiono ar šalies situacijos. Tuo pačiu, parapijų metrikų knygos kiekviename regione neretai pasižymėjo skirtingomis vedimo ir saugojimo galimybėmis¹⁹³. Regionams taip pat būdingos demografinės variacijos¹⁹⁴. Tad, pavyzdžiui, didelis gimstamumas ar kūdikių mirtingumas, pasireiškęs vienoje parapijoje, nebūtinai atskleidžia viso regiono situaciją. Kitas svarbus veiksnys – parapijiečių mobilumas. Todėl pasitelkus vienos parapijos metrikų knygas ne visada įmanoma rekonstruoti individų ir šeimų gyvenimus¹⁹⁵. Metrikų knygose pateikiami duomenys ne visada yra tikslūs dar ir dėl to, kad jų kokybę ženkliai lėmė už įrašų vedimą atsakingi dvasininkai, tad žmogiškos klaidos, tokios kaip vardų, pavardžių supainiojimas, yra neišvengiamos. J. D. Willigan atkreipia dėmesį ir į dvasininkų aplaidumą: dėl reto bažnyčios tarnų rezidavimo menčiau gyvenamose parapijose krikštai būdavo neregistruojami, nes kūdikiai numirdavo iki pasirodant dvasininkams¹⁹⁶. Galiausiai, patys parapijiečiai netiesiogiai prisidėdavo prie parapijų knygų duomenų kokybės. Įrašų skaičių iš dalies lemdavo piniginė gyventojų padėtis – parapijiečiai, kurie neturėjo pinigų susimokėti už krikšto ir laidotuvių paslaugas vaikų paprasčiausiai nekrikštydavo, o artimuosius laidodavo be bažnyčios palaiminimo¹⁹⁷. Tokiu atveju dalies (tikėtina, ne mažos) parapijiečių gimimai ir mirtys nepatekdavo į parapijos statistiką. Šiuo atveju santuokų sudarymo statistiką galima būtų laikyti patikimiausia ir atitinkančią realų skaičių ir skaičių, fiksuotą parapijų knygose, nes nebuvo kitų būdų, be bažnyčios, sudaryti santuoką¹⁹⁸. Metrikų knygų nepatrauklumas tyrėjų požiūriu iš dalies nulemtas ir fizinių šios šaltinių grupės ypatybių: yra nusidėvėjusių, su apiplyšusiais lapais ar išblukusiu rašalu knygų, dėl ko ir jose pateikiama informacija gali būti sunkiai arba visai neapdorojama.

¹⁹³ J. D. Willigan, K. A. Lynch, *Sources*, p. 58.

¹⁹⁴ Į šią problemą dėmesį atkreipė Paulo G. Spagnoli, plačiau žr. P. G. Spagnoli, „Population History from Parish Monographs: The Problem of Local Demographic Variations”, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 7, No. 3, 1977, p. 427–452.

¹⁹⁵ S. Ruggles, „Migration, Marriage, and Mortality: Correcting Sources of Bias in English Family Reconstitutions”, *Population Studies*, 1992, p. 507–522; D. Souden, „Movers and Stayers in Family Reconstitution Populations”, *Local Population Studies*, Vol. 33, 1984, p. 11–28.

¹⁹⁶ J. D. Willigan, K. A. Lynch, *Sources*, p. 63.

¹⁹⁷ I. Gieysztorowa, *Wstęp*, s. 235.

¹⁹⁸ *Ibid.*

Apibendrinant reikia pastebėti, kad parapijų metrikų knygų vertė demografiniuose, socialinės istorijos ir šeimos tyrimuose mokslininkų buvo pripažinta dar XX a. II pusėje. Nuo 1956 m., kai buvo pristatytas šeimos rekonstrukcijos metodas, tyrėjai ėmė aktyviai pasitelkti šią šaltinių grupę tirdami praeities visuomenes. Atitinkamai buvo įvertintos šios šaltinių grupės panaudojimo galimybės, jų unikalumas kitų šaltinių kontekste bei silpnosios pusės. Tuo tarpu Lietuvoje vis dar stokojama platesnio metrikų knygų panaudojimo praeities visuomenių tyrimuose. Tai sietina pirmiausia su lietuvių istoriografijos raida – iki XX a. pabaigos – XXI a. pradžios demografiniai tyrimai nebuvo prioritetas, nes egzistavo kitos temos, kurias buvo būtina išanalizuoti, kaip kad LDK politinė ir ekonominė raida. Tuo pačiu ir su nepalankiomis istorinėmis aplinkybėmis, dėl kurių nemaža dalis parapijų metrikų knygų neišliko, o išlikusios pateko į skirtingus archyvus ir institucijas, kas apsunkina tyrimui reikalingų knygų paieškos procesą. Taip pat, nemaža dalis parapijų metrikų knygų yra prastai išsilaikiusios, jose pateikiama nenuosekli informacija, kas taip pat apsunkina šios šaltinių grupės panaudojimo galimybes.

2.2. Metrikų knygų duomenų kritika ir panaudojimo galimybės, siekiant tirti nesantuokinį gimstamumą

Su aukščiau aptartomis problemomis, siekiant tyrimuose pasitelkti parapijų knygų metrikas, neabejotinai susiduria ir nesantuokinio gimstamumo reiškinių praeities visuomenėse analizuojantys mokslininkai. Visgi parapijų metrikų knygos išlieka įprasta šaltinių grupė tyrinėjant nesantuokinį gimstamumą¹⁹⁹ ir bandant jį suvokti platesniame socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame kontekste²⁰⁰. Parapijų metrikų knygos sudaro pagrindinę šaltinių bazę ir šiame tyrime, nes tai yra vienintelis šaltinis, suteikiantis žinių apie nesantuokinių vaikų demografines (kartu ir socialines) ypatybes analizuojamo laikotarpio LDK.

Tyrimo, kurio objektas yra nesantuokiniai vaikai, atlikimui yra reikalingos chronologiškai plačios apimties parapijų metrikų knygos dėl numanomo nedidelio šių vaikų skaičiaus. Todėl pirmasis šios šaltinių grupės

¹⁹⁹ *Bastardy*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith.

²⁰⁰ Britų istorikų Rosalind Mitchison ir Leah Leneman 1989 m. pasirodžiusi monografija, skirta seksualumo ir jo kontrolės analizei 1660–1780 m. Škotijoje. Autorės, pasiremamos parapijų metrikų knygomis, analizavo priešvedybinių santykių, santuokų sudarymo ir šeimos gyvenimo vertybes ir tradicijas kaimiškose Škotijos bendruomenėse, žr. R. Mitchison, L. Leneman, *Sexuality and Social Control. Scotland 1660–1780*, Oxford: Blackwell Pub, 1990, p. 1989.

atrankos kriterijus buvo chronologiškai nuoseklūs įrašai, apimantys visą XVIII amžių. Be chronologinio nuoseklumo, taip pat buvo svarbus ir parapijos dydis pagal pakrikštytų vaikų skaičių. Tiriant nesantuokinį gimstamumą reiktų vengti itin mažų parapijų, nes kuo mažesnis bendras pakrikštytų naujagimių skaičius, tuo mažesnė tikimybė gauti nuoseklesnius kiekybinius nesantuokinio gimstamumo duomenis dėl ir taip mažo nesantuokinių vaikų skaičiaus bendroje gimimų skalėje. Duomenų imtis gali būti apibrėžiama pagal tiriamų parapijų dydį. Antai istorikas R. Adair, remdamasis Anglijos parapijų pavyzdžiu, siūlo taikyti vadinamąją *500 taisyklę* siekiant atrinkti tinkamas parapijas nesantuokinio gimstamumo tyrimuose: jeigu parapijoje tarp įregistruotų 500 naujagimių krikštų nepasitaikė nei vienas nesantuokinio vaiko krikštas, tokia parapija nėra tinkama analizei. Tuo tarpu lenkų istorikė Irena Geysztorowa siūlo tirti tik tas parapijas, kuriose būdavo įregistruojami bent 20 krikštų per metus, idant duomenys statistiškai būtų tikslingi²⁰¹. Šiame tyrime buvo apibrėžta 50 ir 5 riba: apsiimta tirti tas parapijas, kuriose bendras krikštų skaičius per metus siekdavo bent 50 ir jei bent vienas vaikas 5 metų periode būdavo nesantuokinis.

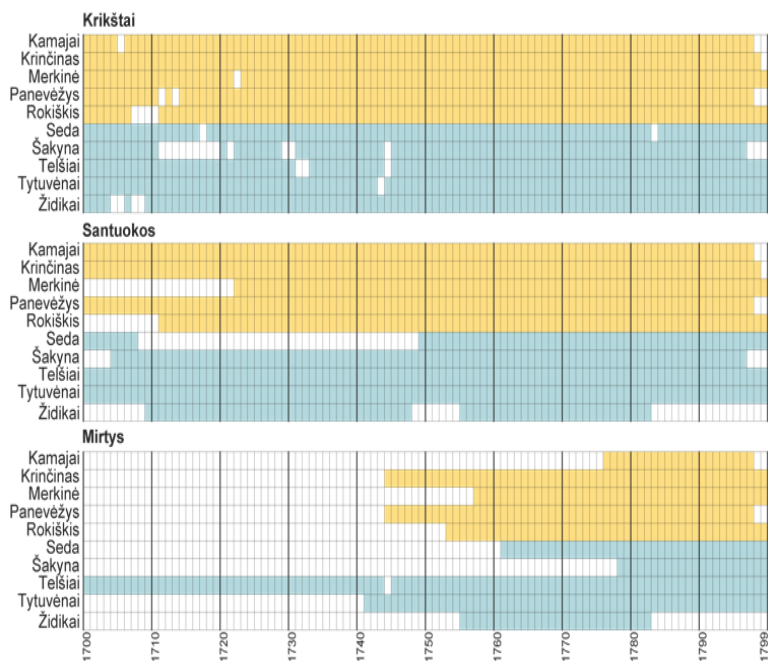
Antrasis atrankos kriterijus – teritorinė įvairovė. Siekta, kad atrinktos parapijos padengtų kuo didesnę dalį Šiaurinės Vilniaus vyskupijos dalies ir Žemaičių vyskupijos, kad būtų galima užčiuopti numanomas lokalias nesantuokinio gimstamumo bruožų skirtumus tarp parapijų. Trečiasis parapijų metrikų atrankos kriterijus – pilna šios šaltinių grupės komplektacija: krikšto, santuokos ir mirties įrašai. Pilnos komplektacijos įrašai įgalina rekonstruoti nesantuokinio gimstamumo fenomeną, analizuojant: ne tik nesantuokinių pakrikštytų vaikų skaičių, bet ir, pasitelkus santuokos metrikų įrašus, vaikų, kurie buvo pradėti ne santuokoje, bet vėliau, iki gimimo, įteisinti santuokos keliu. Nors teisiniu požiūriu pastarieji vaikai laikyti santuokiniais, šiame tyrime svarbiau užčiuopti socialinius nesantuokinio gimstamumo bruožus, kaip kad visuomenės seksualinio elgesio ypatybės, tikėtinos nesantuokinio vaiko pradėjimo aplinkybės. Pilna analizė nebūtų užbaigta ir be mirties metrikų įrašų, kurie atskleidžia vieną iš galimų nesantuokinių vaikų likimo scenarijų.

Užsibrėžtus parapijų metrikų knygų atrankos kriterijus pavyko išpildyti tik dalinai. Pirmiausia, įvertinus šio amžiaus istorinį kontekstą – su pertraukomis vykusį Šiaurės karą, jo sukeltą badą, vieną didžiausių maro epidemijų šalies istorijoje, tenka pripažinti, kad vargiai įmanoma tikėtis chronologiškai nepriekaištingų įrašų. Todėl išsikeltą chronologinio

²⁰¹ I. Geysztorowa, *Wstęp*, s. 252–257.

nuoseklumo kriterijų teko koreguoti – įtraukti į tyrimą tas parapijų metrikų knygas, kurios pasižymėjo mažiausiais chronologiniais pertrūkiais. Visų tyrimui pasirinktų parapijų metrikų knygos pasižymi bent kelių metų pertrūkiais, iš kurių nenuosekliausia laikytina Šakynos krikšto metrikų knyga, kurioje trūksta krikšto įrašų iš antrojo amžiaus dešimtmečio. Antra, nors XVIII a. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijas apėmė daugybė parapijų, didžiosios dalies jų metrikų knygos iš šio laikotarpio nėra išlikusios. Tarp išlikusių, ne vienos parapijos metrikų knygos pasižymi dideliais chronologiniais, net kelių dešimtmečių, pertrūkiais, arba yra ne pilnos komplektacijos, tik su krikšto įrašais. Galiausiai, net ir parapijų, kurių knygos išlikusios pilnos komplektacijos, santuokos, o ypač mirties įrašai yra nenuoseklūs, pilnai nepadengiantys viso analizuoto laikotarpio, o kartais dengiantys vos kelis dešimtmečius. Taigi, atsižvelgus į tyrimo tikslus ir išsikeltus parapijų metrikų knygų atrankos kriterijus bei realią šios šaltinių grupės situaciją, galiausiai tyrimui buvo pasirinktos dešimt parapijų, po penkias iš kiekvienos vyskupijos (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Tyrimo naudotų parapijų metrikų knygų chronologija.

*Gelsva spalva nurodo Vilniaus vyskupiją, melsva – Žemaičių.

Kita problema – nevienoda metrikų knygų fizinė būklė. Prasčiausiai išsilaikiusios – ankstyviausios Šakynos (1691–1704, 1704–1731) ir Židikų

(1780–1706) krikšto metrikų knygos. Kai kuriose vietose knygų lapai nuplyšę, lapų kraštai pajuodę, todėl ne visada įmanoma įskaityti vardus, pavardes ar vietas. Vietomis rašalas išblukęs tiek, kad apskritai neįmanoma perskaityti dalies įrašų. Reikia pastebėti, kad likusių parapijų metrikų knygos pasižymi žymiai geresne kokybe. Tai visų pirma pasakytina apie Kamajų, Krinčino, Panevėžio ir Rokiškio metrikų knygas. Tiesa, reikia pastebėti, kad minėtos knygos nėra originalai, o nuorašai. Jau XVIII a. pabaigoje Vilniaus vyskupijoje buvo pradėti daryti metrikų knygų nuorašai²⁰². Viena vertus, nuorašai neretai yra lengviau paskaitomi dėl geresnės fizinės jų kokybės, kita vertus, knygas perrašantys kunigai neišvengdavo klaidų, todėl visada išlieka klausimas dėl nuorašų patikimumo²⁰³. Siekiant įvertinti, kiek nuorašuose pateikta informacija gali skirtis nuo originalo ar prieš tai atliktų nuorašų, buvo sulygintos Rokiškio parapijos krikšto metrikų knygos originalas²⁰⁴ ir nuorašas²⁰⁵. Pastebėta, kad pasitaikę neatitikimai – sumaišyti pakrikštytų vaikų ar jų tėvų vardai, o nesantuokinių vaikų įrašų skaičius sutapo tiek originaluose, tiek nuoraše.

Tyrime pasitelktų parapijų lotyniškus krikšto įrašus su lenkiškais tarpais pagal juose pateikiamą informaciją, susijusią su nesantuokiniais vaikais, galima skirti į trumpuosius ir išplėstinius:

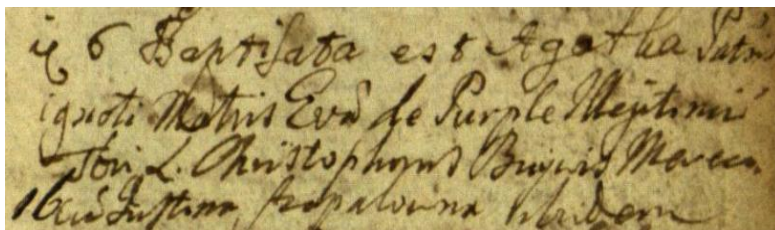
1) Trumpuosiuose įrašuose nurodoma kūdikio krikšto data (itin retai – ir gimimo data) ir krikšto metu kūdikiui suteiktas vardas. Nesantuokinė kūdikio kilmė įrašuose taip pat buvo įrašyta, dažniausiai lotyniškais terminais *illegitimi thori*, *illegitimi lecti*, *illegitimi ortus* (nesantuokinio „guolio“), *spurius* (*pavainikis*). Toliau nurodomi tėvai (*parentes*) ir krikštatėviai (*levantes*, *patrini*). Tėvų ir krikštatėvių priklausymą kilmingųjų sluoksniui nurodydavo prieš jų vardus rašytos santrumpos G. D. (*G[enerosus/-a]* *D[ominus/-a]*) arba M. D. (*M[agnificus/-a]* *D[ominus/-a]*). Tėvų ir krikštatėvių priklausymą žemesniems visuomenės sluoksniams atskleidžia kartais vartojamas įvardijimas *laboriosus/-a* (dirbantysis). Pamestinukai taip pat fiksuoti nurodant jų specifinę padėtį (*inventus (-a)*, *parentum ignotorum*, *infantes a parentibus derelicti* – rastas, nežinomų tėvų). Neretai trumpajame apraše apie nesantuokinius vaikus randama ir dar mažiau informacijos. Kartais įvardintas tik nesantuokinio vaiko motinos vardas, be pavardės. Apie tėvą įprastai žinių visai nėra, tik nurodant, kad jis nežinomas (*patris incerti*, *patris ignoti*). Toliau pateikiami keletas trumpųjų įrašų pavyzdžių:

²⁰² V. Garliauskas, *Lietuvos*, p. 71.

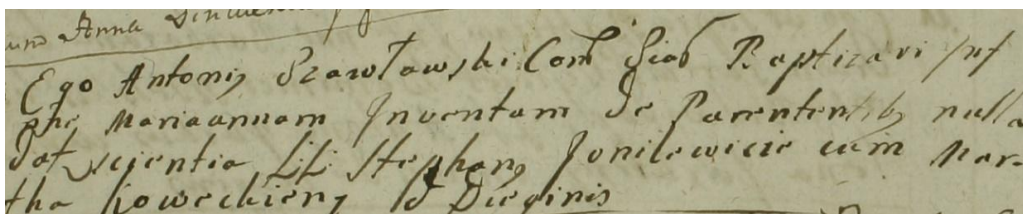
²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ LVIA, f. 3003, ap. 29, b. 1, b. 2.

²⁰⁵ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31.

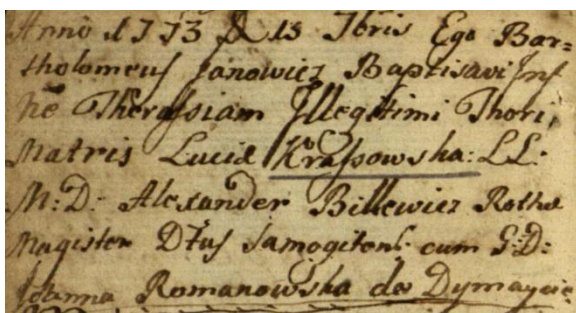

2 pav. Nesantuokinės Agotos krikšto įrašas iš Merkinės gimimo metrikų knygos, LVIA f. 1541, ap. 1, b. 6, l. 14.

3 pav. Pamestinukės Marijonos krikšto įrašas iš Sedos RKB gimimo metrikų knygos, LVIA f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 122v.

2) Išplėstiniuose krikšto metrikų įrašuose pateikiama ta pati informacija, kaip ir trumpuosiuose. Papildomai būdavo prirašoma informacija apie tėvų ir krikštatėvių užimamas pareigybės, ar profesiją. Pamestinukų atveju nurodoma vaiko radimo vieta. Tokie įrašai buvo nepaprastai vertingi šiam tyrimui, nes teikė informacijos ne tik apie socialinį tėvų bei krikštatėvių statusą, bet ir leido kelti prielaidas apie kūdikio pradėjimo ir gimimo aplinkybes.

4 pav. Nesantuokinės Teresės krikšto įrašas iš Telšių RKB gimimo metrikų knygos, LVIA f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 141v. Be įprastos informacijos įrašė pateikiama ir informacija apie krikštatėvio užimamas pareigybės.

Trumpuosiuose įrašuose randami, kad ir riboti, duomenys atskleidžia nemažai informacijos. Turint nesantuokinių vaikų krikšto datas, galima analizuoti nesantuokinių vaikų skaičių bei šio skaičiaus dinamiką XVIII a. (žr. poskyrį 3.1). Krikšto data taip pat teikia netiesioginės informacijos apie

apytikslį kūdikio gimimo, o taip pat ir motinos pastojimo laiką – nesantuokinio gimstamumo sezoniškumą. O tai suteikia galimybę kelti prielaidas ir apie nesantuokinių ryšių sezoniškumą, ne santuokoje gimusių vaikų pradėjimo aplinkybes (žr. poskyrį 3.2). Įrašė įvardintas pakrikštyto kūdikio vardas leidžia kelti klausimą, ar nesantuokinių vaikų vardų parinkimo tendencijos sutapo su santuokinių vaikų vardų teikimo tendencijomis (žr. poskyrį 3.4). Kartu vardas nurodo ir kūdikio lytį. Pasitelkus šį rodiklį, galima analizuoti nesantuokinių vaikų lyties santykį ir kelti klausimą, ar tirtose parapijose egzistavo vaikų neregistravimo problema (žr. poskyrį 3.3). Informacija apie nesantuokinių vaikų motinų, tėvų ir krikštatėvių socialinį statusą ir gyvenamąją vietą suteikia žinių apie nesantuokinių vaikų socialinį statusą, kilties vietas (žr. 5 ir 6 skyrius). Ši informacija taip pat leidžia kelti klausimus apie kūdikių pradėjimo aplinkybes.

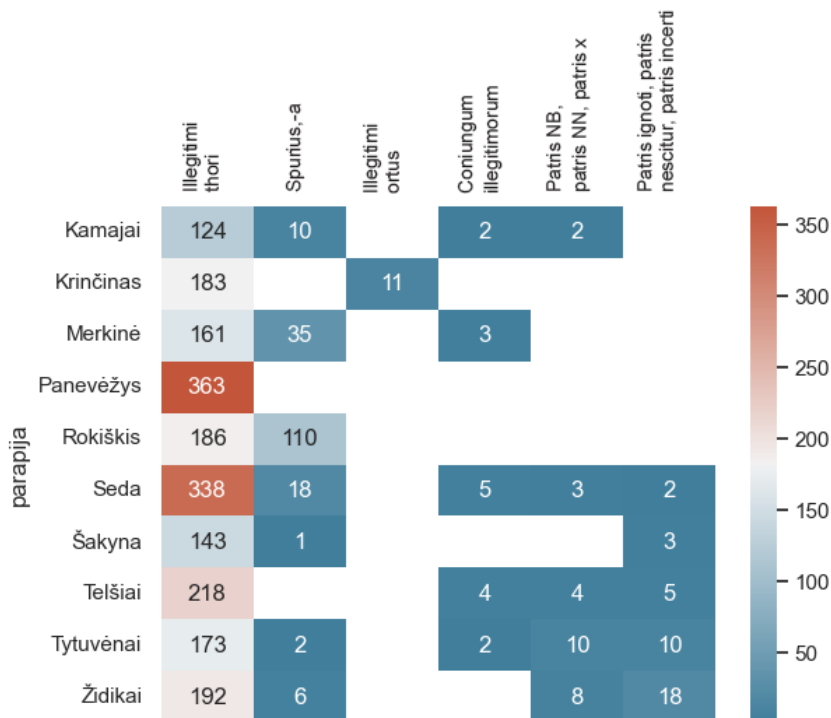
Pasitelkus santuokos metrikų knygų informaciją, galima dar plačiau ir efektyviau pritaikyti demografinę prieigą nesantuokinio gimstamumo analizei. Pasitelkus krikšto ir santuokos įrašus, galima analizuoti priešvedybinio nėštumo paplitimą ir tendencijas (žr. poskyrį 6.1). Santuokos metrikų knygų įrašai taip pat leidžia nustatyti, kiek tėvų legitimavo savo nesantuokinių vaikų statusą santuokos keliu jau po vaikų krikšto (žr. poskyrį 6.2) Pasitelkę mirties metrikų knygas, turime tiesioginę ir unikalią informaciją apie tolesnį šių vaikų likimą (nors ir trumpalaikėje perspektyvoje).

Svarbu atkreipti dėmesį, kad darant vienas ar kitas išvadas, visada egzistuoja prielaida, kad aukščiau pateikta informacija galėjo būti ir netiksli dėl dvasininkų aplaidumo pildant ar perrašant metrikų knygas. O tai apsunkina tyrėjo darbą, kada pasitelkus pavardę siekiama identifikuoti įrašuose minimus asmenis, ypač jei norime rekonstruoti tolesnį jų gyvenimą, remdamiesi santuokos ir mirties metrikų knygų informacija. Tas pats pasakytina ir apie vietovių lokalizavimą. Kai kurie aptariamo laikotarpio kaimai šiandien jau išnykę, todėl ypač svarbu yra turėti tikslų kaimo pavadinimą, siekiant jį lokalizuoti, pasitelkus aptariamą laikotarpį vykdytų vizitacijų duomenis. Tikėtina, pildant, o ypač perrašant metrikų knygas, neišvengta ir klaidų: krikšto datų, vardų, pavardžių supainiojimo.

2.3. Nesantuokinių vaikų įvardijimas parapijų krikšto metrikų knygose

Kaip jau buvo aptarta (žr. 1 skyrių), nesantuokinio vaiko sąvokai apibūdinti katalikų kanonų ir Lietuvos Statutų bei Magdeburgo teisės nuostatose vartotos skirtingos sąvokos priklausomai nuo aplinkybių, lėmusių nesantuokinio vaiko atsiradimą. Analizuojant parapijų krikšto metrikų knygas pastebėta, kad kiekvienoje iš parapijų *nesantuokinio vaiko* sąvoka įvairavo (žr. 1 grafiką).

1 grafikas. Nesantuokinio vaiko sąvokos variacijos Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose XVIII a.

Neretai tos pačios parapijos vienoje krikšto metrikų knygoje nesantuokiniai vaikai buvo įvardyti skirtingomis sąvokomis. Beveik visose parapijose aiškiai dominavo sąvoka *illegitimi thori*, išskyrus tik Rokiškio parapiją, kurioje ši sąvoka vartota tolygiai su labiau žeidžiančiu *spurius*. Kadangi abi sąvokos pakaitomis vartotos, kai parapijos vikaru buvo tas pats asmuo – Antanas Sebastianas Savrymovičius (*Sawrymowicz*) – negalima to susieti su konkretaus asmens nuomonės išraiška. Tikėtina, kad tiek šioje, tiek ir likusiose parapijose sąvokos *illegitimi thori* ir *spurius* dažniausiai vartotos kaip sinonimai. Kaip to pavyzdį galima laikyti įrašus iš Židikų parapijos krikšto metrikų knygų. Jose pasitaikė įrašų, nurodančių, jog kūdikis gimė iš svetimavimo (*ex adulterio*)²⁰⁶ ir sanguliavimo (*ex fornicatione*)²⁰⁷. Šiuose įrašuose nesantuokiniai vaikai įrašyti kaip *illegitimi thori*, nors, remiantis Katalikų kanonų teise, iš svetimavimo gimę vaikai yra *spurius*, o iš

²⁰⁶ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 174v., l. 200, l. 206v.; LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5, l. 47, l. 68; LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 6, l. 21v., l. 68.

²⁰⁷ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 209v., l. 213, l. 215, l. 217v.; LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5, l. 45, l. 47v., l. 68, l. 69, l. 72v., l. 78.

sanguliuavimo – *filii naturali*. Kita vertus, Šakynos parapijoje pasitaikė vienas įrašas, kuris leidžia kelti kitokią prielaidą. Antai 1742 m. gegužės 16 d. pakrikštytas Elžbietos Mackevičiūtės sūnus Jonas įvardintas kaip *spurius alias illegitimi thori*²⁰⁸. Vadinasi, krikštą užregistravęs dvasininkas suvokė skirtumą tarp minėtų sąvokų.

Rečiau pasitaikę įrašai, kuriuose nesantuokinis vaikas nebuvo aiškiai įvardintas kaip nesantuokinis, bet jo nesantuokinę kilmę galima nesunkiai numanyti iš kitų įvardijimų. Antai dalyje parapijų pasitaikė po kelis atvejus, kai pakrikštyto vaiko tėvai buvo įvardinti kaip *conjungum illegitimorum*, ką galima suprasti kaip gyvenimą kartu neteisėtai, t.y., nesusituokus. Šie įrašai galėtų liudyti, kad vaiko tėvai ir jų nesantuokiniai ryšiai buvo gerai žinomi vietos bendruomenėje. Taip pat pasitaikė ir įrašų, kuriuose tėvas buvo įvardintas kaip *patris NN, NB* arba vietoj tėvo tiesiog pažymėtas *x*. Nors pats vaikas nebuvo apibūdintas kaip nesantuokinis, tėvo neįvardinimas įrašė leidžia nuspėti nesantuokinę vaiko kilmę. O Sedos parapijos krikšto metrikų knygosė pasitaikė 20 įrašų, kuriuose prieš tėvo įvardijimą papildomai buvo prirašyta *dicunt esse* (sako esąs) suponuojant neužtikrintą, gandais apipintą nesantuokinio vaiko tėvystę. Dažnai prie šių įrašų papildomai pažymėdavo, jog krikštijamas vaikas yra nesantuokinis, arba tiesiog prirašydavo *x*. Manytina, svarbiausias yra pats nesantuokinių vaikų fiksavimo faktas, rodantis, jog įrašus pildę dvasininkai jautė pareigą šiuos vaikus atskirti nuo santuokinių. Manomai, tiek moraliniai dvasininkų įsitikinimai, tiek ir bendra vyravusi viešoji nuomonė nesantuokinių vaikų įvardijimą įtvirtino kaip normą.

Pamestinukai žymėti specifiniais jų padėtį apibūdinančiais terminais, tokiais kaip *inventus*, *–a*, *expositus*, *–a*, *repertus*, *–a* ar *parentum ignotorum*. Kartais prie pamestinukų krikšto įrašų papildomai būdavo nurodyta, jog jie yra nesantuokinės kilmės²⁰⁹. O tai leistų spėti, kad krikšto įrašą pildęs dvasininkas kūdikio palikimą dėl nesantuokinės kilmės suvokė kaip įprastą to meto realiją.

Atkreiptinas dėmesys ir į vaikų palaidojimo įrašus. Šiuo atveju į tyrimo duomenų imtį buvo įtraukti tik tie mirties įrašai, kuriuose nesantuokinis vaikas aiškiai buvo apibūdinamas kaip nesantuokinės kilmės (*illegitimi thori*, *spurius*, *–a*). Įrašai, kuriuose minima tik mirusio vaiko motina, bet ne tėvas,

²⁰⁸ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 15v.

²⁰⁹ Pavyzdžiui: „Anno 1713 B[a]ptus Joseph Georgius illegitimi thori inventus <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 155; „Anno 1745 die 1 men[sis] February <...> Baptisavi Ignatius illegitimi thori ignotor[um] parentum repertum <...>“, in: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 2v.

laikyti nepakankamu nesantuokinio vaiko mirties įrodymu atsižvelgus į bendrą mirties įrašų netikslumą.

Galiausiai parapijų metrikų knygų įrašai leidžia kelti prielaidą ir apie vyravusią viešąją nuomonę nesantuokinių vaikų atžvilgiu. Štai Židikų parapijos krikšto metrikų knygoje (1709–1747) pasitaikė apverstų (rašytų aukštyn kojomis) nesantuokinių vaikų krikšto įrašų²¹⁰. Sedos gimimo metrikų knygoje (1700–1716) visi nesantuokiniai vaikai papildomai žymėti kryželiu. Tuo tarpu Židikų parapijoje kryželiu žymėdavo ne tik nesantuokinius, bet ir tuos vaikus, kurie būdavo įrašyti tik su motina, papildomai nenurodant nesantuokinės vaiko kilmės. Tokie žymėjai leidžia spėti, kad metrikų knygą pildęs dvasininkas leisdavo sau, registruojant nesantuokinio vaiko krikštą, pareikšti neigiamą nuomonę tiek apie tokį vaiką, tiek ir apie jo motiną. Tai neabejotinai atliepė ir bendrą vyravusią neigiamą nuomonę nesantuokinių vaikų ir jų motinų atžvilgiu. Kita vertus, toks nesantuokinių vaikų įrašymas galėjo būti susijęs ne su pildžiusiojo nuomonės išraiška, bet kilęs iš praktinių sumetimų, siekiant turėti atskirą nesantuokinių vaikų statistiką – taip žymėti įrašai buvo lengviau randami.

²¹⁰ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 63, 63v., 200v.

3. NESANTUOKINIAI VAIKAI

3.1. Pakrikštųjų nesantuokinių vaikų skaičius Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose XVIII a.

Pakrikštųjų nesantuokinių vaikų skaičius leidžia bent dalinai įvertinti nesantuokinio gimstamumo mastus parapijose. Visgi, šis skaičius yra sąlyginis pirmiausia todėl, kad ne visi nesantuokiniai ryšiai pasibaigdavo nėštumu, o nesantuokinis nėštumas ne visada užsibaigdavo vaiko gimimu tiek dėl tyčinio ir netyčinio aborto, tiek ir kitų aplinkybių. O net ir gimusia kūdikiui kildavo galimos vaikžudystės grėsmė. Taip pat jis galėjo nebūti pakrikštytas dėl motinų / motinų ir tėvų siekio išvengti viešo pasmerkimo. Kaip pastebi Vakarų tyrėjai, jei kūdikis mirdavo nespėjus jo pakrikštyti, arba jau gimdavo negyvas, tokie atvejai nebuvo registruojami nei krikšto, nei mirties metrikų knygose, todėl dar ir dėl to realus nesantuokinių, o ir santuokinių vaikų skaičius praityje negali būti nustatytas²¹¹. Dėl visų šių minėtų aplinkybių dalis nesantuokinių vaikų yra *nematomi* parapijų metrikų knygose. Kita problema – krikšto neregistravimas – apskritai buvo būdingas reiškinys Europos parapijose iki pat civilinės metrikacijos atsiradimo, nes už registravimą buvo atsakingas parapijos dvasininkas²¹². Būtent dvasininkų turėtas išsilavinimas, moralinis elgesys bei pasaulėžiūra lemdavo, kaip atsakingai ir išsamiai būdavo vedamos bažnytinės knygos. Kalbant apie nesantuokinių vaikų registravimą, be minėtų veiksmų galėdavo prisidėti ir sąmoningas knygą pildžiusio dvasininko apsisprendimas neįrašyti nesantuokinių vaikų, siekiant išsaugoti gerą parapijos vardą. Neregistravimo problemą parapijose galima patikrinti keliais būdais. Pirmasis – tai anglų istoriko R. Adair pasiūlyta 500 taisyklė: jeigu parapijoje tarp įregistruotų 500 naujagimių krikštų nėra nei vieno nesantuokinio naujagimio, vadinasi, toje parapijoje nesantuokiniai vaikai nebūdavo registruojami²¹³. Visgi, tokia metodika yra gana kebli dėl nevienodo parapijų dydžio ir galimo duomenų netikslumo. Todėl siekiant įvertinti galimą nesantuokinių vaikų neregistravimą tiriamose parapijose, paprasčiau ir tiksliau būtų išanalizuoti vaikų pasiskirstymo pagal lytį santykį parapijose (žr. poskyrį 3.3). Visos aukščiau suminėtos priežastys ir veiksniai, lėmę numanomų netikslų nesantuokinių vaikų skaičių gali būti pritaikytos ir LDK kontekstui.

²¹¹ G. Hanlon, *Death*, p. 255.

²¹² L. Henry, „Verification of data in historical demography”, *Population Studies*, Vol. 22, No. 1, March 1968, p. 63–65.

²¹³ R. Adair, *Courtship*, p. 37.

Vakarų tyrėjai yra atlikę daugybę išsamių tyrimų, skirtų nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamikai²¹⁴. Iš šių tyrimų atsiskleidžia bendra tendencija, kad maždaug iki XVIII a. II pusės daug kur Europoje nesantuokinių vaikų skaičius siekė vos 2–4 % bendro vaikų skaičiaus²¹⁵. Atitinkamai Lenkijoje XVIII a. pirmoje pusėje nesantuokinių vaikų skaičius, priklausomai nuo parapijos, sudarė nuo ~3 % iki 7 % bendro vaikų skaičiaus²¹⁶. Amžiui persiritus į antrąją pusę, pirmiausia miestuose, o vėliau ir kaimuose pastebimas prasidėjęs ženklus nesantuokinių vaikų skaičiaus augimas, XVIII a. pabaigoje siekęs jau 6 %²¹⁷. Nors Lenkijoje antroje amžiaus pusėje nesantuokinių vaikų skaičius reikšmingai nepadidėjo, visgi, pastebimas didelis pamestinukų skaičiaus augimas šiuo laikotarpiu²¹⁸. Dėl daug kur

²¹⁴ Pavyzdžiui: C. Fairchilds, „Female Sexual Attitudes and the Rise of Illegitimacy: A Case Study” (toliau – *Female*), *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 8, No. 4, Spring, 1978, p. 627–667; P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 255–286. Situacija Lenkijoje: C. Kuklo, „Dzieci nieślubne i podrzutki w Warszawskiej parafii Św. Krzyża w XVIII wieku“, *Roczniki Humanistyczne*, T. XXXV, Zeszyt 2, 1987, s. 305–315.

²¹⁵ Prancūzijoje, Vokietijoje ir Skandinavijoje iki XVIII a. vidurio nesantuokiniai vaikai sudarė nuo 2 iki 4 % visų vaikų: J. Ehmer, Marriage, in: *The History of the European Family: Family Life in the Long Nineteenth Century, 1789–1913*, Vol. 2, ed. by D. I. Kertzer, M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2002, p. 317. Anglijoje iki 1750 m. nesantuokiniai pakrikštyti vaikai neperkopė 3 % ribos, žr. P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 260.

²¹⁶ Pavyzdžiui, C. Kuklo duomenimis, XVIII a. I pusėje Lomžos parapijoje nesantuokiniai vaikai sudarė ~2,5 – 6,5 % visų parapijoje pakrikštytų vaikų: C. Kuklo, *Demografia*, s. 386. Senojoje Varšuvoje, Šv. Jono parapijoje, XVI a. pab. – XVII a. buvo pakrikštyta 7, 1 % nesantuokinių vaikų: M. Sierocka-Pośpiech, „Podrzutki i dzieci nieślubne w Starej Warszawie w XVII w. (skala zjawiska)”, in: *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po wiek XX*, pod red. J. Sztetyły, Warszawa, 1992, p. 76; Mateusz Wyżga tyrė Raciborovicos parapiją ir atskleidė, kad nuo 1701 m. iki 1750 m. parapijoje buvo pakrikštyta 5, 7 % nesantuokinių vaikų: M. Wyżga, „Urodzenia pozamałżeńskie w podkrakowskiej parafii Raciborowice w XVII–XVIII wieku w świetle ksiąg metrykalnych“ (toliau – *Urodzenia*), *Przeszłość Demograficzna Polski*, Vol. 29, 2010, s. 58.

²¹⁷ P. P. Viazso, Mortality, Fertility and Family (toliau – *Mortality*), in: *The History of the European Family: Family Life in Early Modern Times, 1500–1789*, Vol. 1, ed. by D. I. Kertzer, M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2001, p. 177. Anglijoje tarp 1750 m. ir 1800 m. nesantuokinis gimstamumas nuo 3 % paaugo iki 6 %: P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 260. Prancūzijoje iki 1750 m. siekė iki 2 %, antroje amžiaus pusėje nesantuokinis gimstamumas jau sudarė 5 %, žr. C. Fairchilds, *Female*, p. 627.

²¹⁸ M. Wyżga tyrimo duomenimis, nuo 1751 iki 1800 nesantuokinių vaikų skaičius sudarė 5, 8 % bendro pakrikštytų vaikų skaičiaus, lyginant su pirmąja amžiaus puse, kai šis skaičius siekė 5,7 %: M. Wyżga, *Urodzenia*, s. 58. Tuo tarpu pamestinukų skaičius aptariamam laikotarpiui Lenkijoje išaugo maždaug 4 kartus: Varšuvoje veikusioje Vaikelio Jėzaus špitalėje 1756–1777 m. laikotarpiu kasmet būdavo

Europoje išaugusio nesantuokinių vaikų skaičiaus šiuo laikotarpiu, XVIII amžius Vakarų istoriografijoje apibūdinamas kaip *nesantuokinių vaikų amžius*²¹⁹. Šį fenomeną analizuojantys tyrėjai pateikia skirtingas nesantuokinių vaikų skaičiaus augimo priežastis, pagal kurias galima išskirti dvi mokslininkų stovyklas. Pirmoji mokslininkų stovykla nesantuokinio gimstamumo priežastis aiškina seksualinio elgesio pokyčiais XVIII a.²²⁰. Vienas ryškiausių šios stovyklos atstovų – amerikiečių medicinos istorikas Edwardas Shorteris XVIII a. drąsiai apibūdina kaip *seksualinės revoliucijos* laikotarpį, kai šeima iš tradicinės virto modernia²²¹. Pasak istoriko, aptariamam laikotarpiui auganti urbanizacija ir industrializacija, ir besiformuojanti moderni rinka skatino individualumo siekį šeimose – žmonės santuoką ėmė suvokti ne kaip grįstą ekonominiu išskaičiavimu, bet paremta meile²²². Aptariamam laikotarpiui vis daugiau jaunuolių, būdami dvidešimties, trisdešimties metų amžiaus, užmegzdavo ikivedybinius lytinius santykius²²³. Todėl augo ne tik bendras vaikų skaičius, bet ir vaikų, gimusių ne santuokoje, skaičius. Tokie drąsūs E. Shorterio pasvarstymai natūraliai sulaukė nemažai kritikos. Kaip kontrargumentas E. Shorterio idėjoms susiformavo kita mokslininkų stovykla, kuriai priklauso istorikai ir demografai, nesantuokinio gimstamumo augimą XVIII a. aiškinantys ne seksualinio elgesio, bet socialiniais ir ekonominiais pokyčiais²²⁴. Šie tyrėjai nesantuokinių vaikų skaičiaus didėjimą aiškina ekonomikos pokyčiais, dariusiais įtaką ir poros vedybų planams²²⁵. Pavyzdžiui, anglų istorikas Adrianas Wilsonas palygino

paliekami maždaug 174 vaikai, į amžiaus pabaigą šis skaičius siekė jau ~ 636 vaikų kasmet, plačiau žr. C. Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej...*, s. 396.

²¹⁹ L. Stone, *The Family*, p. 473–476; P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 255.

²²⁰ L. Stone, *The Family*, p. 7–9; P. P. Viazso, *Mortality*, p. 176–177; B. Meteyard, „Illegitimacy and Marriage in Eighteenth-Century England”, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 10, No. 3, 1980, p. 486–488.

²²¹ Ši mintis plėtojama garsiojoje E. Shorter knygoje, pasirodžiusioje dar 1975 metais: E. Shorter, *The Making*, 1975.

²²² Ibid.

²²³ Ibid., p. 79; E. Shorter, „Illegitimacy, Sexual Revolution and Social Change in Modern Europe“ (toliau – *Illegitimacy*), *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 2, No. 2, 1971, p. 238.

²²⁴ L. A. Tilly, J. W. Scott, M. Cohen, „Women’s work and European fertility patterns”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 6, No. 3, 1976, p. 447–476; C. Fairchild, *Female*, p. 627–667.

²²⁵ J. L. Flandrin, „Repression and Change in The Sexual Life of Young People in Medieval and Early Modern Times“ (toliau – *Repression*), *Journal of Family History*, Vol. 2, Issue 3, 1997, p. 196–210, ypač žr. p. 202–220; P. Crawford taip pat atkreipia dėmesį, kad nesantuokiniai vaikai neretai tokį statusą įgydavo, nes jų tėvams dėl juliūnių sunkumų nepavykdavo susituokti, žr. P. Crawford, *Parents*, ypač žr. skyrius

paliktų vaikų skaičiaus santykį Londono pamestinukų prieglaudoje su duonos kainos pokyčiais XVIII a. II pusėje²²⁶. Istorikas pastebėjo, kad užėjus nederliui ir todėl kylant grūdų kainoms, nesantuokinių vaikų skaičius augo, nes dėl ekonominio sunkmečio jau pastojusios merginos nebegalėjo ištekti už vaiko tėvo²²⁷.

Visgi, ar aukščiau aptarti veiksniai turėjo įtakos nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamikai XVIII a. LDK, nėra žinoma. Lietuvos istoriografijoje ne santuokoje gimusių vaikų skaičius išlieka beveik netirta tema. Vos keli egzistuojantys tyrimai – istorikų M. Jakulio ir E. Saviščevo – nors ir teikiantys vertingų žinių, visgi, geografiškai apsiriboja tik pavienių parapijų duomenimis²²⁸. Lietuvos istoriografijoje vis dar stokojama ir socialinių bei demografinių tyrimų, skirtų miestų ir miestelių bendruomenėms ir ekonomikai, gyventojų mobilumui²²⁹, LDK gimstamumo rodikliams, gyventojų seksualinio elgesio ypatybėms. Todėl klausimas apie nesantuokinių vaikų skaičių miestuose, miesteliuose ir visoje LDK aptariamam laikotarpiui tebe laukia tolesnių tyrimų. Galima atsiremti tik į ankstesnius vykdytus tyrimus, kurie atskleidė, kad Vilniaus miesto Šv. Jono, Šv. Juozapo Arimatiečio ir Nikodemo bei Šv. Stepono parapijose nesantuokiniai vaikai sudarė ~4%, o Vilniaus dekanato miestelių ir kaimų parapijose šis skaičius nesiekė nei 2 % bendro pakrikštytų vaikų skaičiaus šiose²³⁰.

Pasitelkus parapijų krikšto metrikų knygų įrašų analizę aiškėja, kad nesantuokiniai vaikai Vilniaus vyskupijos parapijose aptariamam laikotarpiui sudarė ~1,7 % visų pakrikštytų vaikų²³¹. Tuo tarpu Žemaičių vyskupijoje šis

„Mothers of ‘The Bastard Child’”, p. 30–73 ir „Fathers of Illegitimate Children”, p. 74–111.

²²⁶ A. Wilson, „Illegitimacy and its Implications in Mid-eighteenth century London: the Evidence of the Foundling Hospital”, *Continuity and Change*, Vol. 6, Issue 1, 1989, p. 103–164.

²²⁷ Ibid., p. 133–134.

²²⁸ M. Jakulis, *Pamestinukų*, p. 193–209. E. Saviščevas, *Plungė*, p. 83–105.

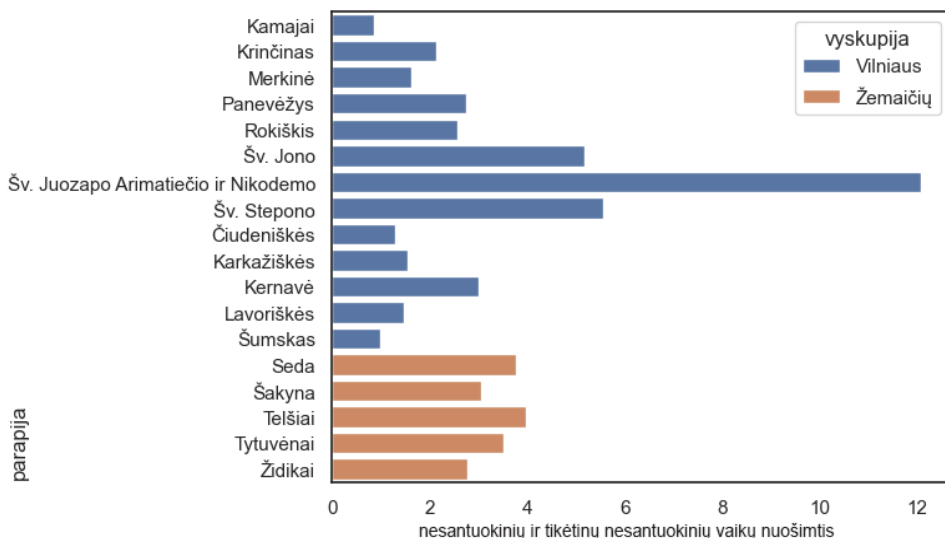
²²⁹ Minėtinas tik 2009 m. pasirodęs Agniaus Urbanavičiaus tyrimas, skirtas asmenims, XVII a. II pusėje – XVIII a. tapusiems Vilniaus miestiečiais. Darbe autorius, remdamasis Vilniaus miesto tarybos knygomis, pateikia Vilniaus naujųjų miestiečių bei už juos laidavusių asmenų sąrašą, kartu pristatomi duomenys apie jų profesijas ir vykdytą veiklą mieste. Taip pat pateikiamas vietovių sąrašas: nurodytos vietos, kuriose asmenys gyveno iki tapdami miestiečiais ir jų gyvenamoji vieta jau įsikūrus Vilniuje, žr. A. Urbanavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2009.

²³⁰ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 21–22, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 59–60.

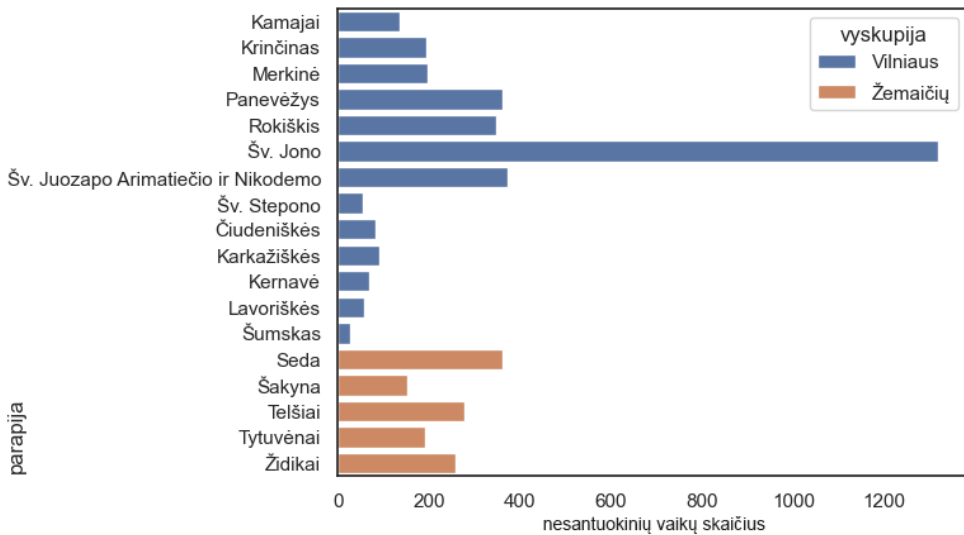
²³¹ Pakrikštytų santuokinių vaikų skaičius parapijose pateikiamas darbo prieduose, žr. 1 priedą.

skaičius buvo kiek didesnis ir siekė ~3%. Į žemiau pateiktą diagramą, siekiant gautų duomenų tikslumo, nesantuokinių vaikų skaičius pateikiamas tiek įskaičiavus *tikėtinus* nesantuokinius vaikus – pamestinukus ir tuos vaikus, kurie metrikų įrašuose buvo įrašyti tik su motina, bet nenurodant, jog jie buvo nesantuokiniai, tiek ir neįskaičiavus pasiliekant prielaidą, jog šie vaikai ne visada buvo nesantuokiniai (žr. 2 ir 3 diagramas). Į diagramas taip pat buvo įtraukti gauti duomenys iš ankstesnių tyrimų, padengiantys dalį Vilniaus dekanato parapijų.

2 diagrama. Pakrikštytų nesantuokinių ir *tikėtinų* nesantuokinių vaikų nuošimtis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose XVIII a.

3 diagrama. Pakrikštųjų nesantuokinių vaikų skaičius Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose XVIII a.

Matyti, kad visose parapijose bendras nesantuokinių vaikų skaičius buvo panašus: Vilniaus vyskupijos atveju, nei vienoje iš analizuotų parapijų nesantuokinių vaikų skaičius neperkopė 3 % ribos. Palyginus kaimynines parapijas matyti, kad kiek išsiskyrė tik Kamajų parapija, kurioje nesantuokinių vaikų skaičius nesiekė net 1 %, kai kaimyninėje Rokiškio parapijoje pakrikštyti nesantuokiniai vaikai sudarė ~2,5 %. Kitose dvejose kaimyninėse parapijose – Panevėžyje ir Krinčine – nesantuokinių vaikų skaičius taip pat kiek skyrėsi ir Panevėžyje buvo kiek didesnis. Čia reiktų atsižvelgti ir į bendrą pakrikštųjų vaikų statistiką parapijose (žr. 1 priedą). Žemaičių vyskupijoje pakrikštųjų vaikų skaičius parapijose buvo apylygis ir nei vienoje neperkopė 4 % ribos, nors atskirose parapijose taip pat egzistavo nežymūs skirtumai. Tolimesnėse nei likusiose parapijose – Vilniaus vyskupijos atveju Merkinėje, Žemaičių –Tytuvėnuose nematyti ženklų nukrypimų nuo bendro vyravusios nesantuokinių vaikų skaičiaus.

Išsiskyrė tik Vilniaus miesto parapijos, kuriose pakrikštųjų nesantuokinių vaikų skaičius siekė nuo 4 % iki 9 %. Panaši situacija buvo ir Lenkijoje – Varšuvoje XVIII a. nesantuokinio gimstamumo koeficientas buvo didesnis nei daugumoje šalies miestelių²³². Kita Vilniaus miesto ypatybė – gerokai didesnis pamestinukų skaičius. Miestas garantavo anonimiškumą –

²³² C. Kuklo, *The Population of the Holy Cross parish in Warsaw in the 18th century* (toliau – *The Population*), Białystok: Institute for Research of European Cultural Heritage, 2016, p. 171–174.

miestelių bendruomenės, tikėtina, pasižymėjo glaudesniais ryšiais, kur bendruomenėse visi visus pažinojo, tad ir ne santuokoje vaiko susilaukusi motina vargiai galėjo išvengti apkalbų ir viešo gėdinimo. Tad pamestinukai ir buvo būtent Vilniaus miesto, o ne šio tyrimo parapijų *problema*. Šios problemos mastą liudija faktas, kad 1791 m. mieste pradėjo veikti Vaikelio Jėzaus špitolė, skirta būtent pamestinukams, kaip atsakas į vis augantį paliktų vaikų skaičių Vilniaus mieste²³³. Duomenys taip pat rodo ir gana nuoseklų nesantuokinių vaikų žymėjimą, mat *tikėtinų* nesantuokinių vaikų, įrašuose nurodytų tik su motina aiškiai neįvardinant nesantuokinės jų kilmės, pasitaikė nedaug. Tai galėtų liudyti parapijų bendruomenėse nesantuokinių vaikų žymėjimo kaip normos įsitvirtinimą.

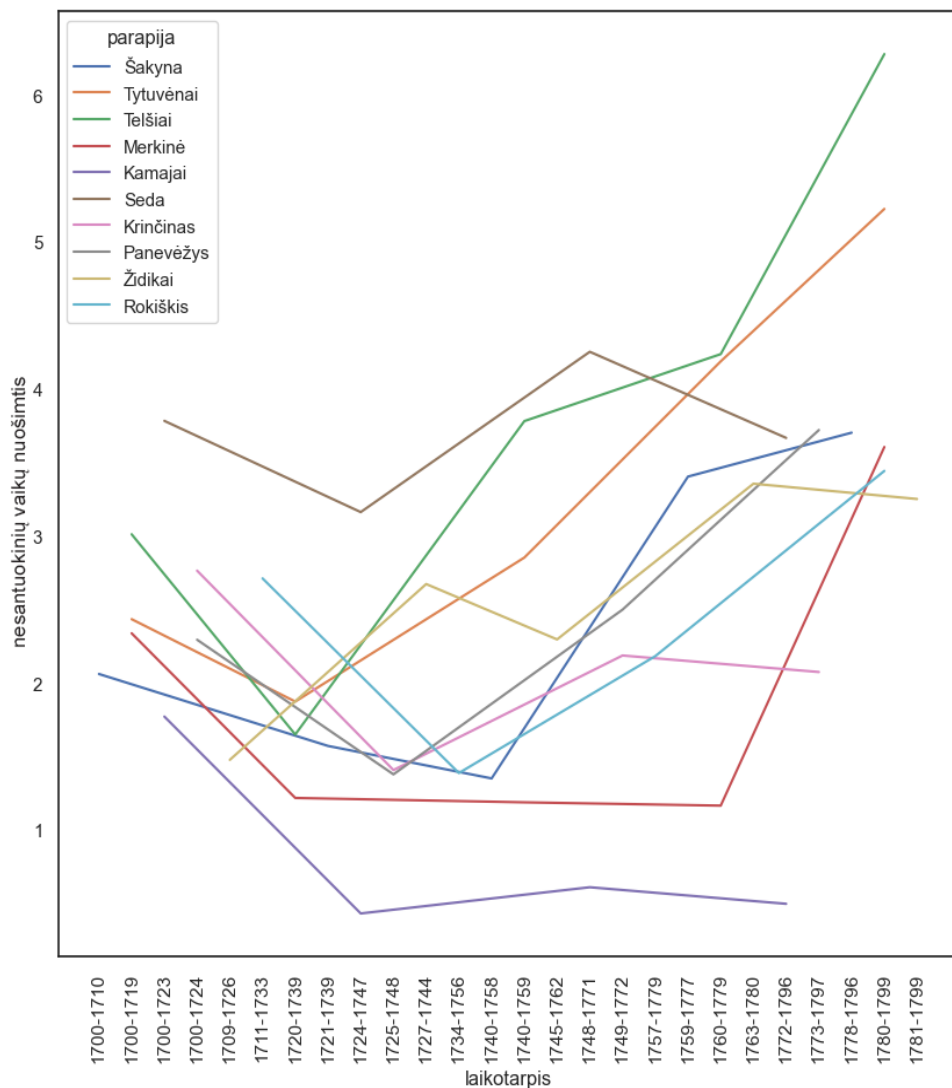
Nesantuokinių vaikų skaičius nebuvo stabilus ir kito per visą XVIII a. Todėl siekiant susidaryti aiškesnį vaizdą, svarbu apžvelgti nesantuokinio gimstamumo kreivės dinamiką skirtingais amžiaus tarpsniais. Įvertinus duomenų nenuoseklumą ir didelį skirtumą tarp santuokinių ir nesantuokinių vaikų skaičiaus, kartu siekiant ir duomenų reprezentatyvumo, XVIII a. periodas buvo padalintas į 5 lygias dalis, kurių kiekviena apima 19 metų laikotarpį. Toks skaidymas leidžia geriau pastebėti pakrikštytų santuokinių ir nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamiką per visą tiriamą laikotarpį. *Tikėtini* nesantuokiniai vaikai dėl bendro mažo jų skaičiaus nebuvo išskirti, o skaičiuojami bendrai su visais nesantuokiniais vaikais.

Kaip matyti iš diagramoje pateiktų duomenų (žr. 4 diagramą), abeiose vyskupijose nesantuokinio gimstamumo kreivė pradėjo leisti žemyn ties 1 periodu (1700–1719) viduriu (~1710) ir žemiausią tašką pasiekė 2-ojo (1720–1739) viduryje (~1729). Per 2 periodą abeiose vyskupijose nesantuokinių vaikų skaičius sumažėjo dvigubai, lyginant su 1 periodu. Nesantuokinių vaikų skaičius ties 2 periodo pabaiga ima stabilizuotis, Žemaičių vyskupijoje jau 3 periode (1740–1759) pasiekdamas lygį, buvusį iki 1710 m. Vilniaus vyskupijoje pastebimas kiek lėtesnis stabilizavimasis, nes čia nesantuokinių vaikų skaičius tik 4 periode (1760–1779) pasiekia lygį, buvusį iki 1 periodo vidurio (~1700–1710). Abeiose vyskupijose nuo 3 periodo nesantuokinių vaikų skaičiaus kreivė ima kilti į viršų ir jau 5 periode (1780–1799) išauga dvigubai, lyginant su pirmuoju amžiaus dešimtmečiu. Per XVIII a. II pusę Vilniaus vyskupijoje nesantuokinių vaikų skaičius paaugo net ~61 %, lyginant su pirmąja amžiaus puse. Palyginimui, Vilniaus miesto Šv. Jono parapijoje per antrąją amžiaus pusę nesantuokinių vaikų skaičius paauga net ~88 %, iš dalies prie to prisidėjo šioje parapijoje ženkliai išaugęs pamestinukų skaičius.

²³³ M. Jakulis, *Špitolės Vilniuje: labdara, gydymas ir skurdas XVI–XVII a.*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019, p. 188.

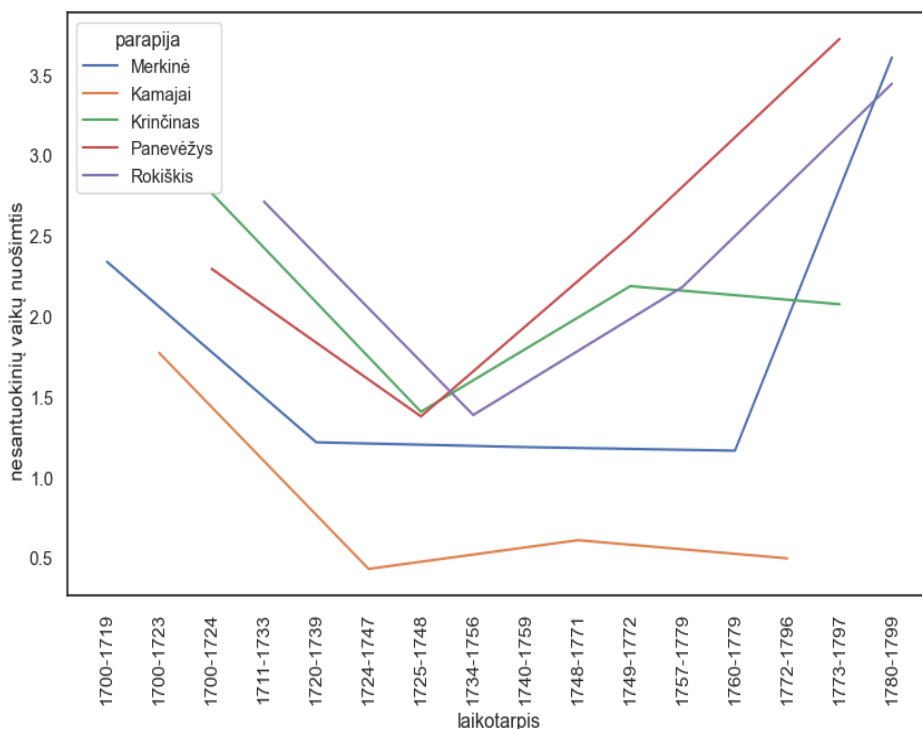
Vilniaus dekanato parapijose, kur pamestinukų skaičius buvo nedidelis, kaip ir šio tyrimo parapijose, nesantuokinių vaikų skaičius per antrąją amžiaus pusę paaugo ~37,7 %. Žemaičių vyskupijoje taip pat įvyko ženklus nesantuokinių vaikų skaičiaus augimas per antrąją amžiaus pusę (~64 %). Nesantuokinių vaikų gimstamumo kreivės svyravimai sutapo su santuokinio gimstamumo pokyčiais. Abejose vyskupijose santuokinių vaikų skaičius taip pat patyrė nuosmukį ~1710 metais, pradėjo kryptingai augti nuo 1740 metų, išlaikydamas kilimą iki pat amžiaus pabaigos.

4 diagrama. Santuokinių ir nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamika Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose XVIII a.

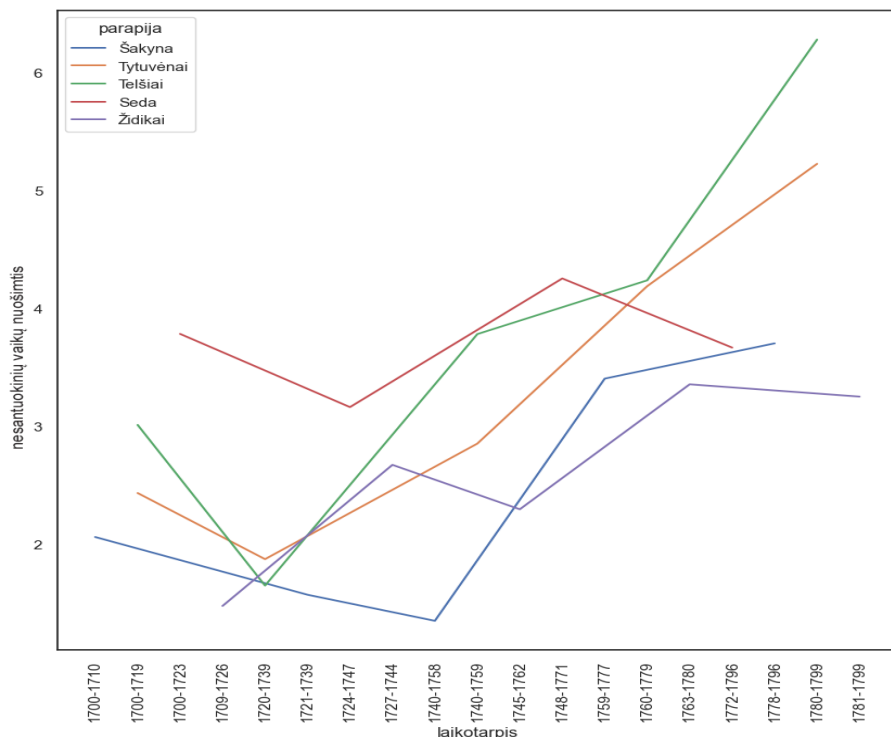

Atkreiptinas dėmesys, kad kai kurioms parapijoms buvo būdingi chronologiniai pertrūkiai pirmojoje amžiaus pusėje (didžiausi – Šakynos parapijoje, kurios krikšto metrikų knygoje trūksta įrašų beveik iš viso antrojo dešimtmečio). Todėl toliau pateikiama ir kiekvienos parapijos atskira statistika, XVIII a. laikotarpį išskaidžius į apytikres atkarpas pagal chronologinius rėmus, būdingus konkrečiai parapijai (žr. 5 ir 6 diagramas).

5 diagrama. Santuokinių ir nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamika Vilniaus vyskupijos parapijose XVIII a.

6 diagrama. Santuokinių ir nesantuokinių vaikų skaičiaus dinamika Žemaičių vyskupijos parapijose XVIII a.

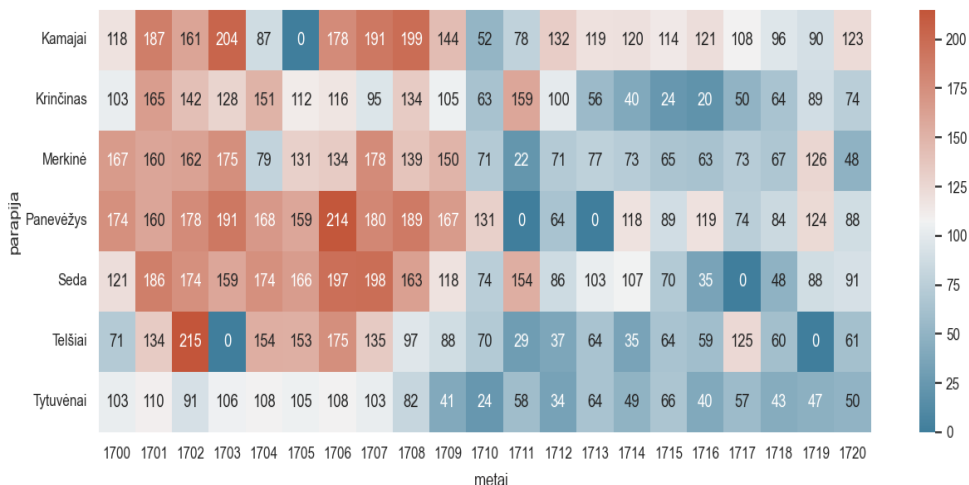
Kaip matyti, didžiojoje dalyje parapijų nesantuokinis gimstamumas mažėjo maždaug ties antruoju–ketvirtuoju dešimtmečiu (dėl skirtingos chronologijos parapijose, dešimtmečiai jose skyrėsi). Krinčino, Merkinės, Sedos ir Šakynos parapijose per ~3–5 dešimtmečius nesantuokinių vaikų sumažėjo per pusę, o labiausiai – Kamajų parapijoje, kurioje nuo 1724 iki 1747 metų nesantuokinių vaikų sumažėjo net keturis kartus, lyginant su pirmuoju amžiaus dvidešimtmečiu, nors santuokinis gimstamumas čia ne tik kad nemažėjo, bet net ir paaugo, tiesa, nežymiai. Tik Židikų parapijoje per visą laikotarpį nesantuokinis gimstamumas be didesnių svyravimų užtikrintai augo iki pat amžiaus galo, kai tuo tarpu santuokinis gimstamumas patyrė nuosmukį prieš atsigaudamas amžiui persiritus į antrąją pusę. Daugumoje parapijų po patirto nuosmukio pastebimas nesantuokinio gimstamumo augimas, kai nesantuokinių vaikų skaičius, pradedant ~4-uoju dešimtmečiu, be didesnių svyravimų (išskyrus Sedos parapiją) kryptingai augo iki pat paskutiniųjų XVIII a. dešimtmečių. Santuokinis gimstamumas taip pat patyrė šiuos pokyčius. Santuokinių vaikų skaičius, kritęs antruoju–ketvirtuoju dešimtmečiu, į ketvirtojo pabaigą stabilizavosi ir kryptingai augo iki pat

XVIII a. pabaigos. Vienintelėje Merkinės parapijoje santuokinių vaikų skaičius per tirtą laikotarpį patyrė kelias kritimo bangas: pirmiausia kritęs laikotarpyje tarp 1720–1739 metų, vėliau stabilizavęsis ir ėmęs augti, santuokinių vaikų skaičius dar kartą smuko žemyn paskutiniaisiais amžiaus dešimtmečiais, net 38 %, nors nesantuokinis gimstamumas šiuo laikotarpiu paaugo beveik dvigubai nei dešimtmečiu prieš tai.

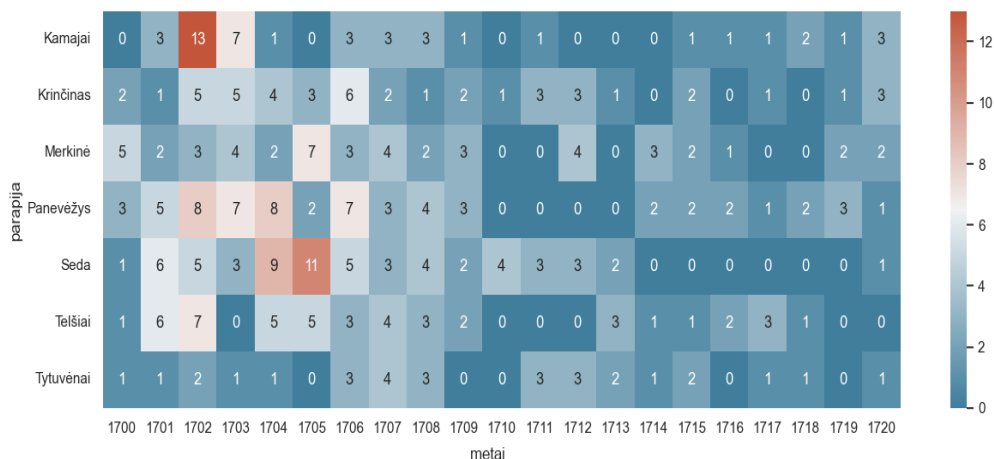
Tokiems nesantuokinio gimstamumo kreivės svyravimams įtaką darė ne tik bendras natūralus vaikų skaičiaus augimas, bet ir XVIII a. pradžios įvykiai: karas, badas ir maras. Rekonstruoti šių įvykių poveikį tirtoms parapijoms yra sudėtinga, nes kai kurių parapijų metrikų knygų duomenys iš pirmų kelių amžiaus dešimtmečių yra itin nenuoseklūs. Prasčiausia situacija pasižymėjo Šakynos parapija, kurios krikšto metrikų knygoje trūksta įrašų laikotarpyje nuo 1710 iki pat 1719 metų. Tai tik atskleidžia maro ir kitų nelaimių sukeltą suirutę. Židikų ir Rokiškio parapijų gimimo metrikų knygoje taip pat trūksta ketverių metų iš pirmojo amžiaus dešimtmečio. Todėl apie XVIII a. pradžios įvykių poveikį šių parapijų atveju galima kalbėti tik iš tolesnės laiko perspektyvos.

Iš visų XVIII a. pirmojo dešimtmečio LDK krėtusių nelaimių, neabejotinai didžiausią įtaką gimstamumo pokyčiams darė maras. Tai aiškiai matyti ir apžvelgus parapijose pakrikštytų vaikų skaičiaus pokyčius pirmaisiais amžiaus dešimtmečiais. 1710 metais santuokinių gimimų didžiojoje dalyje parapijų sumažėjo bene dvigubai, o nesantuokinių vaikų nebuvo pakrikštyta išvis, išskyrus tik Sedos parapiją (žr. 2 ir 3 grafikus).

2 grafikas. Didžiojo maro (1710–1711) poveikis santuokinių vaikų skaičiui.

3 grafikas. Didžiojo maro (1710–1711) poveikis nesantuokinių vaikų skaičiui.

Užėjus epidemijoms, kūdikiai būdavo viena iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių, tad pasitelkus krikšto įrašus nesunku rekonstruoti maro eigą. Epidemija Vilniaus vyskupijos parapijas pasiekė 1710 metų vasarą²³⁴. Birželį Kamajų parapijoje pakrikštyti vos du vaikai, o liepą – nei vienas. Ir nors rugpjūtį pastebimas šioks toks atsigavimas, nes buvo pakrikštyti 8 vaikai, rugsėjį pakrikštytų vaikų skaičius nusmuko iki dviejų, o spalį parapijoje įregistruotas tik vieno vaiko krikštas. Dėl maro Kamajuose išmirė keturios daržininkų šeimos iš šešių²³⁵. Krinčino parapijoje matyti panaši gimstamumo situacija. Liepą čia buvo pakrikštyti vos du vaikai, o rugpjūtį – jau 11, tarp kurių ir nesantuokinė Zofija. Gimstamumas vėl krito spalį, kai buvo įregistruotas tik vienas krikštas. Merkinėje maro metais iki liepos mėnesio kas mėnesį vidutiniškai pakrikštyta 10 vaikų, o nuo liepos iki rugsėjo – nei vienas vaikas. Likusiais metų mėnesiais buvo pakrikštyta 10 vaikų (po 5 rugsėjį ir spalį). Tokie gimstamumo rodiklių svyravimai buvo būdingas reiškinys maro paveiktose teritorijose²³⁶. Tuo tarpu Panevėžio parapijoje maras gimstamumo taip stipriai nepaveikė. 1709 m. čia buvo pakrikštyti 167 vaikai, o 1711 m. – 131 vaikas. Maras Vilniaus vyskupijos parapijose darė poveikį ir nesantuokiniam gimstamumui. Merkinėje nuo 1710 iki 1711 metų

²³⁴ Tai liudija ir išlikę šaltiniai. Antai jėzuitų bendruomenėje maras pirmąsias aukas pasiglemžė birželį, kuomet mirė 6 jėzuitai, žr. *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštis, 1710-1723 metai*, parengė I. Katilienė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 13.

²³⁵ *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, [Kn. 6], Vilnius: Mokslo, 1983, p. 92.

²³⁶ R. Jankauskas, A. Urbanavičius, „Diseases in European Historical Populations and Their Effects on Individuals and Society“, *Collegium Anthropologicum*, 1998, Vol. 22:2, p. 469.

nepakrikštytas nei vienas nesantuokinis vaikas, tuo tarpu 1712 m. – jau 4 vaikai. Panevėžyje 1709 metais pakrikštytos 3 nesantuokinės mergaitės, kai tuo tarpu maro metais neregistruotas nei vienas nesantuokinis krikštas.

Maras neaplenkė ir Žemaitijos²³⁷. Tytuvėnų parapijoje 1710 m. birželį ir liepą buvo pakrikštyta po vieną vaiką, rugpjūtį – 3 vaikai, ir vėliau tik gruodį įregistruotas vieno vaiko krikštas. Telšiuose rugpjūtį nepakrikštytas nei vienas vaikas, o rugsėjį – vos du. Sedoje rugpjūčio mėnesį pakrikštyti tik 3 vaikai, kai tuo tarpu 1709 m. rugpjūtį – 6. Židikų parapijoje maro sukeltas poveikis matyti pradedant rugsėjo mėnesiu, kai čia pakrikštyti vos 2 vaikai, tuo tarpu 1709 m. rugsėjį – 8. Parapijose taip pat galima įžvelgti ir nesantuokinio gimstamumo kreivės pokyčius maro metu. Telšių ir Tytuvėnų parapijose per 1710 m. nepakrikštytas nei vienas nesantuokinis vaikas.

Maro poveikis gimstamumui juntamas net ir jam pasibaigus. Net tris artimiausius dešimtmečius pandemijai atslūgus, nesantuokinis gimstamumas nepasiekė prieš Didįjį marą buvusio skaičiaus (žr. 5 ir 6 diagramas). Po pandemijos ir karų nualintame krašte stojęs ramybės laikotarpis lėmė lėtą, bet stabilų tiek bendros gimstamumo kreivės, tiek ir nesantuokinio gimstamumo, augimą, ypač nuo XVIII a. II pusės.

Apibendrinus nesantuokinio gimstamumo mastus Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose, galima pastebėti bent kelis dalykus. Pirmiausia nesantuokiniai vaikai visose parapijose sudarė nedidelę dalį visų pakrikštytų vaikų ir bendrai nesiekė net 4 %. Bendrai abejose vyskupijose nesantuokinių vaikų skaičius pernelyg nesiskyrė, nors Žemaičių vyskupijoje ir buvo nežymiai didesnis, siekdamas 3%, kai tarp Vilniaus vyskupijos parapijų nesantuokiniai vaikai sudarė 1,7% bendro pakrikštytų vaikų skaičiaus. Ypatybė, išskyrusi čia analizuotas parapijas nuo Vilniaus miesto – itin mažas pamestinukų skaičius. Tai nestebina atsižvelgus į faktą, kad miesto erdvė, priešingai nei miesteliai su jiems priklausiusiais kaimais, motinoms garantavo anonimiškumą. Galima numanyti, jog dėl glaudžių ryšių savose bendruomenėse, bijodamos viešumo ir pasmerkimo, motinos vaikus palikdavo atokiose vietose, kur jie nebūdavo surasti, arba toliau nuo savo gyvenamosios vietos. Abiem atvejais prarandami duomenys apie realius pamestinukų skaičius.

Net ir suvokiant, kad pakrikštytų vaikų skaičius neatskleidžia realių nesantuokinio gimstamumo mastų, visgi, reikia pastebėti iš metrikų knygų

²³⁷ Maro padarinius Žemaitijoje aprašęs Liudas Truska, remdamasis išlikusiais inventoriais konstatavo, kad dėl maro išmirė maždaug trys ketvirtadaliai gyventojų, žr. L. Truska, „Demografiniai ir ekonominiai 1657–1658 bei 1708–1711 m. maro padariniai Žemaičių vyskupo valdose“, *Istorija*, T. XXIII, Vilnius, 1983, p. 13–33.

krikšto įrašų išryškėjusį palyginus nuoseklų nesantuokinių vaikų įrašymą. Tiesa, šią prielaidą paneigti ar patvirtinti iš dalies padeda pakrikštytų vaikų pasiskirstymo pagal lytį analizė (žr. poskyrį 3.3).

Krikšto metrikų knygų duomenys taip pat atskleidė pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičiaus kryptingą augimą visą XVIII a., o ypač nuo antros amžiaus pusės. Tam įtakos turėjo pirmiausia bendras gimstamumo augimas. Nesantuokinio ir santuokinio gimstamumo skaičiaus svyravimui pirmuosius amžiaus dešimtmečius įtaką darė XVIII a. pradžios įvykiai, iš kurių neabejotinai didžiausią – maro epidemija, bendrą gimstamumo kreivę nusmukdžiusi žemyn dar keliems dešimtmečiams į priekį jau po maro atsitraukimo. Prireikė bent kelių dešimtmečių gimstamumui stabilizuotis ir pradėti kryptingą augimą, piką pasiekusį amžiaus pabaigoje. Nereiktų atmesti ir tikimybės, kad prie gimstamumo augimo iš dalies galėjo prisidėti ir atidesnis metrikų knygų pildymas²³⁸. Įvertinus šias išvadas galima konstatuoti, kad bent jau čia aptartose parapijose nesantuokinio gimstamumo mastai mažai tesiskyrė nuo likusios to meto Europos tendencijų.

3.2. Nesantuokinių vaikų krikšto (gimimo) mėnesis

Krikšto metrikų knygose pateikta informacija apie mėnesį, kada kūdikis buvo pakrikštytas, gali padėti analizuoti nesantuokinių santykių sezoniškumą. Gimstamumo sezoniškumas leidžia kelti prielaidas apie žmonių seksualinio elgesio ypatybes, ieškant atsakymų į klausimus: koku metu laiku dažniausiai užsimegzdavo nesantuokiniai ryšiai, ir ar skyrėsi santuokinio ir nesantuokinio gimstamumo sezoniškumas?

Lietuvos istoriografijoje beveik nėra tyrimų, skirtų praeities gyventojų gimstamumo sezoniškumui. Išskirti būtų galima tik istoriko Eugenijaus Saviščevo mikroistorijos tyrimą, paskirtą Plungės bendruomenei pačioje XVII a. pabaigoje – XVIII a. pirmoje pusėje²³⁹. Remdamasis išlikusiomis Plungės parapijos krikšto metrikų knygomis autorius atskleidė Advento ir Gavėnios laikotarpių įtaką seksualiniam aktyvumui, kai mažiausiai

²³⁸ Antai C. Kuklo atkreipia dėmesį, jog XVIII amžiaus Lenkijos Varšuvos Romos katalikų Šv. Kryžiaus parapijos metrikų knygoms pirmoje amžiaus pusėje būdingi chronologiniai lūžiai, sietini su to meto politine ir socialine situacija (Šiaurės karo laikotarpiu, maro epidemijomis), kas lėmė ir religinio gyvenimo dalinę dezorganizaciją. Tuo tarpu jau antroje amžiaus pusėje pastebimas nuoseklesnis metrikų knygų pildymas, kurį autorius grindžia atsiradusiu politiniu ir demografiniu stabilumu bei išaugusiu dvasininkų atsidavimu vykdyti bažnytines pareigas, žr. C. Kuklo, „The Family in 18th Century Warsaw. Demographic Studies, Warszawa“, *Acta poloniae historica*, (61), 1990, p. 146–147.

²³⁹ E. Saviščevas, *Plungė*, p. 83–105.

vaikų gimdavo lapkričio pabaigoje–gruodį, o daugiausia – kovą ir balandį, todėl vasarą pastebimas didžiausias seksualinis aktyvumas, o štai prieškalėdiniu ir prieš velykiniu laikotarpiu – gerokai mažesnis²⁴⁰. E. Saviščevas atskirai neanalizavo nesantuokinių vaikų krikšto sezoniškumo tendencijų, todėl tai vis dar išlieka atviru klausimu Lietuvos istoriografijoje.

Lenkijos Poznanės ir Varšuvos parapijose, kaip išsiaiškino lenkų istorikas Cezary Kuklo, XVIII a. didžiausias bendras vaikų gimstamumas buvo laikotarpiais nuo vasario iki balandžio ir nuo rugpjūčio iki spalio²⁴¹. Istorikas analizavo ir nesantuokinių gimimų sezoniškumą Varšuvos Šv. Kryžiaus parapijoje, pažymėdamas, jog nebuvo jokių ryškių skirtumų tarp nesantuokinio ir santuokinio gimstamumo²⁴². Pasak istoriko, egzistavo ryšys tarp vaikų pradėjimo ir kaimo gyvenimo ritmo, kai seksualiniai ryšiai dažniausiai užsimegzdavo pavasarį–vasarą, lauko darbų metu²⁴³. Kitas lenkų istorikas, T. Wiślicz, analizuodamas valstiečių seksualinę elgseną Lenkijos kaimuose XVII–XVIII a. teigia, kad žemės ūkio darbai, kurių dauguma vykdavo vasarą, buvo itin palanki proga sueičiai – mat po darbymečio įprastai vykdavo šokiai ir išgertuvės²⁴⁴. Verta pažymėti, kad nebuvo skirtumo tarp santuokinių ir nesantuokinių vaikų pradėjimo sezoniškumo. Tokią pačią išvadą daro ir Vakarų tyrėjai – tiek santuokiniai, tiek ir nesantuokiniai vaikai dažniausiai būdavo pradedami šiltuoju metų periodu²⁴⁵.

Bandant nustatyti gimstamumo sezoniškumą Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, susidurta su duomenų patikimumo problema. Kaip atskleidė metrikų įrašai, vaiko krikšto data žymėta visada, o štai gimimo – itin retai²⁴⁶. Tokia situacija nestebina turint omenyje, kad parapijų metrikų knygų paskirtis buvo registruoti bažnytines ceremonijas (krikštą ir laidotuves), o ne pačius demografinius procesus (gimimą ir mirtį)²⁴⁷. Tai gerokai apsunkina darbą analizuojant nesantuokinio gimstamumo sezoniškumą.

²⁴⁰ Ibid., p. 92.

²⁴¹ C. Kuklo, *Demografia*, s. 351–352.

²⁴² C. Kuklo, *The Population*, p. 178–179.

²⁴³ Ibid., p. 178.

²⁴⁴ T. Wiślicz, *Upodobanie*, s. 58–59.

²⁴⁵ P. Laslett, K. Oosterveen, *Long-Term*, p. 259; U. M. Cowgill, „Life and Death in the Sixteenth Century in the City of York“, *Population Studies*, Vol. 21, No. 1, July 1967, p. 53; W. H. Beveridge, „Marriage and Birth Seasons“, *Economica*, New Series, Vol. 3, No. 10, 1936, p. 150–152.

²⁴⁶ Kaip Vakarų pavyzdį galima minėti Angliją: nors čia dar 1653 metais buvo išleistas teisinis aktas, nurodęs metrikų knygose registruoti gimimo datą, toks fiksavimas tarp Anglijos parapijų nusistovėjo tik po 1750 metų, žr. P. E. H. Hair, „Bridal Pregnancy in Rural England in Earlier Centuries“ (toliau – *Bridal*), *Population Studies*, Vol. 20, No. 2, November 1966, p. 234.

²⁴⁷ Ibid. Taip pat žr. J. Sarcevičienė, *Krikštas*, p. 461.

Paprasčiausia būtų manyti, kad didžioji dalis vaikų būdavo krikštijami pirmąją jų gyvenimo savaitę. Būtent to reikalavo Bažnyčia, remdamasi Kanonų teisėje įtvirtinta nuostata, jog tie, kurie bus pakrikštyti švęstu vandeniu, bus išgelbėti (CIC 3. 42. 3) ir atsižvelgusi į didelį kūdikių mirtingumą, vis dar egzistavusį aptariamu laikotarpiu, kai daugiausia vaikų mirdavo iki vienerių metų amžiaus²⁴⁸. Nors anksčiau istorikai manė, kad krikšto ceremonija dažniausiai vykdavo tuoj po gimimo baiminantis kūdikio mirties, visgi, naujesni tyrimai atskleidžia, kad tėvai neretai laukdavo kelias dienas, dažniausiai sekmadienio, ar net savaitę, kad galėtų pakrikštyti vaiką²⁴⁹.

Žemaičių vyskupijos vizitacija atskleidžia, kad Lietuvoje XVI a. II pusėje buvo nusistovėjusi tendencija naujagimius krikštyti šiems sulaukus vienos – dviejų savaičių amžiaus²⁵⁰. Žinoma, analizuojant specifinę vaikų grupę – nesantuokinius vaikus – reikėtų įvertinti ir kitus veiksnius, kurie numanomai darė įtaką krikšto uždelsimui, pavyzdžiui, viešos gėdos baimė. Atvejį, kai nesantuokinį vaiką vengta pakrikštyti dėl gėdos, manytina, iliustruoja 1733 m. byla, kurioje Breslaujas pastalinkienė Rozalija Giedraitienė apkaltino Martyną Bekešą ir Rozaliją Burnaitę tuo, jog pastarieji įvykdė nusikaltimą leidę savo nesantuokiniam vaikui numirti nepakrikštytam²⁵¹. Tėvai nėjo krikštyti nesantuokinio vaiko iš baimės ir gėdos, o šiam mirus, slapta jį palaidojo²⁵². Tikėtina, ši byla atskleidžia vieną iš daugelio panašių praktikų, vyravusių ir čia analizuotose parapijose. Taip pat reikia įvertinti ir to meto mobilumo ypatybes, į ką yra atkreipusi dėmesį ir Jolita Sarcevičienė, pastebėjusi, kad neretai toli nuo gyvenamosios vietos esanti parapiinė bažnyčia, taip pat prastos oro sąlygos galėdavo apsunkinti kelionę su tik ką gimusiu kūdikiu²⁵³.

Galima tik pasiremti negausiais duomenimis, kurie, kad ir sporadiški, leidžia pastebėti tam tikras tendencijas. Iš visų parapijų gimimo data buvo žymima tik keturiose – Rokiškio, Sedos, Telšių ir Tytuvėnų, ir tai tik nuo

²⁴⁸ P. P. Viazzo, *Mortality*, p. 165.

²⁴⁹ G. Hanlon, *Death*, p. 13.

²⁵⁰ *Žemaičių*, p. 15.

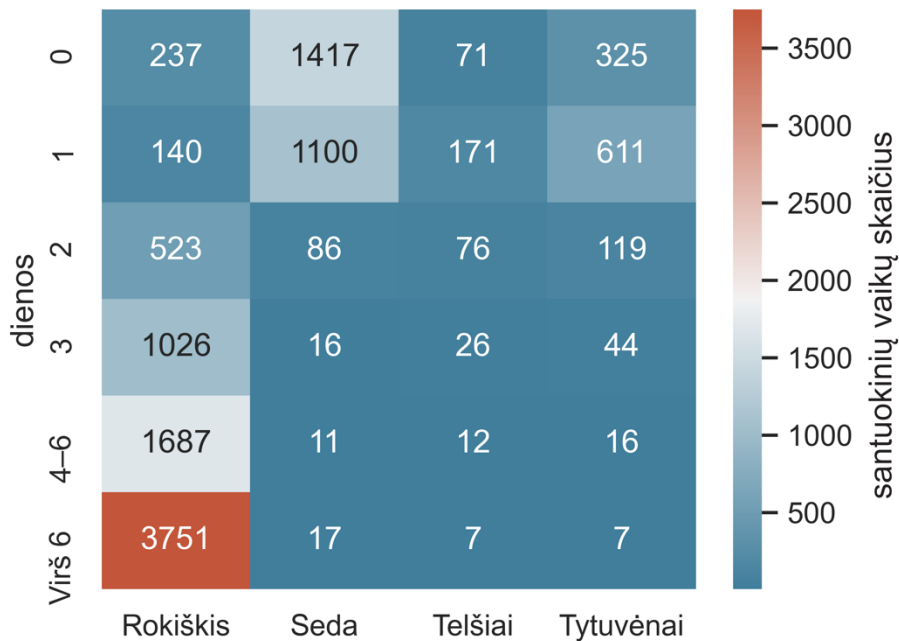
²⁵¹ Breslaujos pastalininkienės Rozalijos Giedraitienės skundas prieš Martyną Bekešą ir Rozaliją Burnaitę, in: VUB RS, f. 67, b. 3086.

²⁵² „<...> *Splodzili dziecie i one dla bojaźni i wstydu kryjomo chowając i niedbałość onim mając <...> iż takowe plemie przez szczegulne występnych niedbalstwa niechrzszczone żyć, przestało ktre na potym bez wiedzy Gospodarzw i domowników skrycie pochowali <...>*“, *ibid.*, l. 1.

²⁵³ J. Sarcevičienė, *Krikštas*, p. 455.

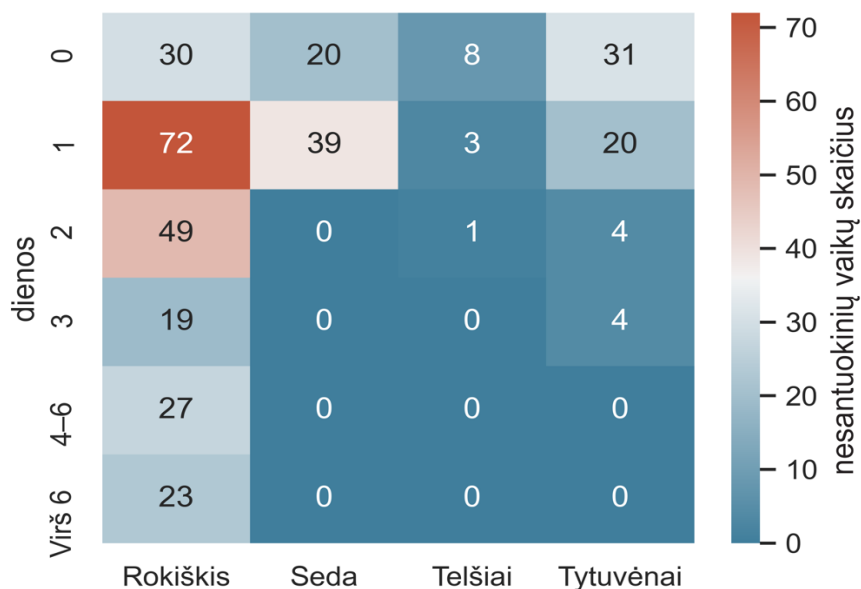
antrosios amžiaus pusės ir nenuosekliai²⁵⁴. Duomenys iš šių parapijų atskleidė, kad tiek tarp santuokinių, tiek ir tarp nesantuokinių vaikų vyravo ankstyvo krikšto tendencija, kuomet vaikai dažniausiai krikštyti tą pačią arba kitą dieną po gimimo (žr. 4 ir 5 grafikus).

4 grafikas. Laikotarpis tarp santuokinių vaikų gimimo ir krikšto datos.

²⁵⁴ Rokiškyje gimimo datos žymėjimas nutrūksta po 1706 metų ir atsinaujina tik 1746 metų liepą. Telšiuose gimimo data pradėta žymėti nuo 1775 m., Sedoje – nuo 1776 metų, o Tytuvėnuose vėliausiai, nuo 1779 m. Žymėta nenuosekliai, su pertrūkiais.

5 grafikas. Laikotarpis tarp nesantuokinių vaikų gimimo ir krikšto datos.

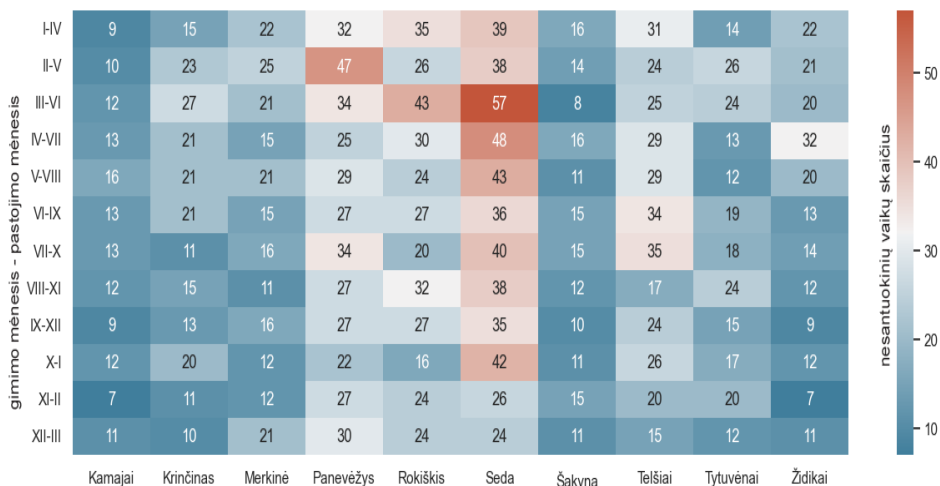

Situacija kiek skyrėsi tik Rokiškio parapijoje, kur didžioji dalis santuokinių vaikų buvo pakrikštyti praėjus trims dienoms ar net savaitei po gimimo. Šioje parapijoje taip pat aptikta ir nesantuokinių vaikų vėlyvo krikšto atvejų. Ilgiausias periodas tarp gimimo ir krikšto datos čia buvo dvi savaitės. Antai 1705 m. gegužės 4 d. gimusi nesantuokinė Kotrynos Mažeikaitės duktė Ieva šioje parapijoje pakrikštyta mėnesio 18 d²⁵⁵. Visgi, Rokiškio parapijoje didesnė ne santuokoje gimusių vaikų dalis buvo pakrikštyti 1 ar 2 dienos po gimimo. Likusiose parapijose daugiausia nesantuokinių vaikų buvo pakrikštyti per pirmąsias dvi gyvenimo dienas. Galima nuspėti tarp nesantuokinių vaikų vyravusį dar didesnę mirtingumą nei tarp santuokinių vaikų, todėl šiai vaikų grupei ankstyvas krikštas buvo dar labiau būdingas.

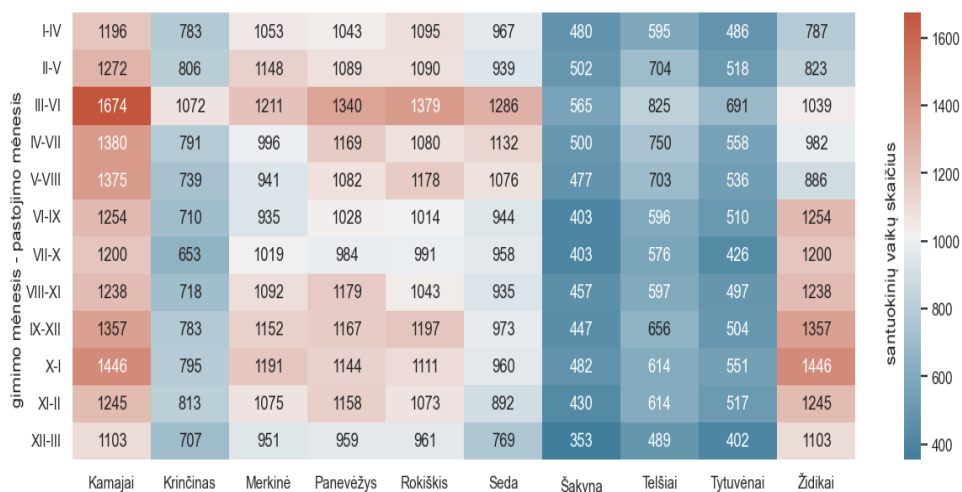
Visgi, siekiant bent sąlyginai atskleisti nesantuokinio gimstamumo sezoniškumą, tenka krikšto datą prilyginti gimimo datai. Kaip atskleidė gauti duomenys, daugiausia nesantuokinių vaikų gimdavo vasario–balandžio laikotarpiu, vadinasi, nesantuokiniai ryšiai užsimegzdavo šiltuoju metu laiku, gegužės–liepos mėnesiais (žr. 6 grafiką). Iš esmės tai sutapo su santuokinių vaikų gimstamumu, daugiausia jų taip pat gimdavo vasario–balandžio ir rugsėjo–spalio mėnesiais (žr. 7 grafiką). Mažiausiai vaikų tiek santuokinių, tiek nesantuokinių vaikų tarpe gimdavo lapkričio – gruodžio laikotarpiu.

²⁵⁵ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31 l. 55v.

6 grafikas. Nesantuokinių vaikų krikšto (gimimo) mėnesis ir numanomas motinų pastojimo laikas.

7 grafikas. Santuokinių vaikų krikšto (gimimo) mėnesis ir numanomas motinų pastojimo laikas.

Apžvelgiant gautus rezultatus, reikia įvertinti keletą probleminių aspektų, susijusių su nesantuokinio gimstamumo sezoniškumo nustatymu. Pirmiausia neatmetama tikimybė, jog tam tikras skaičius nesantuokinių vaikų turėjo gimi anksčiau nei po 9 mėnesių, ypač atsižvelgus į prastą to meto visuomenės mitybą bei spėjamą stresinę nėščiosios psichologinę būseną. Taigi, vargu ar įmanoma nustatyti tikslų motinų pastojimo laiką aptariamu laikotarpiu, jį tegalima numanyti. Antra problema – chronologinis kai kurių parapijų metrikų knygų netolygumas, galintis šiek tiek iškreipti bendrąsias tendencijas.

Antai Šakynos parapijoje, kurios metrikų knygoje trūksta krikšto įrašų iš 10–ies metų laikotarpio, aiškiai neatsiskleidžia nesantuokinio gimstamumo sezoniškumo tendencijos, kai ties didžiąja dauguma mėnesių nesantuokinių vaikų skaičius yra toks pats.

Vis dėlto gauti, kad ir negausūs, duomenys atskleidžia, jog parapijose daugiau nesantuokinių vaikų gimdavo pavasarį, taigi, dažniau nesantuokiniai seksualiniai santykiai užsimegzdavo vasarą. Taigi, galima tik pritarti jau minėtų tyrėjų išsakytoms pastaboms apie palankias sąlygas nesantuokiniam ryšiams megztis šiltuoju metų laiku: vasara žmonėms teikdavo daugiau privatumo, kuomet būdavo galimybė išeiti į laukus, toliau nuo akylų kaimynų akių. Svarbiausia, manytina, yra tai, kad nesantuokinio gimstamumo sezoniškumas iš esmės nesiskyrė nuo santuokinio gimstamumo sezoniškumo. Tai leidžia kelti prielaidą apie

3.3. Lytis

Parapijų metrikų įrašuose nurodyti krikšto vardai teikia žinių ir apie vaiko lytį. Tik vienintelėje Merkinės parapijoje knygą pildęs dvasininkas nurodydavo ir krikštijamo vaiko lytį – *puer* (berniukas) arba *puella* (mergaitė). Kadangi ši parapija buvo nutolusi nuo kitų analizuotų Vilniaus vyskupijos parapijų, toks žymėjimas laikytinas išskirtiniu atveju, neaptiktu kaimyninėse parapijose. Lyties klausimas šio tyrimo kontekste pirmiausia reikšmingas, nes leidžia užčiuopti, ar parapijose pasireiškė nesantuokinių vaikų neregistravimo problema, o lyties santykis būtent ir leistų atskleisti, ar nesantuokiniai vaikai būdavo registruojami krikšto metrikų knygose. Lyties santykis taip pat leidžia pastebėti, ar nesantuokinio vaiko lytis turėjo įtakos motinos / motinos ir tėvo sprendimui palikti kūdikį. Nors, kaip jau aptarta anksčiau, parapijose pamestinukai sudarė itin nedidelę dalį, galima bent jau kelti prielaidas.

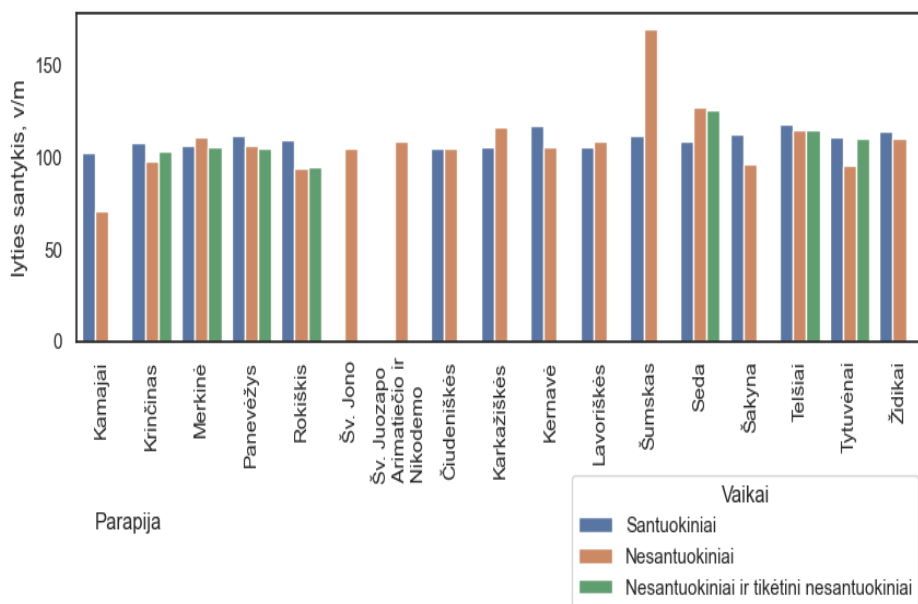
Žmonių populiacijoje lyties santykis gimimo metu įprastai yra 105 (105 berniukai 100 mergaičių)²⁵⁶. Tyrimai rodo, kad praeities visuomenėse lyties santykis kiek skyrėsi nuo įprasto 105 ir siekė 102²⁵⁷. Tolimesnėje analizėje bus laikomasi 105 kaip atspirties taško analizuojant lyties proporciją. Kaip matyti iš žemiau pateiktų duomenų (žr. 7 diagramą), santuokinių vaikų lyties santykis Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose nebuvo drastiškai nutolęs nuo įprasto. Ryškesnis skirtumas matyti tik Panevėžio ir Telšių parapijose, kuriose lyties santykis gerokai viršijo 105. Tuo tarpu pažvelgus į nesantuokinių vaikų lyties pasiskirstymą, matyti chaotiška situacija daugelyje parapijų. Tik

²⁵⁶ G. Hanlon, *Death*, p. 4.

²⁵⁷ Ibid.

Merkinės, Panevėžio ir Židikų parapijose lyties santykis nebuvo pernelyg nutolęs nuo įprasto. Likusiose parapijose jis siekė žemiau nei 100. Tiesa, Krinčino, Sedos ir Tytuvėnų parapijose, į nesantuokinių vaikų skalę įtraukus ir *įprastus* nesantuokinius vaikus, lyties santykis kiek normalizuojasi. Palyginus situaciją su Vilniaus miesto ir dekanato parapijose matyti, kad pastarosiose nesantuokinių vaikų lyties santykis buvo daug arčiau normos. Galbūt galima spėti mieste buvus atidesnį nesantuokinių vaikų registravimą. Išskyrė tik Karkažiškių ir Šumsko parapijas, kur pastarojoje šis rodiklis siekė net 170. Atsižvelgus į gautus duomenis galima kelti prielaidą apie tam tikru lygmeniu egzistavusį nesantuokinių vaikų neregistravimą. Klausimas, kiek jis buvo *selektyvus*, o kiek prie to prisidėjo pačios motinos, nėjusios krikštyti savo vaikų arba pasirinkusios juos krikštyti kitoje parapijoje, lieka atviras interpretacijoms.

7 diagrama. Pakrikštytų santuokinių, nesantuokinių ir *tikėtinų* nesantuokinių vaikų lyties santykis.

Toliau svarbu aptarti, ar vaiko lytis turėjo įtaką jo atsižadėjimui. Todėl toliau bus analizuojama tik pamestinukų situacija parapijose. Vakarų istoriografijoje egzistuojantys tyrimai rodo, jog vaiko lytis ne visada lemdavo būdavo reikšmingas veiksnys motinai / motinai ir tėvui apsisprendus palikti kūdikį. Kaip rodo David I. Kertzer tyrimas XIX a. įvairiuose Italijos regionuose

dukterys būdavo paliekamos dvigubai dažniau nei sūnūs²⁵⁸. Pasak istoriko, tai lėmė tuo laikotarpiu labiau vertinta vyriška darbo jėga ir faktas, jog mergaičių ištekinimas tapdavo papildoma ekonomine našta, nes reikėjo suruošti kraitį²⁵⁹. Tuo tarpu Alysos Levene 2006 m. atlikto tyrimo, kuriame buvo analizuojamos Londono pamestinukų prieglauda ir Florencijos našlaičių ligoninė XVIII a. duomenimis matyti kiek kitokia situacija²⁶⁰. Jei Londono pamestinukų prieglaudoje sūnūs ir būdavo paliekami dažniau nei dukterys (770/713), tai Florencijos atveju beveik nepastebima preferencija pamestinukų lyties atžvilgiu, nes čia tirtu laikotarpiu berniukų ir mergaičių iš viso buvo palikta beveik tiek pat (berniukų – 404, o mergaičių – 400)²⁶¹.

Lietuvoje kol kas vienintelis M. Jakulis yra analizavęs pamestinukų situaciją LDK kontekste. Jis išanalizavo duomenis iš Vilniaus Šv. Jono, Šv. Juozapo Arimatiečio ir Nikodemo bei Vaikelio Jėzaus špitolės ir atskleidė, jog XVIII a. minėtose institucijose berniukų būdavo pakrikštijama daugiau, bet dažniau būdavo paliekamos mergaitės²⁶². Tuo tarpu ankstesnė analizė, remiantis duomenimis iš Vilniaus dekanato miestelių ir kaimų parapijų neatskleidė aiškios tendencijos, kad motinos dažniau būtų palikusios nesantuokines dukteris²⁶³.

Kokia situacija buvo likusiose Vilniaus vyskupijos parapijose ir Žemaitijos regione, yra sunku atsakyti vien jau dėl to, kad paliktų kūdikių skaičius visose parapijose buvo itin mažas. O štai Panevėžio parapijoje nebuvo aptiktas nei vienas pamestinukas. Gauti duomenys neatskleidė lyties įtakos vaiko atsisakymui – abejose vyskupijose nebuvo didelio skirtumo tarp paliktų kūdikių lyties (žr. 8 diagramą).

²⁵⁸ D. I. Kertzer, *Gender*, p. 10.

²⁵⁹ Ibid., p. 9.

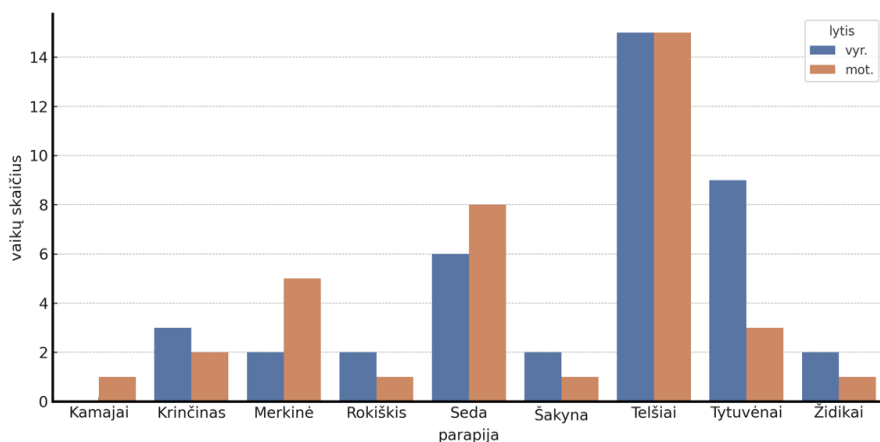
²⁶⁰ A. Levene, „The survival prospects of European foundlings in the eighteenth century: The London Foundling Hospital and the Spedale degli Innocenti of Florence“, *Popolazione e Storia*, Vol. 7, Issue 2, p. 61–83.

²⁶¹ Ibid., p. 68.

²⁶² M. Jakulis, *Pamestinukų*, p. 190.

²⁶³ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 27–28, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 88–89.

8 diagrama. Pamestinukų lytis.

Vilniaus vyskupijoje bendrai mergaičių buvo palikta daugiau, nei berniukų, nors skirtumas yra nedidelis (per visas parapijas buvo palikti 9 moteriškosios ir 7 vyriškosios lyties naujagimiai). Apžvelgus atskiras parapijas pastebimi nežymūs skirtumai. Štai Merkinėje buvo palikta sąlyginai daugiau moteriškosios lyties kūdikių, Kamajuose – viena mergaitė, ir nei vieno berniuko. O Krinčino ir Rokiškio parapijose buvo palikta sąlyginai daugiau vyriškosios lyties naujagimių. Žemaičių vyskupijoje pastebima kiek priešinga situacija – daugumoje parapijų berniukai, o ne mergaitės buvo paliekami sąlyginai dažniau. Kiek išsiskyrė Sedos parapija, kurioje buvo palikti 8 moteriškosios ir 6 vyriškosios lyties naujagimiai. O Telšiuose tiek paliktų mergaičių, tiek ir berniukų skaičius buvo vienodas. Bendrai pastebima, kad skirtumai tarp palikto naujagimio lyties nebuvo reikšmingi. Galima tik kelti prielaidą, kad vaiko lytis nebūtinai darė kokią nors įtaką motinos apsisprendimui jį palikti. Vieniškai motinai, susidūrusiai su apsunkintomis tiek ekonominėmis sąlygomis, tiek ir prastai psichologinei savijautai, tikėtina, bendrai kūdikio auginimas neretai tapdavo per didele kliūtimi. Vaiko lytis, tikėtina, nebūtinai tapdavo esminis veiksnys moters sprendime vaiką palikti.

3.4. Nesantuokiniams vaikams teikti vardai

Kaip jau buvo atskleista, nesantuokiniai vaikai aptariamo laikotarpio LDK buvo diskriminuojami teisiniu lygmeniu (žr. 1 skyrių). Siekiant nustatyti kasdieniame gyvenime pasireiškusias diskriminacijos apraiškas nesantuokinių vaikų atžvilgiu, svarbūs tampa šių vaikų vardyno tyrimai. Vakaruose vykdyti tyrimai apie vardų teikimo nesantuokiniams vaikams

praktikas parodė, kad XVI–XIX a. laikotarpiu krikšto vardas neretai tapdavo įrankiu, siekiant pabrėžti ne santuokoje gimusio vaiko socialinį (kartu ir teisinį) statusą²⁶⁴. Stokojant tėvo pavardės, vietoje jos nesantuokiniam vaikui būdavo suteikiama motinos pavardė arba motinos vardas²⁶⁵. Vardų teikimas paliktiems vaikams pasižymėjo praktikų įvairove. Tėvų atsakomybę parinkti vaikui vardą pamestinukų atveju perimdavo prieglaudų dvasininkai, todėl vaikams suteikdavo šventųjų globėjų vardus pagal bažnyčios, kurioje jie būdavo krikštijami, titulą²⁶⁶. O stokojant pavardės, antrasis pamestinukų vardas neretai būdavo suteikiamas atsižvelgus į vaiko radimo aplinkybes²⁶⁷. Kartais, per daug nesivarginant, pamestinuko vardu tapdavo tiesioginis jo statuso apibūdinimas. Pavyzdžiui, Italijoje kai kuriems pamestinukams suteikdavo vardus Esposito (nuo lot. *expositus*, –a), Innocenti (nuo Florencijos našlaičių prieglaudos *Spedale degli Innocenti* pavadinimo), Incogniti (nuo lot. *incognitus*, –a)²⁶⁸. Tuo tarpu Lenkijoje kalbinis stigmatizavimas, nukreiptas prieš ne santuokoje gimusius vaikus, reiškėsi ne per vardo suteikimą, bet šiuos vaikus pravardžiuojant neigiamą konotaciją turinčiais žodžiais, kaip kad *bękart*, *pokrzywnik* (*dilgėlinis*) ir kitais²⁶⁹.

Lietuvoje, tuo tarpu, vis dar stokojama tyrimų, skirtų krikšto vardams. Daugiausia juos analizavo kalbininkai, taigi, dėmesys buvo sutelktas į filologines vardų subtilybes²⁷⁰. Tarp istorikų darbų minėtini kelių vardų paplitimo Lietuvoje tyrimai: Diana Streikuvienė analizavo Juozapo, o

²⁶⁴ S. Wilson, *The Means of Naming: A Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe* (toliau – *The Means*), London: Routledge, 1998, p. 205.

²⁶⁵ *Ibid.*, p. 258.

²⁶⁶ *Ibid.*

²⁶⁷ Pavyzdžiui, 1597 m. prie Falcon Court pastato Londone surastas paliktas berniukas buvo pavadintas *Renold Falcon* vardu, žr. S. Wilson, *The Means*, p. 259–260. 1807 m. Niujorko prieglaudoje penktadienį rasta pamestinukė užregistruota kaip *Clarinda Friday*, žr. J. Miller, *Abandoned: Foundlings in Nineteenth-Century New York City* (toliau – *Abandoned*), New York: New York University Press, 2008, p. 59–60.

²⁶⁸ J. Miller, *Abandoned*, p. 61.

²⁶⁹ S. Koziara, E. Rudnicka–Fira, „Imiona chrzestne dzieci nieślubnych w perspektywie historyczno–kulturowej (na materiale z terenu Małopolski)“ (toliau – *Imiona*), *Studia Linguistica*, T. V, 2010, s. 144–153; C. Kuklo, *Demografia*, s. 325–328; D. Żołędź–Strzelczyk, *Dziecko*, s. 150.

²⁷⁰ A. Salys, *Rinktiniai raštai, II: Tikriniai vardai*, Roma, 1983, p. 71–139; Z. Zinkevičius, *Lietuvių*. Autorius atskirame poskyryje, remdamasis Vilniaus Šv. Jono bažnyčios krikšto ir santuokų metrikų knygomis iš XVII a. pradžios, aptaria ir krikšto vardus: jų užrašymo ypatybes, pateikia populiariausius vyriškus ir moteriškus vardus, žr. min. veik. p. 49–53. Vėlesni krikšto vardams skirti tyrimai: I. Mickienė, *Vyrų*, p. 176–184; eadem, *Ivardijimai*, p. 168–179; eadem, *Vardai*, p. 37 – 41; J. Palionis, *XVII a. pabaigos*.

Mindaugas Paknys – Kazimiero vardo paplitimą²⁷¹. Jonas Drungilas tyrė lenkų bajorijos, migravusios į Žemaitiją, antroponimiką, atskirą dėmesį skyręs ir neįprastiems Damijono ir Dobrogosto vardams²⁷². Visgi pirmasis, ir kol kas vienintelis išsamesnis tyrimas apie krikšto vardus, kuriame taikyta sociokultūrinė prieiga, yra istoriko Liudo Jovaišos lyginamoji analizė, skirta krikšto vardams XVII a. I pusės Lietuvoje²⁷³. Remdamasis Vilniaus Šv. Jono bei Žemaitijos parapijų krikšto metrikų knygomis, autorius išanalizavo parapijose vyravusius moteriškosios ir vyriškosios giminės krikštavardžius, jų dinamikos tendencijas ir šių tendencijų regioniškumą, keldamas klausimą ir apie galimus vardų parinkimo motyvus²⁷⁴. Mūsų tyrimo kontekste reikšminga tai, kad L. Jovaiša, be kitų Žemaitijos parapijų rėmėsi duomenimis ir iš Tytuvėnų bei Sedos, o tai įgalina palyginti, kiek minėtose parapijose pakito vardų mados.

Visgi, Lietuvos istoriografijoje iš esmės dar nebuvo kalbėta apie vardų parinkimo nesantuokiniams vaikams tendencijas. Krikšto vardo suteikimas aptariamam laikotarpiu buvo reikšminga kūdikio integracijos į bendruomenę dalis. Šiuo požiūriu įdomus nesantuokinių vaikų vardyno klausimas. Ne santuokoje gimę vaikai ir juos pagimdžiusios motinos neretai būdavo atstumiami savose bendruomenėse, tad kyla klausimas, ar vardo parinkimas galėjo tapti viena iš diskriminacijos apraiškų šios visuomenės dalies atžvilgiu. Gauti duomenys iš ankstesnių tyrimų neleido išvelgti aiškios diskriminacijos, parenkant vardus nesantuokiniams vaikams Vilniaus miesto ir dekanato parapijose, kuomet nesantuokiniams vaikams teikti to meto populiariausi krikšto vardai²⁷⁵. Šiame skyriuje siekiama nustatyti: kokie vardai buvo teikiami nesantuokiniams vaikams Vilniaus ir Žemaitijos parapijose XVIII a., ar skyrėsi populiariausių vardų tendencijos tarp nesantuokinių ir santuokinių vaikų, kokie motyvai lemdavo vardų parinkimą nesantuokiniam vaikui.

²⁷¹ D. Streikuvienė, „Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI–XIX a.“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštis*, T. XIII, Vilnius, 1998, p. 87–124; M. Paknys, „Kazimiero vardas Lietuvoje XVII–XVIII a.: kelių parapijų pavyzdžiai“, in: *Šventasis Kazimieras istorijos vyksme: įvaizdis ir refleksija*, 2006, p. 14–21.

²⁷² J. Drungilas, *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorai Žemaitijoje XVI–XVIII a. Migracija, kalba, atmintis* (toliau – *Erelis*), Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019, p. 103–117.

²⁷³ L. Jovaiša, Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje (toliau – *Krikšto*), in: *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV – XVII a.*, ssudarė M. Paknys, Vilnius: Aidai, 2005, p. 147–184.

²⁷⁴ *Ibid.*, p. 184.

²⁷⁵ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 31–39, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 75–86.

Pastebėtina, kad dalyje parapijų pasitaikė įrašų, kuriuose nebuvo nurodytas vaiko vardas²⁷⁶. Kartais taip galėjo nutikti darant metrikų knygų nuorašą. Antai Krinčino krikšto metrikų knygos nuoraše 1716 m. kovo 26 d. pakrikštyti Elžbietos dvyniai įrašyti be vardo²⁷⁷. Šiuo atveju, nesant vardų, nežinoma ir dvynių lytis. Pasitaikė įrašų, kuomet vaiko vardas nebuvo įrašytas, bet lytis nurodyta. Štai Sedos bažnyčioje 1792 m. birželio 1 d. pakrikštyta mergaitė (*infantula*), nesantuokinė Barboros Beržanskaitės duktė²⁷⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad ir santuokinių vaikų atveju pasitaikė krikšto įrašų be vardo nurodymo. Vardo neįrašymo priežasčių galėjo būti bent keletas: tiek parapijų knygą pildžiusio dvasininko aplaidumas, tiek įrašo perrašymo klaidos, arba naujagimius krikštytas skubos tvarka dėl artėjančios mirties.

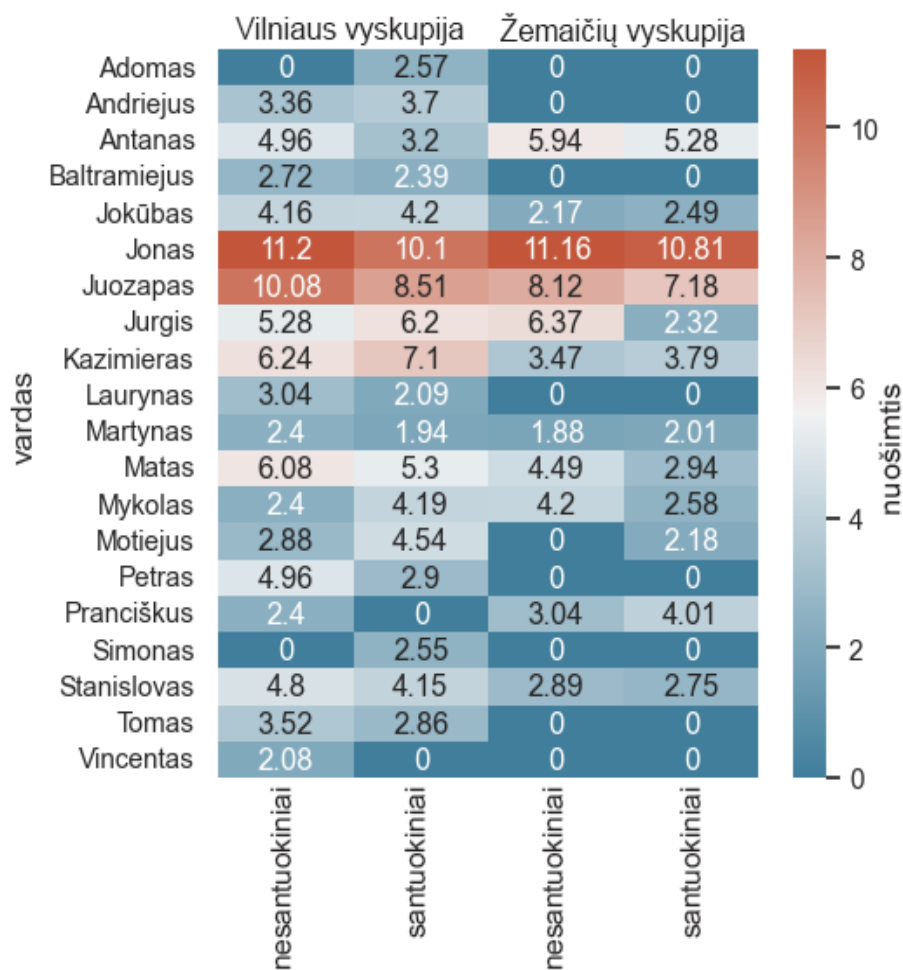
Analizuojant nesantuokinių vaikų krikšto vardus, iš krikšto metrikų knygų buvo išrinkti 1202 moteriškosios giminės ir 1315 vyriškosios giminės asmenvardžiai. Didžioji dalis (~93,05 %) šių asmenvardžių buvo vienanariai vardai. Į žemiau pateiktus grafikus (žr. 8 ir 9 grafikus) buvo įtraukti tie vienanariai vardai, kurių bendra dalis visą aptariamą laikotarpį sudarė ne mažiau nei 10 % (t.y., bent 12 nesantuokinių mergaičių ir bent 13 nesantuokinių berniukų buvo pakrikštyti tuo vardu). Kaip parodė krikšto vardų analizė, tiek tarp moteriškų, tiek tarp vyriškų krikštavardžių matyti dideli skirtumai tarp dažniausiai pasikartojusių vardų. Patys populiariausi vardai sudarydavo vardų trejetuką ar ketvertuką, tuo tarpu visi likę vardai bendrai visose analizuotose parapijose buvo teikti daugiausiai 5–4 nesantuokinėms mergaitėms ir 6–5 nesantuokiniams berniukams. Grafikuose kartu pateikiami ir populiariausi santuokiniams vaikams teikti vardai Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose.

²⁷⁶ Tokių atvejų aptikta nedaug: Krinčino parapijos krikšto metrikų knygoje – du atvejai, – LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 76, l. 100v., Panevėžyje – vienas, – LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 186, Sedoje – keturi, – LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 46, b. 24, l. 113, l. 133, l. 139, Telšiuose – vienas, – LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 22, l. 41, Šakynoje aptikti 2 atvejai, – LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 35v., l. 208 ir Židikuose – septyni tokie atvejai, – LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 3, l. 122, b. 4, l. 79, l. 200v., b. 5, l. 32, l. 41v., b. 7, l. 10v., l. 13.

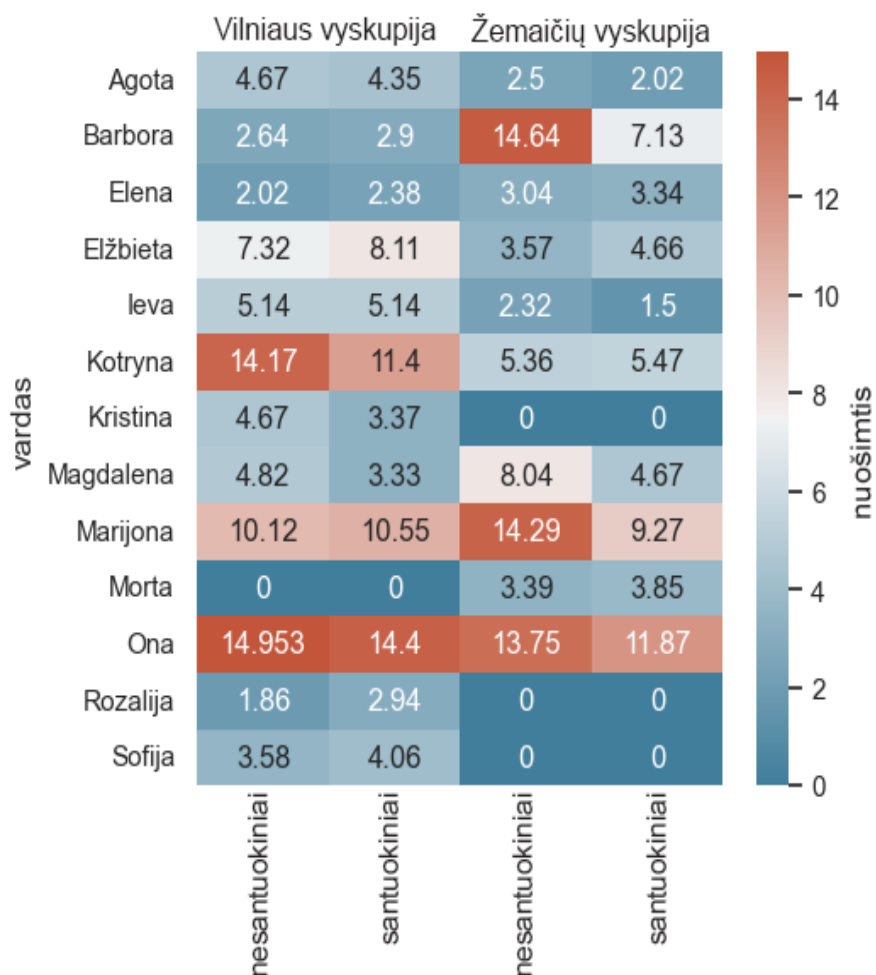
²⁷⁷ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 76.

²⁷⁸ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 113.

8 grafikas. Populiariausi nesantuokinių ir santuokinių vaikų vienanariai vyriškosios giminės vardai.

9 grafikas. Populiariausi nesantuokinių ir santuokinių vaikų vienanariai moteriškosios giminės vardai.

Vyriški vardai. Aukščiau pateikti duomenys rodo (žr. 8 grafiką), kad tarp pačių populiariausių vardų, teiktų tiek nesantuokiniams, tiek ir santuokiniams berniukams Vilniaus vyskupijoje buvo *Jono*, *Juozapo* ir *Kazimiero* vardai. Žemaičių vyskupijoje *Jono* ir *Juozapo* vardai taip pat buvo patys populiariausi berniukų krikšto vardai. Tiesa, *Kazimiero* vardas Žemaičių vyskupijoje, nors ir buvo dažnai teikiamas tiek nesantuokiniams, tiek ir nesantuokiniams berniukams, visgi, populiarumu kiek nusileido *Jurgiui*, *Antanui*, *Matui* ir *Mykolui*. Tarp kitų populiariausių tiek nesantuokiniams, tiek ir santuokiniams berniukams teiktų krikšto vardų abejose vyskupijose minėtini *Antano*, *Jokūbo*, *Jurgio*, *Mato* ir *Stanislovo* vardai. Visi šie vardai tarp vieno dažniausiai berniukams teikiamų krikštavardžių Lietuvoje pastebimi

jau nuo XVII a., populiarūs išliko ir vėlesniu laikotarpiu tiek Lietuvoje, tiek ir Lenkijoje²⁷⁹.

Bendrai abeiose vyskupijose pats populiariausias berniukams teiktas vardas buvo Jonas (Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose suteiktas maždaug kas vienuoliktam berniukui)²⁸⁰. Tiesa, kiekvienos iš parapijų atskira vardų analizė atskleidžia ir kiek kitokias tendencijas. Štai Kamajuose ir Krinčine *Jono* vardas buvo vienodai populiarus, kaip ir *Juozapo*, o Rokiškyje būtent *Juozapo*, bet ne *Jono* vardas buvo populiariausias tiek tarp nesantuokinių, tiek ir tarp santuokinių berniukų. O Tytuvėnuose *Antano*, bet ne *Jono* vardas buvo pats populiariausias nesantuokiniams berniukams teiktas krikštavardis, nors Jonas čia ir užėmė antrą vietą tarp pačių populiariausių vyriškų vardų per visą analizuotą laikotarpį. Per visą XVIII a. vyriškų asmenvardžių mada abeiose vyskupijose išliko beveik nepakitusi. *Jono*, *Juozapo*, *Jurgio*, *Jokūbo*, *Kazimiero bei Stanislovo* vardai stabiliai išliko patys populiariausi tiek santuokiniams, tiek ir nesantuokiniams berniukams teikti vardai. Nuo antrosios amžiaus pusės pastebimas *Simono* populiarumo smukimas, bet padaugėjo *Antano*, *Ignoto* ir *Vincento* vardų. Čia suminėtose vardų tendencijos iš esmės nesiskyrė nuo Vilniaus dekanato parapijų aptariamam laikotarpiu. Tiesa, pastarosiose parapijose tarp nesantuokinių berniukų populiariausias buvo *Motiejaus* vardas, kuris šio tyrimo parapijose buvo populiariesnis santuokinių berniukų tarpe – tarp nesantuokinių vaikų Vilniaus vyskupijoje Motiejaus vardas nepateko į populiariausių vardų dešimtuką, nors ir buvo suteiktas kas ~30, o Žemaitijoje – tik kas ~60 berniukui. Nestebina, kad Kristupo, Vilniaus miesto globėjo vardas tiek Vilniaus mieste, tiek ir Vilniaus dekanate buvo gerokai populiariesnis nei likusiose Vilniaus vyskupijos parapijose, kuriose *Kristupo* vardu buvo pakrikštyti vos 6 nesantuokiniai (~0,96%) ir tik 229 santuokiniai berniukai (~0,68%). Žemaičių vyskupijoje Kristupo vardas buvo dar retesnis – suteiktas vos 2 nesantuokiniams (~0,3%)

²⁷⁹ Z. Zinkevičius, *Lietuvių*, p. 51–52; L. Jovaiša, *Krikšto*, p. 172; C. Kuklo, *Demografija*, s. 327, Sabinos Rejman tyrimas apie nesantuokinius vaikus Palenkės Krasnės kaime XVIII a. pab. –XIX a. I pusėje atskleidė, kad čia patys populiariausi berniukams suteikti krikšto vardai buvo Jonas ir Juozapas, tarp kitų populiarių vardų buvo ir Antanas, Jokūbas, Mykolas, žr. S. Rejman, *Urodzenia*, s. 20. Mateusz Wyźga pateikta Mažosios Lenkijos Raciborowice kaimo parapijoje pakrikštytų nesantuokinių vaikų vardų analizė taip pat atskleidė, kad XVII–XVIII a. tarp populiariausių nesantuokiniams berniukams teiktų vardų be populiariausio Jono, taip pat dažnai teikti ir Jokūbo, Motiejaus, Kazimiero, Antano vardai, žr. M. Wyźga, *Urodzenia*, s. 170.

²⁸⁰ Reikia pastebėti, kad Jono vardas XVIII a. vis dar buvo pats populiariausias berniukams teiktas vardas daugelyje to meto Europos šalių, žr. J. Gélis, *Giving a name* (toliau – *Giving*), in: *History of Childbirth. Fertility, Pregnancy and Birth in Early Modern Europe*, translated by R. Morris, Northeastern University Press, 1991, p. 207.

ir vos 27 (~0,03%) santuokiniams berniukams. Ryškesnis skirtumas tarp abiejų vyskupijų atsiskleidžia per *Viktorino* vardą, kuris buvo aptiktas tik Žemaitijoje: nors Tytuvėnuose ir Telšiuose Viktorino vardas suteiktas iki 10 berniukų, Sedos parapijoje šiuo vardu ar vardo kombinacija, pridodant populiarų to meto vardą, buvo pakrikštyti 42 berniukai (~0,68%), o Židikuose Viktorino vardas suteiktas 2 % visų pakrikštytų berniukų. Atitinkamai 7 nesantuokiniai berniukai minėtose parapijose buvo parikřtyti Viktoriniais.

Moteriški vardai. Moteriški krikřto vardai nepasiřymėjo tokiu pastovumu, kur nebuvo vieno aiřkiai dominavusio vardo, priešingai nei Jono vardo atveju. *Onos* krikřto vardas Vilniaus vyskupijoje buvo pats populiariausias tiek tarp santuokinių, tiek ir nesantuokinių mergaičių. O štai Žemaitijoje santuokinės mergaitės *Onos* vardu krikřtytos daug dažniau nei nesantuokinės – tarp pastarųjų pirmavo *Barboros* vardas, suteiktas kas ~6 mergaitei ir populiarumu tik šiek tiek lenkęs *Marijoną*. Pastarasis vardas, nors ir įėjęs į populiariausių mergaičių vardų trejetuką, bendrai niekada nebuvo pats populiariausias per visą analizuotą laikotarpį, priešingai nei Vilniaus miesto ir dekanato atveju²⁸¹. Kiti populiariausi nesantuokinių ir santuokinių mergaičių krikřto vardai aptariamam laikotarpiu buvo *Kotryna*, *Elžbieta* ir *Magdalena*. Minėti vardai populiariūs buvo ir šio laikotarpio Lenkijoje²⁸². Žemaitijoje tiek nesantuokinėms, tiek ir santuokinėms mergaitėms daug dažniau teiktas *Mortos* vardas, bendrai suteiktas 19 nesantuokinių mergaičių (~3,4%) ir 741 santuokinėms mergaitėms (~3,9%). O Vilniaus vyskupijoje šis vardas buvo pakankamai retas, suteiktas vos 120 santuokinių (~0,38%) ir tik trims nesantuokinėms mergaitėms.

Kalbant apie moteriškų krikřtavardžių tendencijas atskirose parapijose reikia pastebėti, kad Vilniaus vyskupijoje *Onos* vardas buvo ženkliai populiariesnis visose analizuotose parapijose, išskyrus Merkinę. Čia, priešingai, *Marijonos* vardas buvo pats populiariausias, suteiktas net 31 iš 100 nesantuokinių mergaičių, o *Onos* vardas šioje parapijoje populiarumu nusileido ne tik *Marijonai*, bet ir *Kotrynai* bei *Kristinai*. Žemaitijoje *Onos* vardas populiariausias buvo tik Šakynos parapijoje, tuo tarpu Sedoje ir Židikuose nesantuokinės mergaitės sąlyginai dažniau krikřtytos *Barboros* vardu. Taip pat ir Telšiuose bei Tytuvėnuose nesantuokinėms mergaitėms *Marijonos* vardas teiktas sąlyginai dažniau nei *Onos*.

²⁸¹ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 32, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 79–80. L. Jovaiša pažymi, kad Marijonos vardas kaip pats populiariausias mergaitėms teiktas krikřtavardis populiarumą įgavo nuo XVII a. antrosios pusės ir per visą ateinantį amžių stabiliai išlaikė lyderiaujančias pozicijas, žr. L. Jovaiša, *Krikřto*, p. 172.

²⁸² S. Rejman, *Urodzenia*, s. 20, M. Wyřga, *Urodzenia*, s. 170.

Per visą XVIII a. moteriškų krikšto vardų mada kito nedaug ir *Onos*, *Marijonos*, *Kotrynos*, *Elžbietos*, *Kristinos*, *Barboros* ir *Magdalenos* vardai išliko tarp dažniausiai teikiamų vardų tiek nesantuokinėms, tiek ir santuokinėms mergaitėms abejose vyskupijose. Iš kai kurių parapijų pavyzdžių matyti ir kintančios vardų mados. Štai didžiojoje dalyje parapijų nuo antrosios amžiaus pusės augo *Apolonijos* ir *Uršulės* vardo populiarumas, nors šie vardai niekada netapo pačiais populiariausiais. Tarp nesantuokinių mergaičių aiškiau tai pastebėti galima iš Merkinės parapijos metrikų knygos – 5 čia pakrikštytos nesantuokinės mergaitės, gavusios Uršulės vardą, buvo gimusios antrojoje amžiaus pusėje.

Kita dalis krikšto vardų buvo dvinariai. Vakaruose dvinariai vardai, užgimę dar XIII a. pabaigoje Italijoje, populiarumą likusioje Europoje įgavo maždaug XVI–XVII a., pirmiausia kilmingųjų šeimose²⁸³. Apie dvinarių vardų situaciją XVIII a. LDK žinių teikė ankstesni tyrimai, atskleidę, kad Vilniaus dekanato parapijose nesantuokiniams vaikams ir pamestinukams, nors retai, būdavo teikiami dvinariai, o itin retai – net ir trinariniai ar keturnariai vardai²⁸⁴. Nesantuokiniams vaikams suteikti dvigubi vardai nesiskyrė nuo aptariamam laikotarpiu vyravusios vardų mados ir būdavo sudaromi iš populiariausių moteriškų ir vyriškų asmenvardžių.

Kaip atskleidė parapijų duomenų analizė, nesantuokiniams vaikams teikti dvigubi vardai Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose bendrai sudarė ~6,95% nesantuokiniams vaikams suteiktų vardų. Tiesa, Žemaitijos parapijose nesantuokiniams vaikams dvinariai vardai teikti dažniau nei Vilniaus vyskupijos parapijose: pastarojoje nesantuokinių vaikų dvinariai vardai siekė ~3,6% visų šiems vaikams teiktų vardų, o Žemaičių vyskupijoje – ~10, 1%. Dvigubi vardai populiarumą įgavo nuo antrosios XVIII a. pusės – šiuo laikotarpiu nesantuokiniams vaikams buvo suteikta ~98,7 % visų dvigubų vardų. Dvigubi vardai buvo sudaromi arba iš populiariausių aptiamo laikotarpio vardų (pavyzdžiui, *Ona Barbora*, *Elžbieta Marijona* mergaičių, *Jonas Juozapas*, *Jonas Jurgis* berniukų atveju) arba populiarią vardą sudedant su retesniu ar net išskirtiniu vardu. Minėtini keletas pavyzdžių. Merkinėje 1746 m. sausio 30 d. nežinomų tėvų nesantuokinis sūnus buvo pakrikštytas *Mato Bogdano* (Bagdano) vardu²⁸⁵. Bogdano vardo retumą rodo tai, kad tai buvo vienintelis toks pasitaikęs vardas ne tik Merkinės, bet ir likusiose parapijose. Pastebėtina, kad Bogdano vardas dažnai teiktas kunigaikščių

²⁸³ S. Wilson, *The Means*, p. 215–216.

²⁸⁴ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 64–74, eadem, *Nesantuokiniai vaikai vaikai XVIII a.*, p. 82–83.

²⁸⁵ LVIA, f. 1451, ap. 1, b. 9, l. 35v.

Oginskių šeimos nariams²⁸⁶. Galima spėti, kad pamestinukui suteiktas vardas sietinas būtent su Oginskių gimine, turėjusią valdų Trakuose²⁸⁷, o Trakų vaivadijai priklausė ir Merkinė.

Populiaraus ir reto vardo kombinacija suteikiant dvigubą vardą matyti iš Krinčino parapijos atvejų. Antai 1704 m. sausio 19 d. Krinčino bažnyčioje buvo pakrikštytas Felicijonas Kazimieras, o 1770 m. sausio 6 d. – Deodata Elžbieta²⁸⁸. Tiek Felicijono, tiek ir Deodatos vardai anuomet, kaip rodo parapijų duomenys, buvo teikti itin retai. Rokiškio bažnyčioje 1742 m. spalio 25 d. nesantuokinė Rožės Baranauskaitės duktė buvo pakrikštyta Joanos Marcelės vardu²⁸⁹ ir šis vardas Rokiškio parapijoje iš viso buvo suteiktas vos dvejoms mergaitėms. Tytuvėnuose 1792 m. liepos 27 d. įvyko Ambraziejaus Stanislovo krikšto ceremonija²⁹⁰. O štai Židikuose gegužės 25 d., per Šv. Izidoriaus mėnesį buvo pakrikštytas Elenos Brasaitės nesantuokinis sūnus Jonas Izidorius²⁹¹. Pasitaikė, kada abu nesantuokiniam vaikui suteikti vardai buvo reti. Štai Merkinėje buvo pakrikštytas Ferdinandas Hiacintas²⁹², Rokiškyje – Romualdas Benediktas²⁹³, Sedoje – Monika Uršulė²⁹⁴. Kartais dvigubi vardai buvo nuorodos į Bažnyčios apaštalus. Štai tarp nesantuokinių berniukų pasitaikė dvigubų Pilypo Jokūbo, Petro Pauliaus vardų. Manytina, kad dvigubo vardo suteikimas buvo vaiką krikštijusio kunigo, o ne motinos, iniciatyva. Dvigubi vardai simbolizavo dvigubą Dievo apsaugą ir globą. Tad kyla klausimas, ar jie buvo teikiami ir pamestinukams. Dėl mažo paliktų vaikų skaičiaus sunku įžvelgti aiškias tendencijas. Štai Kamajų parapijoje pasitaikė vos viena pamestinukė, ir jai buvo suteiktas dvigubas – Zuzanos Kristinos – vardas²⁹⁵. Tuo tarpu Merkinėje tarp visų 8 pamestinukų krikšto įrašų pasitaikė vos du vaikai, gavę dvigubą krikšto vardą, Sedoje tarp 13 paliktų vaikų tik 4 buvo pakrikštyti dvigubais vardais. Tad bent iš šių pavyzdžių galima kelti prielaidą, kad dvigubi vardai pamestinukams nebuvo teikiami dažniau, nei įprastiems nesantuokiniam vaikams.

²⁸⁶ D. Vilimas, „Oginskiai – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnai XVI–XVII a.“, in: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010, p. 17–28.

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 37v., 194–194v.

²⁸⁹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 148.

²⁹⁰ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 44.

²⁹¹ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 29, l. 16v.

²⁹² LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 16, l. 6v.

²⁹³ LVIA, f. 3003, ap. 29, b. 2, l. 173v.

²⁹⁴ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 123.

²⁹⁵ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, l. 25v.

Tarp visų nesantuokinių vaikų vos vienam buvo suteiktas trinaris vardas. Tai 1796 m. gegužės 28 d. Sedoje pakrikštytas Hermanas Jonas Felicijus²⁹⁶. Trigubo vardo suteikimas galėjo būti nuoroda į aukštesniąją vaiko tėvo (kuris nebuvo įvardintas) arba motinos kilmę. Nors motinos kilmė ir nenurodyta, vaiko krikštatėvis buvo kilmingasis – Viešvėnų tijąnas Jonas Pilsudskis. Tad galima bent kelti prielaidą apie nesantuokinio vaiko aukštesniąją kilmę, galėjusią lemti ir trigubo vardo suteikimą.

3.4.1. Krikšto vardo suteikimo motyvai

Įvertinus nesantuokiniams vaikams suteiktus krikšto vardus, svarbu išsiaiškinti, kokie motyvai lemdavo vardo parinkimą. Kaip jau buvo užsiminta, kartais kunigas, bet ne vaiko motina / motina ir tėvas, galėjo būti atsakingas parenkant vardą. Tai patvirtintų ir faktas, kad abiejų vyskupijų parapijose labiausiai vyraavęs vardo parinkimo motyvas buvo **liturginis kalendorius**, kuomet tiek nesantuokiniams, tiek ir santuokiniams vaikams suteikdavo vardą to šventojo, kurio mėnesį vaiką krikštydavo. Šis motyvas buvo labiausiai paplitęs ir Vilniaus dekanato parapijose²⁹⁷. Dar Z. Zinkevičius, remdamasis duomenimis iš XVII a. pradžios Vilniaus Šv. Jono krikšto metrikų knygos pastebėjo, kad dažnai vaikai būdavo krikštijami atsižvelgus į liturginį kalendorių, todėl ir vardų populiarumas priklausydavo nuo gimimų atskiromis dienomis tais metais skaičiaus²⁹⁸. Dėl mažo pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičiaus nėra lengva įžvelgti vardo parinkimo pagal liturginį kalendorių tendencijas vyskupijose, bet konkrečiais mėnesiais pasikartojančius vardus pastebėti nesunku. Antai rugpjūčio mėnesio šventųjų – Šv. Baltramiejaus (rugpjūčio 24 d.) ir Šv. Lauryno (rugpjūčio 10 d.) – vardai visose parapijose išimtinai teikti būtent rugpjūtį pakrikštytiems nesantuokiniams ir santuokiniams berniukams. Martyno vardas dažniausiai būdavo suteikiamas lapkritį (Šv. Martyno diena minima lapkričio 11 d.) krikštytiems nesantuokiniams ir santuokiniams berniukams. Rokiškyje trys iš keturių nesantuokinių Tadų buvo pakrikštyti rugsėjo–spalio laikotarpyje (Šv. Tado diena minima spalio 28 d.). Tik vienas nesantuokinis berniukas, gavęs Tado vardą, buvo pakrikštytas balandžio mėnesį – galbūt šiuo atveju galima

²⁹⁶ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 152.

²⁹⁷ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 32, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 82–83.

²⁹⁸ Z. Zinkevičius, *Lietuvių*, p. 51. Į tai atkreipia dėmesį ir L. Jovaiša, žr. L. Jovaiša, *Krikšto*, p. 176–177. Toks vardų parinkimo motyvas buvo būdingas ir Lenkijoje (tiek tarp santuokinių, tiek tarp nesantuokinių vaikų), žr. S. Koziara, E. Rudnicka-Fira, *Imiona*, s. 151.

įžvelgti ne kunigo, bet motinos iniciatyvą parenkant vardą. Tarp mergaitėms suteiktų vardų ryškus Liucijos vardo įsivyravimas gruodį – Šv. Liucijos mėnesį. Agnietės krikšto vardo populiarumas ženkliai išaugdavo sausio–vasario laikotarpiu (Šv. Agnietės diena minima sausio 21 d.), kuomet tiek nesantuokinės, tiek ir santuokinės mergaitės krikštytos šiuo vardu.

Vardų teikimas, remiantis liturginiu kalendoriumi, lemdavo, jog nesantuokiniams vaikams kartais būdavo teikiami ir retesni vardai. Štai 1785 m. rugsėjį Sedos bažnyčioje nesantuokinis Elenos Antanavičiūtės sūnus, gimęs rugsėjo 5 d., buvo pakrikštytas Lauryno Justinijano vardu²⁹⁹. Parenkant vardą neabejotinai buvo atsižvelgta į liturginį kalendorių, nes Šv. Laurynas Justinijanis būtent ir minimas rugsėjo 5–ąją. Merkinės bažnyčioje 1797 m. rugsėjo 11 d. buvo pakrikštytas nesantuokinis Marijonos sūnus Ferdinandas Jacintas³⁰⁰, tokį vardą taip pat gavęs pagal liturginį kalendorių – būtent šią dieną ir yra minimas Šv. Jacintas. Toje pačioje bažnyčioje 1793 m. liepos 28 d. pakrikštyta nesantuokinė Marijonos duktė Kunigunda³⁰¹, pavadinta šventosios Kunigundos, švenčiamos liepos 24 d., garbei. Šios šventosios garbei buvo pavadinta ir Tytuvėnuose 1761 m. liepos 30 d. pakrikštyta nesantuokinė Rozalijos Mykolaitytės duktė, gavusi dvigubą Onos Kunigundos vardą. Reikia pastebėti, kad aptariamam laikotarpiu Kunigundos vardas nebuvo itin populiarus ir suteiktas tik nedidelei daliai mergaičių³⁰².

Kitas motyvas parenkant krikšto vardą buvo vaikui suteikti kurio nors iš tėvų vardą. Žinoma, nesantuokinių vaikų atveju situacija numanomai buvo kitokia, kuomet tėvas siekė atsiriboti nuo bet kokios tėviškos atsakomybės. Tą patvirtintų ir tai, kad dažnai nėra jokių žinių apie vaiko tėvą. Visgi, minėtini keletas atvejų. Štai Židikų bažnyčioje 1703 m. rugsėjo 9 d. pakrikštytas nesantuokinis Kristupas numanomai buvo pavadintas tėvo, Kristupo Gaudaičio, garbei³⁰³. O Panevėžio bažnyčioje 1704 m. rugpjūtį pakrikštytas nesantuokinis Rafaelio Bielskio ir Onos Gružaitės sūnus gavo aptariamam laikotarpiu retą Rafaelio vardą³⁰⁴. Galbūt tėvo vardo perdavimas sūnui galėtų rodyti tėvo pripažinimą. Nesantuokinėms dukterims, bent kaip rodo gauti duomenys, taip pat nebuvo įprasta perduoti motinos vardo. Tik Telšiuose

²⁹⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 20v.

³⁰⁰ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 16, l. 6v.

³⁰¹ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 15, l. 50v.

³⁰² Kamajų bažnyčioje iš viso buvo pakrikštytos 6 Kunigundos, Krinčino – 4, Merkinėje tik viena mergaitė pakrikštyta šiuo vardu, Panevėžyje aptiktos 7, Rokiškyje 11. Žemaitijoje pastebimas kiek didesnis Kunigundos vardo populiarumas: štai Sedoje pakrikštyta sąlyginai daugiausia Kunigundų – 29, Telšiuose ir Židikuose – po 17, nors Šakynoje jau tik 8, o Tytuvėnuose 5.

³⁰³ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 3, l. 151v.

³⁰⁴ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 20v.

1771 m. sausio 8 d. pakrikštyta nežinomo tėvo Joana buvo pavadinta motinos Joanos Tirkšlaitės vardu³⁰⁵.

Dar viena tendencija parenkant vardą buvo vaikui suteikti krikštatėvio arba krikštamotės vardą. Bandant išvelgti ryšį tarp nesantuokinio vaiko ir krikštatėvio / krikštamotės vardo reikia atsižvelgti į tai, kad aptariamo laikotarpio vardynas nepasižymėjo didele įvairove, dominuojant keliems pagrindiniams moteriškiems ir vyriškiems vardams (kaip jau buvo pastebėta, žr. 8 ir 9 grafikus). Todėl populiariausių vardų sutapimo atveju negalima tvirtai pasakyti, ar tai rodytų, jog nesantuokinis vaikams buvo pavadintas kurio nors iš krikštatėvių garbei. Pavyzdžiui, Merkinės bažnyčioje iš 7 pakrikštytų pamestinukų tik vienu atveju sutapo vaiko ir krikštatėvio vardai: 1708 m. vasarį pakrikštytos pamestinukės Onos krikštamotė taip pat buvo vardu Ona³⁰⁶. Nors Onos vardas likusiose parapijose buvo pats populiariausias, Merkinėje populiariausias mergaitėms teiktas krikšto vardas buvo Marijona, tad galbūt minėtu atveju pamestinukė ir buvo pavadinta krikštamotės garbei. Rokiškio bažnyčioje iš trijų pakrikštytų pamestinukų, dvejų vardai sutapo su kurio nors iš krikštatėvių vardu: pamestinuko Stanislovo krikštatėvis taip pat buvo Stanislovas³⁰⁷, o pamestinukė su savo krikštamote dalinosi Ievos vardą³⁰⁸. Sedoje iš 14 pamestinukų, 4 atvejais tiek palikto vaiko, tiek krikštatėvio / krikštamotės vardai sutapo. Štai 1794 m. gruodžio 25 d. Sedoje buvo pakrikštytas pamestinukas Adomas, o jo krikštatėviu tapo kunigas Adomas Novomeiskis, galbūt pats ir suteikęs naujagimiui šį vardą³⁰⁹. Likusieji sutapę Sedoje pakrikštytų pamestinukų ir krikštatėvių vardai – Antanas, Kazimieras ir Marijona. Šakynoje pakrikštyto pamestinuko Jurgio vienas iš krikštatėvių taip pat buvo Jurgis³¹⁰, Tytuvėnuose pamestinukas su savo krikštatėviu dalinosi Antano vardą³¹¹, Telšiuose ir Židikuose pamestinukė su krikštamote – Magdalenos³¹². Visi minėti vardai buvo tarp populiariausių vardų, tad vardo sutapimas nebūtinai rodo krikštatėvių asmens įtaką vardo parinkimui.

Aiškiau tendenciją nesantuokinį vaiką pavadinti kurio nors iš krikštatėvių garbei, manytina, atskleidžia retesnių vardu sutapimas. Štai Krinčino bažnyčioje 1749 m. kovo 9 d. pakrikštyta pamestinukė Eufrazina šį

³⁰⁵ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 193.

³⁰⁶ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 6, l. 79v.

³⁰⁷ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 86v.

³⁰⁸ Ibid, l. 120.

³⁰⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 138.

³¹⁰ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 125.

³¹¹ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 21.

³¹² LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 13; f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 153.

anuomet retai pasitaikiusį vardą numanomai gavo krikštamotės, bajorės Eufrazinos Kurčaitės garbei³¹³. Rokiškio bažnyčioje buvo aptiktas vienintelis berniukas, pavadintas Romualdo vardu. Minėtas vaikas buvo nesantuokinis, o tokį retą vardą greičiausiai gavo, nes vienas iš krikštatėvių taip pat buvo Romualdas³¹⁴. O Sedoje 1702 m. vasarį nesantuokinė Jadvygos Maigaitės duktė buvo pakrikštyta Julijonos vardu, krikštamotės Julijonos Želvaitės garbei³¹⁵. Toje pačioje bažnyčioje 1733 m. Onos Pilypaitės nesantuokinis sūnus buvo pakrikštytas taip pat retu Elijaus vardu, pagerbiant krikštatėvį Eliją Šakauską³¹⁶. Minėtas Elijas Šakauskas 1736 m. tapo ir nesantuokinių dvynių krikštatėviu, kurių vienas taip pat buvo pakrikštytas Elijaus vardu³¹⁷. Taigi, matyti, kad kartais nesantuokiniai vaikai būdavo pavadinami krikštatėvių garbei. Pamestinukų atveju tai galėtų liudyti ir pačių krikštatėvių arba kunigo iniciatyvą, o kuomet *įprasti* nesantuokiniai vaikai gaudavo kurio nors iš krikštatėvių vardą, galima spėti ir pačių motinų iniciatyvą taip siekiant pagerbti sutikusiuosius jais tapti.

L. Jovaiša, be kitų parapijų, analizavęs ir Tytuvėnų parapijos vardyną iš XVII a. I pusės pastebėjo, kad tam tikrų vardų paplitimui šioje bažnyčioje įtaką darė ir vienuolių Bernardinų veikla, tad tarp krikšto vardų pasitaikė pranciškonų šventųjų vardų³¹⁸. Ir XVIII a. Tytuvėnų parapijoje taip pat galima įžvelgti vienuolių bernardinų įtaką pakrikštytų vaikų vardynui. Šioje parapijoje 1712 m. gegužės 26 d. pakrikštytam pamestinukui buvo suteiktas Bernardino vardas³¹⁹. Kitos pranciškonų šventosios – Klaros – vardas Tytuvėnuose buvo populiariesnis nei likusiose parapijose, suteiktas ~1,6 % santuokinėms mergaitėms ir dvejoms nesantuokinėms. O 1799 m. vasarį Tytuvėnų bažnyčioje pakrikštytai pamestinukei buvo suteiktas Benediktinių šventosios Liudgardos vardas³²⁰.

S. Koziara ir E. Rudnicka–Fira pastebėjimu, Mažojoje Lenkijoje už nesantuokinio vaiko krikštą atsakingi dvasininkai kartais šiems vaikams suteikdavo neigiamų Biblijos veikėjų vardus taip pabrėžiant nesantuokinę jų kilmę³²¹. Duomenys iš tyrimo parapijų neatskleidė šios tendencijos. Štai Adomo (pirmosios nuodėmės kaltininko) vardas tarp santuokinės kilmės

³¹³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 143v.

³¹⁴ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 314v.

³¹⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 29.

³¹⁶ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 56.

³¹⁷ Ibid., l. 86.

³¹⁸ L. Jovaiša, *Krikšto*, p. 180.

³¹⁹ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 8, l. 90.

³²⁰ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 15, l. 4.

³²¹ S. Koziara, E. Rudnicka–Fira, *Imiona*, s. 150.

berniukų Vilniaus vyskupijoje buvo daug populiariesnis (žr. 8 grafiką) nei tarp nesantuokinių berniukų, iš kurių tik 11 buvo pakrikštyti šiuo vardu, o Žemaitijoje tai buvo retai teiktas vardas visiems berniukams, nepriklausomai nuo jų kilmės. Tuo tarpu Ievos, Magdalenos ir Tomo vardai buvo vienodai populiarius tiek tarp nesantuokinių, tiek ir tarp santuokinių vaikų.

Dar vienas galimas vardo suteikimo nesantuokiniam vaikui motyvas – pakrikštyti įmantriu, retu vardu. Jau buvo užsiminta, kad retų vardų teikimas parapijose dažniausiai buvo nulemtas arba liturginio kalendoriaus, arba krikštatevių įtakos, taigi, tai nebuvo siekis suteikiant retą vardą išskirti nesantuokinį vaiką iš santuokinių vaikų. Tarp labai retų, tik kartą pasitaikiusių vardų minėtini nesantuokiniam vaikams suteikti šventųjų kankinių vardai. Štai 1766 m. gegužės 8 d. Telšių bažnyčioje pakrikštytas nesantuokinis Baltramiejaus Vatauskio ir Marijonos Slaukaitės sūnus Nerėjas (Nerijus)³²². O Krinčino bažnyčioje 1794 m. spalio 18 d. nesantuokiniam Onos Apynaitės sūnui suteiktas Damijono vardas³²³. Minėti vardai, tikėtina, teikti atsižvelgus į liturginį kalendorių – kankiniai Šventieji Nerijus ir Achilas minimi gegužės mėnesį, o kankiniai Šventieji Kozmas ir Damijonas – rugsėjo 26 d. Sedoje aptiktas ir nesantuokinio Eriko krikšto įrašas³²⁴. Šiuo atveju galbūt ir pati motina inicijavo vardo parinkimą.

Mergaičių atveju minėtina Sedoje 1790 m. pakrikštyta nesantuokinė Honorata³²⁵. Rokiškio bažnyčioje viena nesantuokinė mergaitė buvo pakrikštyta Emerentianos vardu³²⁶, o vardas greičiausiai buvo parinktas atsižvelgus į liturginį kalendorių, nes Emerentiana krikštyta sausį, šios šventosios mėnesį. Pastebima, kad reti vardai nesantuokiniam vaikams dažniausiai teikti pagal Bažnyčios šventuosius. O tai galėtų liudyti, jog ir ne santuokoje pradėtas vaikas, o gal būtent dėl to, krikštijusio dvasininko požiūriu, buvo vertinamas kaip nusipelnęs šventųjų globos.

L. Jovaiša atkreipė dėmesį ir į dar vieną galimą vardų parinkimo motyvą – dvyniams parinkti asociatyvius vardus, kaip kad Adomo ir Ievos³²⁷. Parapijose tarp santuokinių vaikų taip pat matyti ši tendencija. Nesantuokinių vaikų atveju tokios tendencijos nepavyko aptikti numanomai dėl mažo vaikų

³²² LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 89.

³²³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 268v. Apie Damijono asmenvardžio plitimą Europoje ir LDK, Žemaitijoje rašęs J. Drungilas pastebi, kad į LDK šis vardas pateko iš Rytų, pirmiausia Smolensko ir Naugarduko regionų, plačiau žr. J. Drungilas, *Erelis*, p. 106. O XVIII a. Damijonas aptinkamas ir tarp valstiečių katalikų, gyvenusių Krinčine, Pasvalyje, Nemunaityje, nors ir buvo retas vardas, *Erelis*, p. 109.

³²⁴ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 56.

³²⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 89.

³²⁶ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 314v.

³²⁷ L. Jovaiša, *Krikšto*, p. 178–179.

skaičiaus. Tačiau, išanalizavus nesantuokiniams dvyniams suteiktus vardus pastebėta kita ypatybė: kartais vienas iš dvynių krikštytas anuomet itin populiariu vardu, o kitas, priešingai, itin retu. Štai 1760 m. Telšiuose vienam iš pakrikštytų dvynių suteiktas anuomet populiarus Jurgio vardas, o kitas dvynys pavadintas Norbertu³²⁸. 1779 m. balandžio 3 d. Sedos bažnyčioje pakrikštytiems nesantuokiniams Stanislovo Antanavičiaus ir Onos Baužaitės dvyniams suteikti Marijonos ir Izidoriaus vardai³²⁹. O Krinčino bažnyčioje 1784 m. liepos 20 d. pakrikštytiems nesantuokiniams Rozalijos Packevičaitės dvyniams buvo suteikti Jono ir Urbono vardai³³⁰. Kartais abu dvyniai gaudavo tuo metu retai teiktus vardus, kaip kad Sedoje pakrikštyti nesantuokiniai Bernardas ir Anastasija³³¹.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose nesantuokiniai vaikai būdavo krikštijami tuo laikotarpiu populiariausiais vienanariais vardais, taigi bent jau vardų parinkimo lygmenyje nesantuokiniai vaikai nebuvo diskriminuojami. Didžioji dauguma teiktų vardų buvo vienanariai, bet nuo antrosios amžiaus pusės pastebima ir auganti dvinarių vardų mada. Didelių vardyno skirtumų tarp vyskupijų nepastebėta, nors per tam tikrus vardus išryškėja ir regioniniai vardų paplitimo skirtumai, kuomet *Mortos* vardas buvo žymiai labiau paplitęs Žemaitijoje, o *Viktorino* vardas aptiktas išimtinai tik šiame regione. Atvejai, kuomet nesantuokiniam vaikui būdavo suteikiamas retas vardas atskleidžia, jog vardo parinkimui įtaką darė ne siekis pabrėžti nesantuokinę kilmę, bet liturginis kalendorius. Liturginis kalendorius darė didžiausią įtaką tiek nesantuokinių, tiek ir santuokinių vaikų vardų parinkimui, o tai rodo, jog dažniausiai kunigas būdavo atsakingas už vardo parinkimą. Retesniais atvejais nesantuokiniam vaikui būdavo suteikiamas vieno iš krikštatėvių vardas. O tai galėtų rodyti jau pačių motinų / motinų ir tėvų įtaką vardo parinkimui taip siekiant pagerbti tuos, kurie sutiko tapti krikštatėviais.

³²⁸ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 38.

³²⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 102v.

³³⁰ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 236.

³³¹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 105v.

4. MOTINOS IR TĖVAI

4.1. Motinos

Siekiant atskleisti nesantuokinių vaikų socialinį statusą, itin reikšmingu tampa šių vaikų motinų ir tėvų klausimas. Per nesantuokinės motinystės ir tėvystės analizę atsiskleidžia nesantuokinių vaikų pradėjimo ir gimdymo aplinkybės, socialinė aplinka, iš kurios nesantuokinis vaikas buvo kilęs. Pastaruosius dešimtmečius Vakarų istoriografijoje pastebimas išaugęs susidomėjimas pirmiausia nesantuokinių vaikų motinomis. Tanya Evans, analizavusi nepasiturinčių motinų, susilaukusių nesantuokinio vaiko Londone XVIII a. istorijas pastebi nesantuokinės motinystės kompleksiskumą – tiek moterų patirtys, tiek ir visuomenės reakcija į nesantuokinių vaikų motinas skyrėsi priklausomai nuo įvairių aplinkybių³³². L. Gowing atkreipė dėmesį į ne santuokoje pastojusios moters sudėtingą psichologinę būseną ir slapto gimdymo reiškinį XVIII a. Anglijoje pastebėdama, kad kūdikio palikimui didesnę įtaką galėjo daryti ne sudėtinga vienišos motinos finansinė padėtis, bet jos psichologinė būseną³³³.

Vaiko pripažinimas nesantuokiniu paversdavo ne tik patį vaiką, bet ir jo motiną, o kartais ir tėvą grėsme moralinei ir socialinei tvarkai³³⁴. Todėl ir neigiamas nesantuokinių ryšių vertimas pirmiausia buvo nukreiptas būtent į nesantuokinius vaikus pagimdžiusias moteris. Motinystė už santuokos ribų tiek teisiniu, tiek ir socialiniu požiūriu buvo suvokiama kaip tokia, kurią reikia stengtis nuslėpti³³⁵. O tai nulėmė, jog dažnai šios moterys parapijų metrikų knygoose lieka *nematomos*, kur vienintelė apie jas turima informacija tėra jų vardas. Kaip atskleidė duomenys iš vyskupijų parapijų, didžioji dalis krikšto įrašuose įvardintų motinų buvo nurodytos su pavarde (žr. 10 grafiką). Palyginus situaciją su Vilniaus miesto parapijomis matyti, kad pastarosiose tik pusės nurodytų nesantuokinių vaikų motinų pavardės buvo nurodytos. Manytina, pirmiausia tai nulėmė žymiai didesnis pamestinukų skaičius Vilniaus mieste, lyginant su likusiomis parapijomis – kūdikio palikimo atveju motinos tapatybė lieka nežinoma. Tuo pačiu, tikėtina, mieste vaikus krikštijusios motinos buvo kilusios ne iš pačio Vilniaus miesto, bet kitų kaimų

³³² T. Evans, *Unfortunate*.

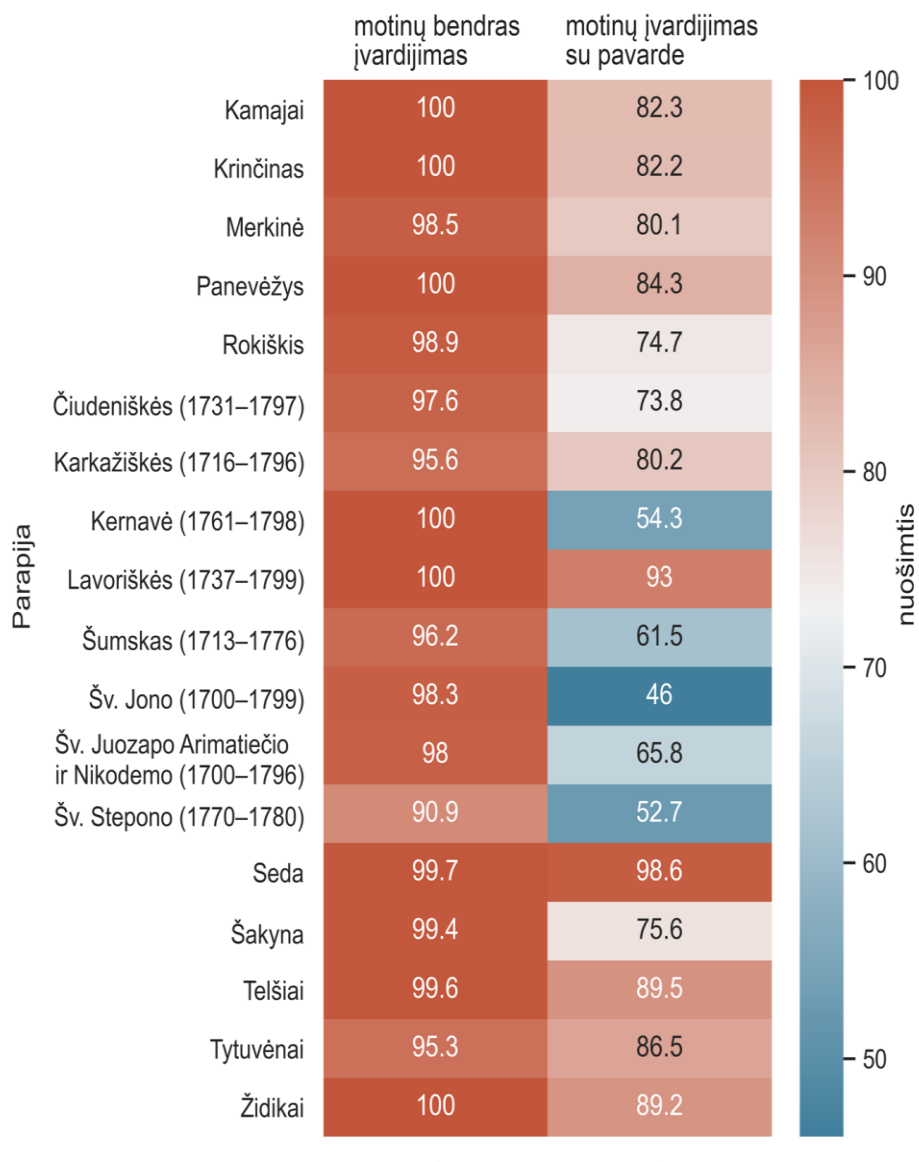
³³³ L. Gowing, *Secret*, p. 87–115.

³³⁴ A. Joy Muir, *Deviant*, p. 1.

³³⁵ G. Pomata, Unwed Mothers in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries: Clinical Histories and Life Histories, in: *Microhistory and the Lost Peoples of Europe*, ed. by E. Muir and G. Ruggiero, Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1991, p. 160.

ir miestelių, o mieste dirbo samdinėmis ar kitus nekvalifikuotus darbus. Kita vertus, tai galėtų rodyti ir aiškią kunigo poziciją neįvardinti nesantuokinių vaikų motinų.

10 grafikas. Nesantuokinių vaikų motinų bendras įvardijimas ir įvardijimas su pavarde.

Tai, kad miestelių ir kaimų parapijose didžiosios daugumos motinų pavardės buvo nurodytos galėtų liudyti buvus tam tikrą bendruomenių įsikišimą stebint

ir apkalbant šias motinas. Moterys, ėjusios krikštyti savo nesantuokinius vaikus, tikėtina, buvo gerai žinomos vietos gyventojams.

Tolesniuose poskyriuose, remiantis iš parapijų metrikų knygų gautais duomenimis, bus aptariama: nesantuokinių vaikų pradėjimo ir gimdymo aplinkybės, motinų socialinis bei šeiminis statusas bei gyvenamoji vieta.

4.1.1. Pastojimo ir gimdymo aplinkybės

Dažniausiai krikšto metrikų knygų įrašai nesuteikia jokios tiesioginės informacijos apie nesantuokinių vaikų pradėjimo ir gimdymo aplinkybes. Todėl pasitelkus vien krikšto įrašus nežinoma, kokios aplinkybės nulėmė tai, kad vaikas buvo pakrikštytas kaip nesantuokinis. Visgi, tarp parapijų krikšto metrikų knygų pasitaikė keletas įrašų, nurodžiusių ir nesantuokinio vaiko pradėjimo aplinkybes. Dalis nesantuokinių vaikų buvo susituokusios motinos santykiavimo su kitu vyru arba susituokusio tėvo santykiavimo su kita moterimi *pasekmė*. Sąlyginai dažniau svetimaudavo vyrai. Štai Sedoje 1702 m. liepos 1 d. pakrikštytas Adomas gimė iš tėvo, Juozapo Juraškaicio, svetimavimo, mat pasakyta, jog jis turįs žmoną³³⁶. Tai, jog kartais nesantuokinio vaiko gimimas galėjo būti ir kraujomaišos pasekmė, atskleidžia Židikų bažnyčioje 1753 m. rugpjūtį pakrikštyto Baltramiejaus krikšto įrašas. Įrašė nurodoma, jog Baltramiejaus tėvas Mykolas Stunkus svetimavo su pirmo laipsnio giminaite Marijona Kleinaite³³⁷. Nesantuokinis nėštumas taip pat galėjo užsimegzti dviem nesusituokusiems partneriams santykiaujant. Štai Merkinėje 1780 m. kovo 6 d. pakrikštytos Kotrynos atsiradimo aplinkybės buvo tėvų, Jokūbo Trockio ir Onos Rybinskos, sanguliacijos³³⁸. Židikuose tarp visų pakrikštytų nesantuokinių vaikų, 11 buvo įvardinti kaip gimę iš motinos ir tėvo sanguliacijos. Didžiąją daugumą šių atvejų (8) tėvas taip pat buvo nurodytas. Tikėtina, kad motinos ir tėvai galėjo gyventi kartu nesusituokę. O štai Merkinės krikšto metrikų knygoje aptiktas ir tiesioginis tokios situacijos įrodymas: 1703 m. kovo 7-ąją pakrikštytos nesantuokinės Kristinos tėvai Aleksandras Krukas ir Marijona Luškaitė *gyveno kartu nesusituokę*³³⁹. Tyrėjai atkreipia dėmesį į gyvenimo kartu nesusituokus (kohabitacijos) sąvokos daugiareikšmiškumą – kohabitacija anuomet galėjo

³³⁶ „<...> dicunt esse Josephus Juraszkaytis habens uxorem <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 35.

³³⁷ Ibid., l. 47: „<...> natum ex incestus adulterium in primo gradu <...>“.

³³⁸ „<...> Catharina ex fornicatione <...>“, in: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 14, l. 14.

³³⁹ „<...> Alekxandr Kruk Marianna Luszkiewiczowna thori illegitimi. Qui habenus cohabitant <...>“, in: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 6, l. 39.

apimti įvairias gyvenimo kartu aplinkybes, kaip kad šeimnininko ir tarnaitės arba tarnaitės ir tarno santykiai³⁴⁰.

Kartais nesantuokinio vaiko pradėjimo aplinkybės, įvardintos krikšto įrašuose, neatskleidžia, koks santykių tipas lėmė jo atsiradimą. Štai Tytuvėnuose 1720 m. vasario 12 d. pakrikštyto Motiejaus motina Dorotėja, kaip teigiama, *pastojo nuo žydo*³⁴¹. Šiuo atveju nesantuokinio vaiko gimimas galėjo būti tiek sanguliovimo ar svetimavimo (nežinoma motinos pavardė), o gal net seksualinės prievartos pasekmė. Svarbiausia, manytina, tai, kad krikšto įrašą pildęs dvasininkas jautė pareigą ne tik pažymėti, jog pakrikštytas vaikas yra nesantuokinis, bet kartais nurodyti ir jo atsiradimą nulėmusias aplinkybes. Tai kartu atskleidžia ne tik moralinius dvasininko įsitikinimus, bet galbūt ir siekį diegti discipliną bendruomenėse sugėdinant pačias motinas (ir tėvus) kartu parodant, kad nuodėmingi, neleistini santykiai nelieka nepastebėti.

Mažai abejotina, kad dėl aukščiau aptartų aplinkybių (svetimavimo, sanguliovimo) užsimezgęs nesantuokinis nėštumas nebuvo pageidaujamas. Ankstyvaisiais naujaisiais laikais tik santuokinio vaiko gimimas suvoktas kaip reikšmingas ir laukiamas socialinis įvykis³⁴². Tuo tarpu pastojimas už santuokos ribų užtraukdavo gėdą ne tik nėščiajai, bet ir jos šeimai, tapdavo grėsme socialinei moters padėčiai, o kartu ir visam namų ūkiui, kuriame dominavo patriarchalinė šeimos santykių hierarchija, kur moterų seksualinis elgesys buvo būtent šeimos vyrų atsakomybė³⁴³. Jeigu santuokinis nėštumas laikytas vieša, kolektyvine patirtimi, kuomet moteris buvo apsupta draugių, giminaičių ir kaimynių³⁴⁴, tai nesantuokinio nėštumo atveju moteris pakliūdavo į priešingą – slapstymosi, šnipinėjimo ir baimės kupiną atmosferą, kai draugės, kaimynės ir pribuvėjos ne padėdavo, bet keldavo grėsmę³⁴⁵. Todėl nestebina, kad nesantuokinį nėštumą bandyta nuslėpti. Nesantuokinio nėštumo slėpimas turėjo tris galimas pasekmes: abortas, vaikžudystė arba kūdikio atsižadėjimas tuoj po gimimo.

Siekį nuslėpti nėštumą galėtų rodyti motinų mobilumas, kuomet daugumoje parapijų pasitaikė kelios motinos, įrašuose įvardijamos kaip

³⁴⁰ S. Williams, „‘They lived together as man and wife’: Plebeian cohabitation, illegitimacy, and broken relationships in London, 1700–1840“, in: *Cohabitation and Non-Marital Births in England and Wales, 1600–2012*, ed. by R. Probert, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, p. 66.

³⁴¹ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 10, l. 3v.: „<...> judeo impregnata Dorothea <...>“.

³⁴² A. Wilson, *Ritual and Conflict in Early Modern England* (toliau – *Ritual*), London: Routledge, 2016, p. 153.

³⁴³ N. Lonza, „Two Souls Lost’: Infanticide in the Republic of Dubrovnik (1667–1808)“, *Dubrovnik Annals*, No. 6, 2002, p. 79, 84.

³⁴⁴ Ibid. J. Gélis, *Giving*, p. 45.

³⁴⁵ L. Gowing, *Secret*, p. 87.

atvykėlės (*advena*) – nepriklausiusios tai parapijai, kurioje krikštijo savo nesantuokinį vaiką³⁴⁶. Galbūt tai rodytų, jog šios motinos kitoje, ne gimtojoje, parapijoje atsidūrė, nes įsidarbino samdinėmis ar dirbo kitus nekvalifikuotus darbus. Vilniaus vyskupijoje pasitaikiusios motinos *atvykėlės* išliko anonimėmis, kuomet nežinomas jų vardas, o vienu atveju net ir jis nebuvo nurodytas. Tačiau Žemaičių vyskupijoje pastebima sąlyginai daugiau atvejų, kuomet atvykėlės buvo nurodytos su pavarde³⁴⁷. O štai 1770 m. rugsėjo 27 d. Židikų bažnyčioje pakrikštyto Vincento Motiejaus tėvais įvardijami Jonas Možynskis ir atvykėlė iš Skuodo motina Elena Jokūbaitė³⁴⁸. Remiantis šiuo įrašu, galima spėti, kad vaiko tėvas galėjo būti ir Židikų parapijietis, nes jis neminimas kaip atvykėlis. Bet kuriuo atveju, tiek šis įrašas, tiek ir kiti, kuriuose buvo minimos motinos atvykėlės atskleidžia jų siekį išvengti gėdos savoje bendruomenėje, nes vaiką krikštyti jos rinkosi ne ten, iš kur buvo kilusios. O tai, kad didesnė šių atvykėlių dalis buvo įvardintos su pavarde, taigi, jos neliko visai anonimės, galėtų liudyti ir tai, kad jos gyveno netoli nuo parapijų esančiose vietovėse ir buvo žinomos parapijų dvasininkams.

Nesantuokinio nėštumo ir gimdymo slaptumas, manytina, netiesiogiai atsiskleidžia ir per pamestinukų radimo vietas³⁴⁹. Jau vien pats kūdikio palikimo faktas nurodo motinos siekį likti nežinomai idant išvengti viešo pasmerkimo dėl nesantuokinio vaiko gimimo. Tai, kad palikti vaikai buvo nesantuokiniai, liudija patys metrikų knygų įrašai, kuriuose pamestinukai neretai būdavo identifikuojami kaip nesantuokiniai. Visgi, reikia įvertinti duomenų ribotumą – tyrimo parapijose aptiktas itin mažas pamestinukų

³⁴⁶ Kamajų parapijos krikšto metrikų knygoje aptiktos trys motinos, įvardintos kaip atvykėlės: LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, l. 30v., l. 32, l. 40; Merkinės ir Panevėžio parapijose pasitaikė po vienas nesantuokinio vaiko motinos, kaip atvykėlės, įvardijimas: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 13, l. 79, LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 60v.; Sedos, Telšių ir Tytuvėnų parapijose aptikta po keturias motinas atvykęs iš kitų parapijų: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 121v., l. 145, b. 22, l. 5, l. 85, LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 16, b. 17, l. 90v., l. 94, l. 140, LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 17v., l. 54, l. 58, l. 64v, o Židikuose penkios motinos buvo įvardintos kaip atvykėlės: LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5, l. 82v., b. 7, l. 8, l. 39, b. 29, l. 10.

³⁴⁷ Sedos ir Tytuvėnų parapijose visais atvejais (iš viso 8), kuomet motina buvo nurodyta kaip atvykėlė, jos pavardė taip pat buvo nurodyta, Telšiuose iš keturių motinų atvykėlių tik vienos pavardė nebuvo žinoma, o Židikuose trys atvykėlės iš penkių buvo įvardintos su pavarde.

³⁴⁸ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 29, l. 10.

³⁴⁹ Lietuvoje pamestinukų radimo vietomis domėjosi istorikas Martynas Jakulis. Straipsnyje, skirtame pamestinukų globai Vilniuje XVIII a., autorius, remdamasis duomenimis iš Vilniaus Šv. Jono ir Šv. Juozapo Armatiečio ir Nikodemo parapijų krikšto metrikų knygų atskleidžia, kad kūdikiai dažniausiai būdavo paliekami viešose vietose: prie vienuolynų, bažnyčių, špitolių, rečiau – ir prie privačių namų, žr. M. Jakulis, *Pamestinukų*, p. 193–209.

skaičius. O dar mažesnis pamestinukų įrašų skaičius, kuriuose buvo nurodyta kūdikio radimo vieta. Parapijų krikšto metrikų knygų įrašai pirmiausia atskleidė, kad kartais kūdikiai būdavo paliekami pačiame bažnyčios, kurioje būdavo pakrikštyti, mieste, konkrečiau nenurodant radimo vietos: štai Sedos bažnyčioje pakrikštyti du pamestinukai buvo surasti Sedos mieste³⁵⁰, Šakynos bažnyčioje pakrikštytas Augustinas Juozapas surastas Šakynos mieste³⁵¹. Bažnyčia buvo dar viena galima kūdikio palikimo vieta. Štai Telšių bažnyčioje 1702 m. rugpjūčio 15 d. pakrikštyta Marijona buvo surasta prie minėtos bažnyčios³⁵². Rokiškyje 1719 m. sausio 1 d. pakrikštytas Stanislovas³⁵³ ir Merkinės bažnyčioje 1761 m. gegužės 19 d. pakrikštyta pamestinukė Ona Pranciška taip pat buvo surasti prie minėtų bažnyčių³⁵⁴.

Be bažnyčių, kūdikiai būdavo paliekami ir prie kitų pastatų, pavyzdžiui – privačių namų. Štai Telšių bažnyčioje pakrikštytas Viktorinas buvo atrastas naktį, gulintis po pono Jurgio Andreikio namo langu, kuris 1746 m. vasario 27 d. tapo vienu iš Viktorino krikštėvių³⁵⁵. Toje pačioje bažnyčioje 1757 m. rugsėjį pakrikštytas Mykolas rastas paliktas prie pono Šaulevičiaus namo durų slenksčio³⁵⁶. Pamestinukas Andrius taip pat buvo paliktas prie namo durų slenksčio, o namas priklausė ponui Jonui Vaitkevičiui, kuris ir tapo Andriaus krikštėviu Telšių bažnyčioje 1765 m. lapkričio 29 d.³⁵⁷ O po metų, rugpjūtį šioje bažnyčioje pakrikštytas Dominykas buvo surastas Vaitiekiaus namo sode³⁵⁸. Sedoje 1793 m. gegužės 13 d. pakrikštyta pamestinukė Monika Uršulė buvo surasta po davatkos langu³⁵⁹. O po metų, sausio mėnesį šioje bažnyčioje pakrikštytas ir Antanas, kuris buvo surastas tvarte tarp avių³⁶⁰.

Pasitaikė, kuomet palikti kūdikiai buvo surasti kaimuose, kurie priklausė bažnyčios parapijai³⁶¹: Sedos bažnyčioje pakrikštyta Helena buvo

³⁵⁰ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 138, l. 141.

³⁵¹ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 189.

³⁵² LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 11, l. 23v.

³⁵³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 86v.

³⁵⁴ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 12, l. 23.

³⁵⁵ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 11.

³⁵⁶ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 18.

³⁵⁷ Ibid., l. 85.

³⁵⁸ Ibid., l. 99.

³⁵⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 123.

³⁶⁰ Ibid., l. 198v.

³⁶¹ Kaimų priklausymą parapijoms padėjo nustatyti išlikusios vyskupijų vizitacijos: 1744 m. Vilniaus vyskupijos vizitacija, vykdyta Vilniaus vyskupo Mykolo Jono Zenkevičiaus, in: *Synodus*, ir Stanislovo Čerskio Žemaičių vyskupijos aprašymas, S. Czerski, *Opis*, 1830.

surasta Pūkių kaime³⁶², o Kazimieras – Ketūnų kaime³⁶³. Zuzana Kristina, Kamajų bažnyčioje pakrikštyta 1716 m. liepos 12 d., buvo rasta Kurkliečių kaime³⁶⁴. Barbora, 1738 m. pakrikštyta Sedos bažnyčioje, buvo surasta gretimame Žadeikių kaime, priišta aukštai prie kryžiaus³⁶⁵. Tiesa, šiuo atveju, po krikšto buvo išaiškinti Barboros tėvai: motina, kaip pažymėta įrašė, *neabejotinai* yra Ieva Gevižaitė, o tėvas – Janusevičius, abu iš Mockaičių kaimo³⁶⁶, priklausiusio kaimyninei Kalvarijų parapijai. Po tėvų atskleidimo Barbora jau įvardinta kaip *nesantuokinė*. Šis įrašė užfiksuotas epizodas atskleidžia, kad kartais motinų siekis likti anonimėmis nenusisėkdavo, ir jos būdavo greitai identifikuojamos greičiausiai pačios kaimo bendruomenės.

Keli vaikai buvo surasti kelyje: tai pamestinukas Jurgis, surastas šalia kelio Gruzdžių parapijoje, ir pakrikštytas Šakynos bažnyčioje 1774 m. sausio 1 dieną³⁶⁷ ir 1780 m. spalio 29 d. Telšių bažnyčioje pakrikštyta nesantuokinė nežinomų tėvų Barbora³⁶⁸. Viena vertus, vaiko palikimas kelyje, kur galėjo vykti nuolatinis žmonių judėjimas liudytų motinų siekį, jog kūdikis būtų greitai pastebėtas. Kita vertus, vaiko palikimas kelyje taip pat galėtų rodyti ir priešingą motinų intenciją – greitą, nesmurtinę kūdikio mirtį, jeigu kelias buvo nuošalesnis. Juo labiau, kad abu minėti kūdikiai kelyje buvo palikti šaltuoju metų periodu.

Apibendrinant galima pastebėti, kad nėra tiesioginių žinių apie didžiosios dalies nesantuokinių vaikų pradėjimo aplinkybes. O turimi negausūs duomenys atskleidžia, kad nesantuokiniai vaikai galėjo būti tiek svetimavimo, tiek ir sanguliavimo pasekmė. Nesantuokinio nėštumo ir nesantuokinio vaiko gimdymo slaptas aplinkybes pirmiausia atskleidžia šių vaikų motinų mobilumas, kuomet nesantuokinius vaikus jos buvo linkusios krikštyti ne savo gyvenamoje, bet kitoje parapijoje, turėdamos *atvykėlės* statusą. Slaptą gimdymą rodo ir pamestinukų krikšto įrašai – motinos tuoj po vaiko gimimo anonimiškai palikdavo kūdikį. Pamestinukų suradimo vietos nurodo, kad motinoms visgi rūpėjo vaiko gyvybės išsaugojimas, nes dažniausiai jie būdavo paliekami prie bažnyčių ar privačių gyvenamųjų namų – vietose, kuriose jie būtų greitai pastebėti žmonių ir priglauti.

³⁶² LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 17.

³⁶³ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 58v.

³⁶⁴ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, l. 25v.

³⁶⁵ „Anno 1738 <...> *Barbaram parentibus ignotis invetam aligatamq[u]e alte[m] ad crucem in villa nuncustrata Zadeykie <...>*“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 55, l. 106.

³⁶⁶ Ibid.: „<...> *Postea parentes aperti sunt de villa Mockaycie nempe mater Eva Giewizayte illegitimi tori pater Janusewicz NB*“.

³⁶⁷ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 125.

³⁶⁸ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 18, l. 31.

4.1.2. Socialinis statusas

Ankstesniuose istorikų darbuose moterys, vaiko susilaukusios už santuokos ribų, vaizduotos išimtinai neigiamai, akcentuojant tiek jų palaidą gyvenimo būdą³⁶⁹, tiek ir vienišumą bei prastą ekonominę padėtį ir todėl negebėjimą pasirūpinti kūdikiu³⁷⁰. Vienišų, neturtingų motinų įvaizdžio įsitvirtinimui Vakarų istoriografijoje įtakos turėjo atlikti tyrimai, parodę, kad dažniausiai nesantuokinių vaikų motinos buvo kilusios iš žemesniųjų visuomenės sluoksnių³⁷¹. Visgi, naujausi, pastarųjų kelių dešimtmečių tyrimai atskleidžia, kad kartais vienišos motinos, net ir būdamos prastoje ekonominėje padėtyje, sulaukdavo tiek giminaičių, kaimynų, tiek ir valstybės pagalbos, o kai kurios teismo keliu užsitikrindavo ir tėvo paramą vaikui³⁷². Apie tai, kad ir LDK egzistavo teisiniai mechanizmai, padėdavę vienišoms motinoms iš tėvo ar jo šeimos išsireikalauti paramą liudija Ritos R. Trimonienės tyrimas skirtas karališkajai Šiaulių ekonomijos mikrobendruomenei XVII–XVIII a. pradžioje³⁷³.

³⁶⁹ Pavyzdžiui, P. Laslett, Klara Oosterveen, *Long-Term*, p. 255–286; A. Macfarlane, *Illegitimacy and Illegitimates in English History*, in: *Bastardy*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith, p. 71–85; N. Rogers, „Carnal Knowledge: Illegitimacy in Eighteenth-Century Westminster” (toliau – *Carnal*), *Journal of Social History*, Vol. 23, No. 2, Winter, 1989, p. 355–375.

³⁷⁰ Pavyzdžiui, J. Teichman, *Illegitimacy: An examination of bastardy*, Ithaca: Cornell University Press, 1982; T. Kuehn, *Illegitimacy in Renaissance Florence*, The University of Michigan Press, 2002.

³⁷¹ C. Kuklo, *Demografija*, s. 391; D. Źołądz–Strzelczyk, *Dziecko*, s. 264; A. Wilson, *Ritual*, p. 11.; L. A. Pollock, Parent – Child Relations, in: *The History of the European Family: Family Life in Early Modern Europe, 1500 – 1789*, Vol.1, ed. by D. I. Kertzer, M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2001, p. 209; R. G. Fuchs, Charity and Welfare, in: *The History of the European Family: Family Life in the Long Nineteenth Century, 1789–1913*, Vol.2, ed. by D. I. Kertzer, M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2002, p. 178.

³⁷² G. Vermeesch, „The Legal Agency of Single Mothers: Lawsuits over Illegitimate Children and the Uses of Legal Aid to the Poor in the Dutch Town of Leiden (1750–1810)“, *Journal of Social History*, Volume 50, Issue 1, Fall 2016, p. 51–73, eadem, „Facing illegitimate motherhood in eighteenth-century Antwerp. The impact of institutional settings on the experiences of single mothers”, *Continuity and Change*, Vol. 34, Issue 1, 2019, p. 117–137; J. Kamp, A. Schmidt, „Getting Justice: A Comparative Perspective on Illegitimacy and the Use of Justice in Holland and Germany, 1600–1800“, *Journal of Social History*, Volume 51, Issue 4, Summer 2018, p. 672–692; L. Chappuis, *Unwed*, p. 29–50.

³⁷³ R. R. Trimonienė, *Vietos visuomenė ir valdžia. Tarpusavio sąveikos. Šiaulių ekonomijos atvejis. XVII–XVIII a. pradžia*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 338, 410.

Ankstesni tyrimai parodė, kad Vilniaus miesto ir dekanato parapijose didžiąją dalį nesantuokinių vaikų motinų sudarė žemesniems visuomenės sluoksniams priklausiusios, dažniausiai netekėjusios, moterys³⁷⁴. Pabrėžtina, kad socialinio statuso sąvoka tiek ankstesniuose, tiek ir šiame tyrime suvokiama platesne prasme, apibūdinančia ir šeiminių motinų padėtį.

Tiesioginės informacijos, nurodžiusios socialinę motinų padėtį, parapijų metrikų knygos suteikė nedaug. Antai trys nesantuokinių vaikų motinos buvo įvardytos *tarnaitėmis (samdinėmis)*. Šie įrašai įgalina kelti prielaidas apie vaiko atsiradimą. Štai Sedoje 1705 m. gegužės 24 d. pakrikštyto Mykolo tėvais įvardijami Linkiuose (?) tarnavę ir ten Mykolo susilaukę Jonas Slušnis ir Kristina Plupinaitė³⁷⁵. Tais pačiais metais Telšiuose pakrikštytų dvynių, Jono ir Marijonos, tėvais taip pat įvardijami samdiniai Magdalena Jurkaitė ir Juozapas Juškevičius³⁷⁶. Abiem atvejais gimęs vaikas galėjo būti tiek vienkartinis, tiek ir ilgalaikių nesantuokinių ryšių pasekmė. O gal įrašuose įvardinti tarnai nebuvo tikrieji vaiko tėvai. Štai istorikai yra atkreipę dėmesį į dažną to laikotarpio situaciją, kuomet šeimnininkai, sužinoję apie savo tarnaitės nėštumą, liepdavo kitiems tarnams prisiimti atsakomybę už nesantuokinį vaiką, vengdami diskreditacijos³⁷⁷. Sedoje 1705 m. birželio 23 d. buvo pakrikštyta Morta, kaip įrašyta, gimusi iš samdinių [santykių], dirbusių pono Komaro dvare³⁷⁸. Tiesa, įrašė fiksuota tik Mortos motina, Ona Kutelaitė, tėvas neįvardintas. Galima spėti, kad motina neįvardino tėvo vardo, o gal tikrasis vaiko tėvas buvo tas pats ponas Komaras. Tad nesantuokinė Morta galėjo gimti ir iš motinos patirtos seksualinės prievartos. Vakarų tyrėjai akcentuoja tarnaitėmis dirbusių moterų pažeidžiamumą ankstyvaisiais naujaisiais laikais. Pasak jų, neretai tarnaitės ir šeimnininko, pas kurį tarnauta, santykiai pasižymėdavo ilgalaikė seksualine prievarta³⁷⁹. Istorikė L. Gowing pastebi, kad šiuo laikotarpiu būtent tarnaitės visuomenėje išsiskyrė kaip viena iš seksualinei prievartai pažeidžiamiausių visuomenės grupių³⁸⁰. Dažnai tarnaitėmis arba samdinėmis dirbdavo jaunos, netekėjusios merginos, toliau

³⁷⁴ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 40–45, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 93–98.

³⁷⁵ „<...> Joan[n]es Slusznis de Linkie ibi servivisse Christinam Plupinayte et acquisivisse filius Michaelem <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 77.

³⁷⁶ „<...> mater Magdalena Jurkayte pater Josephus Juskiewicz servientes apud Kleinis de Kumpiki<...>“, in: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 11, l. 49v.

³⁷⁷ L. Gowing, *Common*, p. 62–63; L. Stone, *The Family*, p. 389

³⁷⁸ „<...>in aula MD[o]n[us] Komar ex servientium labore nata est <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 78.

³⁷⁹ L. Gowing, *Common bodies*, p. 62; N. Rogers, *Carnal*, p. 358; A. Wilson, *Ritual*, p. 11–12.; E. Shorter, *Illegitimacy*, p. 245–246.

³⁸⁰ L. Gowing, *Common*, p. 62–63; L. Gowing, *Secret*, p. 92.

nuo namų. Likusios be tėvo ir brolių užnugario, merginos lengviau tapdavo seksualinės prievartos aukomis³⁸¹. Nors tyrimų, skirtų tarnaičių padėčiai ir seksualiniam pažeidžiamumui ankstyvųjų naujųjų laikų LDK stokojava, vėlesnį laikotarpį (XIX a. pabaigą – XX a. I pusę) apimantis tyrimas liudija, kad tarnaitės kartais tapdavo seksualinės prievartos aukomis ir Lenkijos bei Lietuvos miestuose³⁸².

Motinos galėjo priklausyti ir žemiausiems visuomenės sluoksniams. Štai Telšių bažnyčioje 1792 m. kovo 13–ąją buvo pakrikštyta nesantuokinė Ieva, kurios motina, kaip įvardinta, *prostitutė* Joana Mikalauškaitė³⁸³. Neturint daugiau informacijos, galima tik spėlioti apie Ievos atsiradimo aplinkybes. Ji galėjo būti tiek trumpalaikių, tiek ilgalaikių ar net smurtinių santykių pasekmė. Istorikai atkreipia dėmesį, kad ankstyvuoju periodu prostitučių padėtis galėjo menkai skirtis nuo tarnaičių – tiek pastarosios, tiek ir prostitutės buvo tarp pažeidžiamiausių ir skurdžiausių moterų grupių, be kita ko, pasižymėjusių didesne rizika susilaukti nesantuokinio vaiko³⁸⁴.

Parapijose pasitaikė ir kilmingų nesantuokinių vaikų motinų. Jos sudarė itin nedidelę dalį ir visose parapijose siekė vos iki kelių procentų bendro įvardintų nesantuokinių vaikų motinų skaičiaus³⁸⁵. Šios motinos, kaip nurodo jų pavardė, buvo netekėjusios. Didesnė šių motinų dalis buvo įvardintos be vaiko tėvo. Galima numanyti, kad tėvo neįvardijimas nurodo žemesniąją jo kilmę. Kaip rodo Vakarų istoriografija, kilmingieji

³⁸¹ L. Gowing, *Secret*, p. 89.

³⁸² J. Kuciel–Frydryszak, *Tarnaitės visa kam. Apie pamirštų moterų gyvenimą*, Vilnius: Kitos knygos, 2025, p. 232–244.

³⁸³ „<...>matris meretrix Joanna Mikalowska<...>“, in: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 21, l. 8.

³⁸⁴ T. Henderson, *Disorderly Women in Eighteenth-Century London. Prostitution and Control in the Metropolis, 1730-1830*, Longman: London and New York, 1999, p. 44; F. Dabhoiwala, „The Pattern of Sexual Immorality in Seventeenth and Eighteenth-Century London“, in: *Londinopolis: Essays in the Cultural and Social History of Early Modern London*, ed. by P. Griffiths, M. S. R. Jenner, Manchester: Manchester University Press, 2000.

³⁸⁵ Toliau pateikiamas kilmingų motinų skaičius, skliausteliuose nurodant ir bendrą kiekvienoje parapijoje įvardintų nesantuokinių vaikų motinų skaičių: Krinčino parapijoje –3 (200): LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 118v., 123v., 189, Merkinėje – 1 (193): LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 16, l. 24v; Rokiškyje – 1 (352): LVIA, f. 604, ap. 1, b. 31, l. 334; Žemaitijoje, Sedos parapijoje – 1 (361): LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 46, Telšiuose –1 (274): LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 42, Šakynoje –2 (167): LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 199, 206v., Tytuvėnuose –4 (183): LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 12, l. 107, b. 13, l. 21, 44, 46, 48 ir Židikuose –8 (259): LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 29, l. 13v., 15v., 41v., 59v., 97v., b. 8, l. 30, 52, 54.

nesantuokinių vaikų įprastai susilaukdavo su žemesniųjų luomų atstovais³⁸⁶. Tik penkios motinos buvo įvardintos kartu su vaiko tėvu, kur keturiais atvejais tėvas taip pat buvo kilmingasis. Tarp jų ir Tytuvėnų bažnyčioje 1785 m. sausio 18 d. pakrikštyto Petro tėvai, bajorai Motiejus Sakalauskas ir Barbora Černekytė³⁸⁷. Minėti atvejai, atsižvelgus į aukštesniąją motinos ir tėvo kilmę, leistų spėti, jog nesantuokinis vaikas galėjo būti ir ilgalaikių santykių pasekmė. Tik Židikų parapijoje pasitaikė atvejis, kuomet tik motina buvo įvardinta kaip kilmingoji, o tėvas – ne. Štai 1777 m. balandžio 10 d. šioje bažnyčioje buvo pakrikštytas nesantuokinis Jonas, kurio motina – bajorė Marija Batonaitė, o tėvas – Jonas Klauznickis³⁸⁸.

Kalbant apie šeiminių motinų padėtį pirmiausia reikia pastebėti, kad visose parapijose pasitaikė motinų, dėl kurių pavardės neįvardijimo negalima nieko pasakyti ir apie šeiminių jų statusą (šios motinos 11 grafike pažymėtos raide N). Gauti duomenys, remiantis pavardžių analize rodo, kad didžioji dalis nesantuokinių vaikų motinų visose parapijose buvo netekėjusios (žr. 11 grafiką ir 9 diagramą). Bendrai Vilniaus vyskupijos parapijose jos sudarė ~85 %, o Žemaičių – ~90 % nesantuokinių vaikų motinų, įvardintų su pavarde. Gauti duomenys iš esmės nesiskiria nuo jau anksčiau analizuotų Vilniaus miesto ir dekanato parapijų – jose daugiau nei pusė įvardintų moterų, susilaukusių nesantuokinio vaiko, buvo netekėjusios³⁸⁹. Galima spėti, jog kai kurioms jų, gal net daugumai, tai buvo pirmasis nėštumas. Pasak anglų istoriko A. Wilsono, net iki 80 % visų nesantuokinių vaikų būdavo pirmagimiai³⁹⁰. Kiti tyrėjai antrina šiam teiginiui, pastebėdami, kad moterys, kurių vaikas paskui tapo nesantuokiniu, ir tos, kurių vaikas gimęs turėjo santuokinio statusą, pastoję būdamos vienodo amžiaus, maždaug 23–26 metų³⁹¹.

³⁸⁶ Lenkų istorikė Dorota Żołądź–Strzelczyk, tyrinėjusi vaikystę Senojoje Lenkijoje, atskirą dėmesį skyrė ir nesantuokiniam gimstamumui. Jos pastebėjimu, įprastai kilmingesni asmenys nesantuokinių vaikų susilaukdavo su prastesnio luomo atstovais, žr. plačiau D. Żołądź–Strzelczyk, *Dziecko*, s. 265.

³⁸⁷ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 21.

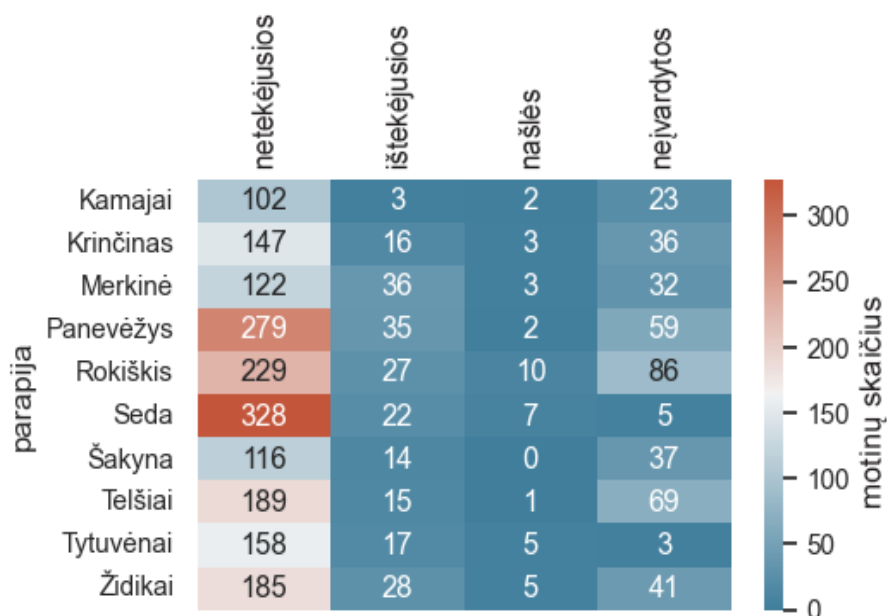
³⁸⁸ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 29, l. 41v.

³⁸⁹ Vilniaus miesto šv. Jono, šv. Juozapo Arimatečio ir Nikodemo bei šv. Stepono bažnyčių parapijose įvardintos netekėjusios nesantuokinių vaikų motinos sudarė ~66 %, o aplinkinių miestelių parapijose – ~75 % visų nesantuokinių vaikų motinų, kurių pavardės buvo paminėtos krikšto metrikų knygų įrašuose, U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 41, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 96.

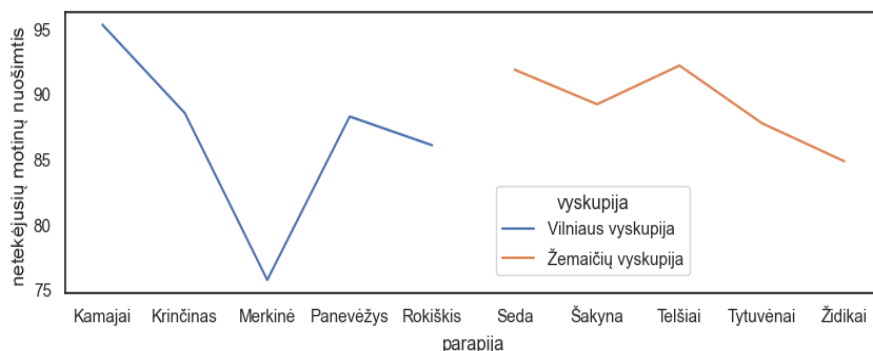
³⁹⁰ A. Wilson, *Ritual*, p. 10.

³⁹¹ N. Rogers, *Carnal*, p. 367. P. E. H. Hair, tyręs priešvedybinį nėštumą ankstyvųjų naujųjų laikų Anglijos kaime taip pat pastebi, kad vidutinis pastojusių nuotakų amžius buvo 23 metai, žr. P. E. H. Hair, „Bridal Pregnancy in Earlier Rural England Further Examined“, *Population Studies*, Vol. 24, No. 1, March, 1970, p. 65; G. R. Quaife

11 grafikas. Šeiminė nesantuokinių vaikų motinų padėtis.

9 diagrama. Netekėjusių motinų nuošimtis.

Nedidelė dalis nesantuokinių vaikų motinų buvo ištekėjusios (Vilniaus vyskupijos parapijose bendrai sudariusių ~13 %, o Žemaičių vyskupijos parapijose – ~9 % visų su pavarde užfiksuotų motinų). Šeiminė šių motinų padėtis suponuoja, kad vaiko ne santuokoje jos galėjo susilaukti svetimaudamos su kitu vyru. Tėvo įvardijimai pasitaikė retai: Vilniaus

pastebi, kad moterys, besilaukiančios nesantuokinio vaiko, retai buvo paauglės. Dažniausiai jos buvo 24–26 metų amžiaus, žr. G. R. Quaife, *Wanton*, p. 90; P. Crawford pažymi, kad tiek santuokinių, tiek nesantuokinių vaikų motinos pirmą kartą gimdydavo sulaukusios maždaug 26–erių metų, žr. P. Crawford, *Parents*, p. 40.

vyskupijoje tik 10 iš 117 arba ~9 %, o Žemaičių vyskupijoje – 7 iš 96 arba ~7 % išteklėjusių motinų fiksuotos kartu su numanomu (*dicunt esse*) nesantuokinio vaiko tėvu. Galima tik spėti, kad tėvo įvardijimo atvejai rodytų moters apsisprendimą pradėti naują gyvenimą su kitu vyru. Visgi XVIII a. šaltinių skurdumas neleidžia atsakyti, kas lemdavo, kad nesantuokinio vaiko susilaukdavo išteklėjusi moteris. Apie tai daugiau žinoma jau iš vėlesniojo, XIX–XX a. pradžios laikotarpio. Dalios Marcinkevičienės analizuotų bylų duomenimis, minėtam laikotarpiui buvo būdingos *nesantuokinės šeimos* – atvejai, kuomet santuokoje gyvenantys asmenys, neanuliuotą santuokos, pabėgdavo ir sukurdavo naują, Bažnyčios nepalaimintą, šeimą³⁹². Tikėtina, nesantuokinės šeimos fenomenas buvo būdingas ir XVIII amžiuje. Atsiremiant į šį laikotarpį analizuojančią Vakarų istoriografiją, apibendrintai galima pasakyti, kad nesantuokinių ryšių užsimezgimo tarp išteklėjusių moterų priežastys galėjo būti tiek ilgalaikis vyrų išvykimas dėl tarnybos ar kitų reikalų³⁹³, tiek ir seksualinė prievarta³⁹⁴, tiek ir moters geismas³⁹⁵.

Našlės (*vidua*) sudarė mažiausią su pavardėmis įvardintų motinų dalį (Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose jų skaičius siekė vos 2%). Tarp visų įvardintų našlių (38), tik 6 atvejais taip pat buvo įvardintas ir tėvas. Kai kuriais atvejais sužinoma apie nesantuokinio vaiko atsiradimo aplinkybes. Antai Židikų parapijos bažnyčioje 1755 m. spalio 10–ąją pakrikštyta Ieva, kaip įrašyta, yra gimusi iš Jurgio Sandoro svetimavimo su našle Magdalena Remeziene³⁹⁶. Šioje bažnyčioje tų pačių metų gruodžio 19 d. pakrikštytas Tomas, kaip įvardinta, yra gimęs iš Pranciškaus Jakšto sanguliuavimo su našle Barbora Jonaitiene³⁹⁷. Tokie įrašai leidžia spėti, kad abi našlės galėjo būti užmezgusios ir ilgalaikius nesantuokinius ryšius. O štai Rokiškio parapijos bažnyčioje 1733 m. rugpjūčio 13 d. pakrikštytos Magdalenos motina, našlė Marijona Romanienė dukters susilaukė su žydu Joko (Juozapu) Ambramovičiumi, su kuriuo tarnavo³⁹⁸. Aptariamam laikotarpiui našlių padėtis buvo paradoksali. Būdamos be vyro, tėvo, ar šeimnininko užnugario, našlės labiau nei netekėjusios merginos rizikavo patirti seksualinę prievartą³⁹⁹. Kita vertus, dalis našlių galėdavo laisvanoriškai leisti į nesantuokinius ryšius,

³⁹² D. Marcinkevičienė, *Vedusiųjų*, p. 162–167.

³⁹³ G. R. Quaife, *Wanton*, p. 124; N. Rogers, *Carnal*, p. 357.

³⁹⁴ G. R. Quaife, *Wanton*, p. 127, 132–134.

³⁹⁵ *Ibid.*, p. 127.

³⁹⁶ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5, l. 68.

³⁹⁷ *Ibid.*, l. 68v.: „<...ex fornicatione Franciscus Jaksztas Barbara Jonayciowa vidua <...>“.

³⁹⁸ „<...> matris vidua Marianna Romanowa quam habit cum judeo Joko <...>“, in: LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 125.

³⁹⁹ *Ibid.*, p. 145; L. Gowing, *Common*, p. 59.

norėdamos vėl ištekti⁴⁰⁰. Ypatingai tas pasakytina apie našles, anksti likusias be vyro su mažamečiais vaikais, kurioms antros vedybos buvo ekonominio saugumo garantas⁴⁰¹. O neretai ir patys vyrai santuoką su našle vertindavo kaip naudingą ekonominę investiciją dėl jų valdomo turto⁴⁰².

4.1.3. Gyvenamoji vieta

Dalyje krikšto įrašų randama informacijos ir apie nesantuokinio vaiko motinos gyvenamąją vietą. Šie duomenys reikšmingi siekiant įvertinti, ar nesantuokinio vaiko gimimas turėjo įtakos motinų mobilumui. Antai ankstesni vykdyti tyrimai parodė, kad didesnė dalis motinų, įvardintų su gyvenamąją vietą, buvo kilusios arba iš parapijos, kurioje krikštytas jų vaikas, miestelio (Vilniaus miesto atveju – aplink parapiją išsidėsčiusių gatvių) arba parapijai priklausiusių kaimų⁴⁰³.

Analizuojant vietovardžių paminėjimus pirmiausia pastebėtinas informacijos ribotumas. Tiek Vilniaus, tiek ir Žemaičių vyskupijų parapijose motinų gyvenamoji vieta buvo nurodyta ne daugiau nei ketvirtadalyje įrašų⁴⁰⁴. Palyginimui, situacija Vilniaus miesto ir Vilniaus dekanato parapijose aptariamam laikotarpiu buvo panaši, kur informacijos turima irgi tik apie ketvirtadalio visų įvardintų nesantuokinių vaikų motinų gyvenamąją vietą⁴⁰⁵. Galima numanyti, kad informacijos nebuvimas rodo motinas buvus ne vietinėmis. Kaip jau buvo pastebėta kalbant apie numanomas nesantuokinio vaiko atsiradimo aplinkybes, kai kurios motinos krikšto metrikų įrašuose būdavo tiesiogiai įvardytos kaip *atvykėlės* (žr. poskyrį 4. 1. 1) Tarp tolimesnių vietovių minėtina Rusia, iš kurios buvo kilusi Ona Šataitė, nesantuokinės Barboros, pakrikštytos 1722 m. rugsėjo 10 d. Kamajų bažnyčioje, motina⁴⁰⁶. O štai Merkinėje 1725 m. rugsėjo 20 d. pakrikštyto Motiejaus motina Ona

⁴⁰⁰ G. R. Quaife, *Wanton*, p. 144.

⁴⁰¹ Ibid., p. 143.

⁴⁰² U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 44–51, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 99–101.

⁴⁰³ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 46–51.

⁴⁰⁴ Vilniaus vyskupijos Kamajų parapijoje nėra informacijos apie 18 (~14%) nesantuokinių vaikų motinų gyvenamąją vietą, Krinčino parapijoje – apie 31 (~15%), Merkinės – apie 41 (~21%), Panevėžio – apie 33 (~9%) ir Rokiškio – apie 73 (~21%) nesantuokinių vaikų motinų gyvenamąją vietą. Žemaičių vyskupijos Sedos parapijoje 82 (~23%) nesantuokinių vaikų motinų gyvenamoji vieta nežinoma, Šakynoje – 21 (~13%), Telšiuose – 50 (~18%), Tytuvėnuose – 42 (~23%) ir Židikuose – 54 (~21%) motinų gyvenamoji vieta lieka nežinoma.

⁴⁰⁵ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 52, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a. Vilniaus dekanate*, p. 102.

⁴⁰⁶ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, l. 31v.

Toločkaitė buvo atvykusi iš Gardino parapijos⁴⁰⁷. Pastarieji migracijos atvejai, manytina, galėtų liudyti nestabilią socialinę ir ekonominę motinų padėtį. Tikėtina, kad motinų mobilumą galėjo lemti išgyvenimo siekis ir darbo galimybių paieškos.

Visgi, turima informacija apie didesniosios dalies motinų gyvenamąją vietą atskleidė nedidelį motinų mobilumą – dažniau migracija vykdavo tarp aplinkinių parapijų⁴⁰⁸. Štai devynios motinos, kurių nesantuokiniai vaikai buvo pakrikštyti Krinčino parapijoje, gyveno kaimyniniame Panevėžyje. Tuo tarpu trys motinos, kurių vaikai buvo pakrikštyti Sedos bažnyčioje, buvo atvykusios iš Telšių. O Židikų bažnyčioje pakrikštytų dviejų nesantuokinių vaikų motinos buvo iš Sedos parapijai priklausiusio Gaurės kaimo. Minėtos bažnyčios krikšto metrikų įrašai atskleidžia ir motinų migraciją tarp kaimyninės Pikelių parapijos, iš kuriai priklausiusio Senmiestės kaimo buvo atvykusios 9 motinos (žr. 11 priedą).

Kaip rodo duomenys, motinos dažniau visgi buvo vietinės, kilusios iš tos parapijos, kurios bažnyčioje buvo pakrikštytas jų nesantuokinis vaikas (žr. 2–11 priedus). Dažnai motinos netgi gyveno pačiame miestelyje, kuriame stovėjo ir bažnyčia (aiškiausiai tai pastebima iš Merkinės, Panevėžio ir Telšių parapijų atvejų). Šie atvejai nurodytų motinas buvus miestelėnėmis. Kiti dažni atvejai, kuomet motinos gyveno kaimuose, priklausiusiuose parapijai, kurioje buvo pakrikštytas jų vaikas. Galima spėti, kad menkas motinų mobilumas rodytų jas sulaukus paramos iš artimųjų savose parapijose. Kita vertus, taip pat galima numanyti, jog viešas pasmerkimas savose bendruomenėse motinoms buvo lengviau pakeliamas už dar didesnius ekonominius sunkumus ir nežinomą, kuri, tikėtina, jų laukė pasirinkus migraciją į kitas parapijas. Svetimoje parapijoje nesantuokinių vaikų motinos turėjo jaustis dar vienišesnės, nutraukusios ryšius su artimaisiais ir bendruomene⁴⁰⁹.

4.1.4. Kelių nesantuokinių vaikų susilaukusios motinos

Anglų istorikas P. Laslett dar 1973 m. teigė, jog praeities visuomenėse egzistavo į nesantuokinį gimstamumą linkusios moterų grupės (autorius įvardintos kaip *bastardy-prone sub-societies*⁴¹⁰). Šios bendruomenės buvo susietos giminystės arba vedybiniais ryšiais, o jų moterys iš kartos į kartą

⁴⁰⁷ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 8, l. 21v.

⁴⁰⁸ Žr. 361 išnašą.

⁴⁰⁹ P. Crawford, *Parents*, p. 41.

⁴¹⁰ P. Laslett, *Illegitimacy and illegitimates* in: *Bastardy*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen and R. M. Smith, p. 217.

gimdydavo nesantuokinius vaikus⁴¹¹. Vėliau tyrėjai atrado, jog tokios bendruomenės ištis egzistavo kai kuriose XVII–XIX a. Europos dalyse⁴¹². Tiesa, kita dalis mokslininkų daro išvadą, kad tokios bendruomenės nebuvo universalus reiškinys⁴¹³. Ankstesnis vykdytas tyrimas atskleidė, kad Vilniaus dekanatui priklausiusiose parapijose egzistavo nedidelis skaičius motinų (~2,4 %), pagimdžiusių daugiau nei vieną vaiką⁴¹⁴. Akcentuotina, kad ieškant daugiavaikių nesantuokinių vaikų motinų visada išlieka duomenų patikimumo klausimas dėl pavardės. Pirmiausia, ne visos nesantuokinių vaikų motinos yra įvardintos su pavarde. O net ir pavardės pasikartojimas nebūtinai nurodo tą patį asmenį, kuomet vienoje gyvenvietėje galėjo būti didesnis tam tikrų pavardžių paplitimas. Informacijos ribotumui įtakos turi ir faktas, kad dalis motinų buvo atvykėlės iš kitų parapijų.

Įvertinus visas aukščiau minėtas išlygas, nestebina, kad parapijose pasitaikė vos kelios daugiau nei vieną vaiką pagimdžiusios moterys. Štai Rokiškio parapijos metrikų įrašuose Eufrazina Stankevičiūtė 1712 m. įvardinta kaip nesantuokinės Elžbietos⁴¹⁵, o 1714 m. ir kaip nesantuokinio Kazimiero motina⁴¹⁶. Sedos parapijietė Kunegunda Lukaitė 1776 m. pagimdė nesantuokinį Tomą⁴¹⁷, o 1779 m. ir sūnų Paulių⁴¹⁸. Šiais atvejais tėvas nebuvo įvardintas. Minėtos motinos galėjo būti tiek suvedžiojimo aukos, tiek ir prostitutės, nesantuokinių vaikų susilaukusios vis su kitu vyru. Pasitaikė ir kilminga motina. Krinčino parapijoje kilmingosios Sofijos Vilkaitės nesantuokinė duktė Elena buvo pakrikštyta 1733 m. spalio 10 d.⁴¹⁹, o 1742 m. lapkričio 1 d. ir sūnus Jonas⁴²⁰. Pastaruoju atveju įvardintas ir tėvas, bajoras Antanas Margevičius. Tiesa, Vilkaitės santuokos Krinčino ir Panevėžio metrikų knygosė rasti nepavyko.

Apibendrinant galima pastebėti, kad bent jau šio tyrimo parapijose P. Laslett apibūdintų bendruomenių egzistavimo įrodymų nepavyko aptikti.

⁴¹¹ Ibid.

⁴¹² K. Osterveen, „Bastardy among the Boatmen of Gainsborough”, *Local Population Studies*, Vol. 25, 1980, p. 51–53; J. Kok, *The Moral*, p. 7–35; S. G. Heeb, *What*, p. 1–20.

⁴¹³ Žr. 73 išnašą.

⁴¹⁴ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 58–60, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 103–105.

⁴¹⁵ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 64.

⁴¹⁶ Ibid., l. 71.

⁴¹⁷ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 78v.

⁴¹⁸ Ibid., l. 100.

⁴¹⁹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 109.

⁴²⁰ Ibid., l. 127.

Parapijose tepasitaikė motinų, kurios pagimdė daugiau nei vieną nesantuokinį vaiką, bet ir tai buvo vos keli pavieniai atvejai.

4.2. Tėvai

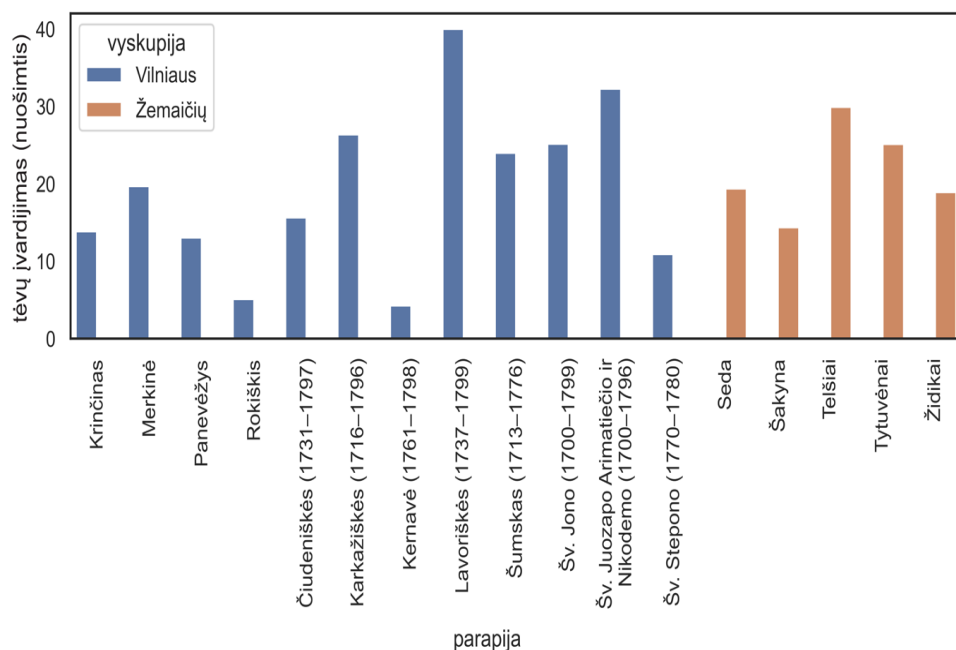
Nesantuokinė tėvystė dažnu atveju buvo apipinta gandais ir nežinomybe. Kaip pastebi P. Crawford, ankstyviesiems naujesiems laikams buvo būdinga „neaiški tėvystė“ (angl. *uncertain paternity*)⁴²¹. Nesantuokinio vaiko tėvui nebuvo sunku paneigti tėvystę, nes nesantuokinius ryšius užmezgusios moterys buvo traktuojamos kaip *pasileidėlės*, ir todėl jų žodžiai laikyti nepatikimais⁴²². Neaiški tėvystė atsiskleidžia ir iš šio tyrimo gautų duomenų. Juose vietoj tėvo vardo ir pavardės daug dažniau būdavo įrašytos tokios formuluotės, kaip kad *patris incerti*, *patris ignoti*, *patris N*. Todėl apie didesniąją dalį nesantuokinių vaikų tėvų, priešingai nei apie motinų, nėra jokių žinių. Vilniaus vyskupijai priklausiusiose parapijose tėvo įvardijimai bendrai siekė vos dešimtadalį (žr. 10 diagramą). Tiesa, tarp parapijų šis skaičius nebuvo tolygus. Galbūt čia galima išvelgti ir nežymias regionines skirtynes, mat toliau nuo likusių esančioje Merkinėje tėvų įvardijimas buvo dažnesnis ir siekė bene ketvirtadalį (~19,3 %). Tuo tarpu kaimyninėse Krinčino ir Panevėžio parapijose tėvų įvardijimai sudarė virš ~13 %. O štai kaimyninėse Kamajų ir Rokiškio parapijose šis skaičius buvo mažiausias, abejose parapijose sudarydamas vienodą procentą (~5,1 %). Palyginus turimus duomenis iš Vilniaus vyskupijos parapijų, didesnių skirtumų tarp šio tyrimo bei Vilniaus miesto ir Vilniaus dekanato parapijų nematyti: pastarosiose nesantuokinių vaikų tėvai buvo įvardinti iki ketvirtadalio nesantuokinių vaikų krikšto įrašų, priklausomai nuo parapijos⁴²³.

⁴²¹ P. Crawford, *Parents*, p. 74.

⁴²² Ibid.

⁴²³ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 57, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a. Vilniaus dekanate*, p. 108.

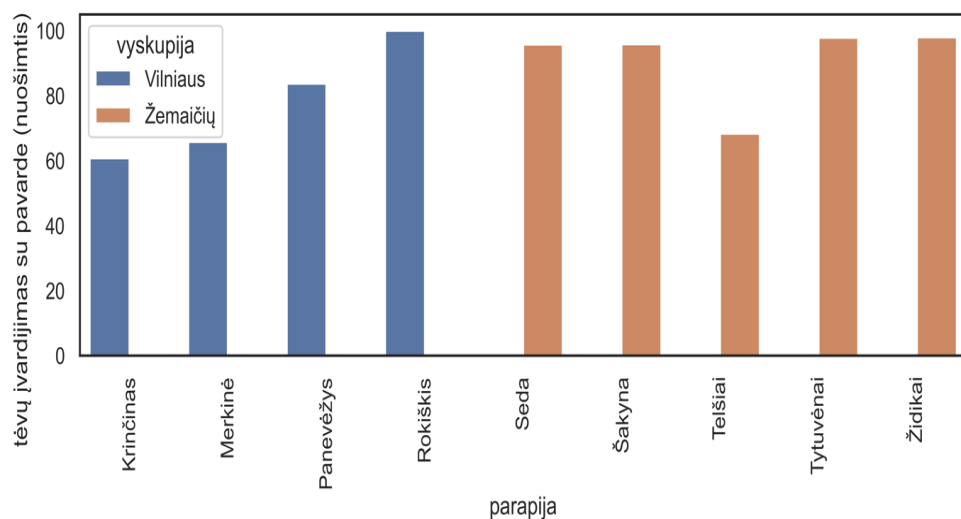
10 diagrama. Nesantuokinių vaikų tėvų bendras įvardijimas parapijų krikšto metrikų knygoje.

Tuo tarpu Žemaičių vyskupijoje pasitaikė daugiau tėvo įvardijimų, kur atvejų skaičius bendrai sudarė ketvirtadalį. Sąlyginai daugiau tėvų nesantuokinių vaikų krikšto įrašuose aptikta Tytuvėnų (~23,9 %) ir Telšių (~29, 9 %) parapijose. O štai Telšių kaimyninėje Sedos parapijoje šis skaičius buvo ~10 % mažesnis.

Kalbant apie tėvo įvardijimo ypatybes pažymėtina, kad didesnė jų dalis buvo įrašyti su pavarde (žr. 11 diagramą). Kamajų, Rokiškio, Sedos, Šakynos ir Tytuvėnų parapijose absoliuti dauguma nurodytų tėvų buvo įvardinti su pavarde.

11 diagrama. Nesantuokinių vaikų tėvų įvardijimas su pavarde parapijų krikšto metrikų knygoje.

Kaip ir motinų, taip ir tėvų atvejų pasitaikė keletas tokių, kurie buvo atsakingi už bent kelių nesantuokinių vaikų pradėjimą. Antai Juozapas Salučka Panevėžio parapijos krikšto metrikų knygoje pirmą kartą įvardintas 1778 m. liepos 26 d. kaip Magdalenos⁴²⁴, o po kelerių metų, 1780 m. vasario 20 d. ir kaip Onos tėvas⁴²⁵. Toje pačioje parapijoje Tomas Tiškūnas kaip tėvas įvardijamas 1781 m. nesantuokinio Tomo krikšto įrašė⁴²⁶ ir 1782 m. kaip nesantuokinio Jono⁴²⁷.

Visgi svarbu pažymėti, kad tėvo įvardijimo atveju išlieka duomenų patikimumo problema. Krikšto metrikų knygoje įrašyti tėvai nebūtinai buvo tikrieji nesantuokinių vaikų tėvai. Kaip rodo užsienio tyrėjų atskleistos gyvenimiškos situacijos, kartais merginos tapdavo nėščios nebūdamos pastoviuose santykiuose, arba dėl kitų priežasčių šie nėštumai turėjo tikimybę nesibaigti santuoka⁴²⁸. Todėl kartais nesantuokinių vaikų motinos buvo suinteresuotos vaiko tėvu įvardinti vyrą, kuris turėjo finansines galimybes ją vesti⁴²⁹. Tai liudytų ir motinų siekį užsitikrinti sau galimybę išlaikyti vaiką⁴³⁰. Kad tai būdavo įprastas kasdienybės reiškinys rodytų ir G. R. Quaife aptarti

⁴²⁴ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 176.

⁴²⁵ Ibid., l. 182.

⁴²⁶ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 186.

⁴²⁷ Ibid., l. 190v.

⁴²⁸ T. Wiślicz, *Upodobanie*, s. 76.

⁴²⁹ Ibid.; L. Stone, *The Family*, p. 389; G. R. Quaife, *Wanton*, p. 108.

⁴³⁰ P. Crawford, *Parents*, p. 76.

atvejais, kuomet tikrasis vaiko tėvas, jei būdamas neturtingas neišgalėdavo vesti vaiko motinos, padėdavo jai susirasti kitą jaunikį⁴³¹. Tad tėvo įvardijimas nebūtinai rodo sūnaus ar dukters pripažinimą. Šias kasdienybės realijas, tikėtina, suprato ir krikšto įrašus parapijų metrikų knygose pildę dvasininkai. Antai Sedos parapijos krikšto metrikų knygoje pasitaikė 20 įrašų, kuriuose prieš vaiko motinų ir tėvų įvardijimą papildomai buvo įrašyta formuluotė *dicunt esse* (lot. sako esąs). Galima numanyti, jog bent šiais atvejais (tikėtina, jų būta ir daugiau) buvo suabejota, tėvystės patikimumu. Visgi, manytina, bent jau dalis įvardintų vyrų galėjo būti tikrieji vaiko tėvai. Neturint daugiau žinių, galima tik kelti prielaidas, ar tėvo įvardijimas rodo jo paties norą pripažinti vaiką, ar krikšto įrašą pildęs dvasininkas iš motinos ar paties tėvo išgaudavo prisipažinimą apie tėvystę. Antai 1763 m. sausio 24 d. Izidoriaus krikšto įrašė nurodyta, kad tėvu įvardintas Girkalis prisipažino [esantis tėvu]⁴³². Tad, matyti, būta ir tokių tėvystės įrodymo situacijų.

4.2.1. Socialinis statusas

Aukščiau aptartas duomenų apie nesantuokinių vaikų tėvus ribotumas ir duomenų patikimumo klausimas išlieka reikšmingas toliau apžvelgiant socialinį tėvų statusą. Turimų duomenų yra per mažai aiškiai išvelgti, kuris socialinis statusas dominavo tarp nesantuokinių vaikų tėvų. Ankstesni tyrimai leido pastebėti, kad Vilniaus miesto ir dekanato parapijų metrikų knygose įvardinti tėvai priklausė tiek nekilmingiesiems, tiek ir bajorams. Tiesa, bajorų pasitaikė vos keli visose parapijose⁴³³.

Tiesioginių duomenų apie socialinį tėvų statusą turima nedaug. Štai Merkinės parapiinėje bažnyčioje 1787 m. rugpjūčio 15 d. pakrikštyto Dominyko tėvu įvardintas dirbantysis (*laboriosus*) Antanas Kačinskis⁴³⁴. Motina Rozalija taip pat buvusi *laboriosa*. Pasitaikė ir trys atvejai, kuomet tėvas su motina buvo įvardinti kaip samdiniai (žr. poskyrį 4.1.1). O štai Sedos parapijos metrikų knygoje 1704 m. birželio 15 d. datuotame Magdalenos krikšto įrašė nurodyta, jog tėvas esąs pabėgęs bastūnas⁴³⁵. Šie įrašai atskleidžia nestabilią socialinę tėvų padėtį. Kartu tai leidžia nuspėti, jog nesantuokinis vaikas bent šiais atvejais galėjo gimti iš trumpalaikių, atsiktinių santykių.

⁴³¹ G. R. Quaife, *Wanton*, p. 116.

⁴³² „<...> *patris confessi*,...*Girkalis* <...>“, LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 114v.

⁴³³ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 58–60, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a. Vilniaus dekanate*, p. 112–114.

⁴³⁴ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 14, l. 69v.

⁴³⁵ „<...> *parens auffugit biegun* <...>“, LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 62v.

Daugumoje parapijų pasitaikė nedidelė dalis tėvų, įvardintų kaip kilmingieji⁴³⁶. Tarp jų minėtinas Merkinės parapiinėje bažnyčioje 1798 m. spalio 27 d. pakrikštytos Juditos tėvas, bajoras šimtininkas Jonas Hadnaglaskovas⁴³⁷. Pastebėtina, jog atvejais, kuomet tėvas įvardintas kaip kilmingasis, motina dažniausiai neįvardinta kaip kilmingoji. Išimtimi laikytina Telšių parapija, kurioje visi (4) įvardinti kilmingi nesantuokinių vaikų tėvai įrašyti su kilmingomis motinomis⁴³⁸. Tarp tokių kilmingųjų minėtinas bajoras Andriejus Opulskis, įvardintas kaip 1771 m. lapkričio 10 d. pakrikštyto Vincento Karolio tėvas⁴³⁹.

4.2.2. Gyvenamoji vieta

Informacija apie nesantuokinių vaikų tėvų gyvenamąją vietą padeda atskleisti, ar tėvus ir motinas siejo kaimynystės ryšiai. Ankstesni vykdyti tyrimai atskleidė, jog tėvai dažniausiai buvo kilę iš parapijos, kurios bažnyčioje krikštytas jų vaikas, teritorijos⁴⁴⁰. O tėvų ir motinų gyvenamoji vieta dažniausiai sutapo⁴⁴¹.

Pirmiausia atsiskleidžia duomenų ribotumas, kuomet Kamajų ir Panevėžio parapijose tarp visų įvardintų nesantuokinių vaikų tėvų nebuvo nurodyta nei vieno iš jų gyvenamoji vieta. Likusiose Vilniaus vyskupijos parapijose tėvo gyvenamosios vietos įvardijimai bendrai siekė ~40 % visų krikšto įrašų, kuriose buvo nurodytas ir vaiko tėvas⁴⁴², Žemaičių vyskupijos

⁴³⁶ Krinčino parapijoje keturi nesantuokinių vaikų tėvai įvardinti kaip bajorai, – LVIA, f. 604, ap. 1, l. 1, b. 35, l. 97v., 98v., 127, 194–194v; Merkinėje – pasitaikė du tėvai bajorai, – f. 1541, ap. 1, b. 8, l. 152; b. 16, l. 24v.; Rokiškyje vienas tėvas įvardintas kaip bajoras, – f. 604, ap. 11, b. 31, l. 126. Sedos parapijoje du nesantuokinių vaikų tėvai įvardinti kaip bajorai, – f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 100v.; b. 22, l. 51, Šakynoje vienas tėvas įvardintas kaip bajoras, – f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 42, Tytuvėnuose pasitaikė keturi kilmingi tėvai, – f. 1522, ap. 1, b. 10, l. 20v.; b. 13, l. 6, l. 19, l. 20 ir Židikuose taip pat keturi nesantuokinių vaikų tėvai buvo bajorai, – f. 1522, ap. 1, b. 12, l. 33; b. 13, l. 30, l. 138.

⁴³⁷ „<...> patris GD Joannes Hadnaglaskow centurionis militum <...>“, LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 16, l. 20v.

⁴³⁸ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 129v., l. 130; b. 18, l. 1. 27v.; b. 22, l. 47.

⁴³⁹ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 129v.

⁴⁴⁰ U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 60–63, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 1142–118.

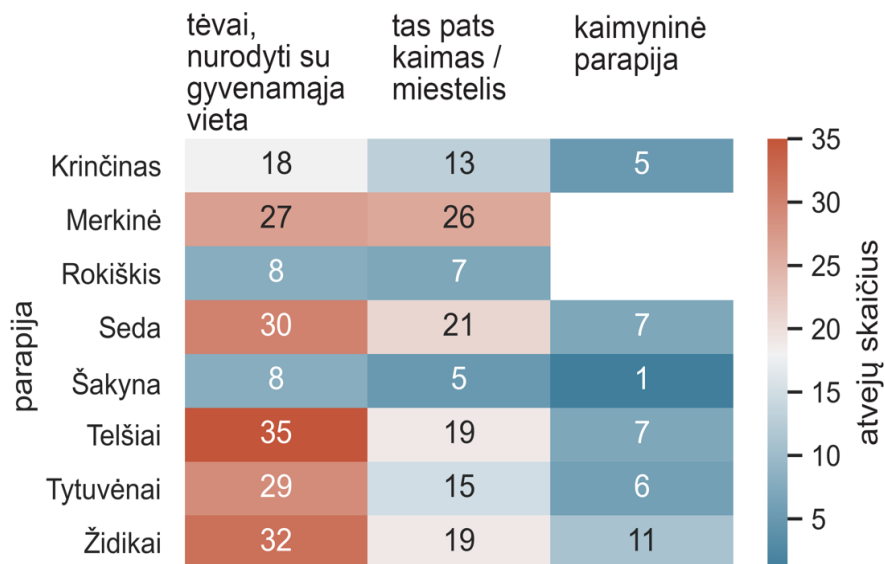
⁴⁴¹ Ibid.

⁴⁴² Tarp parapijų šis skaičius pasiskirstė nevienodai: Krinčino parapijoje tėvų, nurodytų su gyvenamąja vieta skaičius siekė ~64 % (18 iš 28) bendro nesantuokinių vaikų tėvų įrašų skaičiaus, Merkinėje – ~74% (28 iš 38), Rokiškyje – ~44% (8 iš 18).

parapijose – taip pat ~40 %⁴⁴³. Taigi, nėra žinių apie didesnės dalies tėvų gyvenamąją vietą.

Duomenų ribotumas neleidžia įžvelgti aiškių tendencijų. Atkreiptinas dėmesys, kad duomenys iš Kamajų parapijos nebuvo įtraukti, nes įrašuose nepasitaikė tėvo gyvenamosios vietos įvardijimų. Pastebima, kad bent jau tais atvejais, kuomet buvo nurodyta tėvų gyvenamoji vieta, tėvai buvo kilę iš to pačio miestelio ar kaimo, kaip ir motina (žr. 12 grafiką).

12 grafikas. Nesantuokinių vaikų tėvų ir motinų teritorinis pasiskirstymas.

Dažniausiai tėvai buvo kilę iš paties parapijos miestelio ar parapijos teritorijai priklausiusio kaimo. Pastebėtas nedidelis tėvų mobilumas – jei tėvas ir būdavo kilęs ne iš parapijos teritorijos, dažniausiai tai būdavo kaimyninei parapijai priklausiusi gyvenvietė. Štai Krinčino parapijos atveju penki tėvai, kurių vaikas buvo pakrikštytas šioje parapijoje bažnyčioje, gyvena kaimyniniame Panevėžyje. Sedos krikšto metrikų knygoje įvardintų septynių tėvų gyvenamąją vietą nurodyti kaimyninei Telšių parapijai priklausę Gaudikaičių ir Kalnėnų kaimai bei pats Telšių miestas. Analogiškai ir Telšių parapijos atveju fiksuota migracija iš Sedos parapijos teritorijos. Duomenys iš Tytuvėnų parapijos krikšto metrikų knygų atskleidė šešis tėvų migracijos atvejus iš kaimyninės Šiluvos. Židikų parapijoje bažnyčioje pakrikštytų 11

⁴⁴³ Tarp parapijų šis skaičius pasiskirstė taip: Sedoje – ~43 % (30 iš 70), Šakynoje – ~35 % (8 iš 23), Telšiuose – ~43 % (35 iš 82), Tytuvėnuose ~63 % (29 iš 46) ir Židikuose – ~77% (32 iš 42).

nesantuokinių vaikų tėvų gyvenamąją vietą buvo įvardinti kaimyninės Tirkšlių parapijos gyvenvietės bei Sedos parapijos kaimai.

Pasitaikė nedaug atvejų, kuomet tėvas buvo kilęs iš vienos, o motina – iš kitos parapijos. O net ir tuomet dažniausiai tai būdavo kaimyninės parapijos. Vėlgi matyti migracija pirmiausia tarp Sedos ir Telšių parapijų. Štai 1747 m. kovo 15 d. Sedos parapijoje bažnyčioje pakrikštyto Juozapo tėvas Antanas Liaunuskis buvo kilęs iš Telšių, o motina, Kristina Šarkaitė, gyveno kaimyninei Sedos parapijai priklausiusiame Ketūnų kaime⁴⁴⁴. Alsėdžiuose gyveno Andrius Baukšys, kurio nesantuokinė duktė Agnietė buvo pakrikštyta 1745 m. sausio 13 d. parapijoje bažnyčioje Telšiuose, kur gyveno Agnietės motina Teodora Varonaitė⁴⁴⁵.

Visai retais atvejais tėvai buvo kilę ir toliau nuo parapijos buvusių miestų. Štai Merkinės bažnyčioje 1712 m. gruodį pakrikštyto Martyno tėvas Steponas Gitukas buvo kilęs iš Biržų⁴⁴⁶. Šiuo atveju iš ten pat buvo kilusi ir motina Kotryna Birgilaitė. 1773 m. rugpjūčio 3 d. Tytuvėnuose pakrikštyto Pranciškaus abu tėvai buvo atvykę iš Jurbarko⁴⁴⁷.

Apibendrinant matyti, kad nesantuokinių vaikų tėvai dažniausiai gyveno parapijai priklausiusioje teritorijoje. Atvejais, kuomet tėvo gyvenamoji vieta buvo nurodyta matyti, kad tėvai dažniausiai gyveno ten pat, kur ir motina. Tad galima kelti prielaidą, jog vaiko motina ir tėvas turėjo vienas kitą pažinoti. Tad galima spėti, jog bent kai kuriais iš šių atvejų nesantuokinio vaiko pradėjimas galėjo būti ir ne trumpalaikių santykių pasekmė.

⁴⁴⁴ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 18, l. 19.

⁴⁴⁵ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 1.

⁴⁴⁶ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 6, l. 105.

⁴⁴⁷ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 12, l. 108.

5. KRIKŠTATĖIAI

Krikšto ceremonija ankstyvaisiais naujaisiais laikais tebeišlaikė simbolinę prasmę, krikšto sakramentą prilyginant antrajam, dvasiniam vaiko gimimui⁴⁴⁸. Todėl ir krikšto tėvams buvo priskiriamas dvasinių vaiko globėjų vaidmuo⁴⁴⁹. Krikštatėviai turėjo būti religinio gyvenimo mokytojai ir skatintojai savo krikšto vaikams. Tiesa, jau nuo XVI a. vidurio dalyje visuomenių krikštatėviai pradėti vertinti labiau ne kaip dvasiniai, bet kaip žemiškieji globėjai, todėl renkantis krikštatėvius buvo svarbus jų statusas visuomenėje⁴⁵⁰. Krikštatėvių parinkimas neretai tapdavo puikia galimybe tėvams plėsti socialinius ryšius. Aktualiausia tai buvo žemesniųjų sluoksnių atstovams, todėl jie vaikų krikštatėvius neretai rinkdavosi iš aukštesnio socialinio sluoksnio⁴⁵¹. Šiuo požiūriu įdomus nesantuokinių vaikų krikštatėvių klausimas. Šie krikštatėviai sutikdavo tapti dvasiniais, kartu ir žemiškaisiais globėjais vaiko, kurio motina visuomenės neretai būdavo smerkiama ir atstumiamą.

Vakarų istoriografijoje krikštatėvystė Europoje ankstyvaisiais naujaisiais laikais domėjosi Guido Alfani⁴⁵². Atskiras dėmesys tyrimuose skirtas ir nesantuokinių vaikų krikštatėviams⁴⁵³. Visgi tenka pastebėti, kad tiek krikštatėvystės, o ypač nesantuokinių vaikų krikštatėvių problema ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenėse iki šiol nėra plačiai nagrinėta. Išskirti būtų galima tik pavienius tyrimus, skirtus vienam regionui⁴⁵⁴.

⁴⁴⁸ G. Alfani, *Fathers and Godfathers: Spiritual Kinship in Early-Modern Italy* (toliau – *Spiritual*), Surrey: Ashgate, 2009, p. 13.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ Ibid., p. 22–40.

⁴⁵¹ C. Kuklo, *Demografija*, s. 323.

⁴⁵² G. Alfani, *Spiritual*, idem, „Godparenthood and the Council of Trent: Crisis and Transformation of a Social Institution (Italy, XV–XVII th centuries)“ (toliau – *Godparenthood*), *Obradoiro de Historia Moderna*, No. 18, 2009, p. 45–69.

⁴⁵³ Septintajame monografijos skyriuje autorius analizuoja, ar ankstyvųjų naujųjų laikų Italijoje egzistavo diskriminacija parenkant naujagimiams krikštatėvius. Skyriuje trumpai aptariamas ir nesantuokinių vaikų klausimas: nesantuokinių vaikų krikšto ceremonija, krikštatėvių parinkimo motyvai, atskiras dėmesys skiriamas pamestinukų krikštatėviams. Esminė autoriaus išvada ta, jog nors nesantuokinių vaikų krikšto ceremonija nesiskyrė nuo santuokinių vaikų, visgi, parenkant krikštatėvius egzistavo tam tikros diskriminacijos apraiškos. Pamestinukai daug rečiau nei santuokiniai vaikai turėjo aukštesnio socialinio statuso krikštatėvius, plačiau žr. „Newborn Babies and Spiritual Kinship: Equal Opportunities or Discrimination?“, in: *Spiritual*, p. 133–154, ypač žr. p. 146–154.

⁴⁵⁴ Antai Markéta Skořepová analizavo krikštatėvystės tendencijas Pietų Bohemijos Nový Rychnov parapijoje XIX amžiuje, žr. M. Skořepová, „Godparenthood in the Context of Family Relations in the 19th Century Bohemian Rural Space“ (toliau –

Lietuvos istoriografijoje krikštėvių klausimu daugiausia domėjosi etnografai. Etnografų darbų dėka žinoma apie XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus Lietuvos liaudiškąjį krikšto sakramento aspektą: liaudies tikėjimą ir prietarus, susijusius su krikštynų apeigomis, krikštynų papročius, krikštėvių parinkimo motyvus⁴⁵⁵. R. Paukštytė–Šaknienė monografijoje apie gimtuves ir krikštynas šiek tiek dėmesio paskiria ir prietarams, susijusiems su nesantuokinių vaikų krikštėviais⁴⁵⁶. Autorė pastebi, kad XIX a.pab.–XX a. pr. Lietuvos kaimuose nesantuokinių vaikų krikštėviais dažniausiai būdavo vyresniojo amžiaus žmonės ir artimi giminaičiai, nes laikyta, jog jauniems žmonėms nėra garbinga jais tapti⁴⁵⁷. Kita vertus, tikėta, kad tapimas nesantuokinio vaiko, kaip likimo nuskriausto, krikštėviu garantuos turtus ir sėkmę⁴⁵⁸. Iš to atsiskleidžia vyravęs prieštaringas požiūris į nesantuokinį vaiką. Tarp istorikų darbų minėtina Davido Fricko studija, skirta XVII a. Vilniaus gyventojų bendruomenėms ir religinėms grupėms⁴⁵⁹. Atskiras poskyris knygoje skirtas ir su krikšto ceremonija bei krikštėvystė susijusiomis praktikomis tarp skirtingų Vilniaus konfesinių bendruomenių⁴⁶⁰. Visgi, Lietuvos istorikų darbuose dar nebuvo kalbėta apie nesantuokinių vaikų krikštėvius net ir tyrimuose, skirtuose šiems vaikams⁴⁶¹. Minėtini tik anksčiau vykdyti tyrimai, analizavę nesantuokinių vaikų krikštėvių klausimą Vilniaus miesto ir dekanato parapijose⁴⁶². Pastebėta, kad parapijose, be kelių išimčių, nepasitaikė asmenų, kurie būtų tapę daugelio nesantuokinių vaikų krikštėviais. Krikštėviai priklausė skirtingiems socialiniams

Godparenthood), *Annales de démographie historique*, Vol. 144, Issue 2, 2022, p. 219–244.

⁴⁵⁵ Pavyzdžiui: L. Klimka, *Lietuviškų tradicijų skrynelė*, Vilnius: Didakta, 2013, p. 27–29; R. Paukštytė–Šaknienė, *Gimtuvės*, p. 67–125.

⁴⁵⁶ R. Paukštytė–Šaknienė, *Gimtuvės*, p. 90–91.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, p. 90.

⁴⁵⁸ *Ibid.*, p. 91.

⁴⁵⁹ D. Frick, *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth – Century Wilno* (toliau – *Kith*), Ithaca: Cornell University Press, 2013. Krikštėvių klausimui šiek tiek dėmesio skiriama Aldonos Prašmantaitės straipsnyje apie kunigaikščio Bogdano Oginskio krikštynas, žr. A. Prašmantaitė, „Kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) krikšto ir krikštynų šventės intriga: faktai ir interpretacijos“ (toliau – *Kunigaikščio*), in: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais*, sudarė R. Šmigelskytė – Stukienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010, p. 213–236.

⁴⁶⁰ David Frick, *Kith*, p. 117–137.

⁴⁶¹ Šiame darbe jau ne kartą minėtas sociodemografinis M. Jakulio tyrimas, skirtas pamestinukų globai, žr. M. Jakulis, *Pamestinukų*, p. 193–209. Tyrime atskirai nekeliamas šių vaikų krikštėvių klausimas.

⁴⁶² U. Jonaitytė, *Nesantuokiniai vaikai Vilniuje*, p. 64–74, eadem, *Nesantuokiniai vaikai XVIII a.*, p. 115–129.

sluoksniams, nors galima numanyti, didesnė jų dalis buvo paprasti miestiečiai ir valstiečiai. Duomenų ribotumas neleido užčiuopti ryšio tarp krikštatėvių ir krikšto vaikų, bet keli pasitaikę įrašai atskleidė, kad kartais krikšto tėvai tapdavo žemiškaisiais pamestinukų globėjais juos įsivaikindami. Krikštatėvių socialinės ir geografinės kilmės analizė parodė, kad nesantuokinių vaikų motinos (arba kūdikius krikštiję dvasininkai) krikštatėvius dažniau rinkdavosi iš savo socialinės ir gyvenamosios aplinkos. Ankstesniuose tyrimuose išsikelti klausimai aktualūs ir analizuojant nesantuokinių vaikų krikštatėvių problemą šio tyrimo parapijose. Toliau poskyriuose bus keliami nesantuokinės krikštatėvystės klausimai. Kiek krikštatėvių įprastai dalyvaudavo nesantuokinio vaiko krikšto ceremonijoje?; Ar pasitaikė parapijiečių, tapusių daugelio nesantuokinių vaikų krikštatėviais?; Kokią vietą visuomenės hierarchijoje dažniausiai užimdavo nesantuokinių vaikų krikštatėviai?; Ar nesantuokinių vaikų krikštatėvius siejo giminystės ryšiai, socialinis statusas ir gyvenamoji vieta su vaikų motinomis?; Galiausiai – ar krikšto metrikų knygose galima rasti užuominų apie nesantuokinių vaikų ir krikštatėvių ryšius ir po krikšto ceremonijos?

5.1. Krikštatėvių skaičius

XVI a. vykusiame visuotiniame Tridento Bažnyčios susirinkime buvo priimtas nutarimas, kad krikštijamas vaikas gali turėti tik vieną krikštatėvių porą – krikštamotę ir krikštatėvį⁴⁶³. Minėtas nutarimas buvo priimtas siekiant pažaboti Europoje paplitusią tradiciją turėti daug krikštatėvių porų⁴⁶⁴. Bažnyčios požiūriu, didelis krikštatėvių skaičius galėdavo sukelti sumaištį, ypač tarp krikšto vaikų: neretai jie pamiršdavo, kas yra jų krikštatėvių vaikai ir galėdavo sudaryti tarpusavio santuokas, tokiu būdu, pasak Bažnyčios, kildavo dvasinės kraujomaišos rizika⁴⁶⁵. Be abejo, Bažnyčia puikiai suvokė ir tai, jog tėvai, rinkdamiesi krikšto tėvus savo vaikams, siekdavo ekonominės ir socialinės naudos, kai dėmesys buvo kreipiamas ne į asmens religingumą, bet į užimamą padėtį visuomenėje⁴⁶⁶. Viltasi, jog apribojus krikštatėvių skaičių, bus pažabota dvasinė kraujomaiša, o tuo pačiu tėvai pradės atsakingiau rinktis krikštatėvius, pageidautina, iš savo socialinės aplinkos, idant šie galėtų geriausiai atlikti savo, kaip religinių tiesų mokytojų,

⁴⁶³ G. Alfani, *Godparenthood*, p. 57–58.

⁴⁶⁴ L. Haas, „Il Mio Buono Compare: Choosing Godparents and the Uses of Baptismal Kinship in Renaissance Florence“, *Journal of Social History*, Vol. 29, No. 2, 1995, p. 342.

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ G. Alfani, *Godparenthood*, p. 63.

pareigą⁴⁶⁷. Visgi, priimtas nutarimas jau esamų įpročių taip lengvai nepakeitė. Nors Vakarų tyrėjų darbai rodo, kad ankstyvųjų naujųjų laikų ir moderniuoju periodais katalikiškuose kraštuose – Italijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje – vaiko krikštateviais dažnai tapdavo vienas krikštatevis ir viena krikštamotė⁴⁶⁸, tai nebuvo vienintelė paplitusi taisyklė renkantis krikštatevius. Antai G. Alfani išskyrė net šešis krikštatevystės modelius, kurių kiekvienas reiškėsi skirtingose Europos dalyse ar net tos pačios šalies regionuose⁴⁶⁹.

Lietuvos parapijose Tridento nutarimas dėl vienos poros krikštatevių modelio įsigaliojo palaipsniui. Štai Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai atskleidžia, jog XVI a. II pusėje dar pastebima tendencija krikštijant dalyvauti trimis ar keturiems krikšto tėvams⁴⁷⁰. XVIII a. vienos krikštatevių poros modelis jau buvo įsitvirtinęs Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose, kaip atskleidžia iš metrikų knygų gauti duomenys. Tiek nesantuokiniai, tiek ir santuokiniai vaikai dažniausiai turėdavo vieną krikštatevį ir vieną krikštamotę (žr. 12 diagramą ir 12 grafiką). Į duomenų imtį nebuvo įtraukta Kamajų parapija, nes išlikusiame parapijos krikšto metrikų knygos nuoraše nepateikta jokios informacijos apie krikštatevius.

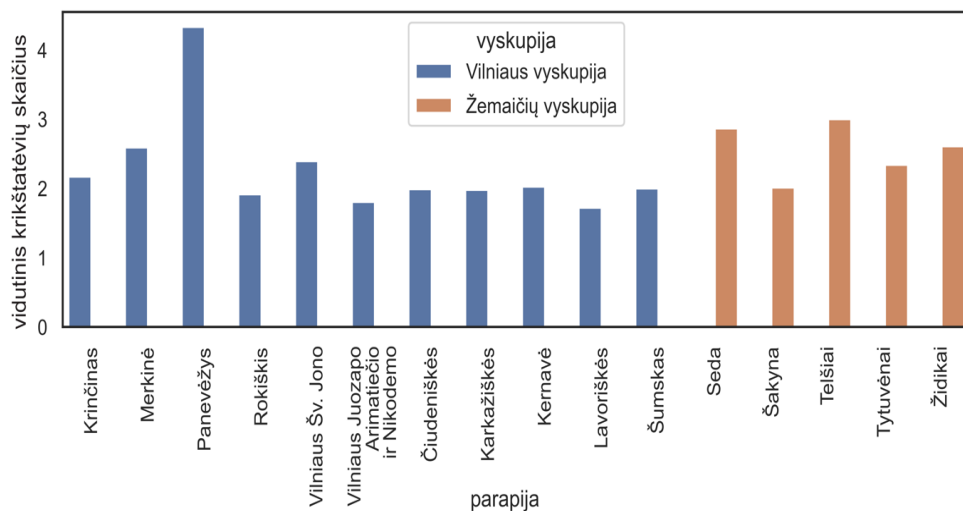
⁴⁶⁷ Ibid.

⁴⁶⁸ G. Alfani, C. Munno, „Godparenthood and Social Networks in an Italian Rural Community: Nonantola in the Sixteenth and Seventeenth Centuries“, in: *Spiritual*, p. 96–1; É. Couriol, „Godparenthood and Social Relationships in France under the Ancien Régime: Lyons as a Case Study“, in: *Spiritual*, p. 124–151, V. Gourdon, „What’s in a Name? Choosing Kin Godparents in Nineteenth-century Paris“, in: *Spiritual*, p. 155–182, A. Irigoyen López, „Ecclesiastical Godparenthood in Early Modern Murcia“ (toliau – *Ecclesiastical*), in: *Spiritual*, p. 74 – 95.

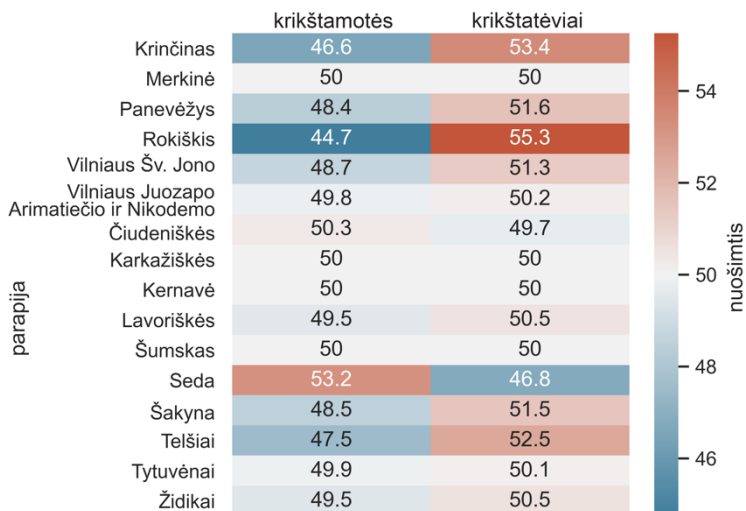
⁴⁶⁹ G. Alfani išskyrė šiuos modelius: 1) neribotas skaičius krikštatevių (buvo būdinga daliai Italijos regionų, Prancūzijai, Ispanijai); 2) neribotas skaičius krikštatevių, bet su aiškiu vyrų dominavimu (pasireiškė Turine ir Florencijoje); 3) vienas krikštatevis ir dvi krikštamotės mergaitės krikšto atveju, du krikštateviai ir viena krikštamotė, jei krikštytas berniukas (dalyje Prancūzijos ir Šiaurės Europoje); 4) aiškiai apibrėžtas skaičius krikštamočių ir krikštatevių, bet visada didesnis nei vienas (Veronoje, Mandūrijoje); 5) poros modelis, kai vaiko krikštynose dalyvaudavo vienas krikštatevis ir viena krikštamotė (būdinga daugeliui katalikiškų kraštų) ir 6) vienas krikštatevis arba viena krikštamotė (Salernas), žr. G. Alfani, *Spiritual*, p. 43.

⁴⁷⁰ *Žemaičių*, p. 15, 99, 117, 175, 261, 301.

12 diagrama. Vidutinis krikštatėvių skaičius vienam vaikui.

12 grafikas. Krikštatėvių lyties proporcija.

Vienos poros modelis buvo tvirčiausiai nusistovėjęs tik Merkinės parapijoje, kurioje krikštatėvių lyties proporcija buvo vienoda. Likusiose parapijose taip pat buvo įprasta, jog krikštijant nesantuokinį vaiką dažniau dalyvaudavo vienas krikštatėvis ir viena krikštamotė, nors pasitaikydavo išimčių. Tyrimo parapijos krikštatėvių parinkimo tendencijomis pernelyg nesiskyrė nuo Vilniaus miesto ir likusių Vilniaus dekanato parapijų, kuriose vienos poros modelis buvo aiškiai nusistovėjęs. Kiek išsiskyrė Krinčino ir Rokiškio parapijos. Jose buvo kiek didesnis krikštatėvių, nei krikštamočių skaičius, tenkantis vienam nesantuokiniam vaikui. Visgi, skirtumas nebuvo didelis. Atkreiptinas dėmesys į Sedos ir Telšių parapijas, kuriose vienas nesantuokinis vaikas įprastai turėjo tris krikštatėvius. Šiose parapijose vienos poros modelis palaipsniui nusistovi tik paskutiniais XVIII a. dešimtmečiais. Iki tol buvo įprasta, jog nesantuokinio vaiko, neatsižvelgiant į socialinę motinos statusą, krikšto ceremonijoje dalyvaudavo bent kelios poros krikštatėvių, Sedoje pirmenybę teikiant krikštamotėms, o Telšiuose – krikštatėviams. Antai 1799 metų rugpjūčio 11 d. pakrikštytas kilmingos motinos Emilijos Jucevičiūtės nesantuokinis sūnus Laurynas turėjo porą kilmingų krikštatėvių ir tris poras asistentų, iš kurių septyni buvo bajorai⁴⁷¹. Tikėtina, kad motina numanomai krikštatėvius rinkosi iš savo socialinės aplinkos. Didelis skaičius krikštatėvių aptariamam laikotarpiu laikytas prestižo reikalu – bajorų vaikai tiek Lietuvoje, tiek ir Lenkijoje turėdavo dvi ir daugiau krikštatėvių porų⁴⁷². Svarbiausia, jog duomenys rodo, kad net ir nesantuokinis vaikas galėjo turėti daugiau nei vieną krikštatėvių porą. O tai suponuoja nesantuokinį kūdikį pagimdžiusios motinos artimųjų, giminaičių ir / ar draugų empatiją nesantuokinio vaiko atžvilgiu.

⁴⁷¹ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 22, l. 62.

⁴⁷² A. Prašmantaitė, *Kunigaikščio, C. Kuklo, Demografija*, s. 322.

5.2. Krikštatėviai, krikštiję bent po kelis nesantuokinius vaikus

Parapijose ieškant „*etatinų*“ krikštatėvių, į analizę buvo įtraukti tie krikštatėviai, kurių vardas, pavardė ir gyvenamoji vieta įrašuose sutapo ~20–ies metų intervale, pasilikant prielaidą, kad asmens vardo ir pavardės sutapimas ilgesniame amžiaus tarpsnyje nėra tikslus dėl žmogaus išsikėlimo gyventi kitur arba galimo mirties fakto. O net ir atitikę šias sąlygas įrašai atskleidžia sąlyginius duomenis, nes toje pačioje vietovėje gyvenantys skirtingi asmenys galėjo turėti tą pačią pavardę ir vardą.

Gauti duomenys nerodo „*etatinų*“ krikštatėvių tendencijos parapijose. Vienas asmuo dažniau tapo dviejų nesantuokinių vaikų krikštatėviu arba krikštamote. Antai Krinčino parapijoje bajorė Eufrazina Kurčaitė 1749 m. kovo 9 dieną tapo pamestinukės Eufrazinos, o 1751 m. birželio 28 d. ir nesantuokinio Petro krikštamote⁴⁷³. Merkinės parapijietis Mykolas Rimgaila 1736 m. liepos 8 d. tapo nesantuokinės Kotrynos krikštatėviu, o kitų metų spalio 14 d. – ir nesantuokinės Marijonos⁴⁷⁴. Rokiškio bažnyčios vargšas Kristupas Latvėnas 1704 m. spalio 25 d. tapo nesantuokinio Juozapo krikštatėviu, o gruodžio 15 d. kaip krikštatėvis dalyvavo ir krikštijant nesantuokinį Tomą⁴⁷⁵. Simonas Vitkauskas iš Tytuvėnų parapijos 1712 m. gegužės 12 d. minimas kaip Sofijos krikštatėvis, ir 1715 m. birželio 29 d. kaip Magdalenos⁴⁷⁶. Sąlyginai daugiausia nesantuokinių krikšto vaikų turėjo Sedos gyventojas Elisas Šakauskas: 1727 m. balandžio 28 d. jis tapo Izidoriaus, 1733 m. kovo 18 d. – Elijaus, 1736 m. kovo 30 d. dvynių Elijaus ir Izidoriaus, 1739 m. rugpjūčio 9 d. – Lauryno Andriaus ir 1748 m. gruodžio 8 d. Marijonos krikštatėviu⁴⁷⁷. Visgi, šis atvejis yra labiau išimtinis nei rodantis tendenciją vienam asmeniui tapti daugelio nesantuokinių vaikų krikštatėviais. Tai, kad parapijose nepasitaikė „*etatinų*“ krikštatėvių taip pat leistų kelti prielaidą apie motinų, bet ne dvasininko įtaką parenkant krikštatėvius. Pamestinukų atveju, nei vienoje iš parapijų nepasitaikė asmenų, kurie būtų tapę bent kelių pamestinukų krikštatėviais. Čia galima matyti skirtumą tarp tyrimo parapijų ir Vilniaus miesto, kurio Šv. Jono parapijoje išimtinai pamestinukai turėdavo besikartojančius krikštatėvius, daugiausia vietinės špitolės globotinius⁴⁷⁸. Palyginus gautus rezultatus iš Vilniaus ir

⁴⁷³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 143v., 149.

⁴⁷⁴ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 8, l. 110v., 113v.

⁴⁷⁵ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 52, 53v.

⁴⁷⁶ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 8, l. 90v., 97v.

⁴⁷⁷ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 56, b. 17, l. 86, 98, 112, b. 18, l. 24.

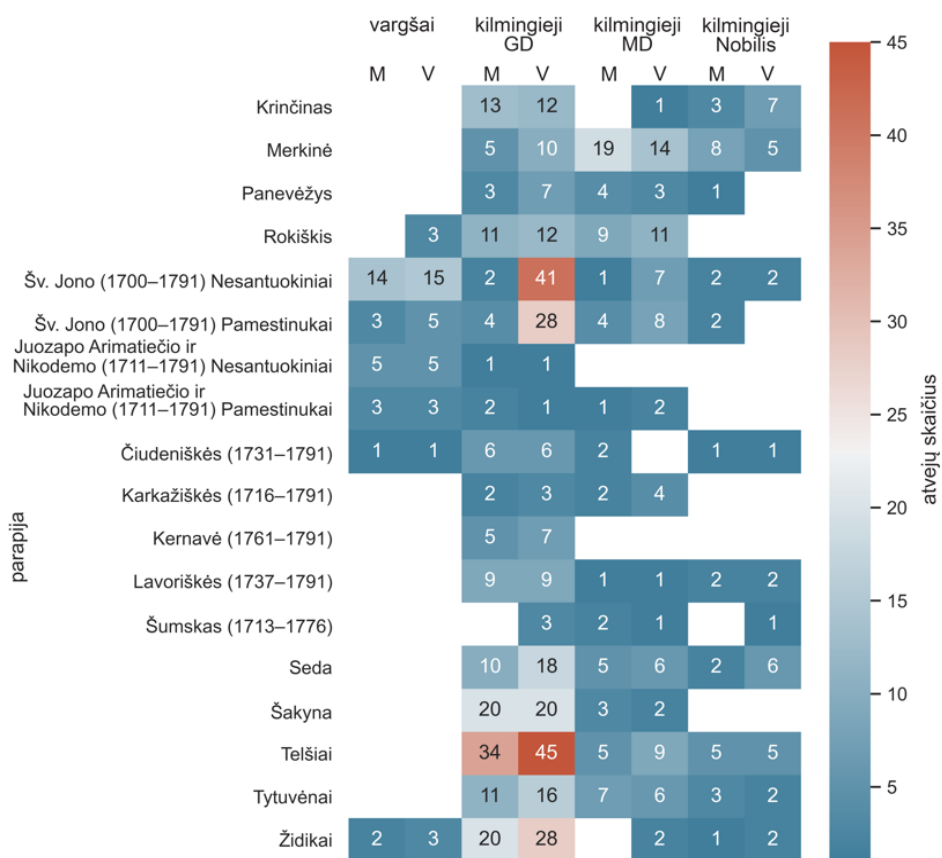
⁴⁷⁸ U. Jonaitytė, „Adoptarunt et levarunt: nesantuokinių vaikų krikštatėviai XVIII amžiaus Vilniaus dekanato parapijose“, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, 2024, p. 25.

Žemaičių vyskupijų parapijų su situacija Vilniaus dekanato parapijose, nematyti didelio skirtumo, nes ir jose nepasitaikė asmenų, kurie būtų tapę daugelio nesantuokinių vaikų krikštatėviais.

5.3. Socialinis krikštatėvių statusas

Didžioji dauguma metrikų knygų įrašuose randamos informacijos apie krikštatėvius apsiribojo vien jų vardu ir pavarde. Todėl nėra jokių žinių apie daugumos nesantuokinių vaikų krikštatėvių socialinį statusą. Duomenų ribotumas atsiskleidžia ir žemiau pateiktame grafike (žr. 13 grafiką): tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijų parapijose nėra žinių apie didžiosios dalies krikštatėvių socialinį statusą. Galima tik numanyti, jog informacijos nebuvimas liudija, jog dauguma krikštatėvių priklausė žemesniems socialiniams sluoksniams ir buvo valstiečiai ar paprasti miestelėnai.

13 grafikas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių socialinis statusas.

Tiesioginių žinių apie žemesniąją krikštėvių kilmę tėra vos keletas įrašų iš Rokiškio ir Židikų parapijų. Sąlyginai didesnis vargšų skaičius Vilniaus miesto parapijose numanoma sietinas su šalia Šv. Juozapo Arimatečio ir Nikodemo bažnyčios veikusia špitole, kurios globotiniai ir tapdavo nesantuokinių vaikų krikštėviais.

Netiesioginių žinių apie krikštėvius teikia papildomi šaltiniai. Antai 1702 m. balandžio 17 d. Krinčino parapijoje pakrikštyto Petro krikštėvis Motiejus Mekienis⁴⁷⁹ minimas 1709 m. Krinčino ir Miežiūnų inventoriuje, kaip gyvenantis Miežiūnų kaime, vienuose namuose su broliu Valentu ir šeimomis⁴⁸⁰. Pagal inventorizuotą brolių turtą (24 galvijus, tarp kurių ir du arkliai) galima numanyti Motiejų buvus pasiturintį valstietį. Minėtame inventoriuje minimas ir Krinčine 1706 m. rugpjūčio 1 d. pakrikštyto Lauryno⁴⁸¹ krikštėvis Jonas Budnis⁴⁸². Panašu, jog Jonas Budnis gyvenęs vargingai, mat inventoriuje pažymėta, jog namuose galvijų yra mažai. Kita vertus, mažas galvijų skaičius taip pat galėtų rodyti, jog Budnis vertėsi kita veikla, ir ne galvijai buvo pagrindinis jo pajamų šaltinis. O štai Kristupas Latvėnas iš Rokiškio, 1704 m. spalio 25 d. tapęs Juozapo, o gruodžio 15 d. – Tomo krikštėviu⁴⁸³, buvo itin nuskurdęs vargšas, praradęs sklypą ir daržą⁴⁸⁴. Tuo tarpu 1719 m. balandžio 12 d. Jurgio krikštėviu tapęs Kazimieras Baltušis⁴⁸⁵ turėjo ir daržą, ir sklypą, buvusį prie kelių, vedusių į Rygą ir Vilnių⁴⁸⁶.

Likusiose parapijose socialinis nesantuokinių vaikų krikštėvių statusas buvo nurodytas tik jei jie buvo kilmingieji, įrašuose prie jų vardų prirašant santrumpas *G(enenerosus) D(ominus)*, *M(agnificus) D(ominus)*. Pasitaikiusi *nobilis* sąvoka galėtų rodyti krikštėvius galėjus būti tiek bajorais, tiek ir miestiečiais. Kilmingieji krikštėviai abejose vyskupijose sudarė nedidelę dalį visų nesantuokinių vaikų krikštėvių – ~8 % Vilniaus ir 10 % Žemaičių vyskupijose. Tridento susirinkimo metu apribotas krikštėvių skaičius dar labiau nei iki tol skatino tėvus pastaruosius rinktis tarp aukštesnį socialinį statusą turinčių žmonių⁴⁸⁷. Kalbant apie kilmingus nesantuokinių

⁴⁷⁹ LVIA, f. 604, ap. 1, b. 35, l. 28v.

⁴⁸⁰ LVIA, f. 716, ap. 3, b. 46, l. 172v.

⁴⁸¹ LVIA, f. 604, ap. 1, b. 35, l. 50 v.

⁴⁸² LVIA, f. 716, ap. 3, b. 46, l. 170v.

⁴⁸³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, 52, 53v.

⁴⁸⁴ LVIA, f. 525, ap. 12, b. 2129, l. 47.

⁴⁸⁵ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 87.

⁴⁸⁶ LVIA, f. 525, ap. 12, b. 2129, l. 47.

⁴⁸⁷ G. Alfani, *Godparenthood.*, p. 86.

vaikų krikštąteivius, galima sakyti, jog jie atsidurdavo dvejojoje padėtyje. Nesantuokiniai vaikai Bažnyčios būdavo suvokiami kaip nuodėmingų, neleistinų santykių pasekmė, kas lėmė ir neigiamą šių vaikų ir jų motinų vertinimą visuomenėje. Tuo tarpu krikščioniškosios atjautos požiūriu nesantuokiniai vaikai būdavo prilyginami vargšams ir suvokiami kaip nusipelnę krikščioniško gailestingumo⁴⁸⁸. Vienu iš tokio gailestingumo pavyzdžių galima laikyti faktą, kad Žemaitijoje kelių pamestinukų krikštąmotėmis tapo pamaldžios moterys, įrašuose įvardijamos kaip *devotissa*. Telšiuose 1780 m. spalio 29 d. pakrikštytos pamestinukės Barbaros viena iš krikštąmočių minima pamaldi moteris Marijona Butkevičienė⁴⁸⁹. Tos pačios bažnyčios davatka Barbora Petraitytė 1796 m. spalio 29 d. tapo pamestinukės Kotrynos krikštąmote⁴⁹⁰. Šakynoje 1790 m. balandį davatka Elena Janušytė tapo pamestinuko Antano Juozapo krikštąmote⁴⁹¹. L. Jovaiša, tyręs XVII–XVIII a. Žemaitijos *davatų* gyvenimus pastebi, kad pastarosios dažniau būdavo nepasiturinčios, nors ir turinčios bajorių statusą, vienišos moterys, netekėjusios arba našlės, davusios skaistybės įžadus, o tokių moterų daugiausia ir galėjo būti Žemaitijoje dėl šiam regionui būdingos smulkiosios bajorijos⁴⁹².

Kita krikščioniškumo gailestingumo išraiška, manytina, galima laikyti bajorų tapimą pamestinukų krikštąteiviais. Antai Vilniaus miesto parapijose kilmingi asmenys kartais tapdavo paliktų vaikų krikštąteiviais. Tuo tarpu šio tyrimo parapijose, kaip jau užsiminta anksčiau (žr. šio darbo 3 skyrių) pamestinukai sudarė itin nedidelę dalį visų nesantuokinių vaikų. Nors ir sunku įžvelgti tendencijas, galima pastebėti, kad tiek Vilniaus, tiek Žemaičių vyskupijose pamestinukams retai tekdavo kilmingi krikštąteiviai. Minėtini keli atvejai. 1719 m. sausio 1 d. Rokiškio parapiinėje bažnyčioje pakrikštyto pamestinuko Stanislovo krikštąteiviais tapo bajorai Stanislovas Kruminas ir Rožė Krupska⁴⁹³. Telšiuose 1780 m. spalio 29 d. pakrikštyta Barbora, kurios krikšto ceremonijoje dalyvavo net keturios poros krikštąteivių, kurių visi krikšto tėvai buvo bajorai, tuo tarpu krikštąmočių statusas liko

⁴⁸⁸ A. I. López, *Ecclesiastical*, p. 60.

⁴⁸⁹ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 86v.

⁴⁹⁰ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 22, l. 37.

⁴⁹¹ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 10, l. 72.

⁴⁹² L. Jovaiša, „Neinstitucinė moterų vienuolystė?: davatkos Žemaitijoje XVII–XVIII a.“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vienuolijos: istorija ir paveldas*, sudarė Aušra Vasiliauskiene, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2014, p. 67.

⁴⁹³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 86v.

neįvardintas⁴⁹⁴. Šakynoje bajorai Antanas Dubliauskas ir Ona Alkaitė 1787 m. liepą tapo Onos Barboros krikštatėviais⁴⁹⁵. Visgi kilmingi asmenys dažniau tapo *iprastų* nesantuokinių vaikų krikštatėviais. Čia galima įžvelgti tiek motinų / motinų ir tėvų suinteresuotumą vaikui parinkti kilmingus krikštatėvius, tiek ir pačių kilmingųjų siekį pasižymėti kaip geradariams.

Retesni metrikų įrašai nurodė krikštatėvių profesiją, užimamas pareigybes ar turimą karinį laipsnį. Sedos ir Telšių parapijose bent kelių nesantuokinių vaikų krikštatėviais tapo vargonininkai⁴⁹⁶. Pasitaikė keletas kunigų⁴⁹⁷, tarp kurių ir Sedos bažnyčioje kunigavęs Adomas Novomeiskis, kartu su davatka Marijona Rumšaite 1794 m. gruodžio 25 d. tapęs pamestinuko Adomo krikštatėviu⁴⁹⁸. Dvasininkų parinkimas pamestinukų krikštatėviais buvo racionalus pasirinkimas. Vakarų praktika rodo, jog pamestinukų krikštatėviais neretai tapdavo dvasininkai ir pribuvėjos⁴⁹⁹. Neturint žinių apie paliktų vaikų tėvus ir kitus giminaičius, dvasininkams natūraliai tekdavo krikštatėvių rolė. Tuo pačiu, pamestinukai dėl gresiančios mirties neretai būdavo krikštijami skubos tvarka, ir dvasininkai šiuo atveju buvo greičiausiai pasiekiami.

Nesantuokinių vaikų krikštatėviais tapo Viešvėnų tįjūnas Jonas Pilsudskis⁵⁰⁰, Beržėnų tįjūnienė Elena Puzinaitė–Bilevičienė⁵⁰¹. Rokiškio bažnyčioje 1733 m. gruodžio 20 d. Tomo krikštatėviais tapo bajorė Marijona Vitkevičienė ir Ukmergės teisėjas Pranciškus Tyško⁵⁰². Pasitaikė ir krikštatėvių, turinčių pavieto, vaivadijos pareigūno ar Lietuvos kariuomenės rotmistro laipsnį: Žemaitijos rotmistras Aleksandras Bilevičius⁵⁰³, keletas

⁴⁹⁴ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 14, l. 31.

⁴⁹⁵ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 10, l. 58.

⁴⁹⁶ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 47, b. 23, l. 169; LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 11, l. 80, l. 92v., b. 17, l. 119, l. 120, l. 193, b. 18, l. 2v.

⁴⁹⁷ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 74, b. 17, l. 90; f. 1480, ap. 1, b. 11, l. 10.

⁴⁹⁸ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 138.

⁴⁹⁹ R. Kralj–Brassard, „Godparents network of the Dubrovnik foundlings (17th–19th centuries)”, *Annales de démographie historique*, Vol. 130, Issue 2, 2015, p. 161–185; A. Irigoyen López, *Ecclesiastical*, p. 85–86.

⁵⁰⁰ „Anno 1796 <...> Magnificus D[omi]nus Joannes Pilsudzki tivun Wieszwanen[sis] <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 152.

⁵⁰¹ „Anno 1705 <...> M[agnifica] D[omi]na Helena de Kozielsk Puzynianka Billewiczowa tiun Berzanensi <...>“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 74.

⁵⁰² „Anno 1733 <...> MD Franciscus Tyszko judex Wilkomieren[sis] <...>“, in: LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 126.

⁵⁰³ „Anno 1773 <...> MD Alexander Billewicz Rotho Magister D[uca]tus Samogittons <...>“, in: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 17, l. 141v; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, T. 3, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa, 2015, p. 320.

kapitonų⁵⁰⁴ ir vėliavininkų⁵⁰⁵. Merkinės parapijoje Oršos rotmistras Ignotas Čereiskis kartu su žmona Angele 1792 m. spalio 22 d. tapo Rozalijos krikštateviais⁵⁰⁶, o 1795 m. sausį rotmistrienė Angelė minima ir kaip Marijos krikštamotė⁵⁰⁷. Visi minėti asmenys tapo *įprastų* nesantuokinių vaikų krikštateviais. Tik vienu atveju ir vaiko tėvai buvo kilmingi⁵⁰⁸. Tai, kad žemakilmių motinų nesantuokinių vaikų krikštateviais tapdavo garbingas pareigas to meto visuomenėje užėmę asmenys laikytina dar viena iš krikščioniškosios atjautos išraiškų.

5.4. Giminytės, socialiniai ir geografiniai ryšiai tarp tėvų ir krikštatevių

Pavieniai Vakarų tyrėjų darbai rodo, kad krikštatevių parinkimas iš giminaičių rato ankstyvaisiais naujaisiais laikais ir moderniuoju periodu buvo paplitęs ne visur⁵⁰⁹. Duomenis apie giminystės ryšius tarp nesantuokinių vaikų krikštatevių ir tėvų parapijose teikia krikštatevių pavardė. Žinoma, duomenys yra sąlyginiai pirmiausia todėl, kad pavardės sutapimas atskleidžia tik dalį giminystės ryšių. Duomenų ribotumui įtakos turi ir faktas, kad motinų pavardė būdavo nurodyta ne visada, o tėvų – itin retai (žr. 4 skyrių). Tikėtina, tai dalinai prisidėjo prie mažo giminystės atvejų skaičiaus parapijose tarp krikštatevių ir tėvų (žr. 14 grafiką).

⁵⁰⁴ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 11, l. 16v., 24; f. 1541, ap. 1, b. 17, l. 10v.

⁵⁰⁵ Ibid., l. 17, l. 63v.

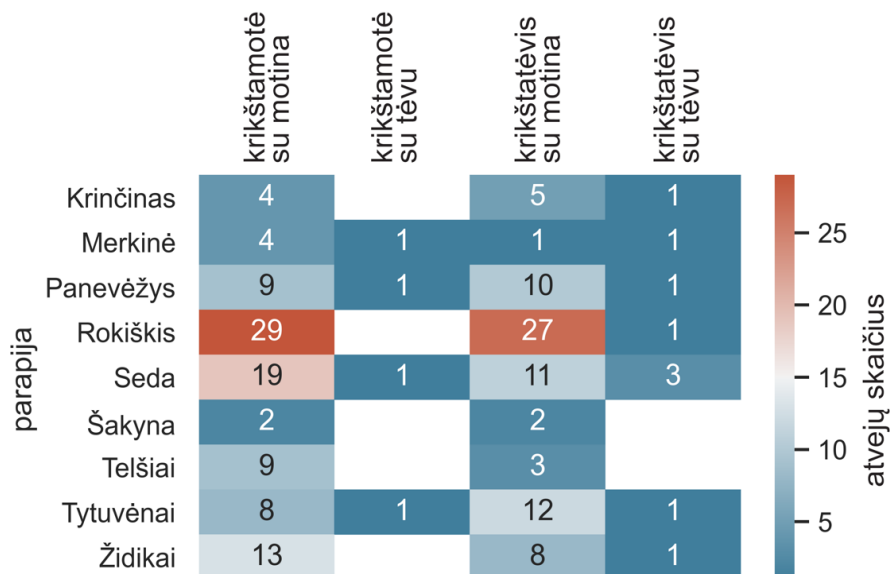
⁵⁰⁶ „*Anno 1792 <...> MD Ignatius Czereyski Rot[o] m[agister] Orszan[ensis] <...> MD Angele Czereyska Rot[o] m[agistra] Orszan[ensis]*“, in: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 15, l. 41v.

⁵⁰⁷ Ibid., l. 68v.

⁵⁰⁸ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 16, l. 24v.

⁵⁰⁹ Pavyzdžiui, Frans Ciappara, tyręs Maltos parapiją XVIII a. II pusėje, išsiaiškino, kad tirtu laikotarpiu tik 20 proc. krikštatevių buvo parenkami iš giminaičių rato, kur daugiau nei pusė jų būdavo dėdės ir tetos, antroji grupė – seneliai, žr. F. Ciappara, „Religion, Kinship and Godparenthood as Elements of Social Cohesion in Qrendi, a late-eighteenth-century Maltese parish“, *Continuity and Change*, 25, No. 1, 2010, p. 177. Tuo tarpu Kari Matti Piilahti, analizavęs krikštatevių parinkimo tendencijas Suomijos kaime pirmaisiais XVIII a. dešimtmečiais nustatė, kad apie 70 % pakrikštytų vaikų turėjo bent vieną krikštatevį iš giminaičių rato, žr. K. M. Piilahti, „Kin, neighbours or prominent persons? Godparenthood in a Finnish rural community in the first half of the eighteenth century“, in: *Spiritual*, p. 220. Istorikė Markéta Skořepová, atlikusi tyrimą apie krikštatevius XIX a. Bohemijos miestelyje išsiaiškino, kad tik trečdalis pakrikštytų vaikų buvo susiję giminystės ryšiais su bent vienu iš krikštatevių, žr. M. Skořepová, *Godparenthood*, p. 229.

14 grafikas. Biologiniai giminystės ryšiai tarp nesantuokinių vaikų krikštatėvių ir tėvų (remiantis homonimiškų pavardžių analize).

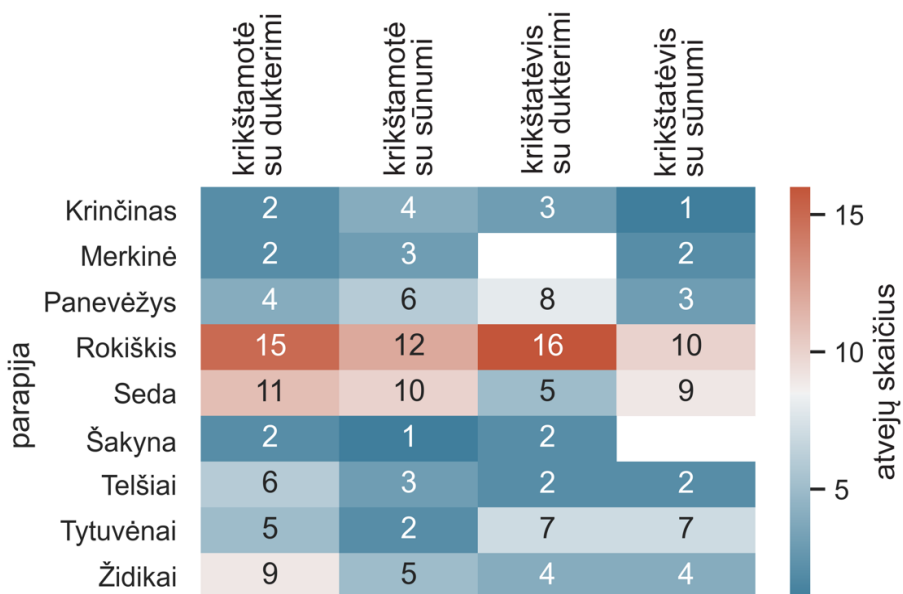

Duomenų ribotumas neleidžia išvelgti aiškių tendencijų, nors pastebima, kad nesantuokinių vaikų motinos krikštatėvius rinkdavosi tiek tarp moteriškos, tiek tarp vyriškos linijos giminaičių, nors sąlyginai dažniau nesantuokinių vaikų krikštamotėmis tapdavo motinos seserys, tetos ar kitos artimos giminaitės. Tuo tarpu tėvai sąlyginai dažniau kraujo ryšiais būdavo susiję su krikštatėviais. Tėvo kvietimas krikštatėviu būti giminaitį galėtų rodyti viešą demonstravimą, jog jis prisiima atsakomybę už savo nesantuokinį vaiką. Vakarų praktika rodo, jog tarp įprastų nesantuokinių vaikų ankstyvaisiais naujaisiais laikais buvo paplitęs paprotys, jog mergaitėms krikštatėvius parinkdavo iš moteriškosios, o berniukams – iš vyriškosios linijos giminaičių⁵¹⁰. Tai sietina su vardų perdavimo tradicija, kai mergaitėms perduodavo sesers, tetos, pusseserės vardą, berniukams, atitinkamai – brolio, dėdės, pusbrolio⁵¹¹. Tyrimo parapijose nepavyko aiškiai užčiuopti šios tendencijos – dukterims ir sūnums vienodai dažnai parinkdavo krikštatėvius tiek tarp seserų, tetų ir pusseserių, tiek ir tarp brolių, dėdžių ir pusbrolių (žr. 15 grafiką).

⁵¹⁰ C. Berteau, „Godparenthood: Driving Local Solidarity in Northern France in the Early Modern Era. The Example of Aubervilliers Families in the sixteenth–eighteenth centuries“, *The History of the Family*, Vol. 17, Issue 4, 2012, p. 463.

⁵¹¹ J. Dupaquier, „Naming–practices, Godparenthood, and Kinship in the Vexin, 1540–1900“, *Journal of Family History*, Vol. 6, Issue 2, 1981, p. 147–149.

15 grafikas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių parinkimas tarp moteriškosios ir vyriškosios linijų giminaičių.

Kiek išsiskyrė tik Židikų parapija – čia labiau pastebima tendencija, kad dukterų, o ne sūnų krikštamotėmis dažniau tapdavo seserys, tetos ar pusseserės. O 1725 m. balandžio 29 d. šioje parapijoje pakrikštytos Kotrynos abi krikštamotės – Barbora ir Marijona – numanomai buvo motinos Stankevičiūtės giminaitės⁵¹². Daugumoje parapijų sūnų krikštatėviais sąlyginai dažniau taip pat tapdavo moteriškos linijos giminaitės, o ne broliai, dėdės ir pusbroliai. Kiek išsiskyrė Tytuvėnai, kur nesantuokinių sūnų krikštatėviais dažniau tapdavo vyriškos linijos giminaičiai. Duomenų ribotumas neleidžia daryti drąsių išvadų. Galima tik pastebėti, kad tarp tyrimo parapijų randama atvejų, rodančių, kad nesantuokinių sūnų atveju nebuvo siekiama perduoti giminės vardo.

Dalyje parapijų pasitaikė atvejų, kai tiek abu – tiek krikštamotė, tiek ir krikštatėvis numanomai buvo vaiko motinos giminės (Rokiškio parapijoje aptikti 5 tokie atvejai⁵¹³, Panevėžio – 4⁵¹⁴, Sedoje – 3⁵¹⁵, Židikuose – 2⁵¹⁶,

⁵¹² LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 82.

⁵¹³ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 254, 266, 286, 288, 307v.

⁵¹⁴ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 463, l. 179, 194, 202v., 228v.

⁵¹⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 29, l. 57; b. 24, l. 58.

⁵¹⁶ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 4, l. 82, b. 7, l. 39.

Krinčino, Šakynos ir Tytuvėnų parapijose – po 1 atvejį⁵¹⁷). Pastebėtina, kad beveik visais šiais atvejais abu krikštatėviai buvo vaiko motinos, o ne tėvo, giminės. Tik Sedos parapijoje 1704 m. vasario 26 d. vieno iš pakrikštytų Kristupo Jurkevičiaus ir Onos Šmukštaitės dvynių – Motiejaus – krikštamotė ir krikštatėvis buvo tėvo giminaičiai⁵¹⁸.

Akcentuotina, kad visi krikštatėviai, susiję kraujo ryšiais su motina arba tėvu, numanomai priklausė žemesniam socialiniam sluoksniui, nes jų kilmė nebuvo nurodyta. Nebuvo aptikta atvejo, kai kilminga motina būtų susijusi giminystės ryšiais su bent vienu iš krikštatėvių. Galima bent jau kelti prielaidą, kad kilmingose šeimose numanomai nebuvo siekta įtraukti nesantuokinį vaiką į įprastas ritualines giminystės tradicijas, kurių viena iš išraiškų ir būdavo vieša krikšto ceremonija, asistuojant giminaičiams.

Net ir įvertinus duomenų ribotumą dėl dažnu atveju nežinomos tėvo, kartais ir motinos, pavardės, bendrai galima pastebėti, kad nesantuokinių vaikų krikštatėviai su motinomis / motinomis ir tėvais giminystės ryšiais buvo susiję retai. Galima numanyti, kad viena to priežasčių – motinų mobilumas (žr. poskyrius 4.1.1 ir 4.1.3). Būdamos atvykėlėmis iš kitų parapijų, naujoje vietoje motinos negalėjo kliautis giminaičių asistavimu krikštijant nesantuokinį vaiką. Visgi, minėtinas atvejis iš Židikų parapijos, kur 1767 m. rugpjūčio 15 d. buvo pakrikštyta atvykėlės (*advena*) iš Platelių Mortos Raškaitės duktė Marijona, kurios krikštamotė minima Barbora Raškaitė⁵¹⁹.

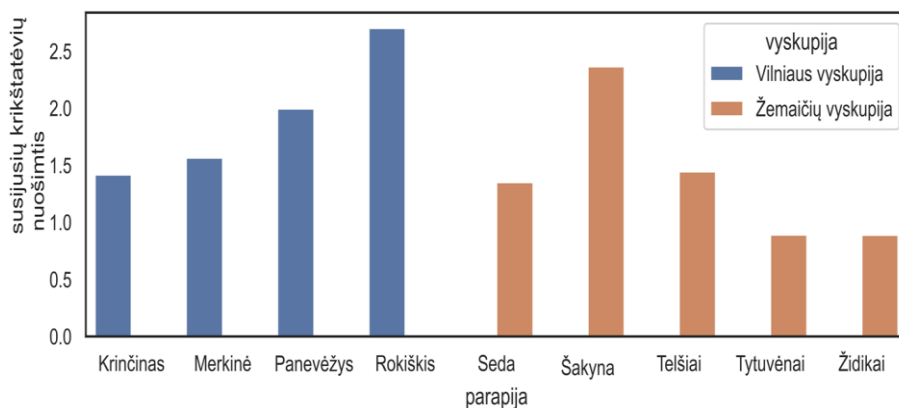
Krikštatėvių pavardžių analizė leidžia pastebėti ir giminystės ryšius tarp pačių krikštatėvių. Visose parapijose pasitaikė keletas atvejų (žr. 13 diagramą), kai naujagimio krikštatėviai buvo vyras ir žmona arba brolis ir sesuo ar kiti artimi giminės. Reikia pastebėti, kad retais atvejais dėl pavardžių užrašymo ypatybių nepavyko nustatyti, ar krikštatėviai buvo susiję giminystės ryšiais. Visgi, matyti, kad didžiuma atvejų nesantuokinių vaikų krikštatėviai nebuvo susiję giminystės ryšiais.

⁵¹⁷ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 253; f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 56v., LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 47v.

⁵¹⁸ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 57.

⁵¹⁹ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 7, l. 39.

13 diagrama. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių tarpusavio ryšiai (remiantis homonimiškų pavardžių analize).

Riboti duomenys neleidžia pastebėti aiškaus ryšio tarp socialinio nesantuokinių vaikų tėvų ir krikštatėvių statuso. Visgi, galimos įžvalgos. Visi kilmingų tėvų (motinos arba tėvo) nesantuokiniai vaikai Sedos (4 atvejai) ir Šakynos (3 atvejai) parapijose turėjo bent vieną kilmingą krikštatėvį arba krikštamotę. Sąlyginai daugiau kilmingų nei nekilmingų krikštatėvių turėjo Krinčino (4 atvejai iš 7) ir Židikų (6 atvejai iš 11) parapijose pakrikštyti kilmingųjų nesantuokiniai vaikai. Taigi, bent šiais atvejais motinos ir / ar vaiko tėvai krikštatėvius rinkosi iš savo socialinio sluoksnio. Telšių parapijoje iš 12 kilmingajai motinai ir / arba tėvui gimusių nesantuokinių vaikų tik pusė (6 atvejai) turėjo kilmingus krikštatėvius, Tytuvėnų parapijoje – 3 iš 8 kilmingų nesantuokinių vaikų. Vadinas, šiose parapijose ne visi kilmingi tėvai rinkosi krikštatėvius iš savo socialinės aplinkos. Tikėtina, įtakos krikštatėvių parinkimui galėjo turėti ir vaiką krikštijęs dvasininkas. Kalbant apie vertikalių tarpasmeninių santykių, grįstų krikštatėvystė, egzistavimą parapijose pažymėtina, kad visose pasitaikė atvejų, kuomet nekilmingos motinos nesantuokinis vaikas turėjo kilmingus krikštatėvius. Kaip buvo užsiminta (žr. poskyrį 5.3) nekilmingų motinų nesantuokinių vaikų krikštatėviais tapdavo garbingas pareigas valstybėje užėmę asmenys. Visose parapijose didžioji dauguma kilmingų krikštatėvių tapo būtent žemakilmių motinų nesantuokinių vaikų krikštatėviais. Visgi, tikėtina, kad tai labiau krikščioniškosios atjautos išraiška, ir ne motinos rinkosi krikštatėvius, o pastarieji patys parodė iniciatyvą. Kadangi nėra žinoma apie didžiosios daugumos krikštatėvių ir motinų bei tėvų socialinį statusą galima tik numanyti visus juos priklausius žemesniajam socialiniam statusui. O tai vėlgi leidžia kelti prielaidą, kad motinas ir krikštatėvius dažniausiai siejo tas pats socialinis statusas.

Išsiaiškinus, kad nesantuokinių vaikų krikštatėviai dažniausiai nebuvo susiję giminystės ryšiais ne tik su vaiko motina ir / ar tėvu, bet ir tarpusavyje (taigi, manomai, turėjo būti nepažįstami), kyla klausimas, ar juos galėjo sieti bent jau gyvenamoji vieta. Ar nesantuokinių vaikų krikštatėviai galėjo būti motinų kaimynai ar bent to pačio miestelio gyventojai.

Atkreiptinas dėmesys, kad krikštatėvių gyvenamoji vieta buvo nurodyta daug dažniau, nei nesantuokinių vaikų motinų (žr. poskyrį 4. 1. 3), bet kiekvienoje parapijoje pasitaikė įrašų, kuriuose nebuvo nurodyta, kur krikštatėviai gyveno – šie krikštatėviai sudarė nuo ~7 % iki ~30 % visų nesantuokinių vaikų krikštatėvių priklausomai nuo parapijos⁵²⁰. Visgi, yra žinoma apie didžiosios daugumos krikštatėvių gyvenamąsias vietas, kurios pirmiausia atskleidė, kad absoliuti dauguma krikštatėvių buvo kilę iš tos pačios parapijos, kurioje vyko jų nesantuokinių krikšto vaikų krikšto ceremonija (žr. 12–20 priedus).

Didesnė krikštatėvių dalis buvo kilusi iš parapijų centrų – miestelių bei parapijoms priklausiusių aplinkinių kaimų. Dažniausiai viena arba kelios krikštatėvių poros buvo kilę iš to pačio kaimo. O tais atvejais, kuomet abu priklausė skirtingiems kaimams, krikštatėvius siejo ta pati parapija. Tik nedidelė dalis krikštatėvių buvo kilę iš kitų, dažniausiai aplinkinių parapijų. Antai 1730 m. balandžio 2 d. Krinčino bažnyčioje pakrikštytos nesantuokinės Onos krikštatėviai – Jonas Jankūnas ir Ona Baranauskaitė buvo atvykę iš Obelių parapijos⁵²¹. Telšiuose 1777 m. sausio 11 d. pakrikštytos Agnietės krikštatėvis Tadas Sleidžius buvo kilęs iš Sedos parapijos, o štai krikštamotė Morta Skragienė – iš Alsėdžių⁵²². Motinos gyvenamoji vieta abiem atvejais nurodyta nebuvo. Židikų bažnyčioje nesantuokinių vaikų krikšto ceremonijoje dalyvavusios keturios poros krikštatėvių buvo kilusios iš kaimyninės Sedos parapijos⁵²³. Trimis atvejais motina taip pat buvo kilusi iš Sedos. Taip pat Židikuose nesantuokinio vaiko krikšto ceremonijoje dalyvavę devyni krikštatėviai buvo kilę iš kaimyninės Tirkšlių parapijos⁵²⁴. Pastaraisiais

⁵²⁰ Krinčino parapijoje nėra žinių apie 66 arba ~15,7 % visų įvardintų nesantuokinių vaikų krikštatėvių gyvenamąją vietą, Merkinėje – 63 arba ~12,4 %, Panevėžyje – 72 arba ~13,1 % visų įvardintų nesantuokinių vaikų krikštatėvių. Panevėžio duomenys apie krikštatėvių gyvenamąją vietą nėra laikytini tiksliais dėl to, kad šioje parapijoje krikštatėvių žymėjimas nebuvo nuoseklus. Rokiškio parapijoje 200 arba ~30 % krikštatėvių gyvenamoji vieta nebuvo nurodyta, Sedoje – 176 arba ~17 %, Šakynoje – 76 arba ~23 %, Telšiuose – 56 arba ~7 %, Tytuvėnuose – 78 arba ~17,4 % ir Židikuose – 101 arba ~15 %.

⁵²¹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 104.

⁵²² LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 9v.

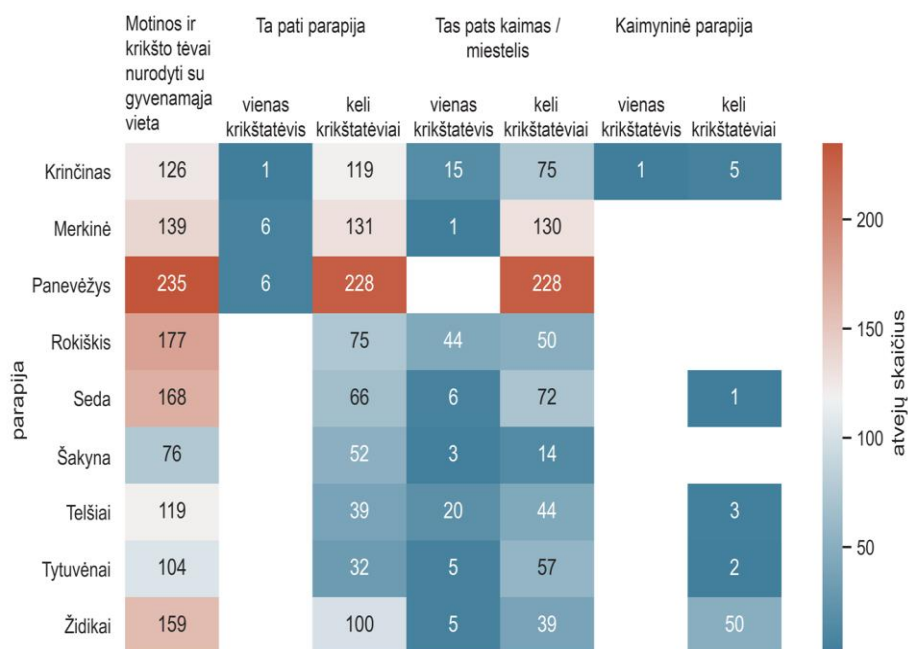
⁵²³ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 7, l. 16, b. 29, l. 6, 10, 43v.

⁵²⁴ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 3, l. 121, 209v.

atvejais motinos gyvenamoji vieta nebuvo nurodyta, tad galima spėti ją buvus atvykėle.

Kalbant apie krikštatėvių ir nesantuokinių vaikų motinų / motinų ir tėvų geografinį ryšį reikia pastebėti, kad gyvenamoji vieta juos siejo daug dažniau nei giminystės ryšiai. Tiesa, duomenų sąlygiškumą lemia tai, kad nėra jokių žinių apie dalies motinų gyvenamąsias vietas. Į toliau pateikiamą grafiką buvo įtraukti tik tie atvejai, kuomet viename krikšto įrašė buvo nurodyta tiek vaiko motinos, tiek ir krikštatėvių gyvenamoji vieta (žr. 16 grafiką).

16 grafikas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių ir motinų teritorinis pasiskirstymas.

Kaip matyti, didžiąją dalimi atvejų nesantuokinių vaikų krikštatėviai buvo kilę iš tos pačios parapijos, kaip ir motinos. Neretai abu krikštatėviai, rečiau vienas gyveno tame pačiame miestelyje arba kaimelyje, kaip ir motina. Galėjo būti, jog kartais nesantuokinių vaikų krikštatėviais tapdavo motinos kaimynai. Kartais tiek motina, tiek krikštatėviai buvo atvykę iš kitos, dažniausiai kaimyninės parapijos. Antai Židikų parapijoje beveik pusę atvejų vaiko motina ir krikštatėviai buvo kilę iš kaimyninės Pikelių parapijos. Krinčino parapijoje nedidelė dalis krikštatėvių ir motinų atvyko iš Panevėžio. Sedoje 1703 m. sausio 25 d. pakrikštytos Kotrynos motina Regina Bitinaitė ir krikštatėviai Simonas Juška, Ona Palindytė ir Motiejus Blindė buvo atvykę iš

Telšių⁵²⁵. O Telšių parapijoje keletas krikštatėvių su vaiko motina – iš Sedos. Šie atvejai leidžia numanyti, jog motiną su krikštatėviais siejo kaimynystės ryšiai.

Apibendrinant reikia pastebėti, giminystės ryšiai nesantuokinių vaikų krikštatėvius ir motinas siejo retai, o visais giminystės atvejais nesantuokinio vaiko motina priklausė žemesniam socialiniam sluoksniui. Galima prielaida, jog kilmingose šeimose nesantuokinis kūdikis kartais galėjo būti atribojamas nuo įprastų šeimos tradicijų, kurių viena ritualinių išraiškų ir būdavo viešas naujagimio krikštas, dalyvaujant giminaičių būriui. Krikštatėvių ir motinų / motinų ir tėvų socialinio statuso analizė leido pastebėti labiau horizontalių, o ne vertikalių tarpasmeninių santykių, grįstų krikštatėvyste, egzistavimą parapijose. Kilmingų tėvų nesantuokiniai vaikai dažniau turėdavo kilmingus krikšto tėvus. Krikštatėvių gyvenamosios vietos analizė parodė teritorinį ribotumą parenkant krikštatėvius, kuomet didžioji jų dalis gyvendavo toje pačioje parapijoje, kurioje ir vykdavo krikšto ceremonija. Palyginus krikštatėvių ir tėvų teritorinį pasiskirstymą pastebėta, kad dažniausiai nesantuokinių vaikų krikštatėviai ir tėvai gyvendavo tuose pačiuose kaimuose ir buvo susieti kaimynystės ryšiais.

⁵²⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 16, l. 42v.

6. NUMANOMI NESANTUOKINIŲ VAIKŲ LIKIMAI

Krikšto metrikų knygų duomenys neteikia tiesioginės informacijos apie nesantuokinio vaiko tolesnį gyvenimą po krikšto. Neretai šių vaikų likimą nesunku nuspėti. Nesantuokinis vaikas vien jau dėl savo kilmės pakliūdavo į didesnę mirties riziką nei santuokinis. Pirmiausia, nesantuokiniam vaikui grėsėdavo mirti nuo motinos rankos. Štai, pavyzdžiui, 1767 m. Sedos parapijoje palaidotas septynių savaikių amžiaus Martynas mirė po to, kai motinos Justinos „*sukliudžius bandymui nunuodyti, buvo uždusintas*“⁵²⁶. Vaikžudystės reiškinių analizavę tyrėjai kaip dažniausias šio nusikaltimo priežastis įvardija vyravusį neigiamą požiūrį į nesantuokinius vaikus ir jų motinas, kas sukeldavo motinų baimę būti viešai pasmerktoms⁵²⁷. Be viešo gėdinimo baimės, prisidėdavo tiek sunki vienišų motinų psichologinė būklė, tiek ir prasta socialinė ir ekonominė padėtis – neretai be tėvo ir artimųjų paramos motinos neturėjo galimybių užauginti vaiko⁵²⁸. Jei nesantuokinis vaikas išvengdavo tokios lemties, tolesnį jo gyvenimą galima suskirstyti į tris skirtingus scenarijus. Pirmiausia, dalis vaikų motinų būdavo pasiliekami auginti arba palikti (pamestinukų atvejai). Antruoju atveju, nesantuokiniai vaikai santuokos keliu galėjo būti įteisinti arba dar negimę (priešvedybinis nėštumas), arba po gimimo. Pastarieji atvejai leistų numanyti, jog vaikas buvo sėkmingai integruotas į šeimą. Galiausiai, dar vienas numanomas nesantuokinio vaiko likimo scenarijus – ankstyva mirtis. Toliau poskyriuose, remiantis ne tik krikšto (gimimo), bet ir išlikusiomis santuokos ir mirties metrikų knygomis, ir bus keliamos prielaidos apie nesantuokinių vaikų likimus.

6.1. Tėvų santuoka iki vaiko gimimo

Santuokos sudarymas ~ 9 mėnesių laikotarpyje iki vaiko krikšto (gimimo) nurodo, kad motina buvo nėščia vestuvių dieną. Be šio reiškinių – priešvedybinio nėštumo (*prenuptial pregnancy*) – analizės nesantuokinio

⁵²⁶ „Anno 1767 29 9bris mortuus est Martinus parvulus septem hebdomadarum matris Justina ex illegitimo thoro procreatus a matre veneno studio diadisempto sufocatus“, in: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 21, l. 18v.

⁵²⁷ U. Rublack, *The Crimes*, p. 163.

⁵²⁸ Ibid. L. Gowing, *Secret*, p. 87–115.

gimstamumo kreivė būtų dar labiau iškreipta⁵²⁹. Teisiniu požiūriu santuokos sudarymas iki vaiko gimimo nurodo vaiką įgijus santuokinio statusą. Visgi, jo atsiradimo aplinkybės neretai buvo tapačios nesantuokinio vaiko atsiradimo aplinkybėms – tėvų santykiavimui už santuokos ribų. Seksualinius santykius už santuokos ribų galėjo lemti įvairios aplinkybės, pirmiausia – XVIII a. tebevyravę sužadėtuvių papročiai. Išskirtini du sužadėtuvių tipai – *per verba de praesenti*) ir *per verba de futuro*⁵³⁰. Abiem atvejais, jaunuoliai apsiukeisdavo įžadais, skirtumas tas, jog *per verba de praesenti* buvo vieša ceremonija ir tiek Bažnyčios, tiek ir bendruomenės buvo traktuojama kaip teisinė santuokos pradžia⁵³¹. Tuo tarpu *per verba de futuro* nurodė neoficialų įžadų apsiukeitimą susituokti kažkada ateityje, kuriuos neretai sutvirtindavo sueitis⁵³². Dėl šios priežasties *per verba de futuro* Bažnyčios laikyta paprasčiausiu sanguliuavimu⁵³³, tuo labiau, kad tokie įžadai, priešingai nei *per verba de praesenti*, galėjo būti bet kada nutraukti abiejų pusių⁵³⁴. Toks seksualinių santykių iki vedybų *legalizavimas* darė įtaką tam, kad dauguma nuotakų (kai kuriose vietovėse iki ketvirtadalio visų nuotakų) vestuvių dieną jau būdavo nėščios⁵³⁵. Visgi, įvairios kliūtys santuokai sudaryti lemdavo, jog ne visi priešvedybiniai pastojimai užsibaigdavo santuoka ir dalis vaikų išsaugodavo nesantuokinio vaiko statusą. Dalį nėštumų už santuokos ribų lemdavo ne tik apsiukeitimai vedybų įžadais, bet ir konkubinatas, išprievartavimo ar prostitutcijos atvejai⁵³⁶. Būtent todėl nesantuokinis gimstamumas neretai buvo susijęs su kliūtimis santuokai sudaryti, todėl gyvenimas kartu susimetus

⁵²⁹ Anglų istorikas P. E. H. Hair dar 1966 m. sudarė priešvedybinio nėštumo kreivę, remdamasis duomenimis iš 77 Anglijos kaimų parapijų laikotarpyje nuo XVI a. pabaigos iki XIX a. pradžios. Kreivė atskleidė, kad bent viena iš šešių nuotakų vestuvių diena buvo nėščia, – P. E. H. Hair, *Bridal*, p. 239–240. Vėliau istorikas kreivę papildė įtraukdamas statistiką iš XVI a. pradžios, idem, „Bridal Pregnancy in Earlier Rural England Further Examined”, *Population Studies*, Vol. 24, No. 1, March., 1970. Vėliau P. E. H. Hair darbus pratęsė R. Adair, į Anglijos priešvedybinio nėštumo kreivę įtraukęs virš 500 parapijų, žr. R. Adair, *Courtship*, p. 92–109.

⁵³⁰ L. Stone, *The Family*, p. 32; R. Probert, *Marriage Law and Practice in the Long Eighteenth Century: a reassessment*, (toliau–*Marriage*) Cambrige: Cambrige University Press, 2009, p. 8.

⁵³¹ K. Tumelis, *Neišsipildžiusios*, p. 80.

⁵³² R. Probert, *Marriage*, p. 27.

⁵³³ A. L. Head–König, „Forced Marriages and Forbidden Marriages in Switzerland: State Control of the Formation of Marriage in Catholic and Protestant Cantons in the Eighteenth and Nineteenth Centuries”, *Continuity and Change*, Vol. 8, Issue 3, 1993, p. 444.

⁵³⁴ J. L. Flandrin, *Repression*, p. 204; G. R. Quaife, *Wanton*, p. 43–44.

⁵³⁵ L. Gowing, *Common*, p. 32; P. E. H. Hair, *Bridal*, p. 60; P. Laslett, *The World*, p. 178.

⁵³⁶ J. Kok, *The moral*, p. 8.

dažniau buvo ne laisvas poros pasirinkimas, bet gyvenimo aplinkybių nulemta realija⁵³⁷.

Ankstesnis tyrimas parodė, kad Vilniaus dekanato parapijose priešvedybinis nėštumas nebuvo paplitęs ir nesiekė net 1 % visų sudarytų santuokų⁵³⁸. Analizuojant priešvedybinio nėštumo reiškinį parapijose pirmiausia buvo svarbu apsibrėžti, kelių mėnesių laikotarpis iki vaiko krikšto (gimimo) laikytinas pastojimu iki santuokos. Nors ankstyvuosiuose darbuose tyrėjai apsibrėždavo ~ 8,5 mėnesių laikotarpį⁵³⁹, vėlesni tyrėjai apsistojo ties 8 mėnesiais iki vaiko krikšto (gimimo) kaip priešvedybinio nėštumo riba⁵⁴⁰. Toliau analizėje taip pat apsibrėžtas 8 mėnesių laikotarpis. Tokiu būdu bus eliminuoti ne tik pastojimai jau po santuokos, bet ir sumažinta tikimybė įtraukti priešlaikinius gimdymus. Visgi, minėta tikimybė išlieka, nes tiksliausia priešvedybinio nėštumo atvejams priskirti santuokas 6, 5 mėnesio laikotarpyje iki krikšto. Santuokos po 6,5 mėnesių laikotarpio gali būti vertinamos tiek kaip priešvedybinio nėštumo, tiek kaip ankstyvo gimdymo išdava. Kitas svarbus aspektas – kiek tikslinga krikšto datą prilyginti gimimo datai. Kaip rodo negausūs parapijų duomenys, nesantuokiniais vaikams vėlyvas krikštas nebuvo būdingas (žr. 4 grafiką). Galiausiai, reikšmingas ir motinų migracijos klausimas. Štai istorikas P. E. H. Hair atkreipė dėmesį, kad bemaž pusė nuotakų tuoj po vestuvių išsikeldavo gyventi į jauniko parapiją⁵⁴¹. Kaip atskleidė šio tyrimo parapijų krikšto ir santuokos metrikų knygos rasti pavyzdžiai, tais atvejais, kuomet jaunavedžiai būdavo kilę iš skirtingų vietovių, po vedybų nuotaka persikeldavo į jauniko kaimą. Šiuo atveju tyrimui naudinga tai, kad didesnė analizuotų parapijų dalis buvo kaimyninės parapijos (Rokiškis ir Kamajai, Panevėžys ir Krinčinas, Seda ir Telšiai). Tiesa, ne visų parapijų santuokos metrikų knygos pilnai padengia XVIII a., taip pat ne visų įrašų kokybė vienoda, todėl ir gauti duomenys neatskleidžia realių priešvedybinio nėštumo skaičių. Antai Telšių parapijos santuokos metrikų knyga iš XVIII a. pirmosios pusės⁵⁴² nebuvo įtraukta dėl nekokybiškų įrašų, pasikartojančių metų ir sumaišytų mėnesių. Išlikusi

⁵³⁷ J. Kok, „Deconstructing illegitimacy“, in: *Mensch im Mittelpunkt. Bevölkerung–Ökonomie–Erinnerung. Festschrift für Peter Teibenbacher zum 65.*, ed. by M. Hohenwarter, W. M. Iber and T. Krautzer, Geburtstag, 2019, p. 71–78.

⁵³⁸ U. Jonaitytė, Nesantuokiniai vaikai XVIII a., p. 134–135.

⁵³⁹ P. E. H. Hair, *Bridal*, p. 233.

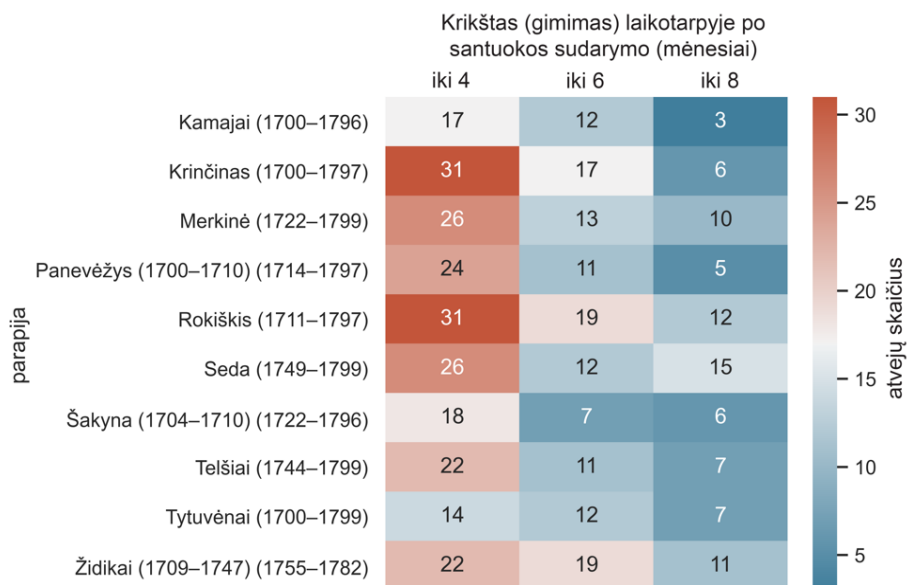
⁵⁴⁰ R. Adair, *Courtship*, p. 97; p. 43; S. H. Vries, P. Puschmann, „Conceived in Sin: Out-of-Wedlock Fertility and Bridal Pregnancies in the Antwerp District, Belgium, c. 1820–1920“, *SEG – The Low Countries Journal of Social and Economic History*, 20(2), 2023, p. 43.

⁵⁴¹ P. E. H. Hair, *Bridal*, p. 235.

⁵⁴² Telšių RKB santuokos metrikų knyga (1672–1743), – LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 9.

Šakynos santuokos metrikų knyga iš 1704–1773 m.⁵⁴³ laikotarpio taip pat pasižymėjo trūkumais: besikartojantys metai ir mėnesiai, nuplyšę lapai ir rašalo dėmės neleidžia kokybiškai rekonstruoti santuokų, todėl apsispręsta į tyrimą įtraukti tik kokybiškesnius įrašus, kurie prasideda nuo 1760–ųjų. Atitinkamai į žemiau pateiktą grafiką, siekiant geriau įvertinti priešvedybinio nėštumo paplitimą parapijose, buvo įtrauktas bendras santuokų skaičius, o santuokos sudarymo periodai suskirstyti į mažesnes atkarpas (žr. 17 grafiką).

17 grafikas. Santuokos 8 mėnesių laikotarpyje iki vaiko krikšto (gimimo).

Gauti duomenys pirmiausia parodė retus priešvedybinio nėštumo atvejus, kuomet abejuose vyskupijose bendrai santuokos iki vaiko gimimo nesiekė nei 3 % visų santuokų. Taip pat akivaizdu., kad sąlyginai daugiausia santuokų buvo sudarytos likus 4 ir mažiau mėnesių iki vaiko gimimo. O tai nurodo, kad motinos nėštumas vestuvių dieną siekė nuo 4 iki 7 mėnesių, jeigu ankstyvųjų naujųjų laikų nėštumo trukmę prilyginsime iki 40 savaičių⁵⁴⁴. Greičiausiai įvykusi santuoka 4 mėnesių intervale buvo sudaryta likus vos kelioms dienoms iki vaiko krikšto. Štai Sedos parapijoje 1792 m. rugsėjo 17 d. susituokusių Roko Pauliuko ir Brigitos Baltrimaitės⁵⁴⁵ dukters Uršulės krikštas įregistruotas rugsėjo 19 d.⁵⁴⁶ Kelios santuokos buvo sudarytos

⁵⁴³ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 3.

⁵⁴⁴ L. Gowing, *Common*, p. 145.

⁵⁴⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 25, l. 4v.

⁵⁴⁶ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 116v.

maždaug dvejų savaičių laikotarpyje iki vaiko krikšto (gimimo). Štai Krinčino parapijoje, 1749 m. rugsėjo 14 d. susituokė Baltramiejus Barzdžius ir Apolonija Bagdonaitė⁵⁴⁷, o jų duktė Brigita pakrikštyta rugsėjo 25 dieną⁵⁴⁸. Sedoje 1789 m. rugpjūčio 13 d. susituokę Jokūbas Valta ir Marijona Janutaitė⁵⁴⁹ mėnesio 24 d. pakrikštijo sūnų Baltramiejų⁵⁵⁰. Likusios santuokos šiame intervale dažniausiai įvyko likus maždaug mėnesiui iki vaiko krikšto. Antai toje pačioje Krinčino parapijoje 1700 m. rugpjūčio 15 d. susituokę Albertas Krisiūnas ir Sofija Mykolaitytė⁵⁵¹ rugsėjo 12 d. dalyvavo duktės Pranciškos krikštynose⁵⁵². Sedos parapijoje 1779 m. sausio 23 d. susituokusiųjų Andriejaus Šilvainio ir Rozalijos Končaitės⁵⁵³ sūnus Kazimieras buvo pakrikštytas vasario 28 d.⁵⁵⁴

Antrajame intervale sudarytos santuokos – 6 mėnesių laikotarpyje iki vaiko krikšto (gimimo) atskleidžia motiną buvus nuo 2 iki 3 mėnesių nėščią vestuvių dieną. Pavyzdžiui, Telšiuose 1747 lapkričio 19 d. susituokė Gertrūdos tėvai Jonas Žukauskas ir Marijona Arlauskaitė⁵⁵⁵, o Gertrūda buvo pakrikštyta praėjus pusei metų po tėvų santuokos – 1748 m. gegužės 19 d.⁵⁵⁶

Tai, kad mažiausiai santuokų buvo sudaryta 7–8 mėnesių laikotarpyje iki vaiko krikšto (gimimo), manytina, liudija aptariamo laikotarpio bendruomenių menką supratimą apie nėštumą. Šiuo laikotarpiu sudarytos santuokos nurodo nuotaką buvus nėščią vos kelias savaites, taigi, apie savo nėštumą ji greičiausiai dar nežinojo. To meto žinios apie nėštumo procesą rėmėsi spėliojimais, o moteris būdama ir kelis mėnesius nėščia galėjo nežinoti, jog laukiasi⁵⁵⁷. Spėtina, kad dalis šiame intervale įvykusių nėštumų galėjo būti ir *per verba de praesenti* įžadų paskatinta sueitis. Kita vertus, kūdikio krikštas (gimimas) praėjus 7–8 mėnesiams po santuokos taip pat gali rodyti ir priešlaikinį gimdymą. Antai Krinčine 1778 sausio 25 d. susituokė Antanas Žukauskas ir Ieva Sakalauskaitė⁵⁵⁸, o jų duktė Magdalena buvo pakrikštyta rugpjūčio 26⁵⁵⁹.

⁵⁴⁷ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 14, l. 10.

⁵⁴⁸ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 35v.

⁵⁴⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 20, 136.

⁵⁵⁰ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 80.

⁵⁵¹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 322v.

⁵⁵² Ibid., l. 18 v.

⁵⁵³ LVIA f. 1455, ap. 1, b. 20, l. 85v.

⁵⁵⁴ LVIA f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 102.

⁵⁵⁵ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 14, l. 7v.

⁵⁵⁶ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 20.

⁵⁵⁷ L. Gowing, *Common*, p. 119.

⁵⁵⁸ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 360v.

⁵⁵⁹ Ibid., l. 219.

Retai pasitaikė, kuomet tiek vestuvių liudininku, tiek ir krikštatėviu buvo tas pats asmuo. Štai Merkinėje 1753 m. gruodžio 23 d. pakrikštyto Tomo krikštatėviu tapo Juozapas Lukšys, dalyvavęs ir kaip Tomo tėvų, Tomo Lukšio ir Onos Pocaitės, santuokos liudytojas lapkričio 11 d.⁵⁶⁰. Atitinkamai Krinčine 1763 m. lapkričio 15 d. susituokusių Teodoro Kišnio ir Marijonos Jonėnaitės⁵⁶¹ vienas iš santuokos liudininkų – Antanas Štukas – vėliau, 1764 m. balandžio 29 d. tapo Kišnio ir Jonėnaitės sūnaus Antano krikštatėviu⁵⁶².

Atrodytų, kad santuokos sudarymas iki vaiko gimimo aktualesnis turėjo būti kilmingiesiems, siekiant apsaugoti šeimos vardą. Visgi, parapijų duomenys nerodo didesnio kilmingųjų intereso santuokos sudarymui iki gimstant vaikui, nei tarp žemesniųjų sluoksnių atstovų. Nors kiekvienoje parapijoje fiksuotos bent kelios kilmingųjų santuokos 8 mėnesių laikotarpyje iki vaiko krikšto, tokios santuokos nebuvo dažnos. Antai Kamajuose 1708 m. rugpjūčio 5 d. susituokusių bajorų (MD) Jono Konarskio ir Marijonos Mečinskos⁵⁶³ duktė Joana Pranciška buvo pakrikštyta kovo 17 d.⁵⁶⁴. Sedos parapijos bažnyčioje 1775 m. sausio 6 d. įvyko bajorų Jono Malinausko ir Magdalenos Paulauskaitės vestuvės⁵⁶⁵, o praėjus trims mėnesiams, balandžio 10 dieną, šioje bažnyčioje buvo pakrikštyta jų duktė Marijona Kleofilė Elena⁵⁶⁶. Telšiuose 1783 m. spalio 25 d. susituokusių bajorų Antano Gorskio ir Klaros Vitkievičaitės⁵⁶⁷ dukters Antaninos Izabelės krikštytos įvyko praėjus penkiems mėnesiams po tėvų santuokos, 1784 m. kovo 17 d.⁵⁶⁸.

Apibendrinant pastebėtina, kad priešvedybinis nėštumas nebuvo paplitęs reiškinys parapijose. Fiksuota vos keliolika atvejų abejose vyskupijose, kuomet intervale iki 8 mėnesių po santuokos sudarymo įvyko vaiko krikštas (gimimas). Tarp tokių atvejų didesnė dalis santuokų įvykdavo likus keliems mėnesiams iki gimstant vaikui. Galbūt tai liudytų vyravusią tam tikrą toleranciją praktikuotiems seksualiniams santykiams už santuokos ribų iki pastojimo fakto, kuomet tik pastojimas paskatindavo sudaryti santuoką.

⁵⁶⁰ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 7, l. 67.

⁵⁶¹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 322v.

⁵⁶² Ibid., l. 181.

⁵⁶³ LVIA, f. 669, ap. 1, b. 8, l. 164.

⁵⁶⁴ Ibid., l. 18v.

⁵⁶⁵ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 20, l. 59.

⁵⁶⁶ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 54v.

⁵⁶⁷ LVIA f. 1480, ap. 1, b. 19, l. 36.

⁵⁶⁸ LVIA f. 1480, ap. 1, b. 20, l. 9.

6.2. Tėvų santuoka po vaiko gimimo

Kaip jau buvo užsiminta anksčiau, nesantuokinis vaikas per tėvų santuoką galėjo įgyti santuokinio vaiko statusą (žr. 1 skyrių). Ieškant tokių santuokų parapijose, neapsieita be problemų. Pirmiausia, santuokos metrikų knygų chronologija ne visais atvejais sutapo su krikšto metrikų įrašais ir kai kuriose parapijose apėmė tik antrąją amžiaus pusę. Tad vien jau dėl to dalis informacijos yra prarandama. Ieškant tėvų santuokų, pasitelktas vardų susiejimo metodas, kurio trūkumai (aptarti įvadinėje dalyje) taip pat lemia, jog ne visos po vaiko krikšto sudarytos santuokos galėjo būti identifikuotos.

Atsižvelgus į minėtus sunkumus renkant duomenis nestebina, kad parapijose buvo aptikta nedaug atvejų, kuomet tėvai ryždavosi susituokti po nesantuokinio vaiko gimimo. Analizei pasirinktas 24 mėnesių laikotarpis po vaiko krikšto (gimimo), pirmiausia atsižvelgiant į ankstyvą numanomą vaiko mirtį (žr. poskyrį 6.3). Vėliau sudaryta santuoka taip pat nebūtinai rodo tėvų siekį įteisinti vaiką. Kaip atskleidė gauti duomenys, tėvai išties ilgai nedelsdavo sudaryti santuoką – sąlyginai daugiau santuokų įvyko pirmaisiais mėnesiais po vaiko krikštytynų. Trumpiausias laikotarpis tarp vaiko krikšto ir santuokos sudarymo buvo vos kelios dienos. Antai Sedoje Jurgis Narbutas ir Barbora Antanaitytė dukterį Gertrūdą pakrikštijo sausio 12 d.⁵⁶⁹, o po dviejų dienų, sausio 14 d. susituokė⁵⁷⁰. Šakynoje 1762 m. birželio 27 d. pakrikštytos Elžbietos⁵⁷¹ tėvų, Jono Krankeno ir Elenos Danilaitės, santuoka buvo sudaryta praėjus kelioms dienoms po dukters krikšto, rugpjūčio 1–ąją⁵⁷². Telšių parapiinėje bažnyčioje 1749 m. vasario 19 d. susituokusių Simono Kvaškausko ir Mortos Tuknaitės⁵⁷³ duktė Kotryna buvo pakrikštyta vasario 14 d.⁵⁷⁴. Agnietės, pakrikštytos 1798 m. gegužės 17 d. Telšiuose⁵⁷⁵, tėvų santuoka buvo įregistruota mėnesio 22–ąją dieną⁵⁷⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad šiais minėtais atvejais pakrikštytas vaikas nebuvo pažymėtas kaip nesantuokinis. Tai galėtų liudyti vyravusią viešąją nuomonę ir toleranciją nesantuokinių ryšių egzistavimui atvejais, kuomet gimus vaikui santuoka būdavo sudaroma.

Dalis tėvų susituokdavo iki vieno mėnesio po vaiko krikštytynų. Antai Krinčine 1769 m. birželio 10 d. susituokusių Tomo Augustino ir Elžbietos

⁵⁶⁹ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 126.

⁵⁷⁰ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 20, l. 91.

⁵⁷¹ LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 4, l. 74.

⁵⁷² LVIA, f. 1321, ap. 1, b. 3, l. 35.

⁵⁷³ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 14, l. 9.

⁵⁷⁴ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 16, l. 30.

⁵⁷⁵ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 22, l. 51.

⁵⁷⁶ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 23, l. 8v.

Brazauskaitės⁵⁷⁷ sūnaus Antano krikštas įregistruotas gegužės 22 d.⁵⁷⁸ Rokiškyje 1793 m. lapkričio 3 d. pakrikštyto Lauryno⁵⁷⁹ tėvų Zacharijaus Ivanausko ir Rozalijos Babinauskaitės santuoka įvyko to pačio mėnesio 25 dieną⁵⁸⁰.

Dviejų mėnesių laikotarpyje (krikštas gruodį–santuoka vasarį) susituokė Tomo tėvai Kazimieras Markevičius ir Judita Urbonaitė⁵⁸¹ iš Tytuvėnų parapijos ir Tomo tėvai Pranciškus Jakštas ir našlė Barbora Jonaitienė iš Židikų⁵⁸². Pastarajame įrašė pažymėta, kad Tomas gimė iš Jakšto ir Jonaitienės sanguliavimo. Pastebėtina, kad ir kitu atveju nesantuokinis vaikas gimė iš tėvų sanguliavimo, nes santuokos keliu galėjo būti įteisinti tik tokiais aplinkybėmis gimę vaikai (žr. 1 skyrių). Abu Tomai tikslingai buvo įrašyti kaip nesantuokiniai. Tuo tarpu Sedos bažnyčioje 1781 m. birželio 3-ąją dieną pakrikštytas Jokūbas⁵⁸³ nebuvo įrašytas kaip nesantuokinis, nors tėvai, Tomas Gidernis ir Elena Perminaitė, ir susituokė praėjus beveik dviem mėnesiams, liepos 28 dieną⁵⁸⁴.

Tytuvėnų parapijoje aptikti du atvejai, kuomet santuoka buvo sudaryta praėjus daugiau nei metams po vaiko krikšto. Štai 1707 m. liepos 25 d. pakrikštyto Jokūbo tėvai Kazimieras Bernotaitis ir Kotryna Vainiulaitė⁵⁸⁵ ne santuokoje gimusį sūnų įteisingo susituokdami 1708 m. lapkričio 21 d.⁵⁸⁶ O 1712 m. gegužės 13 d. Tytuvėnuose pakrikštytos Onos tėvai Kazimieras Čeponaitis ir Barbora Litvinaitė⁵⁸⁷ santuką įteisingo praėjus daugiau nei dviem metams po dukters krikšto, 1714 m. gruodžio 1 d.⁵⁸⁸ Nežinant aplinkybių, sunku komentuoti vėlyvesnės santuokos motyvus.

Gauti rezultatai atveria kelią prielaidoms. Net ir įvertinus šaltinių ribotumą reikia pastebėti, jog santuoka po vaiko gimimo nebuvo dažnas reiškinys parapijose. Gautus duomenis palyginus su nedideliais priešvedybinio nėštumo skaičiais (žr. poskyrį 6.1) galima prielaida, jog dalis

⁵⁷⁷ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 35, l. 356.

⁵⁷⁸ Ibid., l. 193.

⁵⁷⁹ LVIA, f. 604, ap. 11, b. 31, l. 323.

⁵⁸⁰ LVIA, f. 30003, ap. 29, b. 22, l. 22v.

⁵⁸¹ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 12, l. 53 (Tomo krikštas); LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 9, l. 46v. (tėvų santuoka).

⁵⁸² LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 5, l. 19 (Tomo krikštas); LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 6, l. 29v. (tėvų santuoka).

⁵⁸³ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 22, l. 132v.

⁵⁸⁴ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 20, l. 92.

⁵⁸⁵ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 8, l. 78v.

⁵⁸⁶ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 9, l. 20.

⁵⁸⁷ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 8, l. 90v.

⁵⁸⁸ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 9, l. 24.

vaikų nebuvo įteisinti dėl tam tikru lygmeniu vyravusios tolerancijos nesantuokiniams ryšiams. Kita vertus, mažas santuokų skaičius po vaiko gimimo galėtų liudyti ir priešingą situaciją – tolerancijos stoką pastojimo prieš santuoką atvejais. Tikėtina, tokioje situacijoje atsidūrusi motina, dėl viešo pasmerkimo, neretai prarasdavo galimybę ištekėti.

6.3. Ankstyva mirtis

Vakarų tyrėjų darbai rodo, kad iki pat XX a. tarp nesantuokinių vaikų vyravo du kartus didesnis mirtingumas, nei tarp santuokinių⁵⁸⁹. Be jau minėtos vaikžudystės, didesnę nesantuokinių vaikų mirtingumą lemdavo gimdymo aplinkybės, kuomet motinos neretai gimdydavo sunkiomis sąlygomis, be pagalbos ir slapta, kas padidindavo komplikacijų šansus tiek gimdyvei, tiek ir naujagimiui⁵⁹⁰. Lietuvos istoriografijoje dėl šaltinių ribotumo itin trūksta tyrimų, skirtų tiek vaikų, tiek ir suaugusiųjų mirtingumui iki XX a.⁵⁹¹

Vakarų tyrėjai, analizuojantys kūdikių mirtingumą ankstyvaisiais naujaisiais laikais, susiduria su duomenų patikimumo problema. Nuo XVIII a. pastebima auganti tendencija, kuomet jau negyvi kūdikiai arba mirę tuoj po gimimo nebūdavo fiksuojami tiek krikšto, tiek ir mirties metrikų knygosė⁵⁹². Su šia problema susidurta ir analizuojant nesantuokinių vaikų mirties įrašus tyrimo parapijose. Pastebimas nenuoseklus vaikų fiksavimas mirties metrikų

⁵⁸⁹ Daugiausia tyrimų šia tema dengia XIX a. laikotarpį dėl gausiau išlikusių ir kokybiškesnių duomenų: A. Brändström, „Life Histories Of Single Parents and Illegitimate Children in Nineteenth–Century Sweden“, *The History Of The Family*, Vol. 1, Issue 2, 1996, p. 206; D. I. Kertzer, *Gender*, p. 9; P. Laslett, *Family*, p. 160; A. Reid, R. Davies, E. Garrett, A. Blaikie, „Vulnerability Among Illegitimate Children In Nineteenth Century Scotland“, *Annales de démographie historique*, No. 1, 2006, p. 89–113; O. Ulbricht, „The Debate about Foundling Hospitals in Enlightenment Germany: Infanticide, Illegitimacy, and Infant Mortality Rates“, *Central European History*, Vol. 8, No 3–4, 1985, p. 217.

⁵⁹⁰ L. Gowing, *Secret*, p. 87; U. Rublack, *Pregnancy*; A. Wilson, *Ritual*, p. 153, G. R. Quaife, *Wanton*, p. 102.

⁵⁹¹ Minėtinas Dovilės Bugienės tyrimas, skirtas Lietuvos gyventojų mirtingumui nuo 1849 m. iki XX a. antrojo dešimtmečio. Autorė, remdamasi Vilniaus, Kėdainių, Alizavos ir Jiezno parapijų mirties metrikų knygomis nustatė didelį vaikų, ypač iki 5–erių metų amžiaus, mirtingumą, plačiau žr. D. Bugienė, „Lietuvos gyventojų mirtingumas ir epidemiologinis perėjimas 1849–1921 metais“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 48 (1), 2021, p. 71–96.

⁵⁹² E. A. Wrigley, „Births and Baptisms: the Use of Anglican Baptism Registers as a Source of Information about the Numbers of Births in England before the Beginning of Civil Registration“, *Population Studies*, Vol. 31, Issue 2, 1977, p. 289.

knygose⁵⁹³. Iki pat paskutiniųjų amžiaus dešimtmečių prie vaikų mirties įrašų dažniausiai būdavo prirašomas žodis *infans*, nenurodant konkretaus amžiaus. O kaip rodo paskiri įrašai, to meto supratimu *infans* laikytas tiek kelių savačių kūdikis, tiek ir 9–erių sulaukęs vaikas. Tiesa, bent jau Šakynos parapijos atveju pastebėta, kad iki 1782 m. vidurio vaikų amžius būdavo įvardijamas nuo trejų metų amžiaus, o iki tol laidojamas vaikas registruotas kaip *infans*. Tad bent šios parapijos pavyzdys rodytų, jog įrašus pildęs dvasininkas terminu *infans* apibūdindavo jaunesnius nei trejų metų vaikus. Likusiose parapijose detalesnis vaikų mirtingumo amžius nuosekliau pradėtas žymėti nuo ~1780 m.^{*}, todėl į tolesnę analizę ir buvo įtraukti tik įrašai, prasidedantys nuo šių metų.

Bendras mirusių vaikų iki 2–iejų metų amžiaus skaičius parapijose bent dalinai atskleidžia vaikų neregistravimo mastus. Abejonių sukėlė duomenys iš Merkinės ir Tytuvėnų parapijų. Remiantis šių parapijų mirties įrašų analize pastebėta, kad visi naujagimiai mirė sulaukę bent jau 4 mėnesių amžiaus. Atsižvelgus į kitų parapijų duomenis šiuo laikotarpiu, sunkiai tikėtina, kad Merkinėje ir Tytuvėnuose nemirė nei vienas naujagimis iki 4 mėnesių amžiaus. Tikėtina, kad dalis naujagimių mirė tuoj po krikšto, todėl jų mirtis nebuvo fiksuota mirties metrikų knygose. Štai Merkinės parapijoje bendrai tarp naujagimių buvo aptikta sąlyginai daugiau skubaus krikšto atvejų, kuomet dėl grėšiančios mirties jie buvo krikštijami namuose vien švęstu vandeniu⁵⁹⁴. Tarp tokių atvejų minėtinas ir 1779 m. sausio 17 d. įrašas, nurodęs, kad nesantuokinė Kristina, gimusi iš motinos Reginos Bendaraitės svetimavimo, buvo pakrikštyta namuose⁵⁹⁵. Duomenys iš Merkinės ir Tytuvėnų toliau nebuvo įtraukti į bendrą kūdikių iki 2–iejų metų amžiaus mirtingumo skalę dėl numanomo duomenų iškraipymo⁵⁹⁶.

⁵⁹³ Ši problema būdinga ir kitose Europos dalyse aptariamam laikotarpiu. Štai pietų Prancūzijoje dvasininkai nefiksuodavo jaunesnių nei 10–ies metų vaikų mirčių, nes dar nepriėmę Komunijos jie laikyti nepilnaverčiais krikščionimis, plačiau žr. P. Goubert, „Legitimate Fecundity and Infant Mortality in France during the Eighteenth Century: A Comparison“, *Daedalus*, Vol. 97, No. 2, Historical Population Studies, 1968), p. 598.

^{*} Išimtimi laikytina Židikų parapijos mirties metrikų knyga, kurioje vaikų amžius mirties dieną pradėtas registruoti nuo 1756 m.: LVIA, f.

⁵⁹⁴ Merkinėje iš viso pasitaikė 33 tokie atvejai: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 14, l. 4, 4v., 20, 23v., 28, 31v., 62; b. 15, l. 53v., 62v., 63, 66, 67, 75, 80; b. 16, l. 3, 10, 13, 15, 17, 20, 30, 37, 40, 45, 50, 56, 57v, 71, 76.

⁵⁹⁵ „Anno 1779 <...> Catharina baptisata domi in necessitate de sola aqua filia Regina Bendarowna illegitimi thori ex adulterio“, in: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 14, l. 4v.

⁵⁹⁶ Antai Tytuvėnų parapijoje tarp 1780 ir 1799 m. fiksuoti 129 naujagimiai, palaidoti būdami 4–6 mėnesių amžiaus. Tuo tarpu iki 4 mėnesių amžiaus nefiksuotas nei vienas miręs naujagimis.

Bendras kūdikių iki 1–erių metų amžiaus parapijose sudarė ketvirtadalį, o iki 2–iejų metų amžiaus – apie trečdalį visų (kūdikių ir suaugusiųjų) mirčių (žr. 1 ir 2 lenteles ir 21–22 priedus). Tokie skaičiai tyrimo parapijose pernelyg nesiskiria nuo Europos vidurkio aptariamam laikotarpiui⁵⁹⁷. Tiesa, tarp parapijų stebimi nukrypimai, kur Panevėžyje naujagimių iki 1–erių ir 2–iejų metų per paskutinius du XVIII a. dešimtmečius mirė mažiau nei likusiose parapijose – iki dešimtadalio. Tuo tarpu Židikuose naujagimių mirtingumas šiose amžiaus grupėse kiek viršijo trečdalį. Didžiojoje dalyje parapijų vyriškosios lyties naujagimių buvo palaidota sąlyginai daugiau nei moteriškosios. Išimtimi laikytina Židikų parapija, kurioje mergaičių iki 2–iejų metų amžiaus palaidojimų skaičius buvo iki 4 % didesnis nei berniukų. Atkreiptinas dėmesys ir į Šakynos parapiją. Čia skirtumas tarp mirusių mergaičių ir berniukų buvo ženkliai didesnis (~10 %) nei likusiose parapijose, nors tarp suaugusiųjų palaidojimų stebima taisyklinga lyties proporcija.

1 lentelė. Vyriškosios (V) ir moteriškosios (M) lyties vaikų iki 2–iejų metų amžiaus mirtingumas 1780–1799 m. (mėnesiai) Vilniaus vyskupijoje.

Parapija	Kamajai	Krinčinas	Rokiškis
Bendras mirusiųjų sk.	V 988 M 911	V 910 M 787	V 1501 M 1439
Mirusių vaikų iki 1 m. sk. (%)	V ~25,1 M ~22,1	V ~25,9 M ~21,1	V ~ 37,1 M ~34,5
Mirusių vaikų iki 2 m. sk. (%)	V ~ 30,5 M ~28,4	V ~34,7 M ~30,4	V ~ 46,2 M ~43,6

⁵⁹⁷ Pavyzdžiui, XVIII a. Toskanoje, Italijoje, vaikų iki 1–erių metų mirtingumas sudarė nuo ketvirtadalio iki penktadalio, G. Alfani, *Spiritual*, p. 24; Švedijoje XVIII a. viduryje šis skaičius siekė trečdalį, žr. K. Pitkänen, „Infant mortality decline in a changing society“, *Finish Yearbook of Population Research*, Vol. 21, 1983, p. 46.

2 lentelė. Vyriškosios (V) ir moteriškosios (M) lyties vaikų iki 2-iejų metų amžiaus mirtingumas 1780–1799 m. (mėnesiai) Žemaičių vyskupijoje.

Parapija	Seda	Šakyna	Telšiai	Židikai
Bendras mirusiųjų sk.	V 1443 M 1360	V 287 M 265	V 870 M 854	V 601 M 512
Mirusių vaikų iki 1 m. sk. (%)	V ~25,7 M ~18,7	V ~22 M ~12,5	V ~13,6 M ~12,6	V ~30,8 M ~33,4
Mirusių vaikų iki 2 m. sk. (%)	V ~ 33,3 M ~26,9	V ~29,3 M ~20,8	V ~16,3 M ~16	V ~35,9 M ~39,8

Nesantuokinių vaikų mirčių registravimas nuoseklumu nepasižymėjo. Dalyje parapijų (Krinčino, Panevėžio ir Šakynos) nebuvo registruota nei viena ne santuokoje gimusio vaiko mirtis. Likusiose parapijose taip pat pastebimas gana atmetinas nesantuokinių vaikų mirčių registravimas. Pirmiausia, itin mažas nesantuokinių vaikų mirčių skaičius parapijose. Neatmetama tikimybė, kad prie to dalinai galėjo prisidėti tiek motinų migracija, kuomet pakrikštytas vienoje parapijoje, naujagimis galėjo mirti kitoje. Tuo pačiu, dalies nesantuokinių vaikų mirtys galėjo būti niekur neužfiksuotos dėl neišaiškintos vaikžudystės.

Kaip atskleidė riboti duomenys, nesantuokiniai vaikai sąlyginai dažniau mirdavo iki vienerių metų amžiaus. Štai Kamajuose fiksuoti trys nesantuokinių vaikų palaidojimai, tarp kurių du vaikai (Motiejus ir Ona) mirė nesulaukę vienerių⁵⁹⁸. Rokiškyje palaidotas 6 mėnesių Jurgis⁵⁹⁹, Sedoje – 2 mėnesių Elena⁶⁰⁰, Tytuvėnuose – 3 mėnesių Vincentas⁶⁰¹ ir 6 mėnesių Konstancija⁶⁰².

Visgi, pasitaikė, kuomet nesantuokiniai vaikai išgyvendavo bent keletą metų. Štai 1776 m. balandžio 25 d. Kamajų parapijos kapinėse

⁵⁹⁸ LVIA, f. 669, ap. 1 b. 8, l. 216, 232.

⁵⁹⁹ LVIA, f. 3003, ap. 29, b. 40, l. 197.

⁶⁰⁰ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 23, l. 67.

⁶⁰¹ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 11, l. 61.

⁶⁰² Ibid., l. 80.

palaidotas penkerių metų Jurgis. Deja, jokių žinių apie Jurgio tėvus įrašas neteikia. Kamajų ir kaimyninės Rokiškio parapijos krikšto įrašuose minėto Jurgio aptikti taip pat nepavyko. Tikėtina, jis buvo kilęs iš toliau nuo parapijos nutolusios gyvenvietės. Sedoje 1794 m. balandžio 21 d. palaidotas ketverių Jonas⁶⁰³. Tikėtina, kad tai tas pats Jonas, pakrikštytas 1790 m. gruodžio 28 dieną⁶⁰⁴.

Kitas atmetino nesantuokinių vaikų mirčių registravimo požymis – dažnai nebūdavo nurodomas amžius mirties (laidojimo) dieną net ir nuo 1780 m., kuomet tarp santuokinių vaikų amžiaus nurodymas jau buvo įsitvirtinęs. Siekiant rekonstruoti nesantuokinio vaiko amžių mirties dieną, pasitelktos krikšto metrikų knygos. Štai Merkinėje 1767 m. lapkričio 7 d. palaidotas Benediktas⁶⁰⁵ mirė būdamas 4 mėnesių. O tai atskleidžia Benedikto krikšto įrašas iš tų pačių metų liepos 6 d.⁶⁰⁶ Židikų parapijos kapinėse 1772 m. gegužės 10 d. palaidota Barbora⁶⁰⁷ greičiausiai buvo pakrikštyta tų metų vasario 26 d.⁶⁰⁸ Telšių parapijoje 1790 m. gegužės 14 dieną palaidotas nesantuokinis Jonas⁶⁰⁹ numanomai galėjo būti tas pats Jonas, pakrikštytas minėtų metų balandžio 30 d.⁶¹⁰ O tais pačiais metais šios parapijos kapinėse birželio 13 d. palaidota nesantuokinė Ona⁶¹¹ galėjo būti ta pati Ona, kurios krikštas užfiksuotas mėnesio 3 dieną.⁶¹² Matyti, kad bent šiais atvejais nesantuokiniai vaikai mirė kelių mėnesių laikotarpyje po krikšto.

Pamestinukai, dažniau nei *įprasti* nesantuokiniai vaikai pakliūdavo į mirties riziką. Palikti vaikai netekdavo motinos pieno taip reikalingo jų imuniteto susiformavimui, todėl būdavo labiau pažeidžiami aptariamam laikotarpiui būdingoms ligoms, kurios dažnai plisdavo būtent pamestinukų prieglaudose⁶¹³. O dėl XVIII a., ypač antroje pusėje, išaugusio pamestinukų

⁶⁰³ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 23, l. 51.

⁶⁰⁴ LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 24, l. 96.

⁶⁰⁵ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 11, l. 10v.

⁶⁰⁶ LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 12, l. 156v.

⁶⁰⁷ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 6, l. 15.

⁶⁰⁸ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 9, l. 15.

⁶⁰⁹ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 15, l. 63v.

⁶¹⁰ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 20, l. 41.

⁶¹¹ LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 15, l. 64.

⁶¹² LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 20, l. 42–42v.

⁶¹³ A. Levene, „The Estimation of Mortality at the London Foundling Hospital, 1741–99“, *Population Studies*, Vol. 59, No. 1, 2005, p. 87; D. I. Kertzer, W. Sigle, Michael J. White, „Childhood Mortality and Quality of Care among Abandoned Children in Nineteenth-Century Italy“, *Population Studies*, Vol. 53, No. 3, November, 1999, p. 303–315.

skaičiaus, neretai pritrūkdavo žindyvių⁶¹⁴. Galimybė paliktiems kūdikiams išgyventi dažnai priklausydavo ir nuo to, kaip greitai juos pavykdavo aptikti paliktose vietose ir priglausti parapijoje ar parapijiečių namuose. Tytuvėnuose 1788 m. kovo 7 d. pakrikštytas naktį po langu surastas Kazimieras⁶¹⁵ mirė sulaukęs dviejų mėnesių, gegužės 18 d.⁶¹⁶ Manytina, jog naujagimis buvo pakankamai greitai surastas, kas padidino jo išgyvenimo šansus bent keliais mėnesiais. Tos pačios parapijos kapinėse 1789 m. liepos 29 d. palaidotas pamestinukas Antanas⁶¹⁷ galėjo būti Antanas, kurio krikštas buvo užregistruotas 1785 m. vasario 3 d.⁶¹⁸ Galbūt Antanas galėjo būti apgyvendintas pas žindvę ir jos pienu maitintas bent kelis metus, kas ir padėjo jam išgyventi virš trejų metų⁶¹⁹.

Tik Telšių ir Židikų parapijose aptiktas sąlyginai didesnis užregistruotų nesantuokinių vaikų mirčių skaičius, todėl tik šių parapijų duomenys buvo naudojami siekiant įvertinti nesantuokinių ir santuokinių vaikų mirtingumo tendencijas. Šiuo atveju, siekiant duomenų reprezentatyvumo, laikotarpiai suskirstyti remiantis ne santuokinių, bet nesantuokinių vaikų mirtingumo tendencijomis, iš kurių atsiskleidžia būtent šios grupės vaikų pažeidžiamiausi amžiaus tarpsniai*. Duomenys atskleidė, kad sąlyginai daugiau nesantuokinių vaikų mirė per pirmuosius kelis gyvenimo mėnesius, tuo tarpu santuokiniai vaikai turėjo didesnę galimybę išgyventi bent iki vienerių metų (žr. 18 ir 19 grafikus).

⁶¹⁴ Pamestinukų žindyvių problemą Lietuvos istoriografijoje aptarė M. Jakulis, tyręs situaciją Vilniuje XVIII a. II pusėje. Istorikas atkreipia dėmesį, jog vienai žindyvei kartais tekdavo po kelis vaikus, tad galima spėti, jog pamestinukai negaudavo pakankamai pieno, plačiau žr. M. Jakulis, *Našlaičiams*, p. 356–374.

⁶¹⁵ „Anno 1788 <...> baptisatus infantem n[omi]ne Casimirum inventum et subjectum nocte sub fenestra ignator parntum <...>“, in: LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 30.

⁶¹⁶ LVIA, f. 1522, ap. 1., b. 11, l. 47 v.

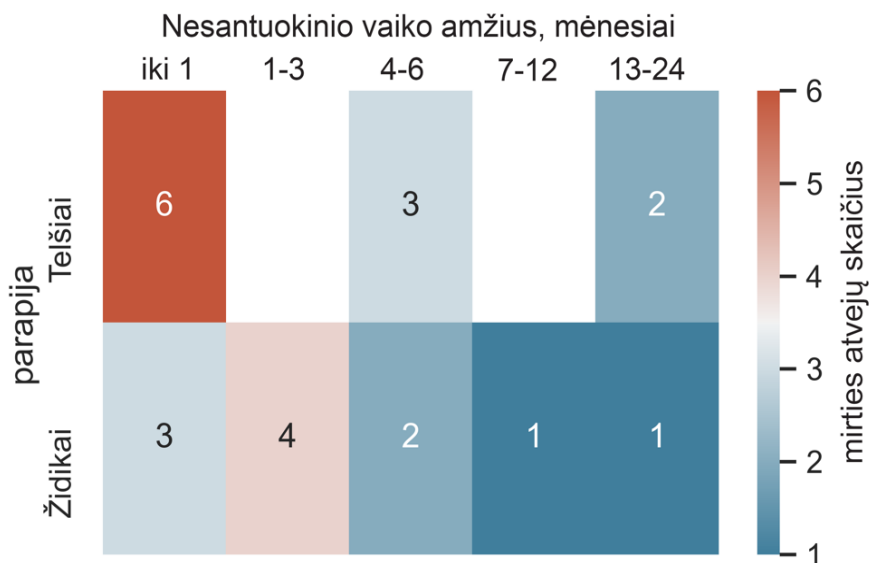
⁶¹⁷ Ibid., l. 48v.

⁶¹⁸ LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 13, l. 21.

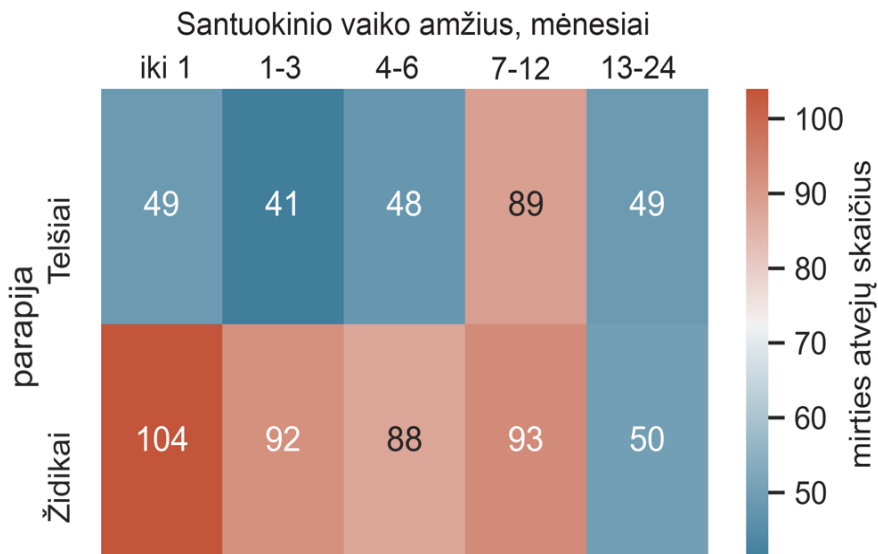
⁶¹⁹ Apie tokios praktikos egzistavimą Vilniuje, kuomet pamestinukai pas žindvę gyvendavo bent keletą metų, nurodo M. Jakulis, žr.: M. Jakulis, *Našlaičiams*, p. 367.

* Duomenys atskleidė, kad Telšių ir Židikų parapijose nebuvo fiksuota nesantuokinio vaiko mirties atvejų 7–11 ir 13–23 mėnesių amžiaus grupėse.

18 grafikas. Nesantuokinių vaikų iki 2-iejų metų amžiaus mirtingumas Telšių ir Židikų parapijose 1780–1799 m.

19 grafikas. Santuokinių vaikų iki 2-iejų metų amžiaus mirtingumas Telšių ir Židikų parapijose 1780–1799 m.

Trumpiausias išgyvenimo laikotarpis buvo trys dienos, kurių sulaukęs 1797 m. gruodį Ukrainų kaime, Židikų parapijoje, pakrikštytas mirė Jonas⁶²⁰. Kaip rodo Telšių parapijos atvejais, rizikingiausias ankstyvos mirties laikotarpis tarp nesantuokinių ir santuokinių vaikų buvo pirmasis gyvenimo mėnėsis. Nesantuokiniam vaikui išgyvenus pirmąjį mėnesį, antrasis rizikingas laikotarpis buvo nuo 4 iki 6 mėnesių. Tuo tarpu santuokiniai vaikai turėjo didesnę šansą sulaukti pirmųjų gyvenimo metų. Židikų parapijoje tiek nesantuokinių, tiek ir santuokinių vaikų didesnioji dalis taip pat mirdavo iki keturių savaičių amžiaus.

Mirties priežastys metrikų knygose pradėtos fiksuoti nuo ~XIX a. 3 deš. Nors tai išeina iš šio tyrimo chronologinių rėmų, trumpas ekskursas į parapijų metrikų knygas, dengiančias 1830–1850 m. laikotarpį atskleidė, kad Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose dažna nesantuokinių ir santuokinių vaikų iki 2 metų amžiaus mirties priežastis buvo infekcinės ligos, tokios kaip raupai, difterija, kokliušas, skarlatina ir tymai⁶²¹. Labai tikėtina, kad šios ligos ir XVIII a. tapdavo dažna naujagimių mirties priežastimi. Kartais nesantuokiniai vaikai mirdavo ir dėl kitų aplinkybių. Štai Židikų parapijoje 1790 m. kovo 20 d. palaidoto 17 savaičių nesantuokinio Kazimiero mirties įrašė prirašytas žodis *abortu*⁶²². Neturint daugiau informacijos, galima tik kelti prielaidas, ar Kazimiero mirtis buvo susijusi su komplikacijomis po gimdymo, ar įrašą pildęs dvasininkas omenyje turėjo motinos, Mortos Narmontaitės, tyčinį badymą nutraukti sūnaus gyvybę.

Apibendrinat pastebima, kad turima nedaug nesantuokinių vaikų mirties įrašų, kas liudytų, jog dalies jų mirtis nebuvo užfiksuota dėl numanomos vaikžudystės ar tiesiog atmetino dvasininkų registavimo. Antra, kad ir riboti duomenys atskleidė didesnę nesantuokinių vaikų pažeidžiamumą, lyginant su santuokiniais vaikais. Nors bendras vyravęs kūdikių iki 2-iejų metų amžiaus mirtingumas parapijose buvo aukštas, santuokiniai vaikai turėjo sąlyginai didesnes galimybes nei nesantuokiniai vaikai sulaukti pirmųjų gyvenimo metų.

⁶²⁰ LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 8, l. 36.

⁶²¹ Merkinės RKB mirties metrikų knygos: LVIA, f. 1541, ap. 1, b. 23 (1828–1833), b. 25 (1833–1846); Rokiškio RKB mirties metrikų knygos: LVIA, f. 3003, ap. 29, b. 42 (1827–1835), b. 43 (1835–1848); Sedos RKB mirties metrikų knyga: LVIA, f. 1455, ap. 1, b. 39 (1834–1848); Telšių RKB mirties metrikų knygos: LVIA, f. 1480, ap. 1, b. 7 (1828–1834), b. 41 (1835–1848); Tytuvėnų RKB mirties metrikų knygos: LVIA, f. 1522, ap. 1, b. 23 (1828–1834), b. 26 (1835–1848).

⁶²² LVIA, f. 1593, ap. 1, b. 8, l. 17.

IŠVADOS

1. Pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičius Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose bendrai buvo nedidelis. Nesantuokinio gimstamumo koeficientas Vilniaus vyskupijos parapijose siekė ~1,7%, o Žemaičių vyskupijos parapijose – ~3%. Regioninių skirtumų tiek tarp vyskupijų bendrai, tiek tarp parapijų neaptikta: Vilniaus vyskupijoje nesantuokinių vaikų skaičius nei vienoje iš tirtų parapijų neperkopė 3 % ribos, Žemaitijoje, atitinkamai, 4 % ribos.
2. Pakrikštytų nesantuokinių vaikų skaičius nebuvo stabilus ir kito per visą XVIII amžių. Tam įtaką darė XVIII a. pradžios įvykiai: karas, badas ir maras. Gauti duomenys rodo, kad maras prie pakrikštytų nesantuokinių ir santuokinių vaikų skaičiaus svyravimų prisidėjo labiausiai, kuomet santuokinių gimimų didžiojoje dalyje parapijų sumažėjo bene dvigubai, tuo tarpu nebuvo pakrikštytas nei vienas nesantuokinis vaikas. Tiek nesantuokinis, tiek ir santuokinis gimstamumas kryptingai augti pradėjo maždaug ties 4-uju dešimtmečiu, augimas stebimas iki pat amžiaus pabaigos. Bendrai per XVIII a. II pusę Vilniaus vyskupijoje nesantuokinių vaikų skaičius paaugo net ~61 %, o Žemaičių vyskupijoje – ~64 %. Šios tendencijos sutapo su santuokinių vaikų gimstamumo situacija.
3. Ypatybė, išskyrusi abiejų vyskupijų parapijas – itin mažas pamestinukų skaičius, lyginant su Vilniaus miesto situacija. Galima numanyti, jog dėl glaudžių ryšių savose bendruomenėse, bijodamos viešumo ir pasmerkimo, motinos vaikus palikdavo atokiose vietose, kur jie nebūdavo surasti, arba toliau nuo savo gyvenamosios vietos.
4. Nesantuokiniams ir santuokiniams vaikams vėlyvas krikštas nebuvo būdingas. Tai rodytų abejoms vaikų grupėms būdingą ankstyvos mirties grėsmę. Visgi, Rokiškio parapijos atvejis rodo, kad santuokiniams vaikams būdingas vėlyvas, savaitės ir daugiau po gimimo, krikštas nepasireiškė tarp nesantuokinių vaikų. Taigi, nesantuokiniai vaikai buvo pažeidžiamesni.
5. Didžioji dalis nesantuokinių vaikų gimdavo vasario–balandžio laikotarpiu, Tai sutapo su santuokinių vaikų gimstamumu: daugiausia jų taip pat gimdavo vasario–balandžio ir rugsėjo–spalio mėnesiais. Mažiausiai vaikų tiek santuokinių, tiek nesantuokinių vaikų tarpe gimdavo lapkričio–gruodžio laikotarpiu. Tai rodytų, jog tiek santuokiniai, tiek ir nesantuokiniai ryšiai užsimegzdavo tuo pačiu laikotarpiu.
6. Nesantuokinių vaikų pasiskirstymas pagal lytį, priešingai nei tarp santuokinių vaikų, buvo nutolęs nuo įprasto 105, daugelyje parapijų siekęs mažiau nei 100. Tai galėtų rodyti parapijose tam tikru lygmeniu egzistavusį nesantuokinių vaikų neregistravimą krikšto metrikų knygose. Tam įtakos

galėjo turėti nesantuokinių vaikų motinos, nėjusios jų krikštyti. Riboti duomenys rodo, kad vaiko lytis motinų apsisprendimui jį palikti įtakos nedarė, kuomet pamestinukų lyties pasiskirstymas buvo apylygis.

7. Tiek nesantuokiniams, tiek ir santuokiniams vaikams buvo teikiami tie patys krikšto vardai. Tarp moteriškų krikšto vardų populiariausi buvo *Ona*, *Marijona*, *Barbora*, *Kotryna*, *Elžbieta* ir *Magdalena*. Tarp vyriškų krikštavardžių pats populiariausias vardas visose parapijose buvo *Jonas*, dažnai teikti ir *Juozapo*, *Antano*, *Jurgio*, *Kazimiero*, *Jokūbo* ir *Stanislovo* vardai. Didelių vardyno skirtumų tarp vyskupijų nepastebėta, nors per tam tikrus vardus išryškėjo ir regioniniai vardų paplitimo skirtumai: *Mortos* vardas buvo žymiai labiau paplitęs Žemaitijoje, o *Viktorino* vardas aptiktas išimtinai tik šiame regione. Didžiausią įtaką nesantuokinių, kaip ir santuokinių vaikų vardo parinkimui darė liturginis kalendorius, kuomet vaikai buvo krikštijami Bažnyčios šventojo, kurio mėnesį buvo gimę, garbei. Tai atskleidžia, kad vaiką pakrikštijęs dvasininkas buvo krikšto vardo parinkimo iniciatorius.

8. Nesantuokiniai vaikai galėjo gimti tiek iš motinų ir tėvų svetimavimo, tiek ir sanguliovimo ar kraujomaišos. Sanguliovimo atvejai rodo ir kohabitacijos egzistavimą parapijose. Slaptas nesantuokinio vaiko gimdymas atsiskleidžia per pamestinukų krikšto įrašus, kuomet motinos tuoj po vaiko gimimo anonimiškai palikdavo kūdikį. Pamestinukų suradimo vietos nurodo, kad motinoms rūpėjo išsaugoti vaiko gyvybę, nes dažniausiai jie būdavo paliekami prie bažnyčių ar privačių gyvenamųjų namų – vietose, kuriose jie būtų greitai pastebėti žmonių ir priglausti.

9. Turimi negausūs duomenys rodo, kad nesantuokinių vaikų motinos priklausė įvairiems socialiniams sluoksniams, nors didesnė jų dalis buvo žemesnės kilmės. Duomenys apie šeiminių motinų padėtį atskleidė, kad didesnė dalis motinų buvo netekėjusios. Nesantuokinių vaikų motinų gyvenamosios vietos analizė atskleidė nedidelį mobilumą, kuomet dauguma jų buvo kilusios iš tų pačių ar aplinkinių parapijų, kuriose buvo krikštijamas jų vaikas.

10. Nesantuokinių vaikų tėvai krikšto metrikų įrašuose dažniausiai lieka neįvardyti. Turimi negausūs duomenys leidžia tik spėti, jog jie galėjo priklausyti įvairiems visuomenės sluoksniams – nuo kilmingųjų iki vargšų. Nesantuokinių vaikų tėvai dažniausiai gyveno parapijai priklausiusioje teritorijoje. Atvejais, kuomet tėvo gyvenamoji vieta buvo nurodyta matyti, kad tėvai dažniausiai gyveno ten pat, kur ir motina.

11. Vienos krikštatėvių poros modelis XVIII a. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose buvo nusistovėjęs, kuomet nesantuokiniai ir santuokiniai vaikai dažniausiai turėdavo vieną krikštatėvį ir vieną krikštamotę. Dažniausiai

tai buvo giminystės ryšiais nesusiję žmonės. Gauti duomenys nerodo pasikartojančių krikštatėvių tendencijos parapijose. Vienas asmuo daugiausiai tapo dviejų nesantuokinių vaikų krikštatėviu arba krikštamote. Tai rodytų greičiau motinos / motinos ir tėvo, bet ne dvasininko įtaką parenkant krikštatėvius.

12. Nesantuokinių vaikų krikštatėviais tapdavo tiek kilmingi, garbingas pareigybes visuomenėje užėmę asmenys, tiek ir žemakilmiai. Pastarieji, tikėtina, sudarė didžiąją jų dalį, kai tuo tarpu kilmingų krikštatėvių įvardijimai siekė iki ~10 % visų nesantuokinių vaikų krikštatėvių: ~8 % Vilniaus ir 10 % Žemaičių vyskupijų parapijose.

13. Nesantuokinių vaikų motinos krikštatėvius rinkdavosi tiek tarp moteriškos, tiek tarp vyriškos linijos giminaičių, nors sąlyginai dažniau nesantuokinių vaikų krikštamotėmis tapdavo motinos seserys, tetos ar kitos artimos giminaitės. Tuo tarpu tėvai sąlyginai dažniau kraujo ryšiais būdavo susiję su krikštatėviais.

14. Krikštatėviai, susiję kraujo ryšiais su motina arba tėvu, priklausė žemesniam socialiniam sluoksniui, nes jų aukštesnė kilmė nebuvo nurodyta. Nebuvo aptikta atvejo, kai kilminga motina būtų susijusi giminystės ryšiais su bent vienu iš krikštatėvių. Galima kelti prielaidą, kad kilmingose šeimose numanoma nebuvo siekta įtraukti nesantuokinį vaiką į įprastas ritualines giminystės tradicijas, kurių viena iš išraiškų ir būdavo vieša krikšto ceremonija.

15. Didžioji dalis krikštatėvių gyveno toje pačioje parapijoje, kurioje ir vykdavo krikšto ceremonija. Palyginus krikštatėvių ir tėvų teritorinį pasiskirstymą buvo nustatyta, kad dažniausiai nesantuokinių vaikų krikštatėviai ir tėvai gyvendavo tose pačiose pačiuose kaimuose ir buvo susieti kaimynystės ryšiais.

16. Priešvedybinis nėštumas parapijose nebuvo paplitęs ir abejose vyskupijose siekė iki ~3 % visų sudarytų santuokų. Daugiausiai santuokų įvyko iki 4 mėnesių laikotarpyje po vaiko krikšto (gimimo), mažiausiai – motinai būnant kelias savaites nėščiai. Tai galėtų rodyti bendruomenėse egzistavus tam tikrą toleranciją praktikuotiems santykiavimams už santuokos ribų, kuomet tik nėštumo faktas paskatindavo sudaryti santuoką.

17. Motinos ir tėvai retai susituokdavo jau po nesantuokinio vaiko gimimo. Tokios santuokos būdavo skubotos ir sudarytos kelių mėnesių laikotarpyje po vaiko krikšto (gimimo). Bendras kūdikių iki 2-iejų metų amžiaus mirtingumas buvo aukštas ir sudarė iki trečdalio visų mirčių Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijose. Nesantuokiniai vaikai turėjo sąlyginai didesnę riziką mirti iki vienerių metų amžiaus nei santuokiniai jų bendraamžiai.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

Lietuvos valstybės istorijos archyvas

Kamajų RKB 1697–1797 m. gimimo ir santuokos, 1776–1797 m. mirties metrikų knyga, f. 669, ap. 1, b. 8.

Krinčino RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knyga, f. 604, ap. 11, b. 35.

Krinčino ir Miežiūnų inventorių, f. 716, ap. 3, b. 46.

Merkinės RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos: f. 1541, ap. 1, b. 6–b. 13, b. 15, b. 16.

Panevėžio RKB krikšto, santuokos ir mirties 1700–1797 metrikų knyga, f. 669, ap. 1, b. 463.

Rokiškio inventorių, f. 525, ap. 12, b. 2129.

Rokiškio RKB 1697–1796 krikšto, 1698–1797 santuokos, 1753–1796 mirties metrikų knyga, f. 604, ap. 11, b. 31.

Sedos RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos, f. 1455, ap. 1, b. 14, b. 16, b. 55, b. 18–24,

Telšių RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos, f. 1480, ap. 1, b. 9, b. 11, b. 12, b. 16–18, b. 20.

Tytuvėnų RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos, f. 1522, ap. 1, b. 8–14.

Šakynos RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos, f. 1321, ap. 1, b. 1, b. 2, b. 4, b. 11, b. 12.

Židikų RKB krikšto, santuokos ir mirties metrikų knygos: f. 1593, ap. 1, b. 3–9, b. 29, b. 30

Publikuoti šaltiniai

1. *Antrasis Lietuvos Statutas*; http://litopys.org.ua/statut2/st1566_01.htm – žiūrėta 2024 04 18.
2. *Corpus iuris canonici, pars secunda: Decretalium Collectiones*, ed. A. Friedberg, Graz, 1959;
<http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/lections/cul/texts/ldpd_6029936_002/>– žiūrėta 2024 04 18.

3. Groicki, Bartłomiej. *Artykuły prawa majdeburskiego; Postępek sądów okolo karania na gardle; Ustawa placej u sądów* (Biblioteka dawnych polskich pisarzyprawników, t. 2), Warszawa, 1954.
4. Groicki, Bartłomiej. *Tytuły prawa majdeburskiego* (Biblioteka dawnych polskich pisarzy-prawników, t. 3), Warszawa, 1954.
5. *Metryka Litewska: rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego Księstwo Żmudzkie 1690 r.*, opracował Grzegorz Blaszczyk, Warszawa: Neriton: 2009.
6. *Pirmasis Lietuvos Statutas*, t. II, d. I, par. S. Lazutka, E. Gudavičius, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1991.
7. Szczerbicz, Paweł. *Speculum Saxonum albo prawo saskie i majdeburskie porządkiem obiecadla z lacińskich i niemieckich egzemplarzów zebranie a na polski język z pilnością i wiernie przełożone*, wydał G. M. Kowalski, Kraków 2017; idem, *Ius municipale to jest prawo miejskie majdeburskie nowo z lacińskiego i z niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone*, wydał G. M. Kowalski, Kraków, 2011.
8. Trečiasis Lietuvos Statutas, <http://starbel.by/statut/statut1588.htm> – žiūrėta 2020 04 18.
9. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, parengė V. Jogėla, Vilnius: Katalikų akademija, 2001.
10. *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, (*Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae. I*), parengė L. Jovaiša, Vilnius, 1998.

Literatūra

1. ADAIR, Richard. *Courtship, Illegitimacy and Marriage in Early Modern England*, Manchester: Manchester University Press, 1996.
2. ADAMS, Norma. „Nulius Filius: A Study of the Exception of Bastardy in the Law Courts of Medieval England“, *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 6, No. 2, 1946, p. 361–384.
3. ALFANI, Guido. *Fathers and Godfathers: Spiritual Kinship in Early-Modern Italy*, Surrey: Ashagate, 2009.
4. ALFANI, Guido. „Godparenthood and the Council of Trent: Crisis and Transformation of a Social Institution (Italy, XV–XVII th centuries)“, *Obradoiro de Historia Moderna*, No. 18, 2009, p. 45–69, <<https://doi.org/10.15304/ohm.18.452>>.
5. ANDRIULIS, Vytautas. *Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) šeimos teisė*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

6. ÅKERMAN, Sune. „An Evaluation of the Family Reconstitution Technique“, *Scandinavian Economic History Review*, Vol. 25, Issue 2, p. 160–170, <<https://doi.org/10.1080/03585522.1977.10407879>>.
7. *Bastardy and its Comparative History: Studies in the History of Illegitimacy and Marital Nonconformism*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen, R. M. Smith, London: Edward Arnold, 1980.
8. BEVERIDGE, William H. „Marriage and Birth Seasons“, *Economica, New Series*, Vol. 3, No. 10, 1936, p. 133–61, <<https://doi.org/10.2307/2549065>>.
9. CIAPPARA, Frans. „Religion, Kinship and Godparenthood as Elements of Social Cohesion in Qrendi, a late-eighteenth-century Maltese parish“, *Continuity and Change*, ~Vol. 25, Issue 1, 2010, p. 161–184, <<https://doi.org/10.1017/S0268416010000019>>.
10. DRUNGILAS, Jonas. *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorai Žemaitijoje XVI–XVIII a. Migracija, kalba, atmintis*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019, p. 103–117.
11. DUPAQUIER, Jacques. „Naming–practices, Godparenthood, and Kinship in the Vexin, 1540–1900“, *Journal of Family History*, Vol. 6, Issue 2, 1981, p. 135–155, <<https://doi.org/10.1177/036319908100600201>>.
12. COURIOL, Étienne. „Godparenthood and Social Relationships in France under the Ancien Régime: Lyons as a Case Study“, in: *Spiritual Kinship in Europe, 1500–1900*, ed. by G. Alfani and V. Gourdon, Palgrave Macmillan.
13. CRAWFORD, Patricia. *Parents of Poor Children in England 1580–1800*, Oxford Oxford: Oxford University Press, 2010.
14. *The History of the European Family: Family Life in Early Modern Europe, 1500 – 1789*, Vol. 1, ed. by D. I. Kertzer and M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2001.
15. *The History of the European Family: Family Life in the Long Nineteenth Century, 1789–1913*, Vol. 2, ed. by D. I. Kertzer and M. Barbagli, New Haven and London: Yale University Press, 2002.
16. FLANDRIN, Jean L. „Repression and Change in The Sexual Life of Young People in Medieval and Early Modern Times“, *Journal of Family History*, Vol. 2, Issue 3, p. 196–210, <<https://doi.org/10.1177/036319907700200>>.
17. FRICK, David. *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth – Century Wilno*, Ithaca: Cornell University Pres, 2013.
18. GARLIAUSKAS, Vidas. „Lietuvos katalikų bažnyčių metrikų knygų tyrimų gairės“, in: *Bibliotheca Lituana II: atminties institucijų rinkiniai*, sudarė A. Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 66–105.

19. GIBSON, Kate. *Illegitimacy, Family, and Stigma in England, 1660–1834*, Oxford: Oxford University Press, 2022.
20. GIEYSZTOROWA, Irena. *Wstęp do demografii staropolskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976.
21. GODEK, Sławomir. O prawnokarnej ochronie nasciturusa w III Statucie Litewskim, *Zeszyty Prawnicze* r. 5, z. 1, s. 183–188.
22. GOWING, Laura. *Common Bodies: Women, Touch and Power in Seventeenth-Century England*, New Haven and London, 2003.
23. GOWING, Laura. *Domestic Dangers: Women, Words, and Sex in Early Modern London*, Oxford: Oxford University Press, 1996.
24. GOWING, Laura. „Secret births and infanticide in Seventeenth century England“, *Past & Present*, No. 156, 1997, p. 87–115, <<https://doi.org/10.1093/past/156.1.87>>.
25. HAAS, Louis. „Il Mio Buono Compare: Choosing Godparents and the Uses of Baptismal Kinship in Renaissance Florence“, *Journal of Social History*, Vol. 29, No. 2, 1995, p. 341–356, <<https://doi.org/10.1353/jsh/29.2.341>>.
26. HAIR, Paul E. H. „Bridal Pregnancy in Rural England in Earlier Centuries“, *Population Studies*, Vol. 20, No. 2, 1966, p. 233–243, <10.1080/00324728.1966.10406096>.
27. HAIR, Paul E. H. „Bridal Pregnancy in Earlier Rural England Further Examined“, *Population Studies*, Vol. 24, No. 1, 1970, p. 59–70, <<https://doi.org/10.2307/2173262>>.
28. HANLON, Gregory. *Death control in the West 1500–1800: sex ratios at baptism in Italy, France and England*, Routledge: London and New York, 2023.
29. JAKULIS, Martynas. „Pavainikiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomenėje XVI–XVIII a.: teisinė padėtis ir galimybės“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012, Nr. 2, 2013, p. 41–57.
30. JAKULIS, Martynas. „Pamestinukų globa XVIII amžiaus Vilniuje“, *XVIII amžiaus studijos*, T.3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė R. Šmigelskytė–Stukienė, Vilnius, 2016, p. 193–209.
31. JAKULIS, Martynas. *Špitolės Vilniuje: labdara, gydymas ir skurdas XVI – XVIII a.*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
32. JAKULIS, Martynas. „Našlaičiams vaikams reikalinga pagalba“: pamestinukų žindytės Vilniuje XVIII amžiaus antrojoje pusėje“, in: *Moteris prie istorijos šaltinio. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas profesorės Irenos Valikonytės 75 metų jubiliejui*, sudarė E. Saviščevas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024, p. 356–374, <<https://doi.org/10.15388/MPIS.2024.15>>.

33. JONAITYTĖ, Ugnė. „Adoptarunt et levarunt: nesantuokinių vaikų krikštavėliai XVIII amžiaus Vilniaus dekanato parapijose”, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, 2024, p. 19–37, <<https://doi.org/10.15388/LIS.2024.53.2>>.
34. JOVAIŠA, Liudas. „Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje“, in: *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, sudarė M. Paknys, Vilnius: Aidai, 2005, p. 147–184.
35. JOVAIŠA, Liudas. „Neinstitucinė moterų vienuolystė?: davatkos Žemaitijoje XVII–XVIII a.“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moterų vienuolijos: istorija ir paveldas*, sudarė A. Vasiliauskienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2014, p. 47–68.
36. KERTZER, David I. „Gender Ideology and Infant Abandonment in Nineteenth-Century Italy“, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 22, No. 1, 1991, p. 1–25, <<https://doi.org/10.2307/204563>>.
37. KERTZER, David I., SIGLE, Wendy, WHITE, Michael J. „Childhood Mortality and Quality of Care among Abandoned Children in Nineteenth-Century Italy“, *Population Studies*, Vol. 53, No. 3, November, 1999, p. 303–315, <[10.1080/00324720308085](https://doi.org/10.1080/00324720308085)>.
38. KOK, Jan. „Deconstructing illegitimacy“, in: *Mensch im Mittelpunkt. Bevölkerung–Ökonomie–Erinnerung. Festschrift für Peter Teibenbacher zum 65.*, ed. by M. Hohenwarter, W. M. Iber and T. Krautzer, Geburtstag, 2019, p. 71–78.
39. KOK, Jan. „The Moral Nation. Illegitimacy and Bridal Pregnancy in the Netherlands from 1600 to the present“, *Economic and Social History in the Netherlands II*, 1990, p. 7–35.
40. KOZIARA, Stanisław, RUDNICKA-FIRA, Elżbieta, „Imiona chrześne dzieci nieślubnych w perspektywie historyczno–kulturowej (na materiale z terenu Małopolski)“, *Studia Linguistica*, No. 5, 2010, s. 144–153.
41. KUKLO, Cezary. *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009.
42. KUKLO, Cezary. „Dzieci nieślubne i podrzutki w Warszawskiej parafii Św. Krzyża w XVIII wieku“, *Roczniki Humanistyczne*, T. XXXV, Zeszyt 2, 1987, s. 305–315.
43. KUKLO, Cezary. „The Family in 18th Century Warsaw. Demographic Studies, Warszawa“, *Acta poloniae historica*, T. 61, 1990, p. 141–159.
44. LASLETT, Peter. *Family Life and Illicit Love in Earlier Generations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
45. LASLETT, Peter. *The World We Have Lost: Further Explored*, London: Routledge, 2001.

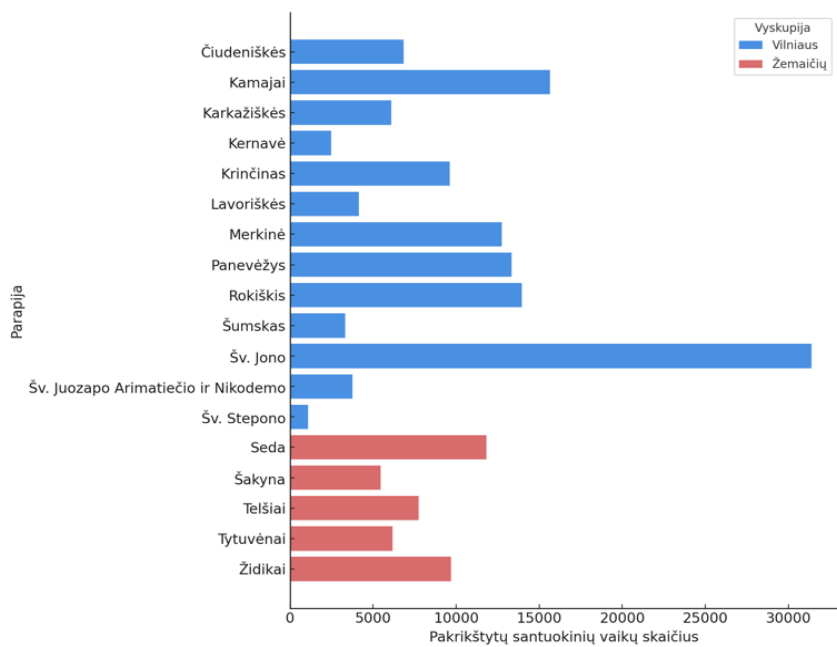
46. LASLETT, Peter, OOSTERVEEN, Karla. „Long-Term Trends in Bastardy in England: A Study of the Illegitimacy Figures in the Parish Registers and in the Reports of the Registrar General, 1561–1960”, *Population Studies*, Vol. 27, No. 2, Jul., 1973, p. 255–286, <<https://doi.org/10.2307/2173396>>.
47. MARCINKEVIČIENĖ, Dalia. *Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje — XX amžiaus pradžioje*, Vilnius: Vaga, 1999.
48. MACFARLANE, Alan. „Illegitimacy and illegitimates in English history”, in: *Bastardy and its Comparative History: Studies in the History of Illegitimacy and Marital Nonconformism*, ed. by P. Laslett, K. Oosterveen, R. M. Smith, London: Edward Arnold, 1980, p. 71–85.
49. PAUKŠTYTĖ – ŠAKNIENĖ, Rasa. *Gimtuvės ir krikštynos Lietuvos kaimo gyvenime: XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje*, Vilnius: Diemedis, 1999.
50. PRAŠMANTAITĖ, Aldona. „Kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) krikšto ir krikštynų šventės intriga: faktai ir interpretacijos“, in: *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais*, sudarė R. Šmigelskytė – Stukienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010, p. 213–236.
51. REJMAN, Sabina. „Urodzenia nieślubne w Krasnem w latach 1786–1863”, *Przeszłość Demograficzna Polski*, T. 27, 2006, s. 7–38.
52. RUBLACK, Ulinka. *The Crimes of Women in Early Modern Germany*, Oxford: Clarendon Press, 2001.
53. RUBLACK, Ulinka. „Pregnancy, Childbirth and the Female Body in Early Modern Germany“, *Past & Present*, No. 150, 1996, p. 84–110, <<https://doi.org/10.1093/past/150.1.84>>.
54. QUAIFFE, Geoffrey R. *Wanton Wenches and Wayward Wives. Peasants and illicit Sex in Early Seventeenth Century England*, Croom Helm: London and Worcester, 1979.
55. SARCEVIČIENĖ, Jolita. „Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis“: parapijų metikų knygos istorinės demografijos ir šeimos tyrimų kontekste“, in: *Ministri Historiae: pagalbinių istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės tyrimuose: mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 451–472.
56. SARCEVIČIENĖ, Jolita. „Lietuvos valstiečių religingumas XVIII a.: tamsioji mėnulio pusė“, in: *LDK dvasingumas: tarp tradicijos ir dabarties*, sudarė V. Kamuntavičienė, A. Vasiliauskienė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla 2010, p. 133–150.

57. SAVIŠČEVAS, Eugenijus. „Plungė: „žemaičių dievų“ žemės bendruomenė XVIII amžiaus pirmoje pusėje“, *Lietuvos istorijos studijos*, T. 37, 2016, p. 83–105, <<https://doi.org/10.15388/LIS.2016.37.10054>>.
58. SHORTER, Edward. „Illegitimacy, Sexual Revolution and Social Change in Modern Europe“, *The Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 2, No. 2, *The History of the Family*, 1971, p. 237–272, <<https://doi.org/10.2307/202844>>.
59. SHORTER, Edward. *The Making of the Modern Family*, New York: Basic Books, 1975.
60. SIEROCKA-POŚPIECH, Maria. „Podrzutki i dzieci nieślubne w Starej Warszawie w XVII w. (skala zjawiska)”, in: *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po wiek XX*, pod red. J. Sztetyły, Warszawa, 1992, s. 75–84.
61. SZOŁTYSEK, Mikołaj. *Rethinking East–Central Europe: family systems and co-residence in the Polish–Lithuanian Commonwealth*, Vol. 1: *Contexts and analyses* and Vol. 2: *Data quality assessments, documentation and bibliography*, Bern: Peter Lang, 2015.
62. TRIMONIENĖ, Rita R. *Vietos visuomenė ir valdžia. Tarpusavio sąveikos. Šiaulių ekonomijos atvejis. XVII–XVIII a. pradžia*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2023, p. 338, 410.
63. TRUSKA, Liudas. „Demografiniai ir ekonominiai 1657–1658 bei 1708–1711 m. maro padariniai Žemaičių vyskupo valdose“, *Istorija*, T. XXIII, Vilnius, 1983, p. 13–33.
64. TÓTH, István G. „Peasant sexuality in eighteenth century Hungary“, *Continuity and Change*, Vol. 6, Issue 1, 1991, p. 43–58, <<https://doi.org/10.1017/S0268416000001181>>.
65. WALSHAM, Alexandra. „Holy Families: The Spiritualisation of the Early Modern Household Revisited“, *Studies in Church History*, Vol. 50, 2014, p. 122–60, <<https://doi.org/10.1017/S0424208400001686>>.
66. WILSON, Adrian. „Illegitimacy and its Implications in Mideighteenth-century London: the Evidence of the Foundling Hospital“, *Continuity and Change*, Vol. 4, Issue 1, 1989, p. 103–164, <<https://doi.org/10.1017/S02684160000003611>>.
67. WILSON, Adrian. *Ritual and Conflict in Early Modern England*, London: Routledge, 2016.
68. WILSON, Stephen. *The Means of Naming: A Social History*, London: Routledge, 1998.
69. WIŚLICZ, Tomasz. *Upodobanie. Małżeństwo i związki nieformalne na wsi polskiej XVII–XVIII wieku: wyobrażenia społeczne i jednostkowe doświadczenia*, Chronicon: Wrocław, 2012.

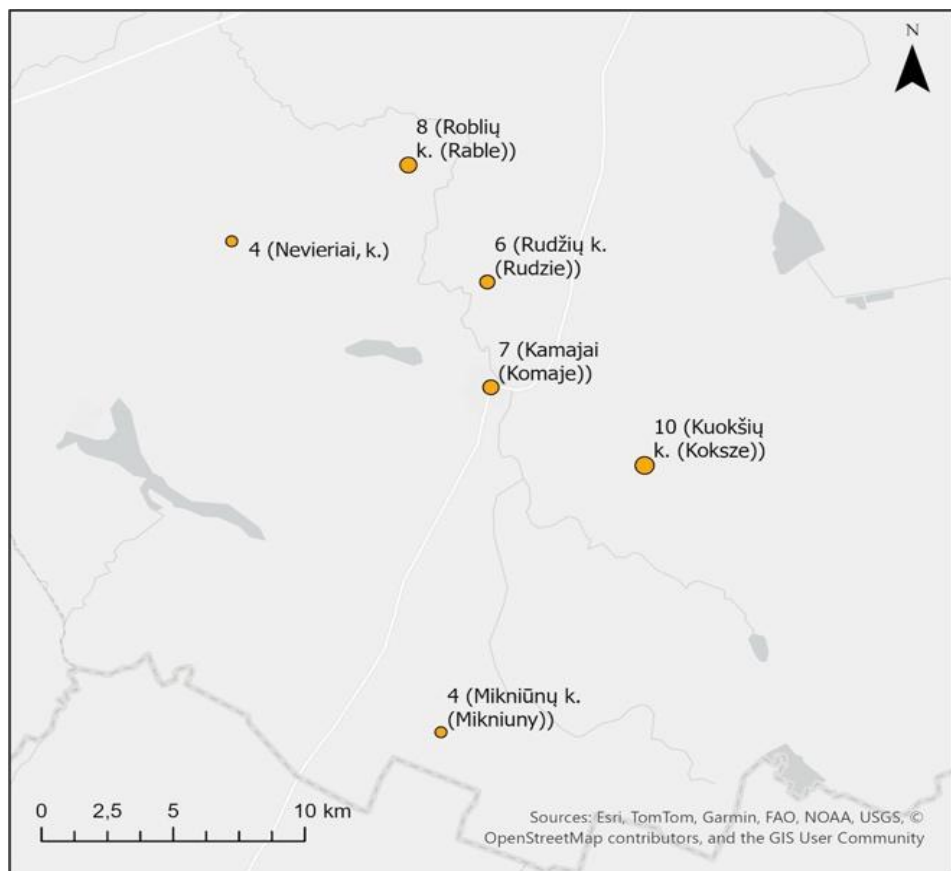
70. WYŻGA, Mateusz. „Urodzenia pozamałżeńskie w podkrakowskiej parafii Raciborowice w XVII–XVIII wieku w świetle ksiąg metrykalnych“, *Przeszłość Demograficzna Polski*, T. 29, 2010, s. 157–171.
71. ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1997.
72. ZUJENĖ, Gitana. „Mirties baismė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškos teisės aktuose (XV–XVI a.)“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2016, 2015/2, p. 5–32.
73. ŽILYS, Saulius. „Bažnyčių metrikų knygų ir parapijiečių sąrašai Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyriuje: kilmė ir konfesiniai ypatumai“, in: *Bibliotheca Litwana II: atminties institucijų rinkiniai*, sudarė Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 123–154.
74. ŻOŁĄDŹ–STRZELCZYK D. *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań, 2006.

PRIEDAI

1 priedas. Pakrikštųjų santuokinių vaikų skaičius Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose XVIII a.

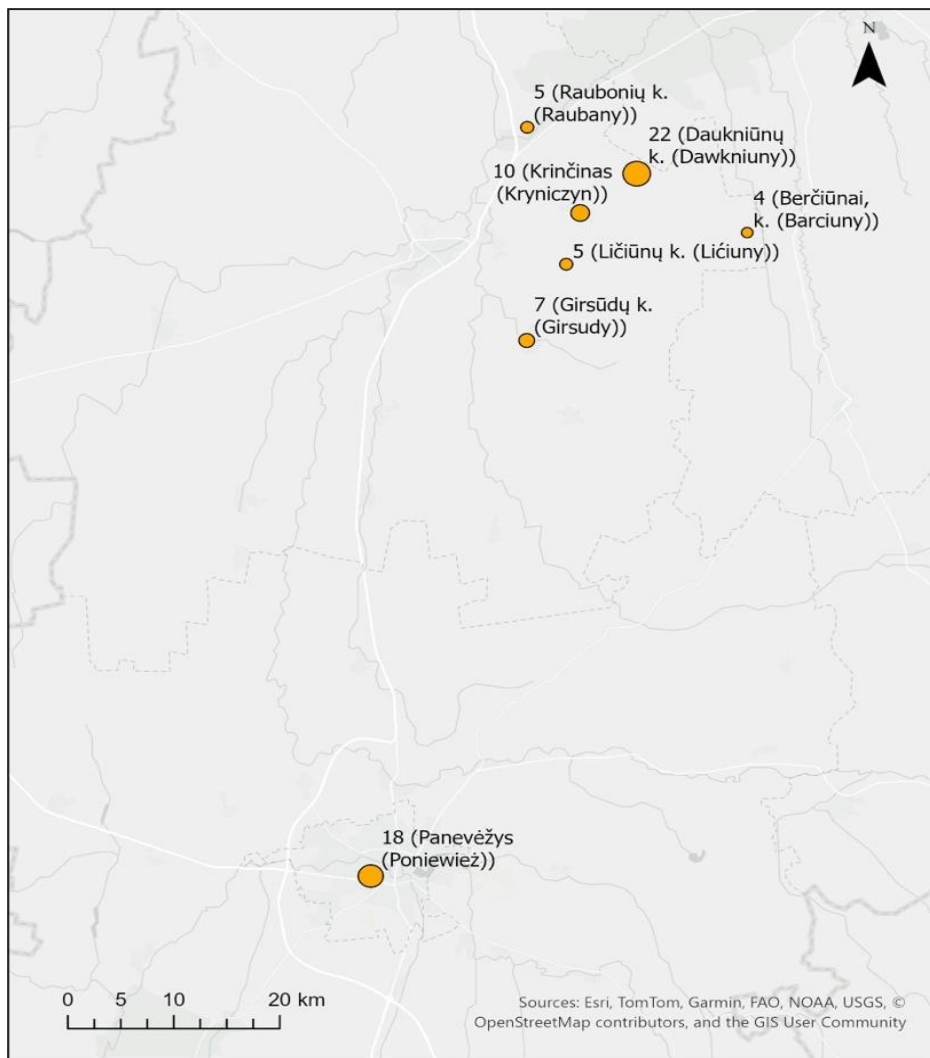

2 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Kamajų parapijoje*.

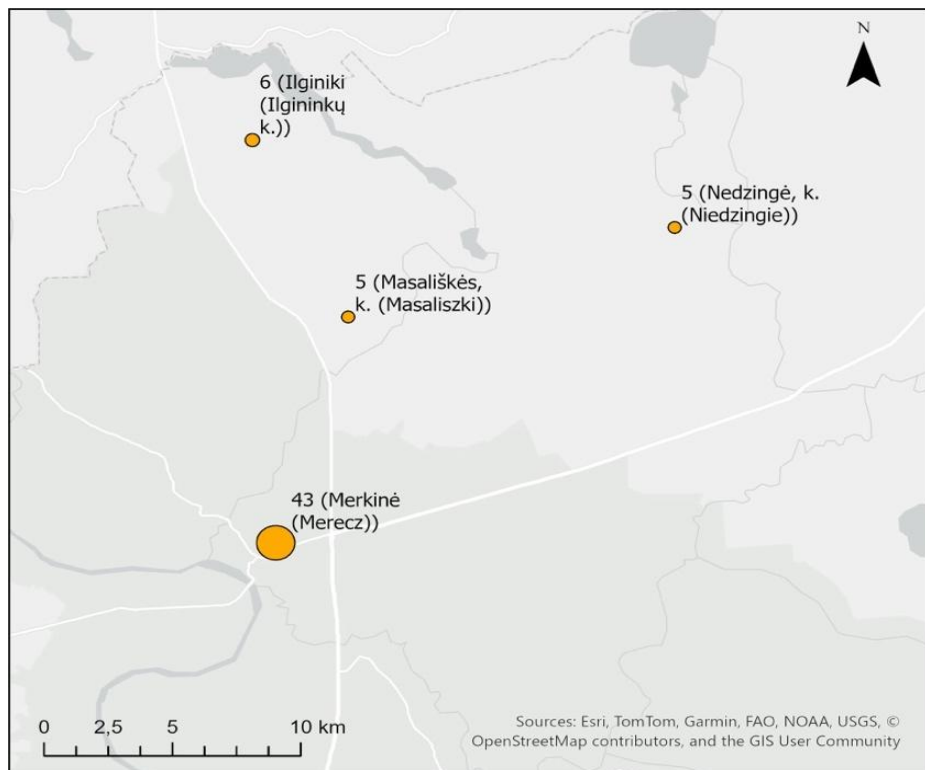

* Čia ir toliau žemėlapiuose kaimai lokalizuoti pasitelkus duomenis iš Lietuvos gyvenviečių duomenų bazės. Prieiga per internetą: <https://www.arcgis.com/home/item.html?id=005b065a71cd4208ab1ec7590a9e9134> [žr. 2025-03-17]. Autorinės teisės: LR Adresų registras © VĮ Registrų Centras, 2015. Miestelių ir kaimų pavadinimai pateikiami tiek originalo kalba, kaip buvo užrašyti krikšto metrikų knygos įrašė, tiek pateiktas lietuviškas jų pavadinimas. Prie kiekvienos gyvenvietės pateiktas skaičius nurodo motinų skaičių, įrašuose minimų kaip gyvenusių toje vietovėje.

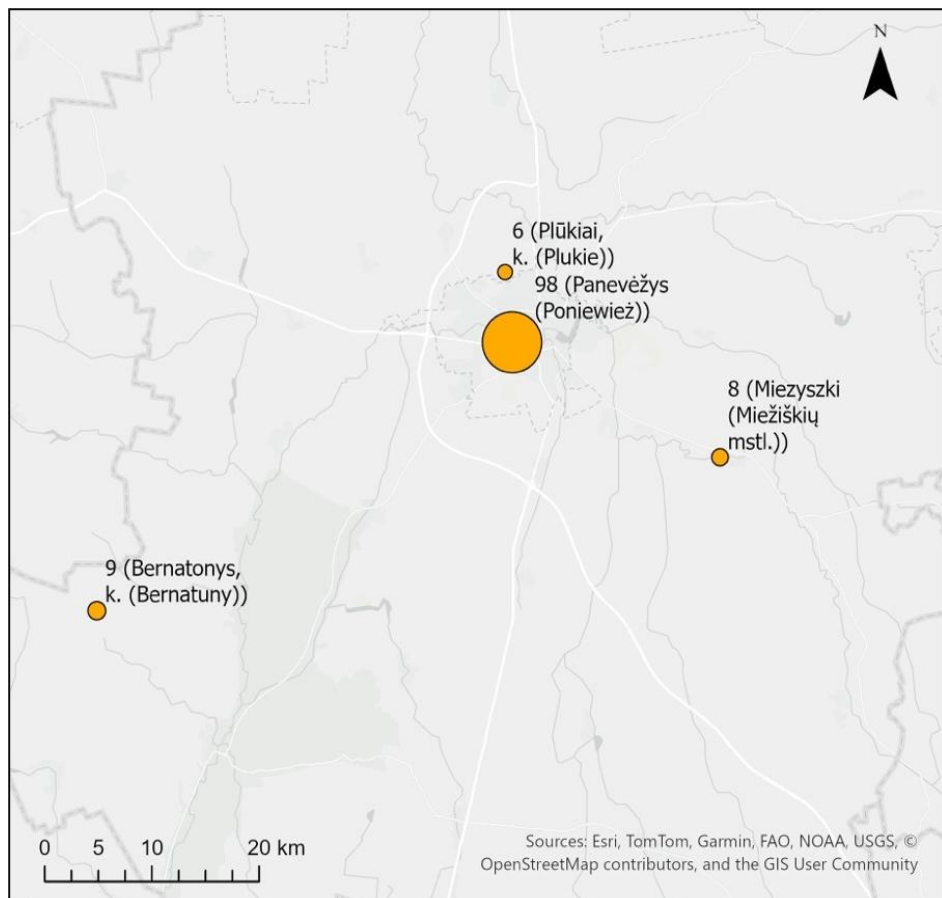
3 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Krinčino parapijoje.

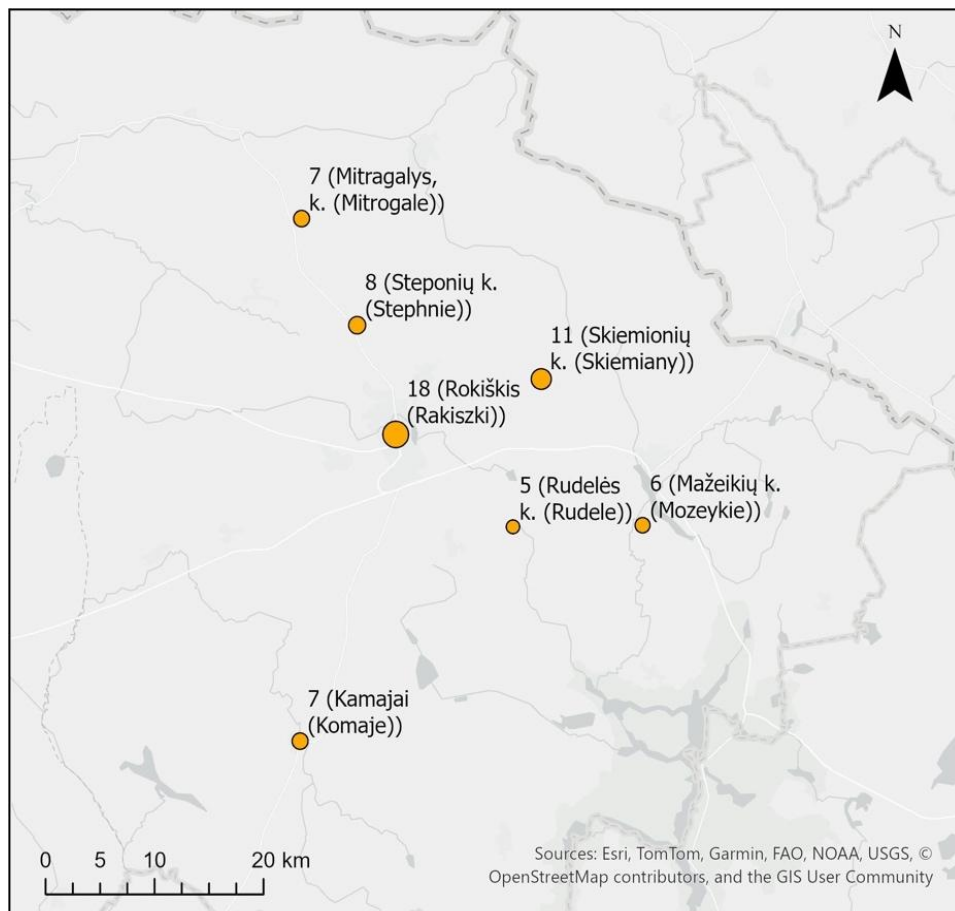
4 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Merkinės parapijoje.

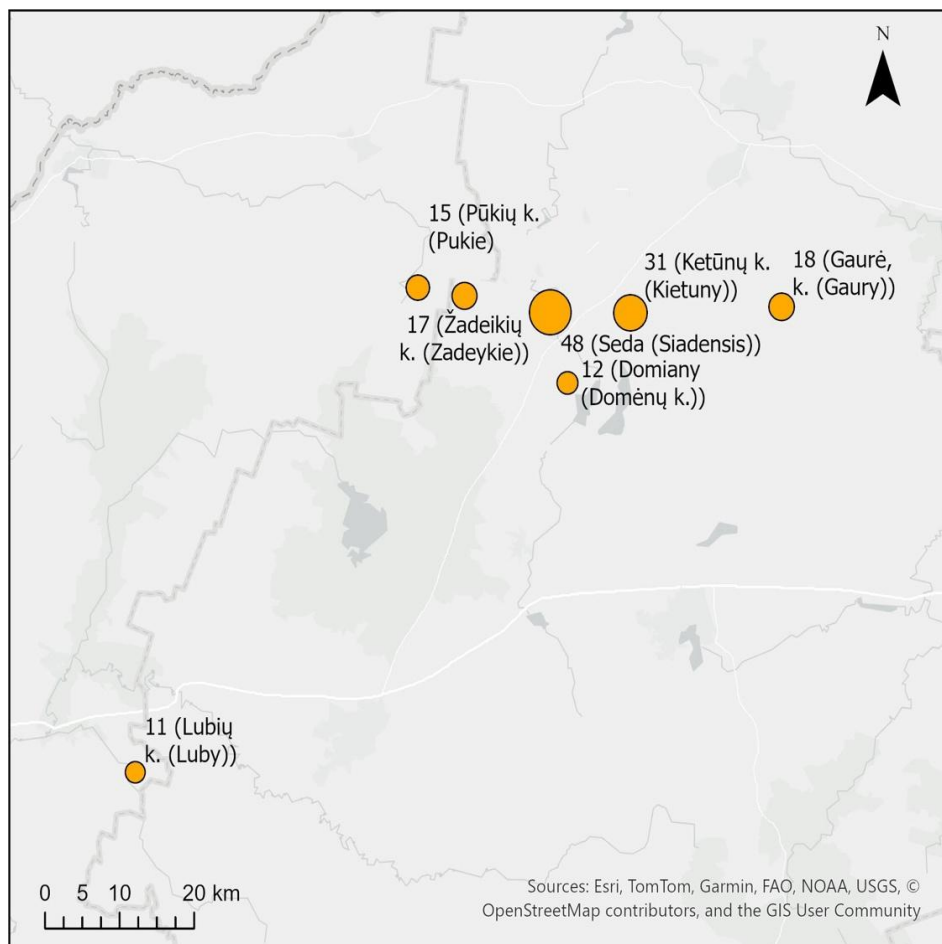
5 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Panevėžio parapijoje.

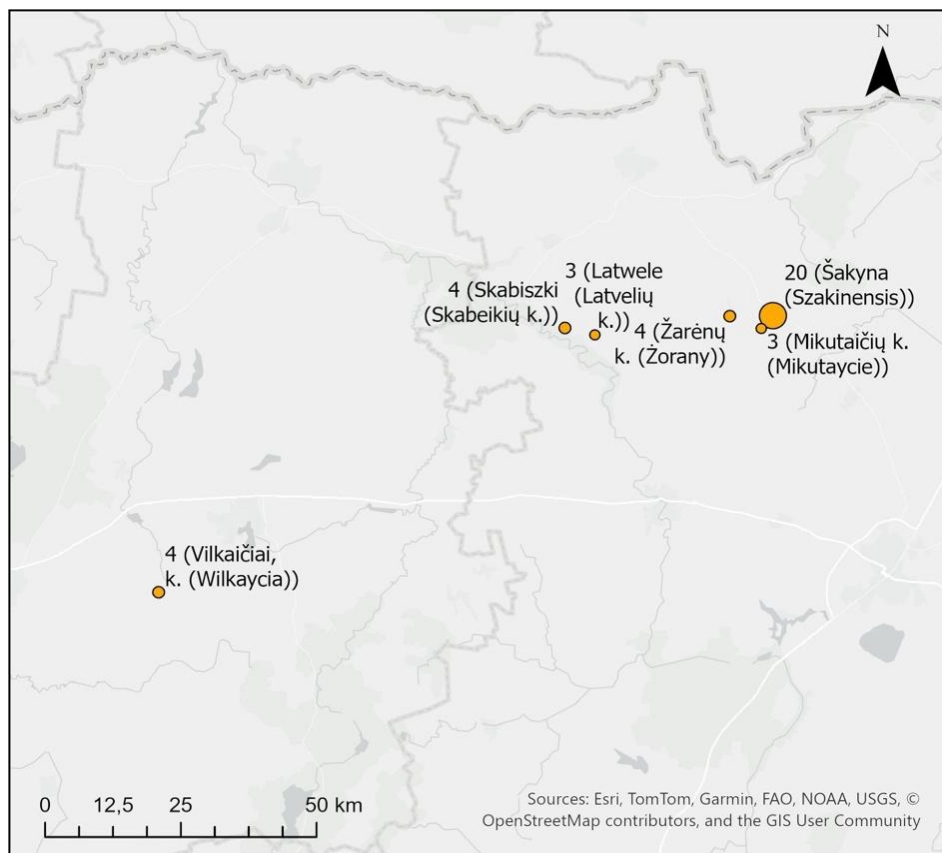
6 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Rokiškio parapijoje.

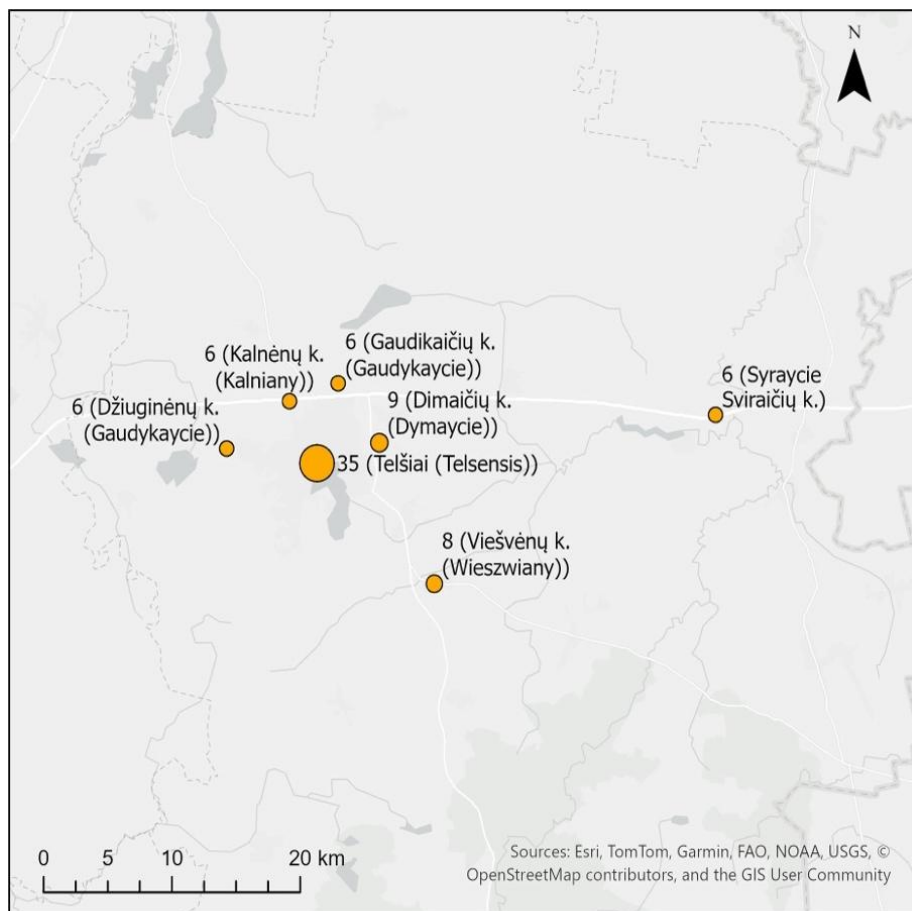
7 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Sedos parapijoje.

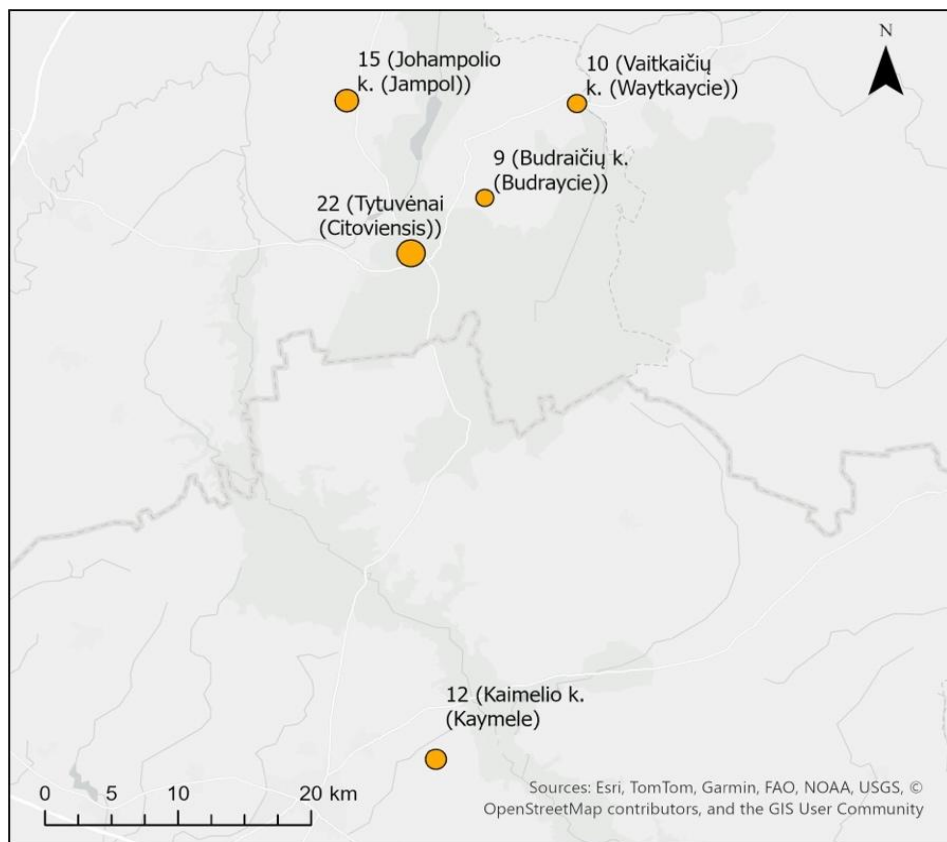
8 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Šakynos parapijoje.

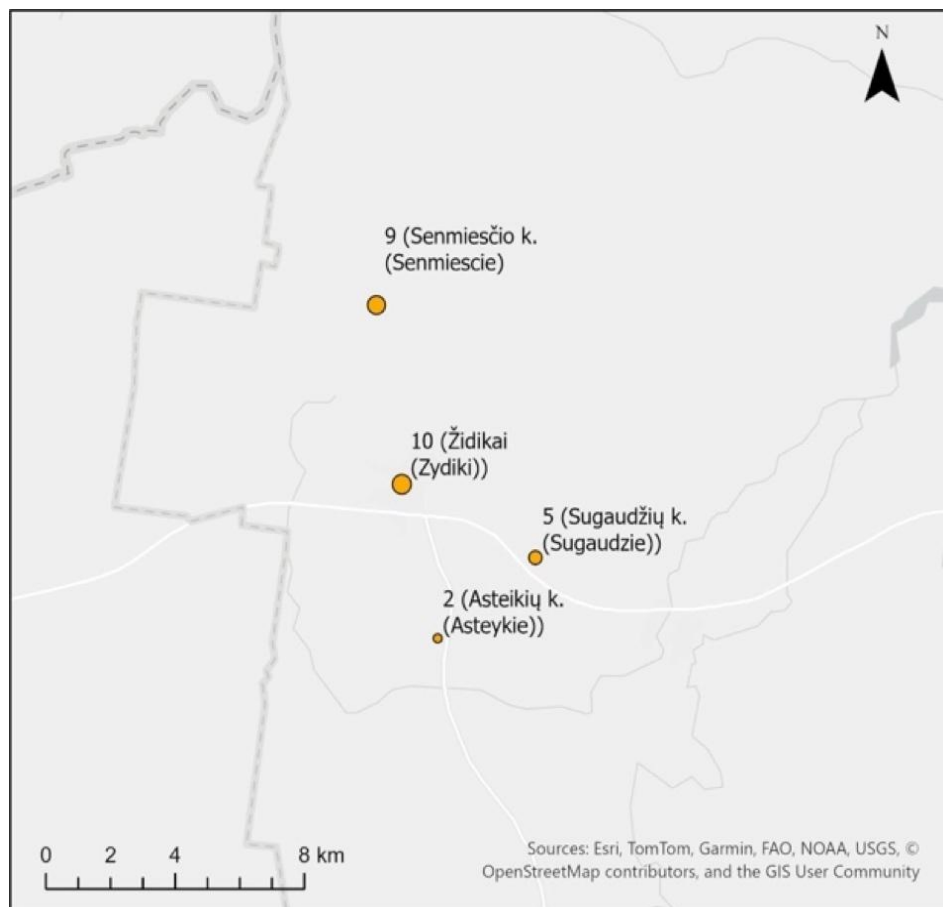
9 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Telšių parapijoje.

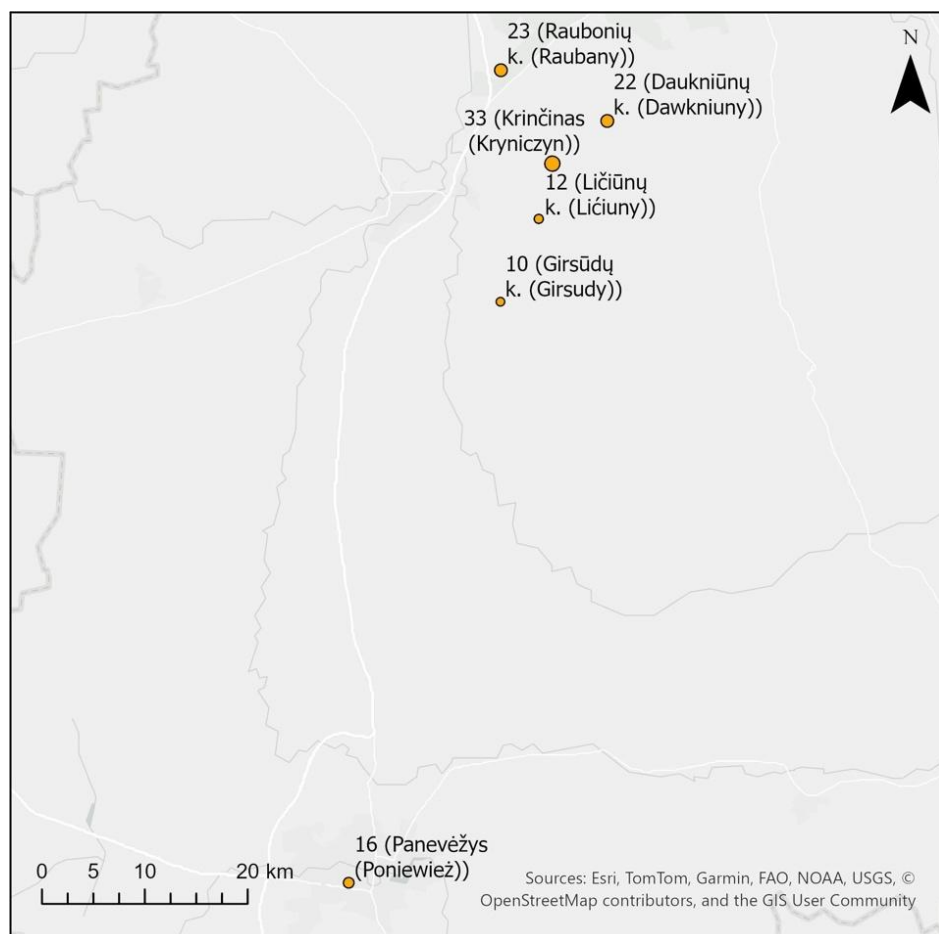
10 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Tytuvėnų parapijoje.

11 priedas. Nesantuokinių vaikų motinų teritorinis pasiskirstymas Židikų parapijoje.

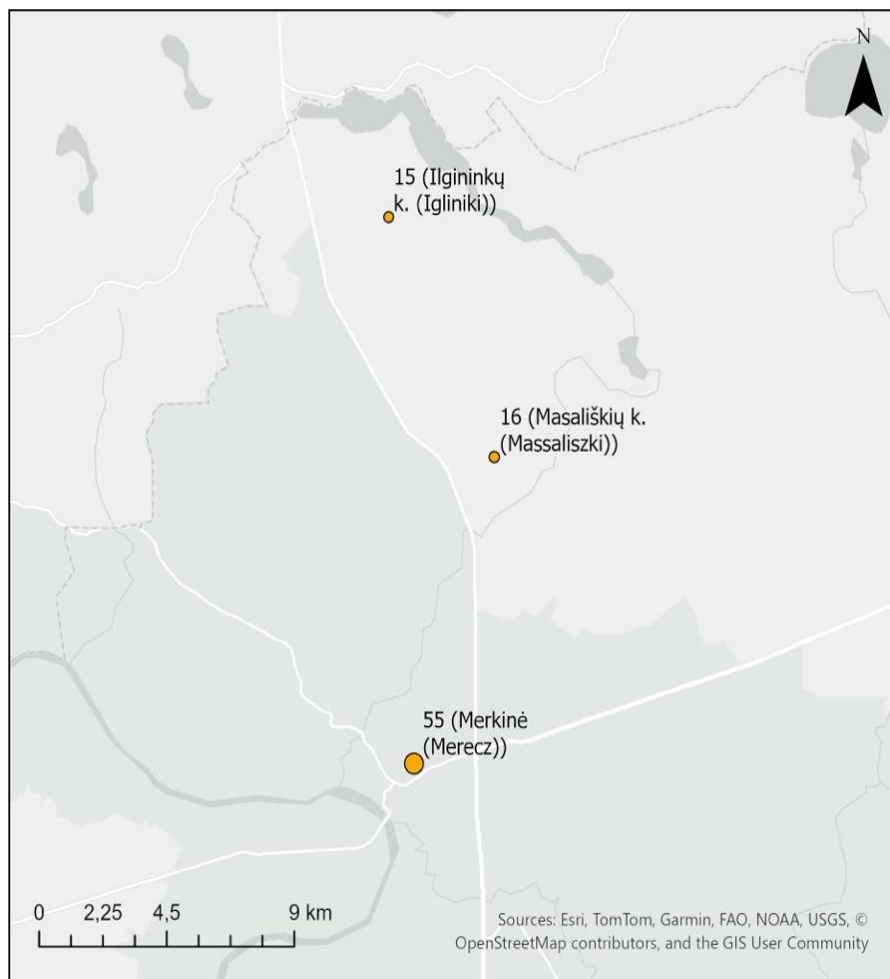

12 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Krinčino parapijoje*.

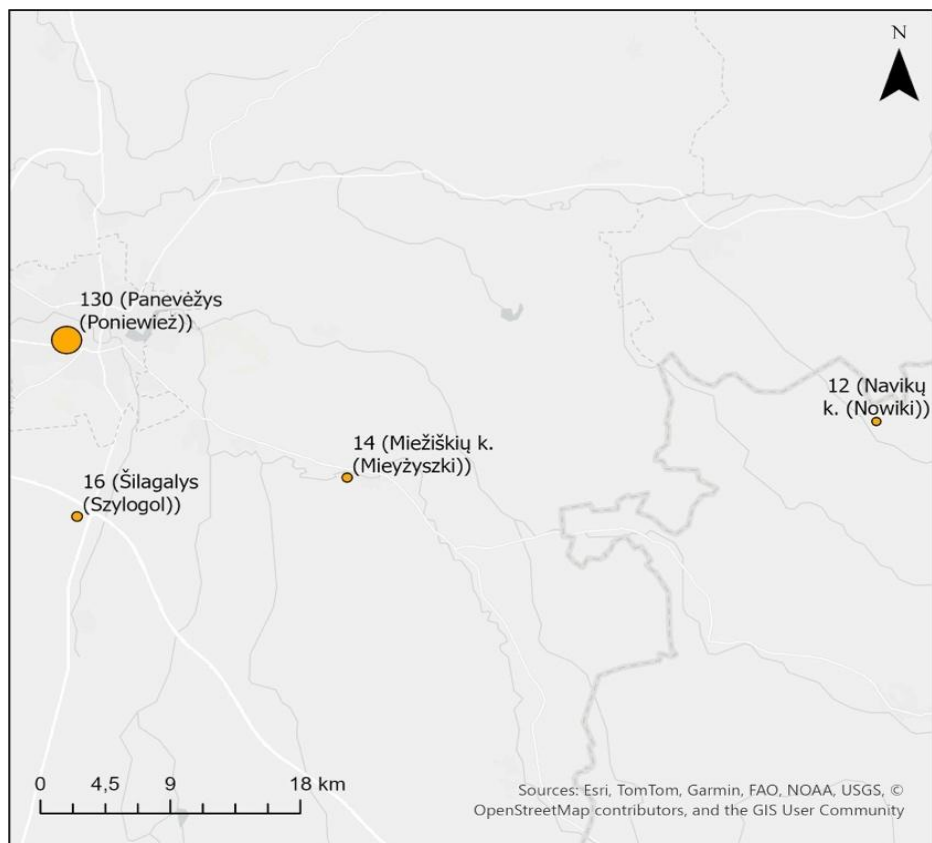

* Prie kiekvienos teritorijos pateiktas skaičius nurodo, kiek krikštatėvių (ne porų, nes pasitaikė atvejų, kuomet krikštamotė gyveno viename, o krikštatėvis – kitame kaime. Kamajų parapija nebuvo įtraukta į krikštatėvių teritorinio pasiskirstymo analizę, nes jos krikšto metrikų knygoje krikštatėvių gyvenamoji vieta buvo nurodyta retai.

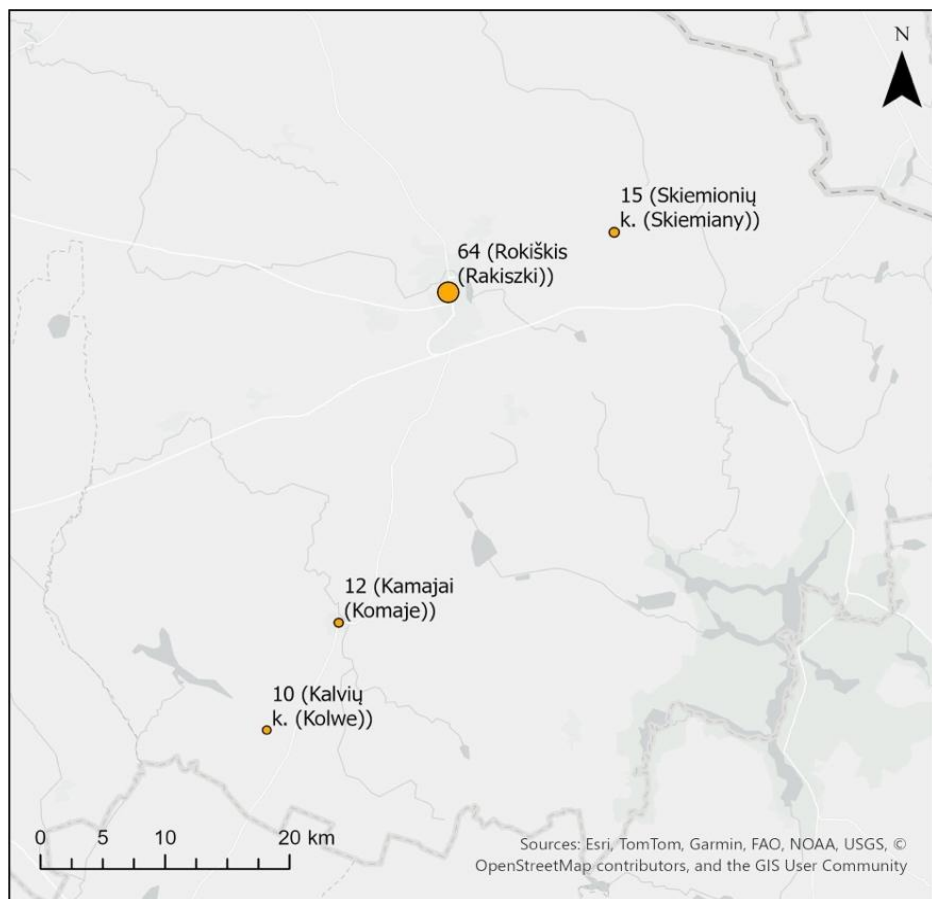
13 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Merkinės parapijoje.

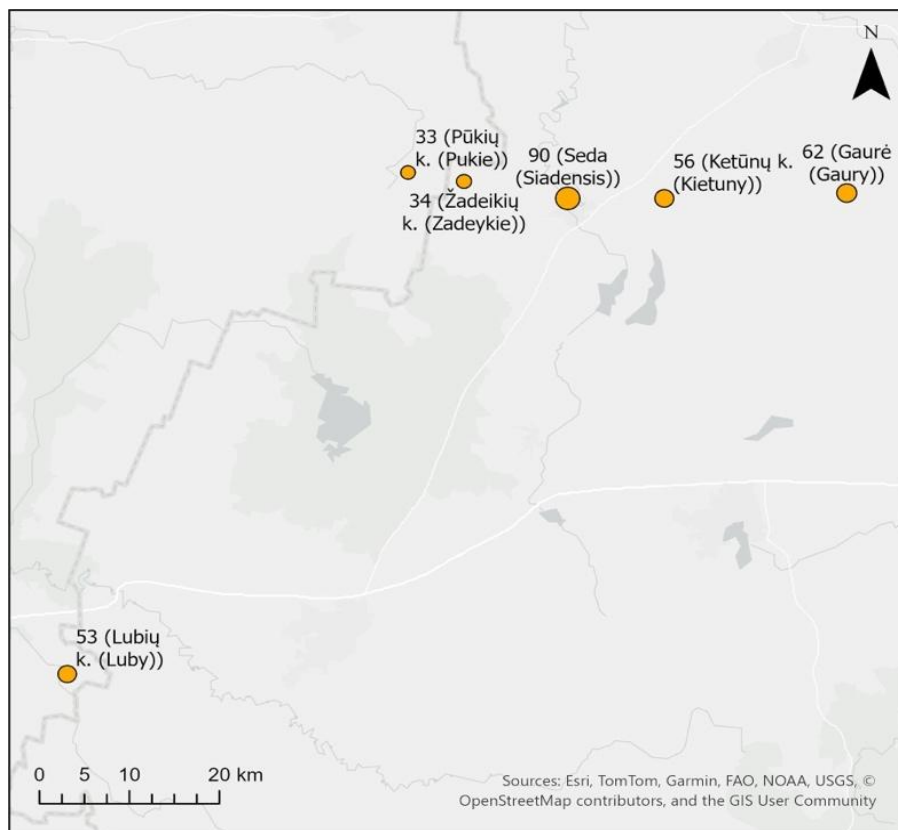
14 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Panevėžio parapijoje.

15 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Rokiškio parapijoje.

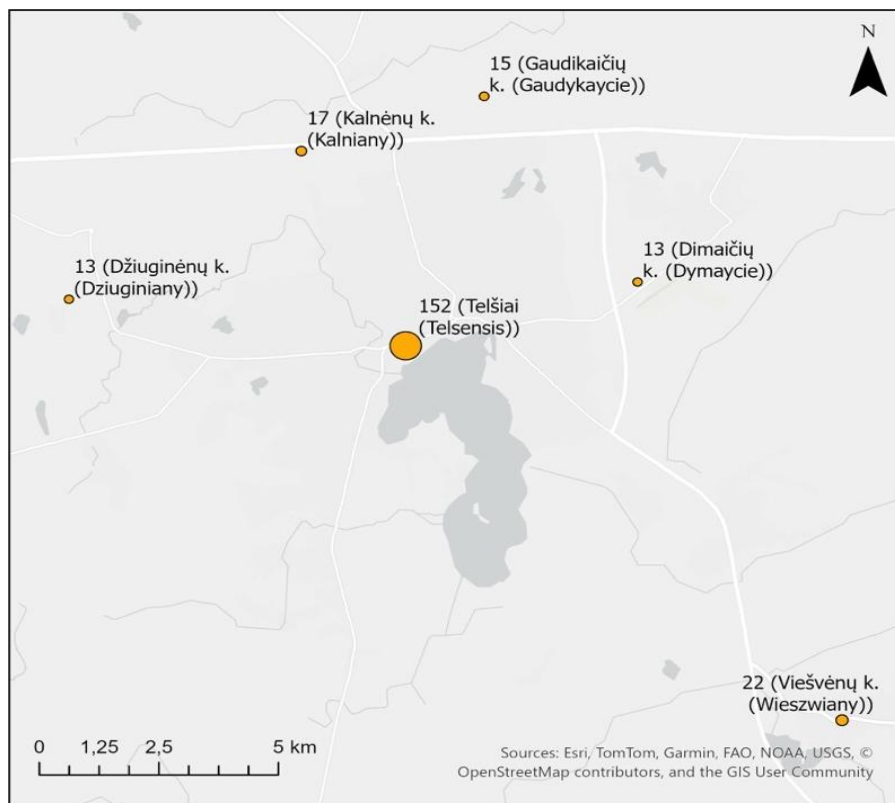
16 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Sedos parapijoje.

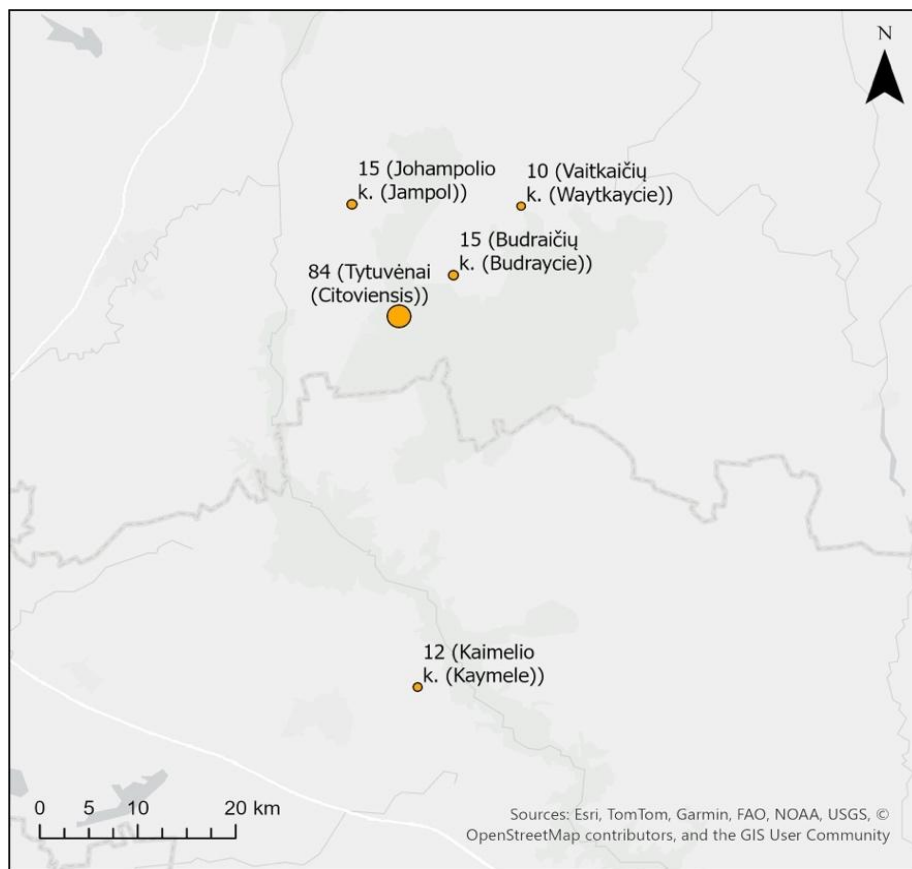
17 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Šakynos parapijoje.

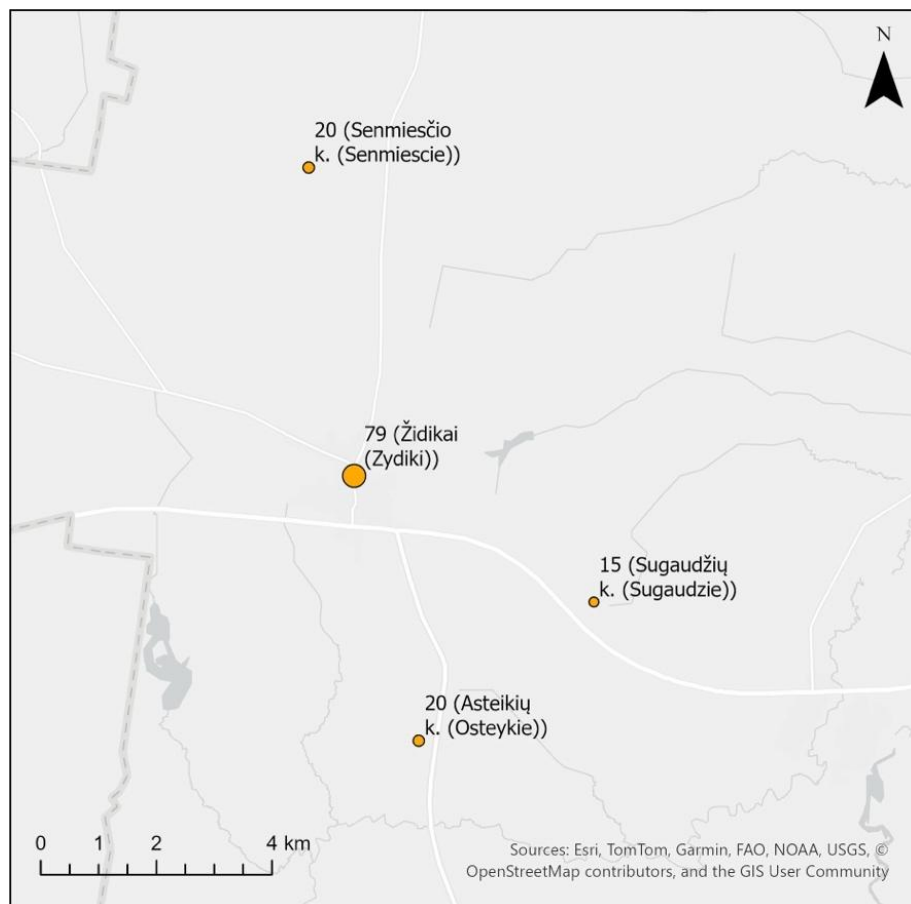
18 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Telšių parapijoje.

19 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Tytuvėnų parapijoje.

20 priedas. Nesantuokinių vaikų krikštatėvių teritorinis pasiskirstymas Židikų parapijoje.

21 priedas. Santuokinių vyriškosios ir moteriškosios lyties vaikų iki 2– iejų metų amžiaus mirtingumas Vilniaus vyskupijos parapijose.

Laikotarpis (mėnesiai)	Kamajai		Krinčinas		Rokiškis	
Lytis	V	M	V	M	V	M
0-1	47	55	91	50	135	97
2-3	55	35	29	22	142	116
4-5	19	10	18	8	66	69
6	48	40	30	39	29	48
7-8	-	4	-	-	7	2
9-10	-	2	-	1	3	1
11	-	2	-	-	1	2
12	79	53	68	46	174	161
13-14	-	-	-	-	-	-
15-16	-	-	-	-	-	1
17-18	2	2	-	-	6	1
19-20	-	-	-	-	-	-
21-22	-	-	-	-	-	-
23	-	-	-	-	-	-
24	51	56	80	73	131	129

22 priedas. Santuokinių vyriškosios ir moteriškosios lyties vaikų iki 2– iejų metų amžiaus mirtingumas Žemaičių vyskupijos parapijose.

Laikotarpis (mėnesiai)	Seda		Šakyna		Telšiai		Židikai	
Lytis	V	M	V	M	V	M	V	M
0-1	102	57	13	10	26	24	55	56
2-3	82	74	10	8	25	24	52	37
4-5	24	2	4	-	1	1	9	14
6	83	59	19	1	22	20	21	24
7-8	11	8	-	-	-	-	8	6
9-10	5	3	-	-	1	-	2	5
11	-	3	-	1	-	-	-	-
12	64	48	17	13	43	39	38	29
13-14	1	-	-	1	1	-	1	-
15-16	-	-	-	1	-	-	3	3
17-18	4	4	3	-	6	5	6	5
19-20	-	1	1	-	1	-	1	1
21-22	-	-	-	-	-	-	-	-
23	-	-	-	-	-	-	-	-
24	105	107	17	20	16	24	20	24

SUMMARY

ILLEGITIMATE CHILDREN IN THE VILNIUS AND SAMOGITIAN DIOCESES IN THE 18TH CENTURY

Research problem and relevance. The phenomenon of children born out of wedlock in Early Modern Period society is inseparable from negative assessments. Discrimination of illegitimate children is associated with the entrenchment of Christian moral norms, which foresaw that sexual relations outside of marriage were sinful. Such relations subverted the established concept of family where the birth of children brought meaning to the sacrament of marriage, while legitimate offspring would ensure the continuity of the family line via the inheritance of the family's title and property. In this case, an illegitimate child, a *nulius filius*, or nobody's child, had no rights to either the family's title or its property. This inability for illegitimate children to inherit their father's property is the most visible expression of discrimination to have been systematically present in many pre-modern societies. Inherited property was an inseparable component of family identity, so for this reason alone illegitimate children cut-off from this property would be pushed out of the family circle. After the Reformation, in both the Catholic and the Protestant parts of Europe it became increasingly perceived that fundamental values were embodied in the household, and this was to be the ideal model of morality in the community and the state. According to this approach, the illegitimate child had no place in either the family or the community.

Nonetheless, the stigma associated with illegitimate children was multi-layered and varied depending on the links and status in society of the parents responsible for the appearance of these children. For example, children born out of adulterous relations were viewed with greater severity than *fili naturales*, understanding that the latter at least had the chance to become legitimate via the marriage of their parents. The illegitimate children of the nobility would often be successfully integrated into the family on account of their parents' status and wealth situation, and would receive an education and have access to career and marital opportunities. The illegitimate children of ordinary parents, meanwhile, especially those of unmarried mothers, rarely had such opportunities available to them, and in addition to the fear of being publicly shamed, illegitimate children often faced the risk of dying at their mother's hand (instances of infanticide). This is exactly why an analysis of trends of illegitimate natality among the lowest strata of society best reveals

the dominant views towards pregnancy out of wedlock, illegitimate children and their mothers, and family and community behaviour towards illegitimate children.

Western scholars have studied past societies through the phenomenon of illegitimate children for many decades already. Several studies appear each year in Western historiography that present analyses of this topic from new angles and that rethink the phenomenon of illegitimate natality. These studies characteristically follow two clearly prevailing trajectories: 1) *history of law research*, based on court case files analysing the legal situation of illegitimate children, the experiences of mothers of illegitimate children and how illegitimate sexual relations were viewed in ecclesiastical and secular law, and 2) research applying *demographical* and *sociological* approaches, which analyse quantitative illegitimate natality data. The latter trajectory inspired the problematic field of this particular research, being related to both conclusions gained from historical demography research and the results of applying the sociological approach in Western historiography.

The *demographical and sociological* approach in research of illegitimate natality started being applied more extensively in the 1950s–1960s, when the driving force behind illegitimate natality studies was the aim of solving one of the most interesting puzzles in historical demography – the drastic increase in illegitimate children from the second half of the 18th century, noticed in many European countries at the time. Starting from the 1980s, researchers started being interested in moral questions as well, relating to pregnancies out of wedlock and illegitimate parenthood. The mentioned approach was used to analyse illegitimate natality data such as fluctuations in the number of illegitimate children, the seasonality of illegitimate natality and the connection between illegitimate natality and marriage rates, as well as other themes relating to illegitimate children. As the mentioned data ties in with the theme, aim and objectives of this research, I will be using the *demographical and sociological* approach here.

Thanks to the enormous contribution already made by Western scholars, many of the problematic aspects relating to the phenomenon of illegitimate natality in societies in the past have already been disclosed. We know the percentage of illegitimate natality in West European, North American and Asian countries' societies. Research has also clarified and defined the societal features of parenthood and motherhood out of wedlock, the experiences of parents and their psychological state upon having an illegitimate child; they have revealed the prevailing norms and customs of

sexual behaviour and marriage in early modern period communities. Finally, quite a lot is known about the chances of childrens' survival and their future prospects in life. Regardless of the contribution of Western historiography and the level to which this topic has been studied, so far hardly anything is known about the dominant situation regarding illegitimate natality and illegitimate children in the Grand Duchy of Lithuania in the 18th century. Lithuanian historiography has hardly looked at what general features, typical for Europe at the time, or what regionally determined differences existed in the phenomenon of illegitimate children.

The level of research of this problem is what presupposes the thematic **novelty** of this study. The phenomenon of illegitimate children in the Grand Duchy of Lithuania's society has not been researched in synthesis in one study until now. This research will, I hope, at least in part fill this hitherto empty page in the history of the Grand Duchy of Lithuania dealing with the sexual behaviour, habits and customs of its population. The selected period of research – the 18th century – has already been actualised in the context of illegitimate natality in Western historiography as *the age of illegitimate children and foundlings* due to the starkly increased number of such children in many countries in Europe at the time. This research seeks to examine whether the same processes were concurrently underway in parishes in the Grand Duchy of Lithuania. The first angle of this research is aimed at illegitimate children as a social group in the society of the Grand Duchy of Lithuania, seeking to examine the demographic features characterising them. The second aim of this research is to gain a deeper understanding of the phenomenon of illegitimate natality in 18th-century Grand Duchy of Lithuania via an analysis of the names given to illegitimate children and the social status of mothers, fathers and godparents so as to reveal the dominant attitudes towards illegitimate children, and to make assumptions about the circumstances behind the birth of these children and their likely destinies.

Object of research – illegitimate children as a social group in 18th-century society in the Grand Duchy of Lithuania. In this research, illegitimate natality is seen as a social history phenomenon, so it is not so much the legal truth which defines who is to be considered illegitimate that is important. As such, this research included children who:

- a) were clearly identified as illegitimate in sources (*illegitimi, illegitimi thori, illegitimi ortus, spurius (-a)*);
- b) were baptised as illegitimate but were later legitimised via marriage of their parent(s);

- c) were legitimised via marriage eight months before their baptism (pre-marital pregnancy).

The research also included children that may be described as *likely* illegitimate children:

- d) foundlings – infants abandoned by their mothers and/or fathers before they turned two, identified in sources as *inventus (-a)*, *derelictus (-a)*, *parentum ignotorum* – a found child of unknown parents. Even though there are doubts whether most children in the period under discussion would have been abandoned due to their illegitimate origins, other factors that could have determined the infant's abandonment, such as the onset of hardship, cannot be dismissed.
- e) children entered in parish registers as having only a mother and no father. As widows would be identified by a specific term (*vidua*) indicating their situation, baptism entries where the child being baptised is not directly identified as illegitimate but is entered without a father's name presupposes the possible illegitimate origins of the child.

It should be noted that *likely* illegitimate children, depending on various circumstances, could also be legitimate in certain cases (e.g., the clergyman entering the baptism data forgot to enter the father's name). Therefore, data collected from parish registers is presented in this research including foundlings and children indicated in entries as having only a mother, depicted both in the general sample of illegitimate children and distinguishing them in a separate graph.

The **aim of the research** is to examine in synthesis the demographic and social features of illegitimate natality in parishes in the Vilnius and Samogitian dioceses in the 18th century, revealing the characteristics of illegitimate children as a social group.

The following **objectives** were set to realise the aim of this dissertation:

1. Based on the provisions established in legal codes valid in the Grand Duchy of Lithuania in the analysed period, to review the legal status of illegitimate children in the Grand Duchy of Lithuania in the 18th century, presenting the legal circumstances that led to a particular social group being identified under the *illegitimate child* concept.
2. By analysing the collected parish baptism registers, to examine the demographic indicators of illegitimate children as a social group in selected 18th-century parishes in the Grand Duchy of Lithuania. This task was divided into several sub-objectives:

- a. To analyse and compare the ratio of baptised illegitimate and legitimate children and the dynamics of this number throughout the whole 18th century.
 - b. To analyse and compare the seasonality of illegitimate and legitimate natality.
 - c. To analyse and compare the distribution of illegitimate and legitimate children according to sex, clarifying: 1) the influence of sex on whether a child is abandoned, and 2) the implied *selective* non-registration of baptisms in the analysed parishes.
3. Based on the analysis of baptismal names given to illegitimate children and the analysis of the social status and place of residence (origin) of these childrens' mothers and fathers, to find out what social strata illegitimate children could have belonged to in the Grand Duchy of Lithuania in the analysed period.
 4. Based on an analysis of the social status and place of residence of illegitimate childrens' godparents, to uncover what social and geographical ties could have connected the mothers, fathers and godparents of illegitimate children.
 5. Using entries from parish registers of baptisms, marriages and deaths, to *trace* the implied destinies of illegitimate children, dividing this task into several parts:
 - a. Using entries from baptism and marriage registers, to examine whether mothers and fathers having a child out of wedlock would try to legitimise this child via marriage prior to and after its birth.
 - b. Using entries from parish death registers, to assess the dominant trends in the mortality of illegitimate and legitimate children in these parishes.

Approaches and methodology used in the research

The descriptive and analysis methods were used when writing the introductory part of the dissertation. The research is partly based on the so-called *collective* or *aggregate* method. Using a full set of parish registry books (entries from baptism, marriage and death registers), this method makes it possible to conduct a quantitative analysis of numerical values such as: the annual and seasonal distribution of illegitimate and legitimate births, their distribution according to sex, the scale of pre-marital pregnancy, and trends in the mortality of illegitimate and legitimate children. By applying the mentioned method, the data collected from parish registers was chronologically systematised using Microsoft Excel tools.

The following counting tools were used for the successful application of the *collective research method*. To calculate the scale of illegitimate natality in the analysed parishes, I used the **illegitimacy ratio** (*taux d'illégitimité*) to

measure the number of illegitimate births out of total births per year, expressed as a percentage.

In analysing the distribution of baptised illegitimate children according to sex, I used the **child sex ratio at baptism** indicator, which is calculated by dividing the number of male newborns by the number of female newborns and multiplying the result by 100. Western scholars' research reveals that in past societies, the sex ratio indicator was not aligned with the results typical for the current human population (105 boys for every 100 girls), where there were usually fewer girls recorded in baptism entries, sometimes even twice as few as boys. In this context of this research, the analysis of the sex of baptised children is important in several regards. First, when searching for an answer to the question of whether sex had an influence on deciding to abandon a baby (cases of foundlings). Also, when analysing whether the *selective* non-registration of children, especially illegitimate offspring, in parish registers was typical in the analysed parishes.

Nonetheless, application of the *collective* method alone does not reveal the multi-layered aspects of illegitimate natality. Thus, the *social history* method was used to better reveal the underlying information from the quantitative data gained from parish registers in the broader social history context of the Grand Duchy of Lithuania. According to this approach, I analysed the names of illegitimate children, as well as the social status of illegitimate childrens' mothers, fathers and godparents and their mutual kinship, social status and territorial neighbourhood relations, which allow for a deeper understanding of the issue of illegitimate relations. However, the application of this approach is limited due to the specifics of the main source chosen for this research.

A study of the phenomenon of illegitimate children in the Grand Duchy of Lithuania would not be valid without applying the **comparative** method. The quantitative data gained from parish registers was compared in several ways: 1) local sampling, by comparing data such as the number of illegitimate baptised children in the different analysed parishes and dioceses – Vilnius and Samogitia; 2) the periphery–capital city approach, while also deviating to results gained from earlier studies about parishes in the city of Vilnius and the Vilnius Deanery; 3) at the European level, by seeing the phenomenon of illegitimate children in a broader context, firstly in the contexts of the relatively well-researched neighbouring country of Poland, as well as Western Europe.

When analysing whether marriages had taken place in the analysed parishes in the eight-month period up to the child's birth (so-called pre-marital

pregnancies), the **nominal record linkage** tool proved to be invaluable. Using this tool, I searched for mentions of the same mothers across entries made in both marriage registers and baptism registers. The nominal record linkage tool was applied also when searching for the fact of death of children baptised in each parish, using their baptism and death records. This tool also proved to be useful when searching for mentions of the mothers, fathers and godparents of illegitimate children in economic documents.

The research **chronology** spans the 18th-century period. The definition of this study's chronological boundaries was influenced firstly by the chronology of the main source group used – parish registers. Even though single registers also survive from the 17th-century period, the data they contain is not representative when seeking to reveal the situation of illegitimate natality. Parish registers noted for having consistent entries date from 1700, so this research begins from that year. The end-date of this research was not strictly defined because entries in the parish registers tended to end at different years (six parish registers ended in 1799, two parishes ended in 1797, and the remaining two – in 1796). The 18th-century period is also significant at the local level. Following the Great Northern War that took place in the territory of the Grand Duchy of Lithuania at the start of this century, as well as the last epidemic of the plague and famine, a period of peace took hold, lasting for several decades. The above-mentioned factors undoubtedly had an influence on both natality in general and on illegitimate natality trends. That is why to observe and assess these illegitimate natality trends, it is important to analyse the 18th-century period in its entirety. Looking further, in the context of 18th-century illegitimate natality Western scholars have already defined this period specifically as *the age of illegitimate children and foundlings*.

The Vilnius Diocese (its north-west part, as being most densely populated by Catholics) and the Samogitian Diocese were chosen as the **geographical space** of this research. It should be noted that the study did not include parishes belonging to the Vilnius Deanery in the 18th century that had already been analysed in previous studies, so they have been used for this paper only in a comparative aspect. Several factors influenced the selection of diocese parishes. First, the chronological consistency of the main source used in this research – parish registers, and the complexity of their entries, i.e., it was important that the selected parish registers were complete (included records of all baptisms, marriages and deaths). This selection allows looking at the phenomenon of illegitimate natality from both the long-term perspective, and to grasp this problem in the broader social history field. Both

of the dioceses selected for analysis were noted for their similar religious, cultural and social characteristics. Nonetheless, the dioceses were somewhat different in terms of their political and economic influence, population composition and level of urbanisation. Thus, when conducting this research, I also sought to work out whether different local variants of illegitimate natality existed, ones like those noticed by foreign researchers analysing cases of illegitimate children in England and other European countries. This is why parishes noted for their geographical proximity were the first to be selected for the research analysis. In the case of the Vilnius Diocese, four parishes were included in the research – **Kamajai, Krinčinas, Panevėžys and Rokiškis** – which formed a cluster in the northern part of the diocese. Accordingly, three parishes in the Samogitian Diocese were selected – **Seda, Telšiai and Židikai** – making another cluster in this diocese's northern part. The geographical proximity of these parishes is advantageous for people's mobility, where a couple could marry in one parish and baptise their child in another, and if registers from neighbouring parishes did not exist, valuable data would be lost. When analysing the local variations of illegitimate natality, it was important to compare data with more distant localities as well. In the case of the Vilnius Diocese, the **Merkinė** parish, lying far to the south of the cluster, was chosen. In the Samogitian Diocese, the **Šakyna** parish lay to the north of the cluster, and the **Tytuvėnai** parish – south-east of the cluster.

Conditionality of the research. Based on the research object, aims and geographical space defined for this dissertation, a certain conditionality arises. First, it is impossible to determine the precise number of all illegitimate children in the analysed parishes. Parish register entries reveal only the number of baptised illegitimate children. The conditionality of this research is also influenced by the geographical space for this study. The analysis of the selected ten parishes allows assessing illegitimate natality trends only within the framework of a small territory. This research cannot reveal the characteristics or trends in illegitimate natality across the whole Grand Duchy of Lithuania.

Research conclusions. The number of baptised illegitimate children in the Vilnius and Samogitian dioceses was generally not great. The illegitimate natality coefficient in parishes in the Vilnius Diocese reached ~1.7%, and ~3% in parishes in the Samogitian Diocese. No real regional differences were found either between the dioceses generally or among parishes: in the Vilnius Diocese, the number of illegitimate children in any of the analysed parishes did not exceed the 3% boundary, and accordingly, in Samogitia, the 4% boundary.

The number of baptised illegitimate children was not stable and changed throughout the whole 18th century. The illegitimate natality curve experienced a decline in the first decades of the 18th century, reaching its lowest point in around 1729. In the period 1720–1739, the number of baptised illegitimate children decreased twofold in parishes compared to 1700–1719. Similar changes can be observed in the legitimate natality curve as well, where the number of legitimate children also experienced a decline in the 1710s–1730s. This decline was influenced by events from the beginning of the 18th century: war, famine and plague. The data showed that plague contributed most to the fluctuations in numbers of baptised illegitimate and legitimate children. This is evident from the 1710 curve, where legitimate births in the majority of parishes decreased around twofold, while not a single illegitimate child had been baptised. Both illegitimate and legitimate natality started to increase significantly in around the 1730s, right through to the end of the century. Generally, throughout the second half of the 18th century, the number of illegitimate children in the Vilnius Diocese increased as much as ~61%, and ~64% in the Samogitian Diocese. These trends matched the legitimate children natality situation. In both dioceses, the number of legitimate children also started growing significantly from 1740, maintaining upward growth to the end of the century.

One particularity that was different in parishes in both dioceses was the very small number of foundlings compared to the situation present in the city of Vilnius. The urban space, unlike towns and their surrounding villages, guaranteed anonymity for mothers. We could presume that due to closer relations in their own communities, and fearing publicity and condemnation, mothers would abandon infants in more remote locations where they would not be discovered, or somewhere further away from where they lived. In both cases, data about the actual numbers of foundlings is lost.

A late baptism was not typical among illegitimate children or legitimate births. Children would usually be baptised within a few days of their birth. Nonetheless, the data gained from the Rokiškis parish revealed a difference in baptism trends among legitimate and illegitimate children. In this parish, legitimate children were typically baptised at a later time, where a great majority would be baptised a week or more after their birth. Illegitimate children meanwhile would typically be baptised here when they were a day or two old. This could have been influenced by the prevailing higher mortality among illegitimate children compared to legitimate children.

Most illegitimate children would be born in the months February – April, meaning that illegitimate relations had occurred during the warmer

months of May – July. This in effect matched birth times of legitimate children, where the majority were also born in February – April and September – October. The lowest numbers of both legitimate and illegitimate children would be born in November – December.

The distribution of illegitimate children according to sex, unlike among legitimate children, was further removed from the regular 105 ratio, reaching less than 100 in most parishes. This could indicate a certain level of non-registration of illegitimate children in parish baptism registers. It could have been influenced by the illegitimate child's mother's decision not to baptise her children.

The limited data shows that the child's sex had no impact on the mother's decision to abandon her infant, where the numbers of boys and girls among foundlings were about the same.

Both illegitimate and legitimate children would be given the same baptismal names. Among girls' names, the most popular were *Ona*, *Marijona*, *Barbora*, *Kotryna*, *Elžbieta* and *Magdalena*. Among boys' names, the most popular name in all parishes was *Jonas*, with *Juozapas*, *Antanas*, *Jurgis*, *Kazimieras*, *Jokūbas* and *Stanislovas* also being given quite often. No significant differences in terms of names were noticed among the dioceses, although differences in the regional distribution of some names were observed: the name *Morta* was much more widespread in Samogitia, while the name *Viktorinas* was found exclusively in this region alone.

The greatest influence on choosing a name for illegitimate and legitimate children alike was the liturgical calendar, where children would be baptised in honour of the Church saint in whose month they were born. This reveals that the clergyman baptising an infant would initiate the selection of their baptismal name.

Illegitimate children could be born both from the mother's or father's adulterous behaviour, or fornication or incest. Cases of fornication also point to the existence of cohabitation in parishes.

The secret birth of an illegitimate child is revealed in the baptism entries of foundlings, where a mother would anonymously abandon her infant immediately after its birth. Locations of where foundlings were discovered show that mothers were concerned with preserving their infant's life, as they would usually be left near churches or private households – in places where they would quickly be noticed by people and taken in.

The meagre data available shows that mothers of illegitimate children belonged to various social strata, although most of them came from the lower

classes. Data about the marital situation of mothers showed that most were unmarried.

The analysis of where the mothers of illegitimate children lived revealed a low incidence of mobility, where many originated from the same or nearby parishes where their child was being baptised.

The fathers of illegitimate children were most often not identified in baptism registers. The little data at hand only allows us to guess that the fathers of illegitimate children must have belonged to various social strata – from the nobility to poorer classes. The fathers of illegitimate children usually lived in the territory belonging to the parish their infants were baptised in. Cases where the father's place of residence was indicated show that fathers usually lived in the same area as the mother.

The model of having one pair of godparents was well established in parishes in the Vilnius and Samogitian dioceses in the 18th century, where illegitimate and legitimate children usually had one godfather and one godmother. These were usually people who were not relatives.

The data collected does not indicate a recurring godparents trend in parishes. One person would become the godfather or godmother of at most two illegitimate children. This would more likely be an indicator of the influence of the mother/mother and father in choosing godparents.

The godparents of illegitimate children could be both people of noble origins holding respected positions in society, and people of lower-class origins. The latter, it is presumed, made up the majority, whereas nobles made up a small part of all godparents (~8% in the Vilnius and 10% in the Samogitian dioceses).

Mothers of illegitimate children would often choose godparents from among their female and male lines of relatives, even though relatively more godmothers of illegitimate children would be the mother's sisters, aunts or other close female relatives. Meanwhile, fathers would be relatively more often related by blood to the godparents chosen for their child.

Godparents related by blood to the mother or father belonged to lower social strata because their higher status would never be indicated. Not a single case was found where a noble mother would be related to at least one of the godparents. We could presume that in noble families, it was probably the case that an illegitimate child would not be included in the regular ritual kinship traditions, one of them being expressed as a public baptism ceremony assisted by relatives.

The majority of godparents lived in the same parish where the baptism ceremony took place. Comparing the territorial distribution of godparents and

parents, it was found that the godparents and parents of illegitimate children often lived in the same villages and would have neighbourly relations.

Pre-marital pregnancy was not widespread in parishes in both dioceses where it only reached up to ~3% of all marriages. Marriages mostly took place in a period up to four months after the child's baptism (birth), and at the minimum – when the mother was several weeks pregnant. This could indicate a certain tolerance in communities for those practising sexual relations outside of wedlock, when it would only be the fact of pregnancy that prompted entering into marriage.

Mothers and fathers rarely made the decision to marry after the birth of their illegitimate child. And if they did, such marriages were rushed and occurred in the several months after the child's baptism (birth).

Total mortality of infants below the age of two was high and constituted up to a third of all deaths in parishes in the Vilnius and Samogitian dioceses. Illegitimate children had a relatively greater risk of dying before they turned one compared to legitimate infants in this same age group.

CURRICULUM VITAE

UGNĖ JONAITYTĖ

ugne.jonaityte@istorija.lt

Education:

2020–2025 PhD studies:

Doctoral studies at the Faculty of History (Vilnius University) and the Lithuanian Institute of History.

2018–2020 Master studies:

MA in History at the Faculty of History (Vilnius University).

2014–2018 Bachelor studies:

Bachelor of History at the Faculty of History (Vilnius University).

Conferences

2020 – National Eighteenth Century Researchers Conference “Men and Women: status, relationships, images”. Presentation “Mothers of illegitimate children in 18th century Vilnius deanery: social status and geographical origin”. Conference organized by Lithuanian institute of History, Vytautas Magnus University and The National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania in Vilnius (online), on December 3–4, 2020.

2021 – British Society for Population Studies annual conference. Presentation “Illegitimacy in Lithuania: Vilnius and Samogitia dioceses during XVIII century: reconstruction of regional trends“. Conference organized by British Society for Population Studies in London (online), on September 14–15, 2021.

2023 – European Social Science History Conference. Presentation “The Plausible Destiny of Illegitimate Children: a Case Study of Vilnius and Samogitia Regions in 1700–1850“. Conference organized by the IISH in co-operation with the University of Gothenburg in Gothenburg, on April 12–15, 2023.

2023 – International Conference “Vilnius and other European capitals through the prism of auxiliary historical sciences”. Presentation “Naming Catholic Illegitimate children in 18th Century Vilnius: Motives and Trends in Name-giving”. Conference organized by Lithuanian Institute of History, Museum of Applied Art and Design, Lithuanian Heraldry Commission and Polish Academy of Arts and Sciences (PAU) in Cracow in Vilnius, on June 14–16, 2023.

2023 – International Conference “Vilnius and its Communities in 18th–21st centuries: Seven Centuries of Urban Coexistence”. Presentation “The Social Circle of Illegitimate Children in 18th Century Vilnius: Mothers, Fathers and Godparents“. Conference organized by Lithuanian Institute of History, The National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania, Wydział Historii Uniwersytetu w Białymstoku and others in Vilnius, on November 25–27, 2023.

Academic internships

2021 11 08–13 Archiwum Główne Akt Dawnych (Warszawa, PL).

2022 04 4–17 Archiwum Narodowe w Krakowie (Krakow, PL).

2023 02 26 – 03 04 Centre for the Study of Demographic and Economic Structures in Preindustrial Central and Eastern Europe, Faculty of History and International Relations (Białystok, PL).

2024 08 15–16 The Cambridge Group for the History of Population & Social Structure (Cambridge, UK).

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. U. Jonaitytė, „Nesantuokinių vaikų motinos Vilniaus dekanate XVIII a.: socialinis statusas ir geografinė kilmė“, *XVIII amžiaus studijos*, 7 tomas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Giminė. Bendrija. Grupotė*. Sud. R. Šmigelskytė–Stukienė, 2021, p. 225–245. ISSN 2351–6968.
DOI: 10.33918/23516968–007009;
2. U. Jonaitytė, „*Adoptarunt et levarunt*: nesantuokinių vaikų krikštėviai XVIII amžiaus Vilniaus dekanato parapijose“, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 53, 2024, p. 19–37. ISSN 1392–0448.
DOI: 10.15388/LIS.2024.53.2.

Ugnė Jonaitytė

Nesantuokiniai vaikai Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose XVIII a.

DAKTARO DISERTACIJA

2025 08 01. 10,80 leidyb. apsk. Tiražas 12 egz.

Išleido Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, LT-01101 Vilnius

Spausdino UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius